

АНАТОЛИЙ АЛЕКСИН

**ПРОСТИ
МИ**

Народна младеж

АНАТОЛИЙ АЛЕКСИН

ПРОСТИ МИ

Превод: Яню Стоевски, Савка Чехларова, Маргарита Митовска, Радка
Петкова, Владимир Попов

chitanka.info

Мои скъпи млади приятели!

Радвам се много, че пред вас е сборник с мои повести и разкази. Бих искал техните герои да станат ваши верни другари, бих искал всичко, което се случва на страниците на тези произведения да ви накара още веднъж да се замислите над висшите закони на доброто, благородството, рицарството, честта. Аз вярвам, че винаги ще бъдете верни на тези закони!

Имах щастието да бъда веднъж гост на децата от България по време на седмицата на детската книга. Убедих се, че вие прекрасно познавате и от цялата си душа обичате не само най-доброто, създадено от българските писатели, но и всичко хубаво, талантливо, написано за младите читатели в Съветския съюз. Повярвайте, че сред любимите книги на нашите съветски ученици има много стихове, разкази и повести от български писатели. Дружбата между литературите от двете социалистически страни разцъфтява, тя е истински нерушима!

От цялата си душа ви пожелавам на вас, мои млади скъпи читатели, слънчево щастие и открити, светли пътища в бъдещето.

Винаги ваш

Анатолий Алексин

**ЕДНА МНОГО СТРАШНА ИСТОРИЯ
ДЕТЕКТИВСКА ПОВЕСТ, СЪЧИНЕНА ОТ
АЛИК ДЕТКИН**

ОТ АВТОРА

Съдбата е пожелала да се родя в семейството на инженерно-технически работник в самото начало на втората половина от нашия век. Това беше дружно трудово семейство. Аз бях последното дете в него. Големият ми брат Костя беше първото. Значи бяхме всичко двама. Сега вече Костя трудно може да се нарече дете, защото се бръсне и учи в университета. Нашите родители успяха да дадат на децата си добро образование: Костя, както казах, е студент, а аз съм в шести клас.

Ние с брат ми имахме съвсем различни характери. Те и сега са абсолютно различни, но аз пиша „имахме“, защото предговорите „от автора“ винаги се пишат в минало време като спомените. Брат ми беше запален по техниката, а пък аз обичах детективски повести и романи. После, в по-зряла възраст, из един път почувствах силно влечение към творчество.

Аз нямах стара бавачка, която да ми разказва приказки в детството и така малко по малко да ме приучва да обичам литературата. Мама сама се справяше с домакинството, така че нямахме нито бавачка, нито домашна прислужница. Затова пък върху мен, бъдещия автор на детективски произведения, оказаха огромно влияние моите родители.

Още когато бях във втори или в трети клас, мама избродираща на торбичката ми за шушони моето фамилно име „Деткин“.

Това беше най-обикновена торбичка, но тя изигра в живота ми необикновена роля! Съдбата бе пожелала последните три букви да се изтрият, да изчезнат: конците се скъсаха или от старост, или от това, че торбичката ми служеше като вярно оръжие в кратките, но решителни схватки, които избухваха от време на време в съблекалнята. Така или иначе, от моето фамилно име останаха само трите първи букви „Дет...“.

— Шушоните на Детектива! — извика един от по-големите ученици.

И това беше началото: извадиха ми прякор Детектива. Ами ако мама не бе избродирала онези букви на синята ми торбичка?...

Но положителното влияние на родителите не се изразяваше само в това. Мама и татко често ми отнемаха окъсаните приключенски повести и романи. „Не струва да си губиш времето с това!“ — викаха те. А после аз намирах книгата си под възглавницата на мама или случайно я забелязвах в татковата чанта. По такъв начин с тяхна помощ разбрах, че всички нормални хора обичат да четат детективски книги, но мнозина ги обичат тайно. А тайната любов, както знаем, е най-интересната и най-силната!

И тъй аз започнах да творя!... Родителите ми бяха против: „Не струва да си губиш времето с това!“. Тогава си спомних всички случки, които знаех, когато бащи са изгонвали от дома и дори са лишавали от наследство бъдещи велики артисти, композитори и писатели. Тези примери подействаха на татко и на мама.

— Добре — каза татко, — щом не ти е жал за времето, което можеш да използваш за изучаване на чужд език, за четене на полезни книги или, да речем, за спорт, нека бъде както ти искаш! Но позволи ми и аз да се обърна към класическите примери...

Той извади първия том от съчиненията на Лермонтов, прочете на глас две стихотворения и каза:

— Тези стихове са били написани от Михаил Юревич, по-точно от Миша, когато бил на четиринадесет години. Ти си по-малък само с година и половина. Само с година и половина! А ако вземем предвид, че сега децата порастват много по-рано, можем да смятаме, че вие сте на една възраст!

— Е, и какво? — попитах аз.

— Ами това — отвърна татко, — че не бива да изсмукваш повестта от пръстите си. Преди да седнеш да пишеш, трябва да изучиш човешките характери. А сюжета? Трябва да ти го подсказже самият живот!

Започнах да изучавам характерите на моите приятели, съседи, учители. Но животът не искаше да ми подсказже сюжет. И изведнъж се случи такава едно нещо!... Аз по никакъв начин не бих могъл да измисля по-страшна история от тази, която се случи наистина и която аз разплетох от край до край, доказвайки, че ненапрочно са ме нарекли Детектив!...

ПЪРВА ГЛАВА

В КОЯТО СЕ ЗАПОЗНАВАМЕ С ГЕРОИТЕ НА ПОВЕСТТА, НО НЕ ВСИЧКИ ОТ ТЯХ ЩЕ БЪДАТ ГЕРОИ

Миналата година, когато в класа ни започнаха да създават литературен кръжок, никой не си представяше какво може да се случи заради тая работа. Какво тайнствено, какво ужасяващо събитие ще стане!...

Но за всичко ще разкажа поред, без да избързвам напред, макар че много ми се иска да избързам. Вие лесно ще ме разберете, когато дочетете повестта до края...

И тъй всичко започна преди година в един най-обикновен учебен час, в една най-обикновена класна стая. Стая с четири стени и два прозореца, които гледаха право в двора, и един — право на улицата.

Нашият нов класен ръководител Светослав Николаевич каза:

— Навсякъде, където съм бил класен ръководител, непременно е работил литературен кръжок. Такъв трябва да имаме и тук, още повече че в този клас се учи Глеб Бородаев!

Ние всички се извърнахме и погледнахме към последния чин на средната редица: там седеше, тих и приведен, Глеб.

Той беше човек на около 13 години. Нежната кадифена кожа на лицето му често се покриваше с руменина. На ръст беше среден, учеше се посредствено и много обичаше кучетата. Джобовите на неговите най-обикновени смачкани панталони винаги бяха издути. Опитното око можеше почти безпогрешно да определи какво има в тях — парче салам, крайшник хляб или кренвирш. Глеб винаги оставяше от закуската си нещо за кучетата. И кучетата му се отплащаха със същата любов.

Ние също обичахме Глеб. Той беше добър не само с кучетата, но и с хората. Особено ако ги постигнеше беда. Например, ако някой паднеше и си удареше коляното, Глеб веднага изтичваше и казваше:

— Как стана това... Ти много не се... Сега ще се помъча да...

Когато се вълнуваше, той не изговаряше изреченията докрай. Изреченията му неочаквано се прекъсваха като звуци на повреден

мотор, който заглъхва и пак започва да работи, заглъхва и пак започва... Но ние вече знаехме, че след минута-две Глеб ще домъкне от лекарския кабинет на първия етаж йод, а от тоалетната на нашия етаж кърпичка, наквасена в студена вода.

В неговите гърди туптеше скромно, благородно сърце.

— Разбира се, и Глеб е ученик като всички вас — каза Светослав Николаевич. — Той няма заслуга, задето е внук на Бородаев, писателя, който е творил през втората четвърт на този век в нашия роден град. И все пак се радвам, че Глеб учи именно тук! Аз мисля, че съсредоточеният интерес към творчеството на един писател ще изостри вашия интерес към литературата като цяло. И тук Глеб може да ни окаже неоценима помощ!

Всички отново се извърнахме към Глеб. Дори когато го гледаше един човек, той се навеждаше от смущение, а сега вече просто се залепи на чина.

— Всичко това някак... — каза тихо той, без да довърши изречението, сякаш някой от нас си беше ударил коляното.

Ние знаехме, че някога в града ни е живял писателят Гл. Бородаев: портретът на Гл. Бородаев висеше в училищния салон на таблото „Наши прославени земляци“.

Внезапно ме озари догадка: „Навярно и той се е казвал Глеб!“.

Ние не знаехме, че онзи Глеб е роден дядо на нашия Глеб. Нашият Глеб никога на никого не беше говорил за това.

Но класният ръководител Светослав Николаевич разкри тайната. Той беше човек на около петдесет и девет години (казваше, че ако не се поправим решително, след година ще избяга от всички ни, ще се пенсионира).

Беше среден на ръст. Очите му гледаха уморено, за умора говореха и бледите му, не всякога гладко избръснати страни.

Но външността на Светослав Николаевич мамеше. Неговата енергия бликаше неудържимо.

— Ще наречем нашия кръжок „Глеб Бородаев“! — каза високо той. И умората изчезна от очите му.

— Това някак... — обади се тихо Глеб от своя заден чин. — Нали аз също се казвам... Някой може да помисли... Някой от другите класове...

Той не изговаряше докрай нито едно изречение: значи се вълнуваше повече от всякога!

— Нали има и други... — продължаваше Глеб. — Защо непременно на дядо? Ето например Гогол...

— Но внукът на Гогол не учи в нашия клас — възрази Светослав Николаевич, — а внукът на Бородаев учи!

От този ден вече на Глеб му излезе прякорът: Внукът на Бородаев. Понякога го наричаха чисто и просто Внукът.

Всички деца обичат да измислят прякори. Но в нашето училище това, както казваха учителите, „стана много опасна епидемия“. А какво му е опасното? Според мене, прякорът говори за човека много повече от името му. Името въобще не казва нищо определено. Нали прякорът се измисля в зависимост от характера. А името се дава още когато човекът няма никакъв характер. Да речем, мене, ако ме нарекат просто с името ми — Алик! — какво можете да разберете за мен? А с прякора — Детектив! — веднага ще добиете представа. Жалко само, че някои деца бъркат и вместо „Детектив“ викат „Дефектив!“. Но в такива случаи аз не им се обаждам.

— Занятията на кръжока в никакъв случай не бива да приличат на нашите учебни часове. Там никой няма да учи — заяви Светослав Николаевич.

И изведнъж на всички ни се прииска да се запишем в този кръжок. Но на пътя ни изникнаха неочаквани пречки.

— Творческа насоченост ще бъде лицето на кръжока — каза Светослав Николаевич, — а препоръка ще бъде литературният талант!

Оказа се, че такава препоръка няма почти никой в нашия клас. Само Андрей Круглов, по прякор „Принц Датски“, и Генка Рижииков, по прякор „Покойника“, пишеха стихове.

Техните прякори на пръв поглед можеха да се сторят някому малко странни, но това е само на пръв, лекомислен поглед!

Круглов беше наречен не просто Принц, а именно Датски, защото обичаше да пише стихове по случай разни училищни дати, дори по случай семейни дати: за началото и за края на учебната година, за рождени дни и за смъртни случаи.

Когато нашето училище празнуваше десетата си годишнина, той написа:

*Този ден, когато отбелязва
юбилей училищният свят,
всеки развълнуван забелязва:
по-звънлив е пулсът му хвъркат!*

Веднъж на тържествения сбор в първия учебен ден пионерската ръководителка ни прочете стихове на Принца:

*В този ден, когато се показва
към високите науки път,
всеки развълнуван забелязва:
повече просторите блестят!*

А през лятната ваканция в стенвестника се появи следното стихотворение от Принц Датски:

*В този ден, когато ни подсказва
всичко, че изтича краен срок,
всеки развълнуван забелязва:
в миг ще рукнат сълзи — цял поток...*

*Не
За скърби тука място няма.
Нищо, че протягаме ръка
за раздяла... С обич най-голяма
мислим пак за черната дъска!^[1]*

Един път Светослав Николаевич каза, че „истинският поет не изневерява на себе си“. Принц Датски не измени на себе си нито веднъж през своя живот.

Той беше около тринадесетгодишен. На ръст висок, широкоплещест. Ако Принц Датски узнаеше, че някой има у дома си

важно събитие, вземаше хартия и молив, усамотяваше се за малко, а после се връщаше и казваше:

— Ето... хрумнаха ми едни стихчета. Може би ще ти бъде приятно?

Той пъхаше в ръцете му листчето със стиховете и побягваше. Голямата физическа сила у него се съчетаваше с детска стеснителност.

Веднъж, спомням си като сега, той разбра, че моите родители празнуват годишнина от сватбата си. През междучасието Принц Датски се приближи до мен, пъхна в ръката ми едно листче и каза:

— Ето... измислих нещичко. Може би ще ти бъде приятно...

И изтича нанякъде. На листчето беше написано:

*В този ден ти да приветстваш мама,
татко да презърнеш с трепет плах:
щеше да настане страшна драма,
без добрата среща между тях!
Татко да не бе се за домил,
ти не би се никога родил...*

В неговите гърди туптеше добро, благородно сърце!

Чел съм, че поетите често са дружили помежду си: Пушкин с Делвиг, Шилер с Гьоте... А Принц Датски дружеше с Генка — Покойника.

Покойника пишеше стихове за любовта... Той беше човек на около тринадесет години. Среден на ръст, неширокоплещест, лицето му — покрито с мъртвешка бледнина. И въобще много искаше да умре.

*Мъка дълбока, голямо нещастие!
Ще свърша внезапно с живота си аз —
любимата моя в едно междучасие
погледна съперник от горния клас...*

Над това стихотворение бяха написани две букви: А. Я.

А в поемата, чието първо четене се състоя в нашата тоалетна на втория етаж, имаше такива думи:

*Да умра, да умра, да умра!
Праха да стана желая аз в гроба —
да не гледам как почваш игра
с весел юноша пред гардероба...*

Под заглавието на поемата също бяха написани две букви: Б. Ю. Много ни се искаше да узнаем за кое момиче Покойника страдаше така ужасно. Проверихме по дневника на класа: момичета с такива инициали в нашия клас нямаше.

— Може да са от друго училище? — предположи някой.

Внезапно ме озари догадка.

— Не! И двете са от нашето училище: иначе той не би видял как А. Я. в едно междучасие е погледнала съперника от горния клас и как Б. Ю. е почнала игра с весел юноша пред гардероба.

— Това е вярно!... Истински детектив: каква сила на логическото мислене! — започнаха да се възхищават децата.

Само Принц Датски каза:

— Не закачайте Покойника!... Който го закачи, ще си има работа с мен.

И макар че голямата физическа сила у него се съчетаваше с детска стеснителност, всички знаехме: няма да позволи да обидят Покойника. Принца го уважаваше, защото самият той не можеше да пише стихове за любов.

— А тъкмо това е истинска поезия! — извика веднъж Принц Датски. — Всички класици от ранно детство са писали за любовта. Трябва да се грижим за талантите.

Това беше негова индивидуална особеност: да се възхищава от другите.

— А ти защо пишеш стихове по случай различни дати? — попитах Принца.

— На хората им е приятно, когато ги поздравяват... Особено в рима! — отговори той.

— Но ти пиши и за любовта!

— За да пишеш за нея, трябва да я изпиташ — отвърна Принц Датски. — Покойника вече е имал това щастие, а аз — още не.

Покойника е имал това щастие вече три пъти. Изобщо той водеше празен живот. Напоследък посвещаваше всичките си стихотворения на някоя В. Щ. Тя още не е слизала с другиго в гардероба. И въпреки това Покойника не искаше да живее:

*Ах, сърцето за смърт е готово,
то ще пръсне гръдта като взрив
за едно твое ласкаво слово,
за един поглед твой доверчив.*

Аз събрах кураж и попитах:

— Кажй коя е тази... В. Щ.?

— Нима не би било чудовищно?...

— Кое да е... чудовищно?

— Нима мога да издам името й?

— Е, защо?

— Не разбираш ли?

Това беше негова индивидуална особеност: да отговаря на въпросите с въпрос.

— Но защо? — настоявах аз.

— Нима един мъж има право да постъпва така?

В неговата хилава гръд туптеше благородно сърце!

Принца и Покойника бяха приети в литературния кръжок веднага. Пожела да се запише и Валя Миронова.

Това беше русо същество на около дванадесет и половина години. Тоест миналата година, когато образувахме кръжока, всички бяхме с една година по-млади... Но в страшната история, която искам да разкажа, това не играе съществена роля.

Миронова беше най-русото и най-старателното същество в нашия клас. Тя като че ли винаги мислеше само за едно: как да изпълни нормата в нещо!

Ако учителката даваше за домашна работа да решим седем задачи по аритметика, Миронова вдигаше ръка и запитваше:

— А може ли осем?

Ако друга учителка искаше да предадем съчиненията си след четири дни, Миронова вдигаше ръка и запитваше:

— А може ли след три?

Като мислиш за човека, винаги си го представяш в най-характерната му поза. Ето например: Глеб Бородаев вади от издутите си джобове сандвич със салам и храни някое куче; Принц Датски, без да се смуцава от огромния си ръст и силата си, свенливо подава листче със стихове, които трябва да бъдат приятни на някого; Покойника ходи из коридора с бледо лице и мечтае да намери смъртта... А Миронова винаги си я представям с вдигната ръка: иска разрешение да изпълни нормата.

Ако лекарят от поликлиниката ѝ каже: „Трябва да ти се направят десет инжекции!“, аз мисля, че Миронова непременно ще запита: „А може ли единадесет?“.

Щом Светослав Николаевич обясни за кръжока, Миронова веднага вдигна ръка и каза:

— Аз мога ли да се включа?

— А какви произведения ще пишеш?

— Каквито кажете... — отговори Миронова.

Това беше нейна индивидуална особеност: да се подчинява на заповеди.

— Поезията — каза Светослав Николаевич — е сфера на чувствата, там конкретността не е задължителна. Прозата е друго нещо. В проза всеки трябва да пише за това, което знае най-добре. А ти, Миронова, с какво се сблъскваш всеки ден? Училище, уроци, домашни упражнения, съседи и съученици. Ето пиши за тях. Започни например с литературни етюди: „Моето утро“, „Моята вечер“...

Миронова вдигна ръка и запита:

— А може ли „Моят ден“? Нали в него ще има и утро, и пладне, и вечер — всичко на едно място!

— Моля — каза Светослав Николаевич. — Щом те привлича такава тема, нямам нищо против. Защо ще задушаваме самоинициативата? Само че повече конкретни детайли, подробности. Нека всичко това ти бъде подсказано от острата наблюдателност. Донеси етюда след пет-шест дни!

— Може ли след четири? Или след три? — попита Миронова, като предварително беше вдигнала ръка. По навик тя вдигаше ръка като в час дори когато разговаряше с някого в коридора или на улицата.

След три дни тя донесе етюда „Моят ден“. Миронова започваше така:

„Събудих се в седем часа и десет минути местно време. Беше утро. Измих се в кухнята, защото в банята се миеше съквартирантът. В кухнята ни има две маси, защото в апартамента живеем две семейства: всяко има по една маса.

Кухнята има два прозореца: единият гледа на улицата, а другият в двора. В седем часа и тридесет минути местно време аз изядох едно рохко яйце и един сандвич със сирене, изпих една чаша чай със захар. Така започна моят трудов ден...“

Светослав Николаевич похвали Миронова:

— Много конкретни детайли, които са известни само на теб!

Миронова беше приета в литературния кръжок.

— Е, а върху какво ще работиш по-нататък? — попита Светослав Николаевич.

— Върху каквото кажете...

В нейната гръд туптеше послушно женско сърце!

Вече приеха трима души. Но това не беше достатъчно. Тогава Светослав Николаевич предложи да влезе в кръжока Наташа Кулагина.

Тя беше най-забележителното същество в нашия клас. И в цялото училище. И в целия град!

На ръст беше точно каквато трябваше... Но да не говорим повече!

От деня, в който съм се родил, аз никога не съм бил вятърничав. И никога не съм водил празен живот. Напротив, моята индивидуална особеност беше постоянството: Наташа ми харесваше още от първи клас.

Тя беше пълна с женско обаяние! През междучасията момичетата се лепяха около нея от всички страни: всяка искаше да походи из коридора подръка с нея. Аз бях доволен от това: щом не е с мен, тогава по-добре с тях!

Наташа често записваше нещо в дебела обща тетрадка. Когато Светослав Николаевич я покани в кръжока, тя каза:

— Аз не съчинявам, а просто записвам мисли. Така, за себе си. Мисли, които пораждат у мене филмите, книгите...

— Това трябва да е интересно — важно изрече Покойника. — Ти и съчиненията си винаги пишеш оригинално, по-особено.

— Старият Покойник, слизащ в гроба, нас благослови — казах аз с лошо скрито раздражение.

Не ми харесваше, че Покойника хвалеше Наташа. Само това оставаше, над следващото му стихотворение да се появят нови букви: на Н. К.!

— Книгите, филмите?... — попита Светослав Николаевич. — Значи имаш критичен ум! Това е прекрасно. На нас ни трябват различни жанрове. Поезията и прозата вече имат свои представители. А ето сега и критик. Ще правиш преценки за произведенията на кръжочниците. Ако с острата си наблюдателност разкриеш недостатъци у другарите си...

— Но аз си записвам просто мои мисли... Какво, да ги чета на глас ли?

— А ти чети чуждите — посъветва я Миронова. — Поговори със Светослав Николаевич, с други хора. Чети учебниците!

Наташа като че ли не чу думите ѝ.

— Не, аз не мога да правя преценка за чуждите произведения — каза Наташа. — Насаме мога. Но така в тържествена обстановка... Не мога да си позволя.

— В началото само ще слушаш — предложи Светослав Николаевич. — А после творческият поток ще те залее, ще те въвлече

в руслото си!

Тя можеше да си позволи каквото поиска, защото всички я смятаха за най-красивата в класа. Но не си позволяваше: в нейната гръд туптеше прекрасно сърце!

След десет минути помолих да приемат в литературния кръжок и мен.

— И ти ли опитваш силите си в творчество? — учудено запита Светослав Николаевич.

— Искам да пиша детективски повести...

— Не избързваш ли малко?

— Как да избързвам?...

— Трябва поред: отначало етюди, после разкази и чак тогава повести. Впрочем, аз не искам да задушавам твоята самоинициатива. Написал ли си нещо досега?

— Предговора... понахвърлил съм и някои други работи.

Показах писанията си най-напред на татко, а после и на Светослав Николаевич.

Тогава още не знаех каква страшна история ще ни се случи наскоро и в предговора нямаше нищо за нея.

— Твоите портретни характеристики са малко еднообразни — рече татко, — а епитетите ми се струват крещящи. Някъде подражаваш на добри, но стари образци. В наше време вече не се пише така. Не е модерно.

— Но нали модите се менят — възрази брат ми Костя. — По-рано се носеха дълги сака, после почнаха да ги шият къси, а сега пак дълги...

От сака Костя разбираше — у дома той минаваше за конте.

— Да, съгласен съм — каза татко. — Модата е променливо нещо и после — пръв опит... пръв опит!

Светослав Николаевич много хареса моя пръв „опит“.

— Донякъде продължаваш благородните традиции на рицарските романи. Що се отнася до стила, разбира се — отбеляза той, — може да се каже, че не е съвременен...

— Модата е променливо нещо! — извиках аз.

— Безусловно. Освен това аз не искам да задушавам самоинициативата на никого от вас! Твоята остра наблюдателност ти е

подказала много неща. Ще ти подкаже и още! Така че... Сега вече в кръжока...

— Пет души! — бързо вдигнала ръка, отбеляза Миронова.

Това беше нейната индивидуална особеност: тя обичаше да подказва на учителите.

— Не, кръжочниците ще бъдат шестима — поправи я Светослав Николаевич. — Пет обикновени и един почетен: внукът на Бородаев!

Радост озари уморените очи на Светослав Николаевич и неговото бледо, невинаги гладко избръснато лице. Той не знаеше до какви ужасни събития ще доведе всичко това!...

И в моята душа нямаше ни най-малка сенчица от тревога, нито дори някакво смъртно тревожно предчувствие.

Радвах се като дете, че ще бъда в един кръжок с Наташа Кулагина! Ликувах като дете!...

[1] Стиховете в повестта преведе Надя Кехлибарева. ↑

ВТОРА ГЛАВА

В КОЯТО НЕУМОЛИМО СЕ ПРИБЛИЖАВАМЕ КЪМ СТРАШНАТА ИСТОРИЯ, МАКАР ЧЕ ТОВА МОЖЕ И
ДА НЕ СЕ ЗАБЕЛЯЗВА

О, какви лекомислени, какви прибързани изводи правим понякога!

Винаги съм мислил, че почетният участник в нещо е такъв участник, който за разлика от обикновените участници може да не участва абсолютно в нищо. Но това е било жестоко заблуждение! Тъкмо на Глеб възложиха да организира в класната ни стая „Кът на Бородаев“.

— На мен някак... На самия... Може би не е много... — започна да се дърпа Глеб, като не довършваше изреченията докрай.

— Това е заблуда! — извика Светослав Николаевич. — Неправилно разбиране... Децата и внуците на бележитите личности винаги пишат мемоари, спомени, откриват и закриват изложби. С една дума, почитат паметта! Че кой ще я почита, ако не те?

Острата наблюдателност ми подсказа, че Глеб не се канеше да пише мемоари и въобще му беше някак неловко.

Но на другия ден той все пак донесе една снимка, на която дядо му беше фотографиран в цял ръст.

Шестдесет-седемдесетгодишен мъж. Острата наблюдателност отдавна ми е подсказала, че като млади хората се променят всяка година, а възрастта на старите се определя трудно. Той не беше висок, нито широкоплещест.

— Почти всички крупни личности изглеждат слаби и дребни — обясни Светослав Николаевич. — Природата съсредоточава вниманието си или върху мускулите, или върху мозъчните гънки. За двете едновременно силите не стигат.

Бородаев нямаше брада. Имаше мустаци.

— Изхождайки от фамилното си име, писателят би могъл да пусне брада — каза Светослав Николаевич, — но той не е тръгнал по пътя на най-слабото съпротивление! Оттук правим извода, че той не е

придавал значение на външните фактори, а само на вътрешните, тоест вглеждал се е в същността, в дълбочината, в корена на събитията.

„Кътът на Бородаев“ бе уреден между черната дъска и вратата. Здравенякът Принц Датски сам домъкна огромната шперплатова витрина.

В центъра поставиха снимката на писателя, под която беше посочена годината на раждането и подир чертичка — годината на смъртта му. Чертичката беше къса, а животът на Глеб Бородаев — дълъг: той бе починал на 83-ата година от живота си.

Във витрината подредиха любимите книги на покойния писател, които Глеб също беше донесъл от дома. На всяка корица имаше лилав печат: „От личната библиотека на Гл. Бородаев“.

Оказа се, че писателят е обичал детективските романи. И не се е срамувал от тази си любов. Аз отведнъж разбрах, че в неговата гръд е туптяло честно, благородно сърце.

Тук бяха и книгите, написани от Гл. Бородаев. Върху тях също имаше лилави печати. Опитното око би могло безпогрешно да определи, че от писателя най-често са вземали за прочит повестта му под заглавие, което ме накара да потрепера „Тайната на старата вила“. Тя беше най-изпокъсана.

— Детективска ли е? — шепнешком попитах Глеб.

Той поклати глава утвърдително.

— Дай да я прочета...

— Но нали е експонат! — намеси се стоящият до нас Покойник. И лениво кимна към окачения от Миронова надпис: „Не пипай!“.

— Това не е твоя работа! — отвърнах на Покойника със зле прикрито раздражение. И отново се обърнах към Глеб: — Само за една нощ!

— Добре, вземи я — каза Глеб високо и ясно, както не беше говорил почти никога дотогава.

Стори ми се, че му беше приятно, дето може да разрешава, а и да забранява. Но после си помислих: „Не, той изглежда горд само защото искам да прочета книгата на дядо му. АЗ също бих се гордял. Това е съвсем естествено!“.

Повестта ми направи силно впечатление! В предговора пишеше, че „тя се отнася към късния период от творческата дейност на Гл. Бородаев“. Значи на стари години той изведнъж е проявил слабост към

криминалната литература. А моите родители ме уверяваха, че увлечението по криминални книги било „детинщина“. О, какви лекомислени, какви прибързани изводи правим понякога!...

Да, „Тайната на старата вила“ ме потресе. Там имаше всичко, което ценях в художествената литература: убийство, следствие... През зимата във вилата е изчезнал човек. Изчезнал, изпарил се, като че ли никога не е съществувал! Това се случило през нощта. В самото навечерие на Нова година! Всички прозорци и врати били затворени отвътре. На сутринта по снега не намерили никакви следи. На цели триста двадесет и три и половина страници изчезналият се търси от следователи, кучета и роднини. Но напразно... От всички криминални повести, които съм чел, единствено в тази престъпниците оставаха незаловени...

В послеслова се казваше: „И тъй престъпниците не бяха разкрити... Но затова пък тук е разкрита творческата индивидуалност на автора! Той не е тръгнал по утъпкания път. В повестта не се срещат «чужди следи», каквито нямаше около старата вила след тайнственото изчезване... «Тайната на старата вила» си остава тайна. Затова пък читателят има над какво да се замисли!“.

Размишлявах няколко дни.

Глеб каза, че дядо му е описал вилата, в която прекарал последните години от живота си.

— Детективския период ли? — попитах аз.

— Не, той само тази книга... Други такива не е... Тази беше последна...

— Лебедова песен! — извика Покойника, който се оказа до нас. Той обичаше да се намесва в чужди разговори.

— Ех, да можехме да отидем в тази вила! — казах аз.

— Само един час... С влака — отвърна Глеб.

— Екскурзия до мястото на събитията? — усмихна се Покойника. Той не се вълнуваше от убийства: свикнал бе с мисълта за смъртта.

Светослав Николаевич каза, че „Кътът на Бородаев“ трябва да се допълни със семейни снимки.

На другия ден Глеб донесе стар портрет, на който мустаците на Гл. Бородаев бяха почти побелели, а лицето пожълтяло. Той беше седнал в центъра, а около него стояха някакви хора. Светослав

Николаевич попита Глеб те какви се падат на писателя. Глеб не знаеше.

— Ето че нашият кръжок ще се занимае и с издирване, с литературно изследване! — извика Светослав Николаевич. — Научи от близките си: кои хора е увековечил фотографът на тази семейна реликва!

След три дни, когато снимката бе окачена във витрината, под нея имаше надпис: „Писателят Гл. Бородаев между свои близки. От ляво надясно: съседът на писателя, съседката (жената на съседа), братът на жената на писателя, жената на брата на жената на писателя, приятел от детството, жената на приятеля от детство (втора жена), дъщерята на приятеля от детство, синът на приятеля от детство, синът на сина на приятеля от детство...“. Това бяха резултатите от изследването, което беше извършил Глеб.

— Ами ти къде си? — обърна се към Глеб Миронова, на която бе възложено да напише текстовете под семенните реликви. Тя имаше най-ясен и красив почерк.

— С дядо аз никога... Бил съм още малък... — отговори Глеб.

— Ей, какво гово-ориш? — натъжено забеляза Миронова. — Как така!

На другия ден Глеб донесе снимка, на която той седеше в люлката си, а до него се бе изправил някакъв мъж. Опитното око би могло да забележи приликата между мъжа и Глеб.

— Това е татко — обясни Глеб. — А ето това аз...

Под снимката написаха: „От ляво надясно: синът на писателя, синът на сина на писателя“.

След това Глеб донесе още три семейни реликви: той с чичо си и леля си, със сестра си и брат си, с братовчед си и братовчедка си. Всички го познаваха на снимките отведнъж:

— Ето го! Ами да... Ето го тук, приклепнал! Почти не се е изменил.

Миронова се интересуваеше точно какви се падат на Гл. Бородаев роднините, които се виждаха на снимките, и правеше надписите.

При нас често започнаха да се отбиват деца от другите класове.

— Кой тук е внукът на писателя? — питаха те.

Ние посочвахме Глеб. Отначало той се навеждаше ниско на чина, сякаш искаше да го пробие и да потъне в него от смущение. Но после

полека-лека започна да се оправя — вече не се криеше, а подаваше ръка и казваше:

— Много ми е приятно. Да се запознаем!...

Веднъж на някаква конференция големите ученици избраха Глеб в президиума. И обявиха от кой клас е. Законна гордост изпълни нашите сърца! Сега, ако някой кажеше, че не познава Гл. Бородаев, че не е чел книгите му, ние се възмуцавахме: „Позор! Всеки културен човек знае, че...“.

На различни училищни събрания започнаха да ни дават за пример на другите:

— В този клас умеят да почитат паметта на знатния земляк! В този клас обичат литературата!...

— Всеки клас, както и всеки човек, трябва да си има свое лице, своя индивидуалност — обясни Светослав Николаевич. — По-рано ние нямахме такава индивидуалност. Сега имаме!

— Ти забеляза ли, че Глеб започна да говори не по-лошо от нас двамата? — попита ме Наташа Кулагина.

„... Нас двамата“ — каза тя. Сърцето ми се разтуптя. Гледах я със зле прикрита нежност.

— Сега той изказва всички изречения докрай. Забеляза ли?

Когато Наташа ми говореше нещо, винаги исках да ѝ отвърна умно. Но в такива моменти в главата ми не идваше нищо умно. И казвах: „О, колко си права! И аз мисля така!...“.

— О, колко си права! — рекох и този път. — Глеб започна да говори чудесно, като нас двамата. Аз също забелязах.

— Излиза, че славата лекува човека от свенливост, от плахост — каза Наташа.

А аз си рекох: „Тази мисъл тя непременно ще запише в тетрадката си! Тя се радва, че Глеб се е излекувал: нали болестта е лошо нещо, а излекуването — винаги хубаво!“.

— Той храни ли кучета както по-рано? — попита Наташа.

— Не съм обръщал внимание... Но ще разбере! Кълна се: ще изясня този въпрос заради тебе! — извиках аз със зле прикрито възмущение, защото отдавна мечтаех да направя нещо за нея, да изпълня нейна поръчка или молба.

— Не е нужно да изясняваш — каза Наташа. — Сега той може би няма време?

— О, разбира се! Нали вече го канят дори на общоучилищни конференции!... — възторгнах се аз.

И веднага съжалих, че съм се възторгнал. „Защо тя толкова се интересува от Глеб? Жените обичат знаменитостите. Чел съм някъде за това. Може би и тя!...“ Тази мисъл ме смрази. Но само за миг. „Не, тя не е такава!... — казах си. — Тя е просто патриотка и държи за нашия клас. А Глеб донесе на класа ни слава — затова се интересува от него.“ Ревността, която беше готова да се разрази в гърдите ми със страшна сила, отстъпи място на доверието.

Веднъж в час по литература, когато оставаха петнадесетина минути до звънеца, Светослав Николаевич каза:

— Днес по моя молба Глеб е пригответил за всички ни малка изненада: ще прочете няколко писма на дядо си. Те са адресирани до роднини и близки на писателя. Тези материали от семейния архив представляват голяма ценност: ние ще си изясним от какво се е интересувал писателят, ще надникнем в света на неговите любими неща, на неговите увлечения.

Глеб, който по-рано умираше от смущение, когато го вдигаха на дъската, този път мина между чиновете с твърда, уверена походка и седна на учителската маса. Светослав Николаевич му отстъпи мястото си.

За всяко писмо Светослав Николаевич казваше, че е „много показателно“. Ако беше дълго, той се възхищаваше:

— Колко е показателно това! Въпреки своята заетост писателят е намирал време да вниква в най-дребните проблеми на ежедневието. Оттук можем да разберем, че той никога не се е откъсвал от действителността, която е подхранвала неговото творчество.

Ако пък писмото беше късо, по-скоро някаква бележка, Светослав Николаевич се възхищаваше:

— Колко е показателно! Лаконичност, нито една излишна дума. Оттук можем да разберем колко зает е бил писателят и как е умее да скъпи всяка минутка!

Друг път в края на часа по литература Светослав Николаевич каза:

— Хайде да помолим Глеб Бородаев да си припомни някои случки от живота на дядо си.

Глеб пак мина между чиновете със своята нова твърда походка, пак седна на учителската маса. Но нищо не можеше да си спомни. През целия час се страхувах, че Светослав Николаевич ще ме вдигне на дъската, и затова се развиках:

— Помисли си, Глеб! Спомни си нещо!... Толкова е интересно. Толкова е важно!

— Спомни си-и! — започнаха да го молят и другите, които също се страхуваха, че ще ги изпитат.

— Ето виждаш какъв интерес към биографията на дядо ти, значи и към литературата — каза Светослав Николаевич.

Глеб си припомни, че веднъж е ходил с дядо си на покупки.

До края на часа оставаха още десет минути.

— А какво купувахте? — викнах аз. — Това е толкова показателно.

Глеб продължаваше спомените си...

В следващия час по литература ние всички сами започнахме да молим:

— Нека Глеб си припомни още нещо. Нека ни разкаже?...

— Поражда се истинско общуване с образа на писателя — каза Светослав Николаевич.

Глеб си припомняше случка след случка. В неговите гърди продължаваше да тупти честно, благородно сърце, готово да се притече на помощ на другарите си.

Цената на творчеството на Гл. Бородаев растеше в нашите очи с всеки изминат час!...

ТРЕТА ГЛАВА

В КОЯТО ПРАВИМ ОЩЕ НЯКОЛКО КРАЧКИ КЪМ СТРАШНАТА ИСТОРИЯ

Всичко, което прочетохте в първите две глави, беше мой далечен спомен: то се случи миналата година.

А тази година Светослав Николаевич ни напусна.

По-рано, когато правехме нещо не както трябва, не както би искал той, Светослав Николаевич ни предупреждаваше:

— Ако не се промените коренно, ще избягам от вас, ще се пенсионирам!

А като се сбогуваше с нас, нямаше сили да скрие вълнението си. Сълзите го давеха и едва не го задавиха съвсем.

Миронова вдигна ръка и запита:

— Лошо ли ви е?...

— Не, добре ми е! — отговори Светослав Николаевич. — Добре ми е, защото разбрах чувствата, които изпитвам към вас. Познавах ви само една година, но няма да ви забравя никога... Никога! Казват, че *първата* любов е най-силна, а аз мисля, че *последната*!

Неговата последна любов бяхме ние. В сърцата ни се породиха законна гордост.

На мястото на Светослав Николаевич при нас дойде Нинел Фьодоровна.

Това беше стройно същество на около двадесет и пет години. Може би за учителка не бива да се говори така? Но тя съвсем не приличаше на учителка. Когато вървеше по коридора през междучасието, спокойно можеше да мине за ученичка от десети, дори от девети клас. Изражението на лицето ѝ беше такова, сякаш всеки момент ще се разсмее. Никога не съм виждал такова странно изражение върху лице на учител.

В нейно отсъствие никой не я наричаше със собствено и бащино име, всички казваха просто и кратко Нинел. Когато Нинел Фьодоровна влезе при нас за пръв път, веднага забеляза витрината между вратата и черната дъска. Видя голямата снимка и попита:

— А кой е този Гл. Бородаев?

Ние просто изстинахме и се снишихме на чиновете си. Само Миронова не се смути. Тя обичаше да подсказва на учителите. И в този момент пак вдигна ръка, стана и обясни:

— Бородаев е наш знатен съгражданин. Той е творил във втората четвърт на този век.

— А какво е творил? — попита Нинел Фьодоровна.

— Разни произведения — отговори Миронова. — Ние имаме литературен кръжок, който носи неговото име.

— Името на Бородаев? — Нинел Фьодоровна се засмя. Тя беше от друг град, до който славата на нашия знатен земляк още не беше стигнала.

Миронова вдигна ръка и обясни:

— В нашия клас се учи внукът на писателя Бородаев. Той седи на най-последния чин в средната редица. Той е почетен член на нашия литкръжок.

— Почетен? Защо е тази гръмка титла?

Нинел Фьодоровна погледна в дневника.

— Глеб нека ме извини. Не съм чела книгите на дядо му. Това е моя вина. Когато изложбата се закрие — тя посочи витрината, — ще взема всички тези книги и ще ги прочета. Тъй че извини ме, Глеб.

Ние съвсем се смръзнахме. Първо, никоя учителка никога не ни е молила за извинение. И, второ, тя се канеше да закрива „Къта на Бородаев“.

Стана ми мъчно: „Нима вече големите ученици няма да се отбиват при нас? И никой вече няма да каже: «В шести „в“ умеят да почитат... В шести „в“ обичат литературата!». Ние ще станем най-обикновен клас, като всички...“.

И другите деца също се натъжиха. Чувствах го: всички се вцепениха, дори тетрадки не шумоляха.

Миронова отново вдигна ръка:

— Ние готвим специално събрание на кръжока, посветено на творчеството на нашия знатен съгражданин...

Тя много искаше да помогне на новата учителка по-скоро да разбере всичко.

— В коя четвърт на нашия век е творил Бородаев? — попита Нинел Фьодоровна.

Миронова светкавично вдигна ръка и изтърси:

— Във втората!

Тя обичаше да подсказва на учителите.

— А ние нека започнем с първата четвърт на миналия век. С Пушкин например... После ще продължим нататък. И така постепенно ще стигнем до Бородаев.

— Нашият кръжок има творческо направление — каза Покойника. — Ние самите съчиняваме.

— И аз пиша стихове — сподели Нинел Фьодоровна. — Някога ще ви прочета нещо. Ако събера смелост. Какво още бихте искали да знаете за мен? Не съм омъжена. Играя тенис. Учителите обикновено не говорят за личния си живот. А той представлява интерес! Знам по себе си. Помня...

Тя започна да ми харесва. Опитното око почти безпогрешно можеше да определи, че и другите деца се оживиха: размърдаха се, зашумяха.

— В този град — добави тя — нямам нито роднини, нито познати, нито близки. Ето сега вие ще ми бъдете... Ако може.

По-рано, когато биеше звънецът, всички веднага изскачахме от стаята. А сега започнахме да ставаме бавно, сякаш бяхме натезжали от различни мисли и съмнения.

Аз се приближих до Нинел Фьодоровна и казах:

— Знаете ли, Бородаев има една повест „Тайната на старата вила“... Потресаваща криминална книга. Целият ни кръжок искаше да посети тази вила. Да обиколи местата на събитията... Не е далеч: само един час, с влака.

— Той криминални книги ли е писал? — попита шепнешком Нинел Фьодоровна. И посочи с поглед снимката на Бородаев.

— А вие обичате ли ги?! — извиках аз с лошо прикрито вълнение.

— Всички ги обичат. Само че някои не си признават.

„Ние имаме сродни души — помислих си аз. — Тя чете моите мисли!...“

Децата започнаха да излизат в коридора. Само Глеб остана да седи наведен на мястото си. До него стоеше Принц Датски.

Нинел Фьодоровна се приближи към тях. Приближих се и аз.

— Решихме да посетим старата вила — каза тя. — В някой от близките неделни дни. Докато не е дошла зимата... Глеб, ще ни бъдеш ли водач?

— Аз, моля... Разбира се, ако ние... Аз с удоволствие... — Той пак престана да изговаря изреченията докрай.

Когато Нинел излезе, Принц Датски обеща на Глеб:

— По този случай ще напиша стихотворение! Може би ще ти бъде приятно?...

И погали Глеб по главата.

Острата наблюдателност отдавна ми е подсказала, че у Принца физическата сила се е съчетала с детска стеснителност и доброта.

В коридора ме спря Наташа Кулагина. Това се случваше толкова рядко, че аз буквално потреперих.

— На твое място бих се влюбила в нея — каза Наташа. И погледът ѝ беше толкова напрегнат, че ме озари внезапна догадка: „Изпитва ме! Ревнува!“.

О, колко често ние вземаме желаното за действително!

— Да се влюбя? — попитах на свой ред високо. — Какво говориш? За какво да се влюбя в нея?...

— Значи нямаш вкус. Тя е прелестна!

„Нима наистина иска да се влюбя? Нима ѝ е безразлично?“ — с тази тягостна мисъл ходих напред-назад по коридора през цялото междучасие.

След около една седмица Нинел Фьодоровна каза:

— Аз се готвя за състезания по тенис. За първенството на града... Който иска, може да дойде на тренировка. Там, на стадиона, ще ви посрещна. Вярно, той е на края на града. Но вие ще се справите: с тролейбуса, после с трамвая. Нали знаете?

Отидохме почти всички. Тя тичаше из корта с бяла фланелка и бели панталонки. Малко класни ръководители биха се решили да тичат пред учениците си в такъв вид. А тя се реши. Защото беше млада и прелестна!

Като давахме израз на чувствата, които ни обхванаха, ние всички викахме: „Нинел Фьодоровна! Нинел Фьодоровна!...“.

— Никога досега не съм чувал запалянковци да наричат кумирите си със собственото и бащиното им име — каза един възрастен човек с мека шапка, който седеше пред мен.

След няколко дни свикаха родителска среща. Тази вечер мама и татко бяха заети. Отиде брат ми Костя. Той не за първи път ходеше на такива срещи.

Не си легнах, докато Костя не се върна: винаги ми преразказваше подробно всичко — какво са говорили родителите, какво — учителите. Това беше толкова интересно!

Когато Костя се върна, мама и татко си бяха вече у дома.

— Е, какво?! — спуснах се аз към брат си.

— Защиатавах вашата Нинел!

— Нападаха ли я?

— И още как!

— Кой посмя?!

— Вашите родители... Не всички, разбира се. Но някои.

— И какво говориха?

— Първо, тя е премахнала облика на класа ви, неговата индивидуалност. Второ...

— Второ, отдавна му е време да си ляга! — каза татко. Той смяташе, че в мое присъствие не бива да се подронва авторитетът на възрастните, особено пък на учителите.

Костя махна с ръка:

— Изобщо, защитавах я.

— Май ти е харесала? — попита татко, като с тона си някак подсказваше на брат ми отговора. — Нали ти е харесала?

— Да, много е хубавичка! — отвърна Костя.

Острата наблюдателност отдавна ми е подсказвала, че в трудно положение хората се хващат за това, което ги боли: едни за главата, други за сърцето. Татко се хвана за кръста.

— Какво ти е? — попита Костя. И отиде да спи.

ЧЕТВЪРТА ГЛАВА

В КОЯТО ТРЪГВАМЕ КЪМ СТАРАТА ВИЛА

На другия ден опитното око можеше почти безпогрешно да установи, че никой в класа освен мен не знаеше, дето са недоволствали от Нинел на събранието.

„Все пак по-добре е, когато на родителските срещи ходят не родителите, а братята — мислех си аз. — Ако татко не беше прекъснал Костя, щях да зная всичко докрай!“

На сутринта хванах брат ми в банята.

— Кажи за какво я нападаха?

— Май че старият е прав, ти ще го раздрънкаш в класа. А тя е такава хубавичка! Исках да кажа — добра...

— Никой нищо няма да узнае! Никой!

— Знам те аз тебе!

Костя отиде под душа.

Преди часовете при мен дойде Наташа Кулагина. „Тази седмица тя идва не за първи път! — помислих си със зле прикрита радост. — Значи това вече не е случайно!...“

О, колко често приемаме желаното за действително!

— Вчера мама не беше на срещата — каза Наташа. — А ми се иска да знам какво са говорили.

Нейното желание беше за мен закон! И аз казах:

— Нападали са Нинел.

— Кой я нападал?

— Родителите. Разбира се, не всички. Но някои.

Устните ѝ се разтрепериха. Наташа каза високо и възмутено:

— А другите са мълчали, нали?

— Брат ми не е мълчал! Той се е опитал да защитава Нинел. Тя му харесва.

— Значи той има по-добър вкус от тебе.

О, ако в този момент се погледнеш в огледалото, тя би разбрала какъв вкус имам аз!

— Мама е болна... — каза Наташа. — Тя би им обяснила някои неща.

— От какво е болна майка ти?! — извиках аз. — Може би ѝ е необходима помощ? Заповядай ми, кажи само една дума — и аз ще направя всичко.

Наташа ме погледна изплашено. Дори се отдръпна крачка назад.

— А ти самият здрав ли си?

— О, не ми се смей! — извиках аз с неприкрита мъка и обида. — Може би трябва да ѝ се намери лекарство? Леля ми работи в аптека и непременно ще го намери...

— На мама ѝ предписват само едно лекарство: да не се тревожи, пълен покой! Леля ти не може да ѝ го достави. Нашият век не произвежда такова лекарство. Не произвежда!

Помислих си, че тя непременно ще запише тази мисъл в своята тетрадка!

„Как ли ще изглежда нашата Нинел днес? — разсъждавах. — Навярно никой вече няма да си помисли, че тя ей сега ще се разсмее. Ще бъде разтревожена. Какво да правим тогава? Да я успокояваме ли? Не, не бива... А може би ще бъде по-спокойна от всякога!“

Нинел Фьодоровна беше съвършено същата като преди събранието.

— Ние с вас трябва да обсъдим заедно някои неща. След... — каза тя. — Може би аз някъде греша. Между другото, време е да си спомним и за старата вила. Обещах ви. Ще подишаме чист въздух, ще побродим из есенната гора; Глеб ще ни бъде водач.

„Ще идем на старата вила! Ще ходим из стаите, които са описани в повестта... Ще видя масата, на която е работил Гл. Бородаев. Колко интересно: та нали ние с него сме, може да се каже, колеги!“ — така ликувах аз мислено, без да подозирам в онези радостни минути, че страшната история е била съвсем наблизо, почти до нас...

„Кътът на Бородаев“ в нашата стая вече не съществуваше. На витрината, която бе домъкнал Принц Датски, беше уредена изложба, посветена на Пушкин: тъкмо по това време минавахме неговите стихове. По-точно, изучавахме... Нинел казва, че се „минава“ само *покрай* нещо.

Глеб ми донесе от тях повестта на Гл. Бородаев. И аз я прочетох още един път. А половин страница просто научих наизуст...

Никой не знаеше името му, още по-малко презимето и фамилията. Всички го наричаха само Дачника. Това прозвище някак повече отговаряше на положението му през тази зима: той нае ъгловата стая на втория етаж в старата вила, която с единствения си прозорец гледаше направо в градината. Дачника почти никога не напускаше тази стая.

А между другото природата живееше своя странен, но прекрасен живот! Отначало тя явно се шегуваше с Дачника: кокетничеше с ослепителните си лъчи, вмъкваше се в стаята му със студения си вятър, чукаше по стъклото с оголените си вейки... Но той не ѝ обръщаше внимание и тя се озлоби: задуха, засвири, зафуча. Озлобиха се и съседите му: той нямаше намерение да ги забавлява с разговори в еднообразните зимни дни. Никой не виждаше какво яде, какво пие. Вечер преди лягане се разхождаше петнадесет минути, не повече. За последен път се разходи в навечерието на Нова година. Чули как в полунощ се качил в стаята си по сърдито скърцащото стълбище. А на сутринта вече го нямаше... Вратата, която води право към стълбището, беше заключена отвътре. Прозорецът, който гледа право в градината, беше затворен. По снега — никакви следи. Дачника беше изчезнал.

Така започваше повестта. После, както вече казах, на цели триста двадесет и три и половина страници детективи, кучета и роднини, каквито се появиха ужасно много, търсеха Дачника.

Именно от тях, както стана ясно, той се криел във вилата: те му пречели да изобрети нещо... „Той търсеше покой — се казваше в повестта, — но не този, който намери. Макар че... До днес още нищо не е известно. Издирванията продължават.“

— Дядо искаше да... Продължение... Но... Нали разбираш? — обясни ми Глеб.

И ето ние трябваше да тръгнем към мястото на загадъчното произшествие! Да, оказа се, че всичко, което се описваше в повестта, не е било измислено, а се е случило наистина. Това ми повери внукът

на писателя в същата неделна утрин. По-рано го пазел в тайна: мислел, че ще се страхуваме да отидем право на местопрестъплението.

— Е, за теб знаех, че не... — каза Глеб. — Ти си детектив! Но другите?...

— На другите нито дума! — рекох аз.

После Глеб ми съобщи още една новина, която ме хвърли временно в смущение. Нинел Фьодоровна се е разболяла.

— Нервно разстройство ли? — казах. — Наредихме се!

— Не-е — започна да обяснява Глеб. — Получила квартира в нов жилищен... Местила се. И това е! Простуда...

Разговоряхме в училищната канцелария, дето трябваше да се съберат всички членове на литературния кръжок.

— С другите ще излезем извън града друг път, през зимата на ски — обеща преди това Нинел. — Не е удобно да се появим във вилата всички наведнъж: все пак това не е музей. Нали там живеят хора...

Аз дойдох тридесет минути по-рано: нямах търпение. А Глеб преди мен.

— Дежурната ми предаде... Още снощи... Отбивах се... — обясни Глеб. — Нинел Фьодоровна и... По телефона...

— А ти защо не ни съобщи снощи? Или поне на мен?

— Страхувах се, че... Няма да тръгнете... Може би сами? Без нея? А?... Как мислиш? Или не?... Там може да довършим следствието... Да разкрием... Разбираш ли? Нали ти си нашият детектив.

Потънах в размисъл. И в това състояние се намирах дълго време. Дотогава, докато се появиха Наташа Кулагина, Принц Датски с Покойника и Миронова.

Принц Датски от прага обяви:

— Тази сутрин ми хрумнаха някои стихчета. Може би ще ви бъде приятно?

Той подаде на Покойника лист от тетрадка. Принца никога не четеше стиховете си сам: стесняваше се. Високо, напевно, подражавайки на истинските поети, Покойника издекламира:

Този ден за нас е от значение:

*готвим се за важно посещение!
Нищо, че тъмнеят небесата,
Глеб е вдъхнал смелост на сърцата!
Нека духа вятър с пълна сила —
ще вървим в писателската вила...*

Добрият Принц имаше предвид, че отдавна вече никой не е молил Глеб да си припомня случки из живота на дядо му, да чете писма. Отдавна вече никой не разглеждаше снимки от семейния архив на Бородаеви. Като чу стиховете, Глеб доби някак по-важен вид, лицето му светна. Опитното око можеше почти безпогрешно да определи, че Глеб си е спомнил дните, когато от него се интересуваше цялото училище.

Добрият Принц го призова да ни ръководи и Глеб изведнъж започна да говори по-високо и по-уверено.

— Не се знае дали ще ходим — каза той. — Нинел Фьодоровна се е разболяла.

— От какво? — попита Наташа Кулагина.

— Местила се в нова квартира... И ето... Простудила се... — обясни Глеб.

— Може би трябва да ѝ помогнем?

— „Где е таз улица? Где е тоз дом?“ — лениво пропя Покойника.

— Адреса?... Сигурно никой... — започна Глеб. И уверено добави: — Не го знае!

Той се стараеше да изговаря изреченията до края: нали Принца го нарече наш ръководител.

— Да отидем на вилата сами! — твърдо казах аз, като се обръщах към всички.

Докато не беше дошла Наташа Кулагина, половин час ме измъчваха съмнения. Но щом се появи тя, изведнъж ме обхвана решителност: „Не може да не ходим! Кога пак ще бъда с нея цял ден? Самата съдба буквално ми отрежда този щастлив случай! Мога ли да се откажа? А току-виж, че пред нейните очи наистина открия някоя следа, разплета, изясня нещо, което следователите и роднините не са успели да изяснят? Тя ще разбере, че нося прякора си не заради синята

торбичка с шушоните, а заради по-сериозни причини. И най-сетне ще ме оцени!...“.

— Обичам пролетната буря, когато първи гръм през май трещи, лудува из лазура... — каза Покойника. — Но след двадесети септември...

И с ленив жест посочи през прозореца.

— Освен това не се знае какво ще каже Нинел Фьодоровна — каза Миронова. — Тя искаше лично да се разходи с нас из гората. Да подиша чист въздух.

— Ние там... Снощи говорих по телефона, междуградски... — каза Глеб. И решително добави: — Предупредих, че днес ще пристигнем!

— Да-а, да идем или да не идем — ето какво трябва да решим! — извика Принц Датски.

В този момент телефонът извъня. Глеб още се чувстваше наш ръководител и затова вдигна слушалката:

— Да! Кой? Нинел Фьодоровна, вие ли сте? — Нежната кадифена кожа на лицето му се покри с руменина. — Да... Всички сме тук... Само не знаем да ходим ли... — И решително добави: — ... или без вас да не ходим.

Изведнъж очите на Глеб блеснаха от неочаквана радост. Острата наблюдателност ми подсказа, че Нинел му казва нещо приятно.

И скоро разбрах какво точно.

— Аха! Ясно... Добре, ще тръгнем. Щом разрешавате... Да дам слушалката на Алик ли?

Аз взех слушалката. Тя беше овлажняла: толкова се вълнуваше Глеб.

— Слушам ви, Нинел Фьодоровна! Ах, ангина ли? Добре, ще помогна на Глеб! Обещавам ви! Благодаря за доверието!

Искаше ми се по моите отговори Наташа Кулагина да разбере, че Нинел Фьодоровна е помолила именно мен да помогна на Глеб, че именно в мен има доверие. Чувство на законна гордост преизпълняше сърцето ми!

— Каква температура имате? — извиках зарадван: настроението ми беше чудесно. Но веднага се сепнах и добавих разтревожено: — Надявам се, че не е висока?

— Тридесет и осем и половина — каза тя и остави слушалката.

— Трябва да оправдаем доверието, което ни оказват — рече Глеб високо и ясно.

— Така ли? Така ли мислиш? — промълви Покойника.

— Сега вече трябва да вървим — каза Миронова. — Щом тя самата ни се обади!...

— Слушайте всички внимателно! — изкомандва Глеб. — Влакът тръгва в девет часа и петнадесет минути. Всички след мен, за да не се загубим. Не оставайте назад! Където съм аз, там и вие!...

— Веднъж ти каза, че славата лекува от плахост и стеснителност — прошепнах на Наташа в коридора. — Вярно е! Глеб отново се излекува!...

— Много жалко — каза Наташа.

Излязохме на улицата.

А покрай другото природата живееше своя особен, но прекрасен живот!...

Времето беше чудесно! Валеше дъжд, вятър шибаше в лицето, земята беше разкаляна и жвакаше под краката... „Това създава необходимото настроение! — мислех си. — Нали не отиваме да се забавляваме, а на място, дето е извършено тайнствено престъпление!“

— Пушкин е обичал есента — каза измокреният Покойник. — Пита се: за какво?...

ПЕТА ГЛАВА

КОЯТО НИ ДОВЕЖДА БУКВАЛНО ДО ПРАГА НА СТРАШНАТА ИСТОРИЯ

Докато пътувахме във влака, времето се развали. Показа се слънцето. Природата явно се подиграваше с нас: кокетничеше с есенните си лъчи, завираще се под палтата ни с прохладния си ветреца, махаше ни с оголените си клонки... Нима може в такова време да се настрои човек както трябва за мислене по престъпление?

Но въпреки всичко аз се настроих... В навечерието на екскурзията чух по радиото, че когато композиторът Бородин умрял, приятелите му от „Могъщата петорка“ довършили неговата опера „Княз Игор“.

За мен това беше истинско откритие. То ме подтикна към една идея. Дори към няколко идеи наведнъж... Може би ще ми се удаде случай да довърша повестта на Гл. Бородаев! Току-виж, че успея да разкрия тайната: къде е изчезнал този човек! Ще напиша втора част на „Старата вила“. И Наташа ще нанесе в тетрадката си някоя нова забележителна мисъл. „Разбира се, той не може да се сравнява нито с Покойника — ще прецени тя, — нито дори с Принца. Изобщо с никого!...“

Тогава не знаех, дори не можех да предположа, че в този ден, в този най-обикновен неделен ден... Но да не избързвам, макар че много ми се иска да избързам...

Бледният Покойник оживя под слънчевите лъчи и изрече:

— Да живее слънцето! — е казал някога Пушкин. И аз съм съгласен с него.

Когато слязохме от влака върху дървения паваж на малката гара за вилите, Наташа започна да се оглежда.

— Кого търсиш? — попитах я обезпокоен.

— Разписанието... Трябва да се върна към шест или седем часа. Не по-късно! За да не се тревожи мама.

— Тя още ли е на легло?

— Не — каза Наташа. — Сърцето...

Хукнах към разписанието. Струваше ми се, че някой иска да ме изпревари. Така е всякога: щом не си безразличен към едно същество, ти мислиш, че то е харесвано от всички наоколо и всички изпитват същите чувства като твоите. Тази мисъл не ти дава спокойствие!

— Има влак точно в седемнадесет — докладвах аз. — А след това точно в двадесет.

— На нас ни трябва в седемнадесет! Ще успеем ли?

„На нас... ни...“ — бях готов да слушам тези думи цял живот.

— Да вървим! — изкомандва Глеб.

Вървахме около четиридесет минути, не повече. Но не и по-малко, защото аз гледах часовника. Специално взех часовника от Костя, сякаш съм знаел, че в този ден... Не, няма да избързвам. Няма!

— След мен! След мен! — командваше Глеб. Харесваше му да бъде началник. — Не изоставай!

Просто не можех да го позная.

Съдбата бе пожелала пътят до вилата да бъде много забъркан. Това ми харесваше: движехме се като в лабиринт: ту свивахме в гората, ту вървахме между вилните огради, ту криволичехме около някакви бараки, ту пак навлизахме в гората... Сякаш бягахме от някого и искахме да заличим следите си.

Помислих си, че без Глеб за нищо на света не бихме могли да се върнем вече на гарата.

— След мен! След мен!... — подканяше ни Глеб. И пак кривваше нанякъде...

Най-после се спря. Ние също.

— Стигнахме! — каза Глеб.

Хвърлих поглед и я видях. С едната си страна излизаше право на пътя, а с другата — право в гората. Веднага ме поразих фактът, че старата вила съвсем не беше стара.

— Да не са я боядисали? — попитах Глеб.

— Не, винаги е била такава.

— Тайната на старата вила — добре ли звучи? — запита ме Покойника.

— Добре.

— А „Тайната на новата вила“?

— Не много добре.

— Сега разбра ли? Знаеш ли какво е това художествена измислица?

Принц Датски гледаше Покойника с уважение.

А пък лично аз не можех да понасям, когато Покойника почнеше да обяснява мислите си с „въпроси“, сякаш подлагаше някого на изпит.

— Защо не виждаме паметна плоча? — запита той.

— Каква? — не разбра Глеб.

— Паметна, естествено: „Тук е живял и починал...“.

— Но той не е умрял тук...

— Тогава другояче: „Тук е живял и не е починал писателят Гл. Бородаев“.

„Покойника да не би все пак да иска да постави над поредното си стихотворение буквите Н. К.? — помислих си аз. — Инак защо толкова ще се издокарва в присъствието на Наташа?“

Принца продължаваше да го гледа с уважение.

Реших незабавно да взема инициативата в свои ръце!

— Повече не мога да мълча. Вие трябва да узнаете нещо важно — казах аз. — Това, което е написано в поестта на Гл. Бородаев, не е художествена измислица. Тук, в тази същата вила, е изчезнал човек... Изчезнал, сякаш никога не е съществувал! Ние с вас ще вървим не по следите на поестта, а по следите на престъплението...

Покойника млъкна.

— Във вилата има ли някой? — попитах Глеб.

— Всички летовници са си заминали.

— До един ли? — прошепна Покойника.

— Е да, това се вижда! — бодро отвърнах аз. — В селището няма жива душа. Да викаш колкото си щеш, никой няма да те чуе.

— А защо трябва да викаме? — попита Наташа.

— О, не бой се! — отговорих аз. — Разбира се, всичко става. Но аз, тоест ние сме тук. Все пак човек е изчезнал.

„Само да имам случай да я защитя от нещо!“ — помислих си в този момент.

Миронова вдигна ръка:

— Нинел Фьодоровна каза: „Ще подишаме чист въздух, ще се поразходим в есенната гора!“.

Острата наблюдателност ми подсказа, че Миронова не се страхува: тя просто и отдалеч се подчиняваше на класната

ръководителка. Такава си беше по характер.

— Най-напред ще подишаме въздуха, който е дишал Гл. Бородаев! — отвърнах ѝ аз.

— А как ще влезем там, в тази вила? — спокойно попита Принц Датски.

— Вратата е отворена — рече Глеб. — Нали предупредих, че ще дойдем. Вчера по междуградския...

— Да вървим! — извиках аз. — Не бойте се!

И пръв влязох във вилата.

Там беше тихо. Само отгоре се чуваше някакво бърборене. Всички се заковахме на местата си. Аз също трепнах... Но дори и опитното око не би могло да забележи това: трепнах вътрешно и само аз си го знаех.

— Това е племенникът на хазайката, Григорий — обясни Глеб някак отведнъж. — Той пази всички вили в селището и ни очаква... И всичко ще ни разкаже.

„Същото стълбище! — помислих аз. — «Сърдито скърцащото», както се казва в повестта. По него в новогодишната нощ е вървял Дачника след последната си разходка. Повече не се е разхождал!“

Започнахме да се изкачваме по „сърдито скърцащото“ стълбище. То не скърцаше. „Ясно: художествена измислица“ — рекох си...

От горе, от стаята, вече ясно се чуваха думи:

— А-а, така ли?... Ние пък — бам по кратуната! Още ли шавате? А ние ще ви праснем по врата!

Покойника се спря. След него и другите.

Отгоре се чуваше:

— О, още ли сте живи? Тогава дръжте се! Така ви се пада, така, така, така!

— Какво става там? — попита Покойника.

— Може би трябва да помогнем? — извиках аз. Хвърлих прощален поглед на Наташа и полетях нагоре.

Вратата на ъгловата стая беше открената. Племенникът Григорий играеше на карти сам-самичък. Той „караше“ и за себе си, и за противника, който липсваше.

— Ах, ама вие още ли дишате? Тогава дръжте се! Така ви се пада, така, така, така!

И започна да хвърля „попове“.

— Насам! По-смело насам!... — викнах аз, като че бях се изкачил на планински връх, а другите още бяха някъде по склона.

Миронова закричи: тя винаги се подчиняваше на командите.

Глеб също изтича нагоре. Изкачи се и Наташа. Принц Датски прикриваше с тялото си Покойника.

Племенникът Григорий извърна глава към нас и угаси цигарата си направо на масата, дето бяха картите.

Той беше огромно същество на около двадесет и пет години, не повече.

— Израснал е в ръцете на дядо — каза Глеб.

Често се мъча да си представя големите хора като деца, каквито са били някога... Григорий, който знае защо, не можах да си го представя като малък. Острата наблюдателност отдавна ми е подсказала, че почти всеки човек запазва нещо детско у себе си за цял живот: я поглед, я смях, я някой жест. У Григорий не беше останало нищо детско... И аз не можех да си представя как Гл. Бородаев го е носил на ръце.

Вече казах, че в нашето училище прякорите бяха станали поголовно бедствие: почти никого не наричахме по име. Аз толкова бях свикнал с това, че когато се запознавах с човек, веднага мълком му измислях прякор. И този път вътре в себе си нарекох Григорий Племенника. Тази мила семейна дума някак съвсем не му подходеше и тъкмо затова го нарекох така: ние често измисляхме прякорите така, че да бъдат смях. На дребосъка викахме: „Ей, Паганел!“, а на високия: „Наведи се, джудженце!“.

Племенника стана от стола.

Човек можеше да си помисли, че още от рождението си носи чужда глава върху плещите: съвсем малка. И лицето му можеше да изразява само една подигравателна усмивка. Племенника се хилеше през цялото време.

— Е-е, какво да ви показвам?

— На нас ни е интересно всичко! — каза Миронова.

— В тази стая живееше същият онзи чуждак, който изчезна. Качи се тук пред Нова година и край! Изчезна, сякаш никога не се е раждал. Разбирате ли?

Миронова веднага започна да записва. На всички доклади, лекции или творчески срещи тя записваше буквално всяка дума.

Докладчикът рече: „Здравейте!“ — и тя започва да пише. Той каже: „Довиждане!“, тя записва и после затваря тетрадката.

„Опънати силно като струни, жиците минаваха до самия прозорец на стаята му...“ — спомних си тези редове от повестта. Наистина жиците минаваха до самия прозорец. Тук нямаше художествена измислица.

„Време е най-сетне да оправдая прякора си на дело!“ — реших аз. И казах:

— Спомням си, че в повестта беше написано: „В полунощ светлината във вилата угасна. Потъна в тъмнина и цялото селище...“.

— Слушай, лапе, ти не бързай толкова!... — Племенника махна с ръка, сякаш там, дето стоях аз, внезапно бе зажужжал комар. От думата „хлапе“ той, кой знае защо, пропусна буквата „х“.

Много обичах, когато в присъствието на Наташа Кулагина ме поглеждаха момичета и когато тя забелязваше това. Бях щастлив, ако пред нея се обръщах към мен за помощ или ме молеха да обясня нещо: задача или пък теорема... Но когато пред очите ѝ се отнасях към мен пренебрежително, ужасно страдах.

— Нали разбирате — изведнъж започнах да обяснявам на всички, — налага се такова предположение: ако е нямало електричество, Дачника е могъл да излезе през прозореца, да се хване за жицата (в такъв случай тя би била безопасна!), после, държейки се за нея като цирков артист, да се добере до първия стълб и да се спусне на земята. Завинаги да се скрие от роднините си! Затова в двора на вилата е нямало следи. Това е, както се казва хипотеза... Тоест предположение.

— Прозорецът е бил затворен отвътре — каза Глеб.

— Тогава хипотезата отпада!

— Ти, лапе, ако... — обърна се към мен заплашително Племенника.

Той упорито съкращаваше „х“-то от думата „хлапе“ и тя звучеше пренебрежително. Сърцето ми се сви от болка: нали там беше Наташа.

— Хипотезата отпада! — повторих високо, като треперех целият при мисълта, че съвсем ще ме унижи пред нея. А аз няма да мога да поискам удовлетворение: все пак той беше два пъти по-висок от мене.

Той отново замахна с огромната си ръка, сякаш прогони комар. Но въпреки всичко насмешливите му устни не изпуснаха оскърбителна

дума.

Ние слязохме по „сърдито скърцащото“ стълбище, което не скърцаше.

Племенника отвори някаква врата, наведе се и влезе в стаята. Ние също влязохме. Стаята водеше право на терасата, а терасата излизаше право в двора.

— Добър човек беше писателят — каза Племенника. — Той наемаше вилата на леля ми отведнъж за половин година, та дори и за година. И парите плащаше предварително. Добър писател беше!

— В тази стая ли е творил своята „Стара вила?“ — попитах аз.

— Слушай, лапе, ако ще избързваш... Ако ще...

— Ясно! Ясно! — прекъснах го аз. — Нарушавам плана ви? Повярвайте, това е от нетърпение!

Пак не успя да ме унищожи пред нея.

— Писателят не пишеше тук — съобщи Племенника. — За Дачника той пишеше в мазето. В подземие...

Миронова продължаваше да записва.

— Тук има подземие? — шепнешком попитах аз.

— Слезе сутрин там и край. До обед го няма никакъв, сякаш че не се е раждал на тоя свят... Разбирате ли?

— Философът Диоген е писал съчиненията си в бъчва — лениво изрече Покойника. — А този значи в мазето?

— Там си е внушавал страх — обясни Племенника. — Там е влажно, тъмно...

— Разбирам: добивал е настроение! — продължаваше да се хвали Покойника.

Кой знае защо, Племенника Григорий не му викна: „Слушай, лапе!...“ — а продължи да разказва:

— Аз намерих там някакви хартийки, листчета... Искях да ги изхвърля, но леля казва: „Я ги занеси в музея!“. И ги занесох. Ние имаме музей на съседната гара.

— Сигурно е областен — предположи Покойника.

И този път Племенника не му се скара, а спокойно каза:

— Аха, такъв. Издадох ми благодарност в писмена форма! Наслагах тия хартийки под стъкло и написаха: „Намерени и предадени на музея от Григорий Шавкин“. Сега всички ги четат! На посетителите говорят за мен!... Разбирате ли?

— Как не: ръкописи, чернови! — отново се намеси Покойника.

— Точно така! — съгласи се Племенника.

Отдавна съм забелязал, че личности като Племенника обикновено си избират някакъв човек и започват да се заяждат с него: „Е, какво гледаш? Какво си се опулил? Какво стоиш тук? Какво седиш тук?“. Макар че и всички други също гледат, също стоят или също седят. Но типове от рода на Племенника си избират един, обикновено най-симпатичния, най-интелигентния човек. Племенника избра мен...

— Слушай, лапе, какво си се заяпал в пода? Не искаш ли да слушаш?

— Вероятно се е замислил — каза Покойника.

Всички го погледнаха с благодарност: той като че ли ме защити. Това беше непоносимо!

— По-скоро нататък! — извиках аз. — В подземията! Към работното място на писателя!

— Ако не ви е шубе, тогава айде! — каза Племенника.

Това мое предложение, кой знае защо, не го разсърди. По-късно разбрах защо. Но в онзи момент... догадка не пожела да ме озари, макар че изобщо тя правеше това с най-голямо удоволствие.

Бледния Покойник тъпчеше на едно място.

— Боиш ли се? — попитах го шепнешком, но така, че да чуе Наташа Кулагина. Бях длъжен да ѝ отворя очите!

Започнахме да слизаме по стъпалата, по които краката ни се хлъзгаха: може би от влага, а може би — от мухъл... Обхвана ме вълнение: ето по такива стъпала са слизали в подземията истинските тайни разузнавачи. Слизали са със съзнанието, че може никога вече да не се изкачат обратно...

„О, ако там ни очакваше някаква опасност! — мечтаех аз. — В страха си Наташа би се хвърлила не към Покойника, а към мен и аз бих намерил изход от положението. Бих я спасил! Но за нещастие... Щом Гл. Бородаев е слизал тук всеки ден, значи не може да има нищо опасно и аз не ще мога да ѝ докажа...“

— Ей, лапе, ти пак нещо... бързаш като муле пред майка си! Аз ще светна лампата.

Той завъртя електрическия ключ. И през откренатата врата, обкована, както трябва да се предполага, с ръждиво желязо, изпълзя ивица жълтеникава светлина. В повестта на Гл. Бородаев светлината

винаги „изпълзяваше“ през откренатите врати или „мрачно изтръгваше“ нещо от тъмнината, а после, когато вратите се затваряха, тя „пълзешком се скриваше“. Много добре помнех това.

Племенника с мъка разтвори вратата докрай. Тя заскърца с несмазаните си панти. В повестта на Гл. Бородаев пантите на вратите винаги бяха несмазани и скърцаха. И това помнех.

И тъй, всичко беше чудесно: като в истинските криминални произведения!

— Айде долу! — каза Племенника.

Миронова се намери най-отпред: нали обичаше да изпълнява заповеди. Племенника ни пусна в мазето. Последен слезе Покойника... Лъхна ме приятен мирис на гнило и мухъл. Вдишвах с пълни гърди!

Внезапно вратата изскрибуца и се затвори. После желязото се плъзна по желязо: Племенника щракна мандалото. Той остана зад вратата, която, както ми се стори, се затвори завинаги!...

ШЕСТА ГЛАВА

ОТ КОЯТО СТАВА ЯСНО, ЧЕ НА МЕНЕ НИЩО НЕ МИ Е ЯСНО

Неволно ме обхвана страх. Но само за миг! В следващата секунда вече го бях отхвърлил. По-точно бях се отърсил от него.

Още повече че Наташа направи крачка към мен. Съвсем незабележима стъпчица, но аз я усетих. По-точно я почувствах. И тъй, щом има същество, което ти харесва, наблюдаваш само него и говориш заради него, макар да си даваш вид, че го правиш заради всички. И наблюдаваш как реагира то на всяко нещо. И броиш колко пъти това същество е погледнало към теб. Който е обичал, лесно ще ме разбере.

„В тази опасна минута тя иска да бъде до мен! — реших аз. — Искан аз да я запазя, да я защитя с тялото си!“

О, колко често ние вземаме желаното за действително!...

— Трябва да си отида с влака точно в седемнадесет — каза Наташа.

„Трябва да си отида...“ Дори не каза: „Ние трябва“. „Тревожи се за майка си“ — помислих аз. И ето ти чудо: в този момент завидях на майка й, макар че тя имаше много болно сърце, а моето беше абсолютно здраво и ако се разсъждава както трябва, би трябвало майка й да завижда на мен. Но аз не се подчинявах на разума!

— Племенника Григорий се шегува — казах на Наташа. — Нима не виждаш, че се шегува?...

— Тогава нека отвори — рече Наташа.

За мен нейното желание беше закон! Но не и за Племенника.

— Отворете, моля ви — обадох се аз.

— Ти ли си, лапе? — чухме отвъд вратата. — Пак ли искаш да знаеш най-много? Всички си седят тихо, сякаш никакви ги няма... Само ти се пениш!

Той се засмя ниско и противно.

— Отворете веднага! — заповядах му аз и погледнах Наташа. Тя стоеше с наведена глава. Лицето й не виждах, защото слабата крушка, която запали Племенника, беше някъде далеч, в дъното на подземие.

— Нали искаше да знаеш къде се е дянал Дачника? — попита Племенника. — Ето сега ще узнаеш!

— Какво иска да каже? — бутнах Глеб по рамото.

— Не знам — отговори Глеб.

Изведнъж чухме стъпки зад вратата: Племенника се качваше горе. Отиваше си, като ни оставяше в подземиеето...

Страшната история започваше!

— Чакайте — извика умолително Покойника.

Вместо отговор се чуваха тежките стъпки на Племенника.

Отново хванах Глеб за рамото:

— Върни го! Задръж го!...

— Как ще го задържиш?

— Викай! — казах на Глеб шепнешком, за да не издам тревогата си. — Крещи, да се чува из цялата вила!

— Няма да чуе... Той вече е горе... Там нито дума... Нали вратата е железна... И да викаш, и да не викаш...

— А ти нямаш ли ключ?

— Никой няма... Загубен е... Английска брава: вратата хлопва — и край... Отваря се отвън... Нали той и с мандалото...

— Погребани ли сме? — тихо попита Покойника. — Живи?...

Спомних си за Аида и Радамес, които били зазидани живи. И отново погледнах Наташа. Как ми се искаше и тя в мислите си да сравнява нашата съдба с тяхната! Но тя мислеше само за влака. Това ми беше ясно. Пък и можеше ли да се прави сравнение? Нали Аида и Радамес са били зазидани само двамата, а ние бяхме тъкмо шест души.

— О, не тъгувай! — казах на Наташа. — Аз ще ви изведа оттук. Вие отново ще видите слънцето!

Тя ме погледна малко уплашено. Тогава добавих:

— Всичко ще бъде наред!

Толкова ми се искаше опасността да ни сближи.

Но Наташа никак не се сближаваше: тя мислеше за влака.

— Трябва да си бъда у дома най-късно в шест часа.

— И ще бъдеш!

Огледах се...

Мъждукащата крушка мрачно изтръгваше от тъмнината отделни предмети. Тя изтръгна тайнствена кръгла маса, която някога, в дните на своята младост, мисля, че се е наричала градинска и е стояла някъде

в беседка. Масата беше останала с три крака и тъжно се беше наклонила на страната, дето някога е бил четвъртият. Крушката изтръгна от тъмнината и един тайнствен стол, който също имаше само три крака, за да не се чувства масата съвсем неловко. Непознатата жестока сила сърдито беше разхвърлила по земята чудновати сандъци... На едната страна загадъчно се беше подпряло парче шперплат, от което ни гледаха заплашително зловещите думи: „Опасно! Не се приближавай!“. А под тях на шперплатовия лист свирепо се чернееха череп и кости.

Като минаваше покрай шперплата, Наташа случайно го докосна и на палтото ѝ остана черна следа от боята, която в тази гробовна влага изглежда никога не изсъхваше.

— Внимателно! Не се приближавайте! — извика Глеб.

Всички потрепераха и потиснати млъкнаха. Дори и не много опитното око можеше безпогрешно да определи, че настроението на всички беше ужасно.

Дадох вид, че си шепна нещо с Глеб, като с весел и висок глас съобщих:

— Ето Глеб казва, че Племенника Григорий често се шегува така: отначало заключи хората, пък после ги отключи.

— А след колко време ги отключва? — попита Покойника.

— След час. Най-много след два! — бодро заявих аз. — А дотогава хайде да огледаме обстановката! Да се запознаем със забележителностите на това подземие, та когато излезем горе, да има какво да разкажем.

— Но ще излезем ли? — попита Покойника.

— Разбира се. И когато видим близките си, те ще ни запитат...

— Дали ще ги видим?

Крушката през цялото време изтръгваше от тъмнината лицето на Наташа Кулагина. По-точно е да се каже, че аз непрекъснато поглеждах към Наташа.

— Ти кого обичаш най-много? — неочаквано ме запита тя.

„Тебе!“ — исках да отговоря аз. Но тя не би ми повярвала, защото това не беше истина. Най-много все пак обичах мама и татко. После Костя... А после нея. Но това не можех да ѝ кажа!

— Ти кого обичаш най-много? — повтори тя.

— Изобщо... или от класа?

— Остава да кажеш още от звеното!

— А ти кого?

— Мама.

— Аз също мама и татко.

— Не, аз не мама и татко, а именно мама. За нея мога да умра. А ти можеш ли да умреш за някого?

„Мога! За теб!“ — понечи да изтърси езикът ми. Но нещо му пречеше.

— Можеш ли? За майка си?...

— Аз като че ли не съм мислил...

— Правилно си постъпвал: най-страшното за майката е да преживее децата си...

— Тази мисъл трябва да си запишеш!

— Каква мисъл? Това е истина. Това е... Ето защо трябва да си отида с влака точно в седемнадесет. Разбра ли?

— Така и ще стане! Обещавам ти!...

Но как ще я изведа от мазето — не беше лесно. „О, ако измисля нещо! — мечтаех си аз. — Тя ще ме смята за избавител, герой, спасител на своята майка, за която е готова да даде и живота си!“

— Това, което беше само преди час, сега изглежда толкова хубаво. Дори прекрасно — каза Наташа. — Хубавото ние ценим истински на фона на лошото. Забелязал ли си?

— Да! Разбира се... И още как! Колко пъти. Тази мисъл ти си длъжна да запишеш!...

Наташа почти шепнеше. Но аз улавях всяка дума, защото когато тя се обръщаше към мен, слухът ми ставаше някак особен. В такива моменти, ако до мен нещо избухнеше или бумнеше, аз не бих го чул, бих чул само нейния глас.

„Чудна работа — в главата ми напиреха мисли, — повече обичам мама, но не мисля по цял ден за това, че я обичам. А Наташа обичам по-малко, но мисля за това през цялото време. О, колко необясними неща има в живота ни!“

Острата наблюдателност ми подсказа, че Наташа разговаряше само с мен. И това ми върна силите, които мъничко бяха започнали да ме напускат. Аз отново бях готов да живея, да се боря и да търся изход от положението. По-точно от мазето!

Крушката изтръгна от тъмнината лицето на Покойника. Но по-добре да не беше го изтръгвала: бледите му устни трепереха.

Реших да го върна към живота.

— Организираме спасителна експедиция — съобщих аз.

— Сами ли ще се спасяваме? — смотолеви Покойника.

— Да! И ти ще тръгнеш напред заедно с мен! Тук някъде трябва да има изход. В краен случай ще се промъкваме през стената. Като в „Граф Монте Кристо“. Помниш ли, Покойник? Едмон Дантес и абат Фариа прокопали проход един към друг. При това то е станало не във вила, а в замъка Ив: там стените са по-здрави.

— Но тях са ги хранили. А ние ще умрем от глад.

Принц Датски сложи ръка на рамото на Покойника. Глеб сякаш изучаваше пръстения под, който не се виждаше.

— Но нали Алик каза, че Племенника Григорий ще се шегува един час или най-много два — изясни Миронова.

Струваше ми се, че само тя единствена пазеше абсолютно спокойствие. Сега тя виждаше командир в моето лице, а аз не бях давал команда да се вълнуват и тя не се вълнуваше.

— Разбира се. Племенника ще отвори вратата. Ти си права — казах аз на Миронова. — Но ние не сме длъжни да чакаме неговата помощ. Да се освободим със собствените си сили — ето нашата задача.

Наташа се усмихна — едва-едва, съвсем-съвсем малко, пък и беше почти тъмно, но аз забелязах усмивката ѝ. Е, разбира се, говорех като на трибуна. Но нали трябваше да ободря хората, да повдигна духа им!

— А може би е по-добре да викаме? — предложи Покойника. — Все някой ще чуе...

— Но във вилата... А пък и в селището... — каза Глеб. — Той изведнъж пак беше престанал да изговаря изреченията докрай.

— Да вървим! Напред! — казах аз. Хванах Покойника за ръка и тръгнахме. Искаше ми се да взема за ръка и Наташа, но не се реших.

Ние вървахме из подземиято. Отгоре падаха ледени капки. Краката ни непрекъснато хлътваха в коварни вдлъбнатини. Непрогледна тъмнина ни обсаждаше като заговорница. Несигурната светлина на мъждукащата крушка остана в неясната, мрачна далечина... Отровният мирис на влага вече не ме радваше и не ми се искаше да дишам с пълни гърди.

„Да четеш детективски истории — това съвсем не е същото, като да участваш в тях — разсъждавах аз. — Исках да играя на нещо страшно, а тук ни сполетя истински кошмар. Само че не трябва да издавам, че и аз се тревожа... Ще дойде ли Племенника Григорий? Ще отвори ли вратата? И защо я затвори? Защо?! Какво значат думите му: «Нали искаш да знаеш къде се е дянал Дачника! Ето сега ще узнаеш!».“

— Мъртвец! — изпищя Покойника.

Той целият трепереше. „Сигурно се е побъркал — помислих си. — Нервите му не са издържали.“

— Дай ръка... Изведнъж... Като мен... — горните му зъби не можеха да улучат долните. И той като Глеб не изкарваше изреченията докрай.

Протегнах ръка и напипах... скелет! Той стоеше в тъмнината. Ребра и череп... Не нарисувани, а съвсем истински...

— Назад! — извиках аз.

Спуснахме се обратно, към несигурната светлина на мъждукащата слаба крушка. Но сега тя ни се струваше като слънце.

Внезапно ме озари догадка: „Значи ето как е загинал този Дачник! Ето къде е изчезнал!...“.

Нима и нас ни очакваше същата горчива участ?

СЕДМА ГЛАВА

В КОЯТО НАНОВО ОПОЗНАВАМЕ ГЕРОИТЕ НА ПОВЕСТТА, НО НЕ ВСИЧКИ ОТ ТЯХ ЩЕ БЪДАТ ГЕРОИ

„И тъй, съдбата бе пожелала аз да разгадая и разнищя страшната тайна на старата вила, но тайната тъй и ще загине заедно с мен.“ — Тази мисъл вече ме смрази. Но още следващата минута ме обля топлина, като осъзнах, че нямам никакво право да се поддавам на страха. До мен бяха Наташа и другите... Аз бях длъжен да ги спася. А на първо време да възвърна или поне да поддържам духа им.

За подозрението ми никой нищо не узна. То си остана скрито в мен.

Да имаш в себе си съкровени хубави мисли е приятно. А когато дойдат лоши, е обратно, иска ти се да не оставаш насаме с тях, а да се посъветваш с някого, да ги споделиш. Но аз не мислех да се посъветвам!

Аз трябваше да крия истината.

— Никакъв скелет няма! На Покойника му се е сторило...

— Как така няма? — промълви Покойника. — А ребрата?...

— Халюцинации! Това е всичко.

— Но какви халюцинации... В тъмнината?

— Ти мислиш, че има само зрителни халюцинации? О, колко си наивен! Има и слухови. И, как се казват... сетивни.

— Тогава защо извика „назад“?

— За да не се предадат твоите халюцинации на другите. Нали знаеш, че лошият пример...

— Значи, аз какво... С ума си ли съм, или не съм? — Устните на Покойника се разтрепериха.

Принц Датски го прегърна през раменете.

— Всички ненормални смятат себе си за нормални — каза Принца. — А на нормалните често им се струва, че са ненормални. Тъй че не се безпокой. Я слушай: дойдоха ми наум едни стихчета. Може би ще ти бъде приятно?

И започна да декламира, макар че никога дотогава не беше казвал сам свои стихове:

*В този ден, когато сред мазето
ни обгражда само лепкав мрак,
нито капка дух не губим,
ето —
готвим се за много радост пак!
Влажното подземие дори
щедро нека с радост ни дари...*

Принц Датски обгърна всички със стеснителен поглед. Но никой не бе се развеселил. Никой освен мен.

— Знаменито е! — възхитих се аз. — Много вярно си отразил нашето общо настроение!

След мен се усмихна Миронова. Другите не се усмихваха.

— За какви халюцинации ми говориш? А ребрата?... — продължаваше да се съмнява Покойника.

Дръпнах го настрана.

— Покойник, бъди мъж! С нас има момичета. Помисли за тях.

— Значи това е той... Дачника.

— Скелетът е на Дачника. Така мисля. Всичко, което е останало... Но запази това в тайна. С нас има момичета... Намери сили в себе си...

— Ще потърся... — каза бледният Покойник.

— Фактически ние с вас се намираме в кабинета на писателя! — извиках аз, като се обръщах към всички. — Преди малко Покойника ни съобщи, че един гръцки философ е писал съчиненията си в бъчва. Нали чухте? А Глеб Бородаев е творил в мазето! Докато Племенника продължава глупавите си шеги, хайде да устроим летящо занятие на нашия литературен кръжок. Тук, около работното място на писателя. Може да се каже тук, около работния му стан! — Аз вдигнах някаква стара градинска масичка, размахах я във въздуха и я сложих на мястото ѝ. — Моля Покойника, Принца и Миронова да съчинят нещо. На тема от днешния ден. Те правят това бързо.

Миронова вдигна ръка и каза:

— Принцът вече...

— Нищо, ще съчини още. На него не му трябва много време. А Глеб ще си припомни някоя случка из живота на дядо си.

Наташа имаше ръчен часовник. Другите деца, които носят часовници, мислят все за тях, непрекъснато вдигат ръката си да видят часа, като че винаги бързат за някъде. А Наташа поглеждала часовничето си скришом, само навеждаше поглед.

— Влакът — в седемнадесет... — каза тя: — Алик, на теб разчитам!

Тя разчиташе на мен. Не на Глеб. Не на Принца. Не на Покойника. А на мен! В този миг аз бях благодарен на Племенника, който ни затвори в подземие. Та нали ако не беше ни затворил, никога не бих чул тези думи!

— Трябва да им отклоня вниманието — казах на Наташа. — Нека съчиняват и не ми пречат да мисля. Да търся!... Повярвай ми: ще оправдая твоите надежди. Ще успеем за влака!

Тя не отговори нищо.

— И тъй, занятието на кръжока започва — съобщих аз високо. — Внимавайте, всеки ще има свое работно място. Сандъците са точно пет.

Миронова вдигна ръка и каза:

— Но ние сме шестима...

— Аз няма да сядам. Ще се движа...

Чел съм, че прочутите детективи са имали различни навици, които им помагали да мислят и различават престъпленията. Някой например непременно пушел с лула. Това му помагало. А аз трябваше на всяка цена да се движа напред-назад. И макар да казват, че „правдата не е в краката“, аз се добирах до правдата именно на крака.

Започнах да се разхождам из мазето с ръце зад гърба. Всички други насядаха по сандъците.

Наташа просто си почиваше. Глеб седеше свит, сякаш се намираше в клас на своя последен чин в средната редица и се страхуваше да не го изпитат. Миронова веднага отвори тетрадка и започна да пише. Сигурен бях, че прави поредния си „етюд“. Принц Датски в такт с думите, които не се чуваха, които оставаха някъде вътре и там се нареждаха в римувани редове.

Покойника приличаше на покойник. Приблжих се към него.

— Свършено е... — каза той.
— Значи твоята мечта ще се сбъдне!
— Коя мечта?
— Нали отдавна искаше да умреш...
— Да бяхме поживели още — прошепна той.
— Аз ще търся изход от положението. А ти се овладей. Заеми се с нещо! Напиши стихотворение за твоята В. Щ.
— Няма да стигне до нея...
— Защо? Някога може да открият нашите скелети и до твоя ще лежи стихотворението. Тя ще го прочете и ще въздъхне скритом.
— Няма да въздъхне.
— Защо?
— Защото я няма...
— Как така я няма?
— Така... Не съществува. Не мога да те лъжа в тези последни часове на живота си.
— А другата? А. Я. И нея ли я няма?
— И нея.
— А Б. Ю.?
— Също...
— Ама ти да не си използвал съвсем случайни букви?
— Защо случайни? Имах си своя поетична система. Свой метод!
— Какъв метод? Кажй! Открий тайната си! Все едно не ни остава много...
— Тъкмо затова ще ти кажа. Да, имах си принцип! Вземах първата буква от азбуката и последната, после втората от началото и втората от края. И така се получаваше: А. Я., Б. Ю., В. Щ. Разбираш ли?
— Добре си научил азбуката! А любовта значи не познаваш?
— Защо? Влюбвах се, исках да умирам, после охладнявах, връщах се към живота и отново се влюбвах!
— Пак ли в никого?
О, колко неочаквани и необясними неща има на света!
— Нима това е първият случай в литературата? Нима другите не са съчинявали, не са си измисляли образи на любимите? И нима не са се прекланяли пред тях като пред живи хора? Нима не са се прекланяли?

— Не съм чувал такова нещо.

— А не си ли се досещал?

— Не, не съм се досещал.

— Е, как така? Не е ли ясно?...

— Кое?

— Ами това, че измисленият образ почти винаги е по-хубав от реалния?

— Е, извинявай...

— Как да те извиня, като не разбираш елементарни неща?

Той отново заговори по обичайния си начин, с въпроси, което просто не понасях. През цялото време все недоумяваше: как не знам, не съм чувал, не съм чел за едно или друго!

— Слушай, Покойник, поне в този последен час разговаряй човешки — казах аз със зле прикрито раздражение. — Ако искаш, обясни ми, ако не искаш...

— Защо да не искам?

— Ти пак...

— Разбери, всеки човек си има свой стил в разговора, това е негова индивидуална особеност. Нима...

Направих решителна крачка встрани.

— Не си отивай! — Покойника ме хвана за ръката. — Искам да ти обясня всичко... Може случайно да се спасиш и тогава ще откриеш тайната на моите „посвещения“! Виждаш ли, всички живи хора имат различни недостатъци, слабости. А измисленият образ може да бъде без никаква грапавинка или петънце. Тъй да се каже, идеален! По-приятно е да се прекланяш пред него. Като пред мечта! А хората винаги имат недостатъци...

— Но затова пък са живи!

— Има ли значение това?

— А няма ли?

Покойника ме погледна със съжаление.

— Някога ти ще разбереш. Изобщо, ако случайно... Тогава обясни моите стихове, за да не се повдигат въпроси. Защото току-виж, че почнали да издирват всички тези А. Я., Б. Ю. и се натъкнат на някой, който няма нищо общо.

— Покойник, не бъди толкова мрачен. Изражението ти действа на другите.

Той изписа на лицето си „последната усмивка“.

— Ето виждате ли какво хубаво настроение има Покойника? — казах аз. — А ти, Принце? Я, какво си написал?

*Не тъжа в мазето влажно,
а разбирам нещо важно:
тука, в мрака, стана ясно —
светлината е прекрасна!
Чрез сравненията нека
истини открива всеки!*

Принц Датски виновно разпери огромните си ръце:

— Ето... хрумна ми. Може би ще ви бъде приятно?

Физическата сила упорито продължаваше да се съчетава у него с детската стеснителност.

Добрият Принц искаше да ни достави радост, но стиховете му не зарадваха много никого, тъй като всички вече бяха някак свикнали с тях. Изглежда, че за първи път в живота си Принца почувства това и като скри отзад ръцете си (той никога не знаеше къде да ги дение), тихо каза:

— Тогава простете ми!...

— За какво?! Ти много точно си изразил нашето общо настроение! — извиках аз със зле прикрито съчувствие.

Моето съчувствие не се хареса на Принца. Най-неочаквано той накъса стиховете и ги хвърли в мрака. В същия тоя мрак, който му бе помогнал да оцени светлината!

— Нима това не е нещо необикновено? — зададе своя следващ въпрос Покойника.

— Кое? — не разбрах аз.

— Това, което стана. Нима класиците не са унищожавали свои произведения? Не са ги изгаряли?

— Да, но винаги е имало причини — възразих аз. — Не са ги признавали, не са ги разбирали... А ние всякога разбираме Принца. Но нищо... Занятието на кръжока продължава!

Миронова вдигна ръка и каза:

— Може ли аз?

— Разбира се. С какво ще ни зарадваш, Миронова? С някой етюд ли?

Заглавията на нейните етюди винаги започваха с думите „моят“, „моята“ или „моето“: „Моят ден“, „Моята стая“, „Моята сестра“, „Моето утро“... Този етюд беше озаглавен „Моят неделен ден“.

„В неделя обикновено ставам в девет часа и тридесет минути по местно време, за да слушам «Пионерско утро» в десет. Но тази неделя будилникът звънна както всеки ден, тоест точно в седем часа и десет минути. Измих се бързо като никога: банята беше свободна, всички спяха, никой не бързаше за работа. В седем часа и тридесет минути местно време изядох един сандвич със салам и пържено яйце...“

„Нейната последна закуска!“ — помислих си аз.
Миронова продължаваше:

„В осем часа и тридесет минути бях в училищната канцелария. Там бяхме се събрали всички членове на литературния кръжок, за да вървим на старата вила, дето е творил писателят, чието име носи нашият кръжок. Глеб Бородаев, внук на писателя по бащина линия, ни съобщи, че нашата класна ръководителка Нинел Фьодоровна се е разболяла. В навечерието на екскурзията, тоест в събота, тя се е пренасяла в нова квартира и се е простудила...“

— Повтори последното изречение! — извиках аз високо, защото съдбата бе пожелала в този момент да ме озари една догадка.

Миронова препрочете:

— Какво става? — хвана ме за ръката Покойника.

— Почакай, почакай! Струва ми се, че почвам...

— Какво?! — попита с надежда Принц Датски.

— Дайте ми време. Струва ми се, че хванах нишката. Сега трябва да не я изпусна!

— Не можеш ли да ни обясниш? — захленчи Покойника.

— А ти не можеш ли да почакаш? — отговорих в неговия стил на въпроса с въпрос. — Чети, Миронова! Чети по-нататък!...

Тя най-точно ни обясни как сме се качили на влака, как сме слезли от него, как сме стигнали до вилата, как сме се запознали с Племенника и как „в единадесет часа и четиридесет минути местно време вратата се е затворила зад нас...“.

— Много конкретни детайли, които знаеш само ти! — похвалих аз Миронова.

Бях ѝ благодарен за нейното учудващо спокойствие (команда да се вълнуваме нямаше и тя не се вълнуваше!). И главно за онова изречение, което ме подтикна... Но няма да избързвам, въпреки че много ми се иска да избързам.

— Занятието на кръжока продължава! — съобщих аз.

— Не е ли по-добре да помълчим? — попита Покойника. — Чувствам, че мисълта ти проработи. Ще помълчим, за да не ти пречим...

— Наистина, Алик! Сигурно така ще е по-добре! — каза Наташа.

Значи тя продължаваше да се надява на мен! Отново замръзнах на мястото си, само че този път от радост: „Сега трябва да се хвана за тази нишка, която, струва ми се, е в ръцете ми!“ — така реших.

— О, не се страхувай, че ще изплашиш мисълта ми! Всички такива детайли и припомняния я подхранват и засилват... Нека сега Глеб да ни разкаже някои случки из живота на дядо си! Както по-рано...

— Ето тук, значи, дядо... „Тайната на старата вила“ — объркано започна Глеб. Той пак не довършваше изреченията докрай. — В това мазе... Ето там отдолу на масата...

Той отдели кръглата дъска на градинската масичка от краката, които бяха заплетени със слама.

Върху долната страна на дъската, в черната рамка, беше написано нещо. Глеб го прочете:

— Тук в продължение на една година, три месеца и седем дни беше написана повестта „Тайната на старата вила“.

— Мемориална дъска — каза Покойника.

— Така, така, така... — рекох аз замислено.

Отведнъж всички притихнаха.

Наташа Кулагина, която стоеше някъде зад мен, ме гледаше с надежда. Чувствах погледа върху гърба си и със сърцето си. Той ме изгаряше!

— Значи дядо ти е добивал настроение тук в мазето? — попитах Глеб. — Не бързай, най-напред помисли...

— Да... добивал е.

— Внушавал си е страх, както ни съобщи Племенника Григорий? Помисли добре, не бързай.

— Да... внушавал си е.

— Останете по местата си! — изкомандвах аз.

И храбро навлязох в тъмнината.

ОСМА ГЛАВА

В КОЯТО АЗ НАЙ-ПОСЛЕ... ВПРОЧЕМ САМИ ЩЕ РАЗБЕРЕТЕ

Прегърнах здраво скелета. И го помъкнах в гъстия непрогледен мрак към слабата колеблива светлина на крушката.

Разстоянието не беше голямо. Но дългият път понякога може да изглежда кратък и лек, а късият — обратно: дълъг и тежък. Всичко зависи от товара. Ако не носим нищо освен весели и радостни мисли, тогава е лесно, но ако си понесъл скелет...

О, колко неочаквани и дълбоки мисли ме споходиха в този ден! Някои от тях смятам, че бяха достойни дори за тетрадката на Наташа Кулагина. Някога нейната обща тетрадка може наистина да стане обща (наша!) — мечтаех си аз. — И ние един след друг ще записваме там своите дълбоки мисли. А после ще ги четем... Не на глас, а всеки поотделно, на себе си. И ще знаем всичко един за друг! Макар че не е необходимо да се знае съвсем всичко, но най-заветните думи, които се отнасят... до какво се отнасят? До „движенията на душата“! Последните думи прочетох неотдавна в една книга. Много ми харесаха: „движения на душата“! Излиза, че душата може да се движи. Такова нещо не беше ми минавало през ума.

О, ако можех да знам в каква посока се движи нейната душа, аз на всяка цена бих обърнал и моята в същата посока. И нашите души биха се сблъскали... По-точно биха се срещнали. Или докоснали! — така си мечтаех аз, като се притисках към скелета. Той ме бодеше с нещо по ръката. А с какво, не можех да разбера в тъмнината.

„Някога това е било човек! — мислех аз. — Той е ходел облечен в костюм, разсъждавал е, бягал е от час, държал е изпити... Може би дори е обичал. Като мен! Нима някога и...“

Внезапно пред мен израсна нещо голямо и тъмно.

Наведох се и погледнах през ребрата като през дъски на ограда.

— Кой е? — попитах аз едва чуто: езикът ми служеше зле.

Отговори ми Принц Датски:

— Алик, колко е хубаво! Страхувах се, че ще се загубиш. Нали си сам...

— Двама сме... със скелета! — Добрият глас на Принца ми възвърна моя дар слово. — Тук нещо бодеше... Помогни ми! Но внимателно: да не му счупим ребрата.

След минута аз вече обяснявах на Наташа Кулагина, макар че не гледах нея, а си давах вид, че говоря на всички други:

— Това не е Дачника! Логическият анализ ме убеди, че скелетът, както и мазето, както и цялата тази мистерия, са били необходими на писателя Гл. Бородаев за вдъхновение. Той най-напред е внушавал страх на себе си, а после на читателите. По такъв начин няма основания да се мисли, че нас са ни затворили тук, за да... За да стигнем до това състояние!

Посочих скелета.

— Откъде тая увереност? — попита Покойника.

Опитното око можеше почти безпогрешно да определи, че Покойника много се страхуваше от смъртта. Не, той не искаше да ме унижи. Той искаше да го убедя, да го успокоя. Когато се надяват на теб, когато чакат от теб защита и успокоение, е много приятно. Но и трудно!

Колко неочаквани наблюдения и изводи направих в това мазе!

— Защо си толкова уверен, че не е Дачника? — отново ме попита Покойника.

И всички чакаха да отговоря на въпроса му.

— Откъде е тая увереност ли? Е, първо, логическият анализ. А второ...

В този момент видях това, което ми бодеше ръката в тъмното.

— Гледайте! Гледайте всички! Виждате ли? Тук има номер! Ето върху металната пластинка. Има и нещо написано... — приближих тенекийката до очите си и прочетох на глас: — „На любимия ни писател с благодарност за беседата. От кабинета по биология при подшефното училище“. Това е подарък — извиках аз. — Той е бил шеф, изнасял е беседа и са му го подарили. Може би в биологическия кабинет е имало два скелета. И са си ги поделили с писателя. Нали на него това му е било нужно за вдъхновение. Сега убедихте ли се? Дачника не е могъл да живее с пластинка в организма си! Пък и с телта, с която е завързана!

Всички ме гледаха с благодарност. Така ми се струваше... Може би дори с обожание. В полумрака трудно можеше да се определи точно.

Аз също се радвах като дете! До скоро мечтаех да разкрия „Тайната на старата вила“, а сега бях щастлив, че съм я разкрил неправилно, че съм се излъгал, че скелетът съвсем не е на Дачника, а е от биологическия кабинет на подшефното училище. О, колко често животът променя нашите планове и настроения!

— Ето какво значи да имаш талант! — тихо, но възторжено каза Принц Датски. — Човек се ражда с него!

Той уважаваше чуждите таланти.

— А ето аз... — Принца протегна напред ръцете си, сякаш ги упрекуваше, че макар и такива дълги, днес с нищо не му помогнаха.

— Нищо, нищо... Тепърва ще ти потрябват! — Повдигнах се на пръсти и потупах Принц Датски по рамото.

— Но ти как се сети? Още преди да видиш пластинките ли? — попита Покойника.

— Когато Глеб обърна масата...

Аз отидох до нея и също я обърнах. Не довърших изречението си, защото забелязах на долната страна... Не казах нищо на никого. Но помислих, че в този момент се прибави още един важен факт. Много важен! И че се приближавам към развързката...

— Не ни дръж в неведение — помоли Покойника с ободрен глас. — Защо толкова те интересува нищо незначещото изречение в „етюда“ на Миронова? Помниш ли, ти говореше за нишка, която си уловил. А в това изречение нямаше абсолютно нищо, за което да се хване човек!

— Зависи! — казах аз. — При разследването понякога именно най-маловажните факти значат много! А тези, които наглед са значителни, не значат нищо.

Миронова вдигна ръка:

— Може ли да кажа нещо?

— Моля!

— Аз съм подчертала това изречение — съобщи тя.

— Да, твоето изречение ни осветли пътя...

— Към какво? — възгордяна прошепна Миронова.

— Към спасението! — отвърнах.

Всички затаиха дъх... Но аз не обясних повече нищо.

— Дайте ми време — казах. — Необходимо ми е да разуча фактите, да преценя обстановката! Да обмисля, да претегля... И да обобщя!

Всички насядаха тихо по сандъците. Всички ми се подчиняваха, надяваха се на мен. Отдавна мечтаех Наташа да бъде наблизо в някакъв благоприятен за мен момент. Но за такъв момент дори не съм мечтал. Не можех и да го сънувам!

О, колко мъдра се оказва поговорката: „Не би имало щастие, ако не помогне нещастieto“! Моите способности можеха да блеснат толкова силно само в мрачното мазе. Въобще светлината смайва главно, когато се появи внезапно сред мрака. Добре би било Наташа да запише тази мисъл в тетрадката си!

— Дайте ми време — още веднъж помолих аз.

— Но време няма — каза Наташа.

— В какъв смисъл?

— До влака остава само час и половина.

— Ще действам по ускорен метод. Разследването започва! Трябва да остана малко насаме!...

Миронова вдигна ръка:

— С кого?

— С мислите, с фактите.

Седнах на сандъка, който стоеше настрана от другите, и потънах в размисъл.

Знаех, че всеки истински детектив или следовател трябва да има за помощник някой благороден и наивен човек, който да му говори разни глупости, с когото следователят да спори, за да намери по-лесно следа. Аз нямах намерение да подражавам на никого. Но, разбира се, бих искал такъв помощник да ми бъде Наташа, за да наблюдава как мисля логически. Само че не можех да я накарам да говори нарочно глупости. Пък и от това нищо не би излязло, дори и да го поисках!...

И тъй, започнах да анализирам нещата сам...

Знаех, че като разкриват едно престъпление, прочутите детективи и следователи най-напред искат да изяснят: кой би имал изгода от него!

Така, така, така... Аз няма да тръгна по обикновения път! Ще действам по свой метод — реших. — Ще тръгна по обратен път, както

понякога доказват теореми. Да, ще направя обратното: ще премисля отначало — за кого би било неизгодно ние да седим заключени в мазето?

Навярно на всички ни е неизгодно. Но най-много? На Наташа. Тя има тежко болна майка. И непременно трябва да тръгне с влака точно в седемнадесет часа. Така, така, така... Сега трябва да се изясни: кой има изгода от това, което на Наташа е неизгодно. Натъквам се на чужд метод... Но какво да се прави! Кой може да отмъщава на Наташа?

И за какво? Ще разберем! Най-вероятно някой е отблъснат от нея — и ето че е решил... Любовта често тласка хората към престъпления! За това се говори в пиеси, във филми... Но кой ще ѝ отмъщава? Племенника Григорий ли? Той може да бъде само оръдие на отмъщението! Така, така... Това е ясно. Той не подхожда по възраст, пък и... Освен това едва ли е способен на дълбоко чувство. Но кой го използва за свое оръдие? Кой? Покойника ли? Той обича измислени образи. И изобщо умира от страх. И все пак, преди да изляза с окончателно решение, трябва да подложам на съмнение всичко. А ако Покойника се преструва? Ако всъщност не се бои от нищо? Не може да бъде! Достатъчно е да го погледнеш... Принц Датски ли? Той е благороден. У него физическата сила е съчетана с детска стеснителност. Но аз трябва да се съмнявам във всичко! Ами ако се преструва на добър?

Някак противно е да подозираш всички! Но все пак... Длъжен съм да извърша най-подробно разследване! Значи трябва да проверя всички. Освен Наташа... Може да е Миронова? Да допуснем, че тя завивда на Наташа. Не, глупости! Изключено е. Тя завивда само на тези, които учителите ценят повече от нея. А те не ценят никого повече от нея! Значи методът на изключването, който понякога се прилага при разследване... Пак ще тръгна по стар път. Казват, че „старият приятел струва колкото двама нови“. Това може би се отнася не само за приятелите? Колко мъдри са народните поговорки!

И така стигнах до Глеб... Той отново се запъва на всяка втора дума. А повечето мълчи. Но не е там работата. Не затова буди у мен най-големи подозрения. Така, така, така... А защо? Първо, той единствен от нас познаваше Племенника по-рано. Улика номер едно! А второ и трето... Моите наблюдения, за които никой не знае! Онези две предположения... В тях е ключът! Уверен съм... Но във всичко трябва

да се съмнявам. Така, така, така... Всичко трябва да докажа! Да докажа! Да докажа!

Обърнах се. Всички седяха тихо на сандъците. И чакаха... А Миронова беше задрямала. Тя имаше железен характер! Обгърнах с поглед всички и се спрях на Глеб.

Дойде време за разпит! Ще го поведе внимателно, така че предполагаемият виновник нищо да не се сети. И да не го обидя с преждевременното си подозрение. Най-напред опазване на законността! За това често се пише. Не трябва да я нарушавам. Трябва във всичко да се съмнявам, докато се докаже... И никакво насилие! Никаква грубост! Така, така, така...

— Глеб, не искаш ли да дойдеш малко към мен? Ако не искаш, не идвай. Не те принуждавам. Мога аз да се приближа. Но ако искаш...

— Моля ти се, защо... — веднага се отзова Глеб. — Разбира се, аз...

Той не довършваше изреченията. Само че това не беше улика: той и по-рано не ги изкарваше до края. Да, това и преди беше негова индивидуална особеност.

Острата наблюдателност обаче ми подсказа, че се отзова твърде бързо, сякаш е очаквал да се обърна към него. И твърде бързо изтича, сякаш се страхуваше, че ще го запитам нещо с висок глас и ще чуят всички други.

— Какво?... А?... — каза той съвсем шепнешком, сякаш ми предлагаше и аз да водя разговора така, че да знаем за него само двамата. Моята остра наблюдателност стана още по-остра, сякаш изведнъж някой я беше наточил.

— Искаш ли да знаеш как се сетих за скелета? Много просто. Когато ти обърна „мемориалната дъска“ и прочете, че точно тук е била написана цялата повест от начало до край, изведнъж ме озари догадка: не само мазето, но и скелетът е бил необходим на дядо ти за вдъхновение! За да си внушава страх... Навлязох в тъмнината, за да проверя догадката си. Пластинката с номера я потвърди. Но това не е всичко...

— А какво още?...

— Глеб, ако не те затруднява, обърни отново масичката и прочети, моля ти се, още веднъж какво пише там — казах аз със зле прикрита учтивост.

Искаше ми се Наташа да види как умно и тънко вода работата, как моята наблюдателност се изостря с всяка измината минута. Но не трябваше да направя така, че Наташа да чуе нашия разговор, а останалите да не го чуят. А ако го чуеха всички, у тях преждевременно щяха да възникнат подозрения против Глеб. „Ами ако не е виновен? — разсъждавах аз. — Ако моите предположения са само предположения? Не, преди всичко законността!“ И продължих да вода следствието шепнешком:

— Не бива да обръщаш масичката там, пред очите на всички. Донеси я тук, ако не те затруднява. Тук я обърни и тихо ми прочети какво пише. Че нещо не виждам добре. Сигурно от мрака наоколо. Помогни ми, Глеб, ако можеш.

— Разбира се... ще я обърна. Не ми е трудно.

Той примъкна масата към сандъка, на който седях и анализирах събитията. Обърна дъската и прочете: „Тук в продължение на една година, три месеца и седем дни бе написана повестта «Тайната на старата вила».“

„Така, така, така... — казах си аз. — Той прочете текста също както първия път. Значи това вече не е случайност.“

— Глеб, но защо пропусна една дума? — прошепнах аз. — Обясни ми, моля ти се, ако не те затруднява. Помисли добре, не бързай.

— Аз!... Дума?... Каква дума?

— Само една. Но много съществена! Важна!

Взех „мемориалната дъска“ в ръцете си.

— Написано е така: „Тук в продължение на една година, три месеца и седем дни беше съчинена и написана повестта «Тайната на старата вила».“ А ти пропусна думата „съчинена“. Защо? Събери си мислите. Не бързай.

— Не съм забелязал... Не съм обърнал...

— И двата пъти? Една и съща дума? Съгласи се, скъпи, съвпадението е странно!

— Не съм обърнал...

— Двата пъти?

— Два...

— А може би три?

— Не. Само два...

— Извинявай, драги, паметта ти изневерява. Първия път ти *не забеляза* тази дума още там, в града. Когато разправяше, че всичко се е случило в действителност: цялата история с Дачника. А излиза, че Гл. Бородаев я е съчинил. Ти защо ми каза, че Дачника наистина е живял тук и е изчезнал в новогодишната нощ? Не онзи, измисленият от твоя дядо, а някой истински, тъй да се каже, жив човек? Взел, че изчезнал... Защо ми каза това? И Племенника си подучил да каже същото. Помисли добре, не бързай.

Глеб не бързаше. Мълчеше.

— Така, така, така... — казах аз вече със зле прикрита заплаха в гласа.

— Добре... Ще ти... Цялата истина...

— Тъкмо това: истината и само истината! Нищо друго освен истината!

— Иначе нямаше... А така ти изведнъж прие... И другите тръгнаха...

— Да направим една равносметка — казах. — Значи ти много искаше да дойдем тук. И за да ни заинтересуваш, каза, че уж всичко е станало тук, в тази вила, станало е наистина, а не е било съчинено от дядо ти.

— Е, да...

— А защо толкова много искаше да дойдем?

В това време се приближи Наташа Кулагина и тихо каза:

— Алик, остава съвсем малко време.

— Смятай, че вече пътуваш към майка си — извиках аз. — Скоро тя ще те прегърне...

Покойника чу думите ми. И хем с надежда, хем със съмнение рече:

— Ще рухнат затвори, пред входа ще ви огрей живот свободен.

Значи страхът още не му е отнел разсъдъка: той помнеше стиховете на Пушкин. Не съвсем точно, но ги помнеше.

— Да, ще ни посрещне! — потвърдих аз. — Още няколко минути и ще ви изведе от тук.

— Като Данко ли? — попита Покойника.

Острата наблюдателност ми подсказа, че той се съмнява. Доця ми се по-скоро да смая всички с моите находки и открития.

— Помниш ли изречението от „етюда“ на Миронова? — попитах Глеб.

— Кое?...

— В него нямаше нищо особено. Но то ми напомни някои неща и спомогна да ми хрумне едно предположение! Запомних го дори наизуст. Там се говореше за Нинел: „В навечерието, тоест в събота, тя се е местила в нова квартира и се е простудила...“.

— Дежурната в училище ми... А после тя самата... По телефона...

— А в току-що построените сгради има ли телефони? Нали ги поставят после, по-късно. Почти винаги е така. Тогава тя откъде е звъняла? И ни е разрешила да дойдем тук без нея? Или с температура тридесет и осем и половина е отишла в телефонна кабина?

— Аз всичко ще ви... Аз сега...

— Няма време! Мотивите на престъплението ще обясниш после. Във влака. А сега ме гледай в очите! Говори истината, само истината и нищо друго освен истината: къде е изходът оттук? Или заповядай на Племенника. Нали ти си го подучил?

— Аз сега... Ще ви... не се тревожете...

„Аз стигнах до истината, а освободител да излезе той?“ — жегна ме неприятна мисъл.

Глеб вече искаше да хукне в тъмното. Но съдбата бе пожелала да ме озари като мълния ново предположение. С бързо движение на ръката го спрях.

— Наташа! — извиках аз. — Покажи си ръкава!

— На следствието са необходими веществени доказателства — отбеляза ехидно Покойника, чието лице бе добило изражение на покойник. Той още не вярваше, че ще се измъкнем от мазето.

Докоснах с пръсти Наташиния ръкав. Сърцето ми заби толкова силно, че го чува всички и се обърнаха към мен. А може би просто им беше интересно какво съм открил на ръкава ѝ. Тази мисъл ми дойде по-късно. Ала в онзи момент няхах изобщо никакви мисли: аз държах ръката ѝ в своята...

— Алик, няма време — каза тя.

Не исках да бързам. Но нейните думи ме върнаха на земята. Минутите бяха решаващи. До влака оставаше съвсем малко време. Съвсем малко! А Наташа я очакваше вкъщи болната ѝ майка...

Мисълта ми отново заработи: щом тази боя е изцапала ръкава й, значи думите „Опасно! Не се приближавай!“ са написани от някого малко преди нашето пристигане. Нямало е време боята да изсъхне. Така, така... Спомням си, че и Глеб тогава викна: „Не се приближавай!...“. Значи трябва веднага да се приближа!

Изтичах до шперплатовата дъска и я отместих. По-точно магнах... Зад нея имаше врата. Блъснах я и тя лениво изскърца. Стара, изметната, явно не се затваряше — тук се криеше нашето щастие: Племенника не е могъл да я заключи. Вратата едва се откряна и ни откри път към свободата!

— Моля! Излизайте! — извиках аз. И погледнах Наташа.

Тя ми отговори с поглед, пълен с благодарност, дори и с... Но това може би ми се е сторило.

Покойника хукна към изхода... Спрях го с едва забележимо движение на ръката.

— Нека излязат първи жените!

„И децата“ — едва не добавих по инерция.

Светлината плахо проникна в мазето. И ми се стори, че това е светлината на нашето пълно освобождение.

Но колко често животът поставя на пътя ни неочаквани прегради!

Мазето не можеше да ни освободи от своите силни и влажни обятия. Старата врата, обкована с ръждясало желязо, не се затваряше, но и не се отваряше. Като се пооткряна едва-едва със скърцане, тя сякаш се вкопа в каменната стълба и повече не помръдна. Ивицата светлина между стената и вратата беше много тясна.

— Трябва да се провираме! — казах аз. — Първи ще излязат момичетата...

И посочих Наташа.

Тя не започна да спори, да отстъпва реда си на други, за да покаже колко е добра и благородна. Не, тя никога нищо не правеше за показ!

Тънка и стройна, тя не се „провираше“, не се „промъкваше“ между вратата и тухлената стена, а някак се освободи, избави се от тяхното пленничество и се намери на улицата. Направи го изящно, без да се напруга и смущава.

— Сега Миронова! — казах аз.

Дори и в този случай тя постъпваше като отличничка: обмислено, сериозно, без да бърза. Най-напред с внимателен поглед измери тесния отвор между стената и вратата. После огледа фигурата си. Нещо премери, пресметна наум... А после вдигна ръка:

— Може ли да си сваля палтото?

Свали го и се напъха... Миронова и тук изпълняваше заповед: точно и старателно се справяше с препятствията и ми рапортува като на началник:

— Остана ми само половината гръб... Остана ми рамото! Остана ми ръката... Всичко е наред: нищо не остана!

Пръв се заклеци Покойника. Той се оказа най-дебел от всички или, както сам се изрази, „най-набит“.

— Много ядеш — казах, — а пък си поет!

— Аз имам неправилна обмяна. Това е болест! — обясни Покойника.

— Тогава хвърли палтото.

Той го хвърли. Но и без палто пак се заклеци.

— Чакай, ще ти помогна — предложи Принц Датски. И внимателно започна да бута Покойника.

— Нещо се счупи! — извика Покойника. — Май че няма да мога...

— Тогава ще натисна вратата — каза Принца.

Той силно наблегна с рамо ръждивото мокро желязо. Вратата мръдна от мъртвата точка, но едва-едва. Макар че детската стеснителност в Принца се съчетаваше с голяма физическа сила, той не успя да направи нищо.

— Сваляй сакото, ризата, панталоните! — заповядах аз на Покойника.

— Но може ли така? — промълви той.

— Няма време за разсъждения!

— Може ли да се съблича човек посред есента?

От вълнение той заговори по своя любим маниер: с въпроси.

— Ще настине — каза грижовният Принц.

— По-добре да се спаси настинал, отколкото да загине здрав! — извиках аз.

Покойника се съблече. Момичетата се обърнаха.

Съблеченият Покойник (тоест почти съблеченият, защото беше останал по гащета) се провря през тесния отвор.

— Разгрей се малко! — посъветва го от мазето Принц Датски. — Потичай!

Покойника започна да тича.

— Най-напред се облечи и сетне... — каза добрият Принц.

От студ Покойника трепереше и не можеше да разсъждава. Наташа и Миронова започнаха да му навличат ризата, сакото, палтото. Панталоните си обу сам.

— Сега Глеб! — казах аз.

— Аз после... Нали заради мен... — тихо рече Глеб. — Нали всичко това...

— Следствието ще приключи по-късно — шепнешком го прекъснах аз (макар че много ми се искаше да го попитам направо очи в очи: „Защо направи всичко това?“). — Сега не е време за обяснения, защото всяка минута е скъпа!

Глеб също свали палтото и се провря.

Принц Датски посочи ивицата светлина:

— Сега вече си ти, Алик!

— Аз ще напусна мазето последен! — казах като същински капитан на потъващ кораб: капитаните винаги напускат кораба последни.

Принц Датски смутено разтвори огромните си ръце:

— Ще се наложи и аз... като Покойника...

Момичетата се обърнаха.

— И вие — каза Принца на мен, на Глеб и на Покойника.

Голямата физическа сила продължаваше да се съчетава в него с детска стеснителност.

Принца не беше пълен, но мускулите му изпъкваха на ръцете, на гърдите, дори на корема — и той като нищо можеше да закъса в тесния процеп.

Бързо по спортменски той прехвърли дрехите си навън, премина препятствието, облече се и каза:

— Можете да гледате.

И започна да тича по спортменски, с високо повдигане на краката из празната мокра градина. След него се заклати Покойника. Загряваха се. А аз?...

Аз останах самичък отсам вратата, в мазето. С приятели винаги е по-приятно, по-спокойно, още повече като си в мазе! „Какво ли ще бъде, ако сега от другата врата се появи Племенника Григорий?“ Тази мисъл ме накара да се разбързам, хвърлих палтото. И в същия момент се сетих за друго нещо: „Как ще се провирам през теснината пред очите на Наташа Кулагина?...“.

Винаги съм се страхувал да не се покажа пред нея в неблагоприятна светлина, в някакъв смешен вид. Веднъж бръснарят рече на мама: „Главата на сина ви отзад е красива. Благородна!“. И аз се стараех по-често да обръщам към Наташа тила си... А сега тя ще види как ще се зачервявам и пъшкам, докато се провирам. Тази мисъл ме смрази. Смятам дори, че усетих по-голям студ и от Покойника, когато беше по гащета, защото се смразих вътрешно!

Освен това се оказа, че трябва да съблека не само палтото, но и куртката: стана ясно, че и аз съм доста набит. А под куртката си бях облякъл старата риза, която мама беше закърпила на най-видните места. Тя ми топлеше и затова я бях облякъл. Не ми се щеше Наташа да види тази риза. „И всичкото заради Глеб! Защо му беше всичко това? Защо?!“ За първи път го погледнах като че ли със злоба. И заради Племенника! Как да отмъстя на този Племенник. Поне малко! Поне с нещо...

Този миг ме озари една идея!

Напипах в джоба си молив и се спуснах обратно в тъмнината: поиска ми се да оставя на Племенника нещо за спомен, няколко думички, които да го ядосат.

— Къде отиваш?! — викна Покойника така, като че ли се прощаваше с мен завинаги. Страхуваше се да не остане без мен. Това ми беше приятно!

— Не бой се: ще се върна! — успокоих го аз. Изтичах до старата градинска масичка и изведнъж...

Откъм вратата, която беше затворена с мандало, с ужас дочух стъпки. Слизаше Племенника Григорий. Навярно искаше да произведателства над нас: да пита как се чувстваме, не ни ли е доскучало или нещо подобно. „Ако не му отговори никой — помислих си аз, — той веднага ще разбере, че сме избягали, и ще хукне да ни гони. Ще излезе навън и отново ще хване всички!“

Събитията следваха едно подир друго с главомайваща бързина!

Сърцето ми замря в гърдите, а може и съвсем да е спряло. Всяка крачка зад вратата, по стълбището отекуваше у мен трагично, сякаш от ужас там беше се образувала някаква празнина.

Точно така.

— Ей, гавроши! Какво мълчите там, като че ви няма никакви на тоя свят? Заспахте ли? — викна Племенника.

— Тъй вярно. Всички спят! — отговорих високо аз.

— А, ти ли си, лапе?

— Аз съм.

— Пак ли бързаш пред всички?

Той не знаеше, че са избързали тъкмо другите, а аз съм останал.

— Къде да бързам, като заключихте вратата?

— Постойте там още малко! Трябва да се калявате. Ти как смяташ, лапе: трябва ли да се калявате?

— И още как!

— Нали искаше да се запознаеш с Дачника?

— И още как!

— Сега запозна ли се?

— Разбира се!

— Е, виждаш ли? Може и за теб да напишат някога книжка.

— Ако стигна до неговото положение!

— Аха!...

Той се разсмя с един такъв ситен, натрошен, прекъсващ се смях, като че ли разсипа монети по стълбището.

„Защо му е необходимо да седим в мазето? — разсъждавах аз. — Ами за нищо! Той просто изпълнява чужда поръка.“ Знаех чия именно! Но я изпълняваше с удоволствие, приятно му беше да мъчи хората. Допаднаше му на характера.

Племенника се прозина продължително, сякаш виеше:

— Айде д'ида и аз да дремна...

„А дали няма да му текне да се поразходи, преди да легне? Да излезе навън?...“ — помислих си аз. И сърцето ми отново замря в гърдите.

Все пак не се разбързах, а извадих от джоба молив и с едри букви написах върху дъската на градинската масичка: „Племеннико, предай много здраве на леля си!“. И се подписах: „Алик Детектив“.

А после хукнах обратно — към тясната ивица светлина.

„Но как да направя така, че Наташа да не види закърпената ми риза? — мислех си. — Може като Принца и Покойника да се съблека и да помоля всички да се обърнат на другата страна!...“

— Какво правеше там? Къде изчезна? — нахвърлиха се върху мен всички, когато подадох глава от мазето.

Било им е мъчно! Стана ми приятно.

— Обърнете се! — изкомандвах аз.

Беше студено, от покрива капеше... Цял треперещ от студ, аз се промъквах към свободата.

ДЕВЕТА ГЛАВА

В КОЯТО СЪБИТИЯТА ОТНОВО СЛЕДВАТ ЕДНО ПОДИР ДРУГО С ГЛАЗОЗАМАЙВАЩА БЪРЗИНА

Когато най-после излязохме на свобода, трябваше незабавно да тичаме, да летим до гарата, но аз сякаш бях пуснал корен в земята и мижах, макар че нямаше слънце, дори беше почнало да се здрачава. Бяхме отвикнали от светлината и й се радвахме като деца!

В главата ми нахлуха неочаквани мисли, които непрекъснато се стрелкаха, защото бяха много. Да, изпитанията в живота правят човека по-мъдър!

Мислех си, че ако на човек всеки ден му се случват само радостни неща, значи той изобщо не усеща радостта. И че ако от сутрин до вечер почива, навярно ще се умори повече от това. И че ако човек всеки ден вижда дърветата и небето, той не ги вижда, просто не ги забелязва. Но виж, ако поседи в мазето... Може би не бях съвсем прав, но мислите затова са мисли, за да можеш да се съмняваш в тях!

Накрая спокойствието ми се върна и аз викнах:

— Към влака!!

— Все едно, няма да успеем — каза Наташа.

— Как така? Защо?

— Защото останаха само двадесет и три минути, а до гарата има повече от четиридесет.

— Аз... — започна Глеб.

Но в този момент дълго и внушително изсвири дизелов локомотив. Електрическите влакове свирят другояче: по-кратко и, както ми се струва, по-лекомислено.

Внезапно ме озари догадка.

— Глеб! — изкрещях аз, за да надвикам локомотива, който в този момент секна. — Глеб, по свирката на влака разбирам, че гарата е съвсем наблизо. Ти си ни водил по някакъв заобиколен път... По объркан път! Искал си да ни... — Не се заех да обяснявам пред всички какво точно е искал Глеб: следствието още не беше завършено. — С две думи, води ни сега по най-прекия път. По най-късия!

— И аз също... Тъкмо за това...

Затичахме. Предчувствието ми подсказваше, че гарата трябва да се зададе веднага щом заобиколим боровата горичка, покрай която вървеше оградата на вилата. Но нали, както вече, струва ми се, отбелязах, дългият път може да ни се стори кратък, а краткият — ужасно дълъг, особено ако непрекъснато поглеждаш часовника и се вслушваш в далечината за влака.

„Понякога той закъснява с някоя и друга минута — мислех си аз. — Но когато е необходимо да закъснее, непременно ще дойде навреме, дори и малко по-рано...“

Покойника през цялото време изоставаше. Предчувствието ми подсказваше, че може да се строполи, да падне: този ден страхът съвсем го беше сломил. Пък и му се наложи да се измъква от мазето гол. Това окончателно подкоси силите му.

Покойника не се строполи, а по-скоро седна на един пън.

Сред младата горичка навярно доскоро е расъл огромен стар бор, но, кой знае защо, са го отсекли: може би защото се е отличавал от околните борове или по някоя друга причина. Пънът беше много дебел, на него спокойно можехме да се наместим и шестимата. Но Покойника седна на средата и за друг не остана място. Впрочем ние и не мислехме да почиваме!

Покойника дишаше с всички части на тялото си: с носа, с гърдите, с корема, с раменете... Дори и с краката. Всичко се надигаше и спадаше.

Спряхме и ние.

— Оставете ме сам — каза Покойника с вид на тежко ранен. — Зарежете ме тук. Нямам сили...

— Аз ще те нося! — рече Принц Датски. И се приготви да нарами Покойника.

Но към тях изтича Глеб:

— И аз ще... За по-леко...

В този момент от далечината се чу свирката на влака.

— От града е... — каза Глеб.

— Разбира се. За нашия е още рано — съгласи се Принц Датски.

Наташа погледна часовничето си.

— Имаме седемнадесет минути. Не, шестнадесет.

Принц Датски и Глеб се опитаха да хванат Покойника подръка, но той гордо ги отстрани:

— Аз сам!

— Моля ти се, Гена... — тихо каза Наташа. — Ако можеш...

Покойника трепна: отдавна вече никой от нас не го наричаше на име. Дори бяхме забравили, че се казва Генка. Изглежда, чак в този момент Покойника наистина разбра колко се тревожеше Наташа. И изведнъж се спусна напред толкова бързо, че с мъка го настигахме.

Нито една детективска история не може без бягане и преследване. И ето че ние пак бягахме... „Жалко, разбира се, че никой не ни преследваше“ — успях да си помисля. Ако по петите ни преследваше Племенника Григорий и ние успеехме да се качим на влака, а вратите хлопнеха под самия му нос, това вече би било чудесно! Макар че нали не само лошото, но и нещо хубаво, благородно може да подгони човека, да го кара да лети напред с всички сили!

Някои от нас бяха подгонени от грижата за Наташината майка. Но други, или по-точно друг, а още по-верно Глеб, мисля, че беше подгонен от съвестта... Опитното око можеше почти безпогрешно да определи, че тя вече беше се пробудила у него. А предчувствието ми подсказваше, че скоро съвсем ще се пробуди! Този ден през цялото време мислех за нещо, забелязвах нещо или предчувствах нещо... „Когато не стават интересни събития, не се появяват и интересни мисли — разсъждавах аз. — Защото няма никакви наблюдения... А когато става нещо важно, мислите в главата направо се трупат една върху друга. Затова в моята повест би могло да има много лирични отстъпления и различни размишления. Но сюжетът ме кара да бързам и лиричните отстъпления ще бъдат принудени да отстъпват... Да, именно събитията раждат умните мисли! Чувствам го по себе си. Нали и това е мисъл! Мисъл за мислите!“

При тази мисъл замръзнах на мястото си, спрях се като закован.

Краката ми изведнъж, без каквото и да било предупреждение, сякаш пуснаха корени в земята и някой изотзад налетя върху мен. Но аз дори не се обърнах и не погледнах кой е. А върху този, който ме връхлетя отзад, се нахвърли още някой... Всичко стана точно така, както става на шосето, когато една кола спре внезапно.

Гледах напред през боровата горичка. Тя беше младичка, рядка и през нея ясно се виждаше, че влакът навлизаше в района на гарата не

откъм града, а от противоположната посока. „Значи същата... за града. За която бързаме!“ Още не бях го повярвал напълно, когато влакът отново свирна и потегли.

О, колко често животът ни поднася неочаквани неща! Събитията продължаваха да се редуват с главозамайваща бързина...

Наташа приближи часовничето си до ухото и аз забелязах, че ръката ѝ трепери. Треперенето ѝ веднага се предаде и на мен! Само че аз треперех вътрешно и не се издавах.

Този ден всички треперихме неведнъж. И имаше от какво!

— Работи... — каза Наташа. — Сутринта го сверяхах по радиото.

Тя свали ръката си от ухото, което гледах. Дотогава никога не бях забелязал, че то е толкова мъничко, правилно, плътно притиснато към косите ѝ. Как ми се искаше това ухо да чуе нещо приятно, радостно!

— Случва се влакът да пристига по-рано — казах. — Особено когато се налага по-дълъг престой... Забелязал съм. Но не и с четвърт час! С минута, две — да...

— Тогава какво беше това? — тъжно извика Покойника. — Като скелета ли? Халюцинация?

— Не мъдрувай — казах. — Ще разберем. Днес сме...

Миронова вдигна ръка и припряно, сякаш се страхуваше, че някой ще я превари, подсказа:

— Неделя!

— Следователно...

— Почивен ден! — подсказа Миронова.

Разсъждавах бавно:

— А в почивните дни има...

— Допълнителни влакове! — бързо довърши мисълта ми Миронова. Когато подсказваше на учители или изобщо на някакво началство, тя съобразяваше много бързо.

— Именно! — съгласих се аз. — Това беше допълнителен влак. Влакът, който тръгва оттук в седемнадесет часа, ще дойде. Видях разписанието... На гарата!

Отново хукнахме. Аз тичах най-бързо: исках пръв да се убедя, че влакът наистина е бил допълнителен, а не редовният, не този, който се движи по ежедневното разписание.

Само Глеб се опитваше да ме изпревари. Разбрах: искаше му се да се отличи, та дано малко изкупи... Все пак аз пръв стигнах гишетото: желанието ми се сбъдна. Но по-добре да не беше се сбъдвало!... Над гишетото висеше металическа табелка с колонки от цифри под думите: „в делнични дни“, „в празнични дни“, „с всички спирки по-нататък“... Табелката беше разделена на две половини: „за града“ и „от града“.

Хвърлих бърз поглед по разписанието.

— Ето... Разбира се! Седемнадесет, нула, нула.

— Това е от града — чух зад себе си тихия глас на Наташа.

— Как? Нима? Не може да бъде! — Тези думи изхвъркнаха от устата ми, без да ща, защото се разтревожих. А бях видял, че Наташа е права.

— На нас ни е трябвал влака в шестнадесет и четиридесет и пет. Той току-що замина...

— Нима? Не може да бъде! Как така?

— Друг ще има чак след четири часа — каза Наташа. — По този железопътен клон влаковете минават рядко. Съвсем рядко... Особено есен. Тъкмо затова те помолих да видим... когато пристигнахме...

„Как можа да стане това?! — питах се аз, като оглеждах безсмислено разписанието. Срам ме беше да се обърна и да погледна Наташа. — Сутринта избързах... Искях по-скоро да изпълня молбата ѝ. О, колко е мъдра народната мъдрост, която ни учи: «Който много бърза, надалеч не стига!».“

Всички бяха се умислили.

— Ще стигнем у дома най-рано в единадесет — каза Наташа. — А аз обещах на мама в шест или в седем... Не знам какво ще стане сега с нея. Не знам... Алик, не може ли?...

— Нима не е ясно? Ако сутринта той беше гледал по-внимателно, щяхме да успеем — рече същият Покойник, който съвсем неотдавна, в мазето, се прощаваше с живота си. — Щяхме да побързаеме.

Какви жестоки изненади ни подхвърля понякога животът! Сега излизаше, че за всичко бях виновен аз. За Племенника успяха да забравят. Забравиха и това, че аз, по примера на смелия Данко, осветих пътя към спасението на всички (светлината влезе в мазето, когато аз се приближих до шперплата с думите „Не се приближавай!“ и го махнах оттам). Забравиха, че аз, именно аз, изведох всички от мазето и им

подарих свободата и независимостта! Независимостта от Племенника, който кой знае до кога би ни държал в страшния плен.

Отдавна съм забелязал, че хората помнят само последната ти постъпка. Можеш да извършиш много големи и прекрасни дела, но ако последното (макар то да е най-малко!) е лошо, тъкмо него ще запомнят.

Грешката с разписанието направих сутринта, но сякаш тя беше последната ми постъпка и тази грешка, тази моя случайна грешка от сутринта, изведнъж като че ли зачеркна всичко. Сега помнеха само нея. Усещането за черна несправедливост жестоко рани сърцето ми... Но не се издадох, че съм уязвен.

За Глеб никой не знаеше нищо. Това също беше несправедливо: нали ако той не беше накарал Племенника да ни заключи в мазето, не би имало никаква страшна история. Но аз не исках да го опозорявам. „Не гради своето щастие върху нещастията на другите!“ — ни учи народната мъдрост. Така каза татко на големия ми брат Костя, когато той искаше да покани на театър момичето, което се харесваше на неговия приятел. И Костя не го покани.

Следствието не беше приключено. Мотивите на престъплението не бяха изяснени. „Защо? Защо му е трябвало на Глеб...?“ Този въпрос ме измъчваше ужасно. И все пак нямаше дори намек от моя страна, че Глеб е с нещо виновен. Макар че да разделиш вината между двама винаги е по-леко, отколкото да я поемеш цялата върху себе си. Глеб беше до мен и като че ли ме молеше: „Възложи ми нещо! Възложи ми нещо трудно!“. Искаше да изкупи...

Наташа стоеше пред гишето и гледаше разписанието, сякаш все още проверяваше, надяваше се... Изражението на лицето ѝ беше такова, че дъждовните капки по бузите ѝ можеха да се вземат за сълзи. Решителността ми се върна: „Трябва още тук, пред гишето, да измисля нещо! И да пресуша тези капки! Да върна усмивката на лицето ѝ! Да, длъжен съм да направя това. Тогава и тя, и всички други отново ще видят в мое лице спасител: хората помнят последната постъпка“.

И тозчас... една идея като мълния блесна в съзнанието ми. Но никой не забеляза, защото това стана в съзнанието...

ДЕСЕТА ГЛАВА

В КОЯТО СЕ ЧУВА ВИК ОТ МАЗЕТО

— Тук има ли поща? — попитах Глеб.

— Зад гарата, не е далеч. От другата страна... — бързо и старателно като Миронова обясни Глеб: искаше му се да забравя някак неговото тъмно минало!

— Там има ли телефонна будка? — попитах. — За междуградски разговори.

— Има една...

— Една ни е достатъчна! — извиках аз толкова високо и радостно, че всички изтичаха при нас.

— Знаех, че ще измислиш нещо... Че ще намериш изход! Ти имаш такъв талант! — каза Принц Датски, който продължаваше да цени чуждите таланти.

— Сега ще изтичаме до пощата, за да спасим майката на Наташа и всички други родители. Ще им телефонираме и ще им кажем, че всичко е наред: забавили сме се, но ще се приберем тази вечер късно. Глеб ще ни посочи пътя.

— Велико нещо! — каза Принца и протегна дългите си ръце, за да ме прегърне. — И като всяко велико нещо е толкова просто и ясно. Ще телефонираме, за да ги успокоим. Това е откритие.

Към откритията на другите той се отнасяше също с голямо уважение.

Всички ме погледнаха пак със зле прикрито възхищение: хората помнят последната постъпка.

Изведнъж Принца помръкна.

— Какво има?

— Съвсем забравих: вкъщи нямаме телефон... Но нищо... Моите родители за щастие са здрави.

Все пак аз потънах в размисъл. Но не за дълго! Когато започна да изобретявам нещо, у мен се поражда истинска верижна реакция: една

идея води след себе си друга. Така беше и този път. Повдигнах се на пръсти и прегърнах благородния Принц.

— Дай ми твоя адрес! Ще го продиктувам на големия ми брат Костя, а той ще изтича и ще успокои родителите ти.

В това, че Наташа има телефон, не се съмнявах. Просто знаех. Понякога набирах нейния номер и ако се обадеше тя, мълчаливо дишах в слушалката... „Ало, какво само дишате там?“ — каза веднъж тя. Оттогава престанах да дишам.

— Води ни, Сусанин! — тържествено произнесе Покойника, като се обръщаше към Глеб.

Хвърлих на Глеб кратък, но остър поглед: без да подозира, Покойника улучи: сутринта Глеб ни беше водил по погрешни пътища, като Сусанин. Само че Сусанин е постъпил така с враговете, а Глеб с приятелите си. Това беше принципната разлика!

Хукнахме след Глеб. Защо тичахме, трудно можеше да се каже: до следващия влак имаше няколко часа. Просто този ден свикнахме да тичаме, като че ли през цялото време ни преследваше потеря. Само че потеря за съжаление нямаше!

А покрай другото природата живееше своя особен, но прекрасен живот. Тук-там се виждаха локви, в които ние непременно цопвахме. Калта напомняше гъста сива каша, която апетитно мляскаше под краката ни. Дъждът непрекъснато се усилваше, като ни освежаваше приятно по пътя. Дърветата ласкаво ни протягаха своите криви черни ръце...

Глеб тичаше най-отпред. Не само защото не знаехме пътя: той продължаваше да се старее.

— Ей-й я там! — викна, без да се спира, Глеб, като сочеше едноетажна сграда, над която имаше синя табела с бели букви: „Поща. Телеграф. Телефон“.

„Още малко — мечтаех аз — и Наташа ще влезе в будката, от която всичко се чува. И аз ще доловя думите: «Майчице, не се тревожи!». После ще излезе и ще ми хвърли мигновен, но благодарен поглед. След нея ще телефонираме и ние... Пари имаме: нали родителите са ни дали «за всеки случай», а в мазето нямаше за какво да ги харчим!“

Прозорците на сградата ме зовяха и мамеха толкова силно, че изпреварих Глеб. Тези прозорци ми се струваха близки и скъпи до

момента, когато видях, че са плътно затворени отвътре с капаци.

Веднага изостанах малко и Глеб стигна до оградата пръв. Но не изтича на входа, а ми даде път. Аз се втурнах и дръпнах бравата, която се оказа студена и мокра. А вратата — затворена.

„Почивен ден — неделя“ — прочетох на олющената табелка.

О, какви печални изненади ни подхвърля животът!

Всички гледаха в мен. В очите им ни помен от неотдавнашния възторг. Аз бях горе на входа, а малко по-долу стояха петимата ми приятели — в празното селище, на мократа земя, под дъжда, пред затворената поща. И отново смятах, че аз съм виновният: ако не бях сбъркал сутринта, сега щяха да пътуват в отопления вагон към своите майки и татковци. Сбърках... И това отново стана за тях моята последна постъпка. Вече никой не помнеше, че ако не бях аз, всички те щяха да си седят в мазето!

Така мислех, докато не забелязах в очите на Наташа нещо друго. Видях очакване и надежда. Каквито днес виждах не за първи път. Тя още разчиташе на мен!

И пак започна верижната реакция: идеите една след друга нахлуваха в главата ми.

— А да тичаме до съседната гара? Далече ли е?

— Половин час тичане — отвърна Глеб. — Но районната поща е тук... Там няма кабина...

— Неделята за всички е неделя! — мрачно изрече Покойника. — Или ти мислиш, че там вече е понеделник?

— Но защо така? — неочаквано го прекъсна Принца. — Защо да говорим каквото ни падне?

— Ами ако той разсъждава по този начин, родителите ни ще загинат!

— Слушай, Покойник, не закачай Алик! — каза Принц Датски така заплашително, както по-рано казваше на мен „Не закачай Покойника!“.

В неговите гърди туптеше честно, благородно сърце!

Получената подкрепа ме вдъхнови:

— Глеб, а ти вчера къде звъня по междуградски? За да предупредиш Племенника... За това де... за което си знаеш. Къде звъня?

— Във вилата.

— Значи там има телефон?

— Да. Дядо... Той изнесъл беседа в телефонната станция и му... Дори с надпис... На апарата... „На Гл. Бородаев от благодарните читатели“...

— Точно по този телефон ще позвъниш, Наташа! — обявих от входа като от трибуна. — А после, ако остане време, и ние ще звъним.

— Не... — каза Глеб. — Ти не познаваш Григорий. Той няма да разреши... След като го...

Глеб още не знаеше най-важното — не беше чел моя надпис на масичката: „Племеннико, предай много здраве на леля си!“. А ако Племенника за разлика от Глеб вече е прочел тези думи? Тогава съвсем няма да ни пусне до телефона! Дори ще ни напъха пак в мазето... Опасно е да се срещаме с него!

Така си мислех. А казах:

— Какво ще чакаме Племенника! Шестима...

— Едного не чакат! — подсказа Миронова. И за пръв път в живота си не улучи в подсказването.

— От едного не се боят! — поправих я аз. И повторих: — Шестима от едного не бива да се боят!

— Ти не познаваш Григорий — рече пак Глеб. — Ами той е бил в затвора... А ние не сме... Няма да се справим...

— Ще видим! — отрязах аз. Но продължавах да стоя на входа. Някак не ми се искаше много да бързам за „старата вила“.

Дойде ми на помощ верижната реакция: сред рано спусналия се здрач в главата ми силно блесна нова идея!

— И с пръст няма да ни бутне!

— С пръст, разбира се, не — сви се сърцето на Покойника. — Но ти видя ли какъв юмрук има?

— Не видях! И никой от нас няма да види — казах аз уверено. — И самия Племенник няма да видите!

— Това възможно ли е? — продължаваше да се съмнява Покойника.

— Възможно е!

— Племенника да не е изчезнал? Или да не се е изпарил? — От страх Покойника пак започна да изяснява мислите си с въпроси.

— Когато влезете във вилата, тя ще бъде празна — казах. — Вярвате ли ми?

— Вярваме ти — рече Наташа.

— Да тичаме! — викнах.

И всички затичахме отново.

Ако някой е наблюдавал от страни нашите придвижвания в този ден, той би си помислил, че става нещо много странно и подозрително. Най-напред препускахме от вилата към гарата. Спряхме, поразмахаме ръце около Покойника и отново запрепускахме нататък. После стигнахме на перона, пак поразмахаме ръце, посъвещавахме се и хукнахме към пощата, като изпод краката ни на всички страни хвърчаха кални пръски и ни засипваха целите. Пак се спряхме, пак поразмахаме ръце, посъвещавахме се и с пълна пара се понесохме обратно към вилата... Сега обаче аз през цялото време тичах най-отпред, като водач, какъвто има винаги във всяко птиче ято или каквото и да било стадо. Сега не ми беше необходима помощта на Глеб: сам знаех пътя.

Като тичахме към вилата, няколко пъти спирахме да почиваме. Всеки посвоему. Покойника веднага се стоварваше на някой пън или пейка и дишаше с всички части на тялото си: с носа, с устата, с корема и с раменете. Принц Датски се движеше със спортна походка, като изхвърляше високо крака, повдигаше и отпускате ръце, дишаше дълбоко и равномерно. Глеб тръгваше да се разхожда по-далеч от мен: избягваше очите и въпросите ми. Като че искаше да забравя за неговото съществуване. И за следствието, което още не беше приключено: аз нямах време! Той внезапно обръщаше глава, сякаш между дърветата и храстите го настигаха моите мъчителни съмнения: „Защо направи това, Глеб? Защо? Защо?“.

Миринова, която с мъка си поемаше дъх, все пак вдигаше ръка и питаше: „Трябва ли да почиваме?“, като даваше да се разбере, че ако се наложи, ако се даде разпореждане, тя моментално, без всякакво колебание, ще се понесе нататък.

Но и, общо взето, всички бяхме потни и рошави. Дори и аз с едва забележим жест бършех по челото си капчиците умора.

Единствено на Наташа умората ѝ отиваше. Само по леката, едва избила руменина и по блясъка на големите сиви очи, които ме заслепяваха, човек можеше да се досети, че е малко уморена. Сигурен бях, че в живота няма положение, което би заварило Наташа

неподготвена и би развалило вида ѝ. Всичко ѝ седеше добре и от този факт на мен ми ставаше страшно...

Когато „старата вила“, която съвсем не беше стара, се показва, приятелите ми решиха пак да си починат. Бояха се да се приближат. Да, острата наблюдателност ми подсказа, че се плашеха.

Глеб винаги беше леко наведен, като че обичаше да изучава почвата под краката си. По-рано правеше това от скромност, а този ден, както вече казах, той се боеше да ме погледне в очите; мене, дете много неща бях разбрал, много неща бях научил за него и само някои работи още не бях установил.

Но при последната почивка Глеб се приближи и ми каза:

— Ти не познаваш Григорий... Тук всички се... Като от огън! Нали е бил в затвора... За побой... В затвора!...

— И пак ще отиде! — казах.

— Къде?

— Не там, дете е бил, но на друго място. Засега е тайна.

Другите мълчаливо тъпчеха на място, като се опитваха да ме спрат с поглед, да ме задържат. „Който има ум, няма да отиде във вилата, който има ум, ще заобиколи вилата!“ — говореха погледите на моите приятели. И макар че този ден се бях убедил в народната мъдрост, в случая тя не ме задоволяваше. Влязох в конфликт с нея!

Най-после Принц Датски не издържа и извика:

— Алик, ти си смел! Ти си най-смелият от нас!

Той уважаваше чуждата храброст.

— Знам, че моите стихове не носят на никого особена радост — каза той, — но не мога да отвикна...

— От какво?

— Да изразявам чувствата си в стихове.

— Защо говориш сега за това?

— Защото ми дойдоха наум някои стихчета. Докато тичахме. Да отидем малко настрана. Ще ти ги кажа. Само на теб!

Разбрах, че Принца не можеше да измисли за мен нищо лошо. Затова ми се прииска и Наташа да чуе стиховете, които бяха хрумнали на Принца, нали е приятно да те хвалят в присъствието на любимата!

Изпълнявайки молбата на Принца, аз отидох настрана. Само че на тази страна, дете стоеше Наташа. И рекох:

— Казвай! Но не само на мене. И не непременно тихо. Защо да се задушават самоинициативата?

И ето какво издекламира той:

*За да влезеш в паметта човешка,
трябват не единствено слова.
Деткин, ти доказа днес без грешка,
че дела са нужни при това!
Смелостта голяма за да славим,
ти върни се цял и с крепко здраве!*

Но Принц Датски също не беше страхливец.

Той предложи:

— Ако искаш, ще дойда с теб.

— И аз идвам — каза Наташа.

Тя изрече само три думи. Две от тях с по една-две букви. Само с по една-две! Но тези думи ме изгориха (в положителния смисъл!).

Аз не се канех да разправам като Покойника, че мечтая да загина. Напротив, след трите думи на Наташа ми се прииска да продължа своето съществуване повече от всякога! Но и повече от всякога бях готов да рискувам живота си в името на голямата цел: спасението на майка й. И на всички наши майки! Мисля, че татковците по-малко се нуждаят от спасение.

В тази последна почивка ми стана ясно, че любовта е способна да вдъхнови човека за много неща!

— Разбирам желанието ви да споделите с мен трудностите — рекох аз. — Повярвайте ми: никак не искам да задушавам самоинициативата ви. И народната мъдрост гласи: „Сам на бойното поле воинът не е воин!“.

В този момент ми мина през ума, че за някакви си пет минути вече втори път влизам в конфликт със старата народна мъдрост. „Сигурно нито една мъдрост не е валидна за всички случаи в живота!“ — реших аз. Този ден мислите и обобщенията буквално ме затрупваха.

— В дадения случай — казах — е наложително воинът да бъде сам на бойното поле. Но вие през цялото време ще бъдете близо до мен! — Погледнах Наташа. — А ако не се върна...

— Върни се цял и невредим! — цитира себе си Принца.

— Ще се старая — отвърнах.

— Отиваш ли? — тъжно продума Миронова: тя се страхуваше да не остане без ръководство. Все пак аз бях командир.

— Какво си намислил? — попита Наташа. — Няма ли да ни кажеш? Какво си намислил?...

— Ще ви пробия път към телефона! Ще отстраня Племенника!

— Ще го отстраниш ли? В какъв смисъл? Физически ли? — изплашено прошепна Покойника. — В какъв смисъл?...

— В какъвто трябва!

— Ще го отстраниш ли? — смутено рече Глеб. — Но нали... знаеш... Тук всички... като от огън!

„Ти да беше мълчал малко!“ — исках да отвърна на Глеб. Но се съдържах: следствието не беше приключено и аз нямах право да го обвинявам пред всички, да му чета присъдата.

— Значи отиваш сам? Решил си окончателно? — запита Принца.

Чувствах, че приятелите ми искат да отлагат тягостния момент. Те ме гледаха така, като че ли се прощаваха с мен завинаги. Това вече не можех да понеса. И направих решителна крачка: свалих си палтото.

— Ще наистинеш — каза Наташа.

— Какво да правя? Трябва!

Тя протегна ръце и взе палтото ми. „Ако се случи... нека ти бъде спомен от мен“ — исках да кажа. Но не казах.

— При нужда... викай — помоли Принца. Той ми предложи това с най-добри намерения. Но аз го погледнах учуден:

— Да викам ли? За нищо на света!

— А ние какво да правим? Да стоим със скръстени ръце ли?

— Крийте се зад дърветата и чакайте моя сигнал! Когато се подам на прозореца и незабелязано ви махна с ръка, да знаете, че съм свършил с Племенника!

— Окончателно ли? — попита Покойника.

— Окончателно или не — какво значение има? Важното е, че пътят до телефона е свободен! Ще ви махна незабелязано...

— Защо *незабелязано*? Махай по-забележимо! Защото може да не забележим — каза Принца.

— Бъди предпазлив... — тихо помоли Глеб.

„Да беше мислил по-рано!“ — рекох си аз. И със смела, решителна стъпка се запътих към вилата, право срещу риска, подвига и неизвестността!

А покрай другото природата продължаваше да живее своя особен, но прекрасен живот. Дъждът се усили. Знаех, че приятелите ми, като наблюдават всяко мое движение, виждат как вятърът развява дрехите ми и как фигурата ми постепенно сякаш се стопява в гъстата пелена на дъжда...

Влязох във вилата. Сърцето ми тупаше толкова силно, че го притисках с ръка. И започнах да се изкачвам по „сърдито скърцащото“ стълбище, което не скърцаше. Всяка крачка ме приближаваше или към победата, или... Но за това се мъчех да не мисля.

Отгоре пак се чу бърборене:

— А, още ли шавате? Тогава ще ви довършим! Ах, така ли?... Тогава ето ви едно бам по кратуната!

Стори ми се, че тези думи се отнасяха за мен. И се спрях. Но само за миг. А после, за да не ми остане време за колебания, бързо изтичах по стълбата. На прага на бившата стая на Дачника отново се спрях за миг: разкопчах куртката си, разпрах старата си риза на местата, дето беше закърпена, а после се разгърдих, та да се вижда тялото ми. И блъснах вратата. Племенника, както и преди, си играеше сам на карти.

Бях толкова мокър и дрипав, че Племенника, изглежда, в първия момент не ме позна. Но после се загледа в мен и надигна огромното си туловище иззад масата:

— А, ти ли си... лапе?

— Аз... — отвърнах, дишайки така, като че ли се задушavam.

— През стената ли се промъкна?

— Не... през вратата. През оная врата, дето се е изметнала и не се затваря добре. Хвърлих палтото си и се проврях. Виждате ли, ризата си изпокъсах. Но се проврях. Другите не успяха и си останаха там. А аз право тук!

— А защо не офейка?

— Трябва да ви кажа... Да ви съобщя!

— Смел си ти, както виждам, лапе! А ако те пъкна пак там, като риба в сардела?

— Пъхнете ме! Моля!... Аз и сам ще се пъхна, щом поискам. Но най-напред ме изслушайте. Трябва да ви съобщя...

Неговото дребно лице и сега не изразяваше нищо друго освен една подигравателна усмивка.

— Аз щях да ви пусна. Малко по-късно. — Той се разхихика. — Но щом сами вирите опашка, внимавайте, гавроши! Там нали е написано: „Не се приближавай!“. А ти, лапе, си се приближил? Кихнал си значи върху написаното? Ще те напъхам пак. И ще седиш там тихо, сякаш никога не си се раждал на тоя свят!

— Напъхайте ме! Моля! Но най-напред ме изслушайте!

— Какво да слушам?... — Той махна с ръка пред мен, като че бях комар.

— Там открихме... изключително интересен надпис! Върху дъската на масата. Върху самата дъска! Вие не сте го забелязали, защото е написан с молив и се е поизтрил. Но е много важен! И е адресиран лично до вас!

— До мене ли?

— Лично до вас! Представяте ли си?

— Лично до мене?

— До вас! Не вярвате ли? Можете да видите!

— На масата?

— Направо на кръглата дъска. Щом музеят ви е изказал благодарност за някакви си хартийки, то за масата с надписа... Навярно ще окачат портрета ви в музея. И ще разказват за вас на всички посетители!...

— А може и парички да капнат!

— Ще ви заплатят! — уверено казах аз. — Най-напред за масата: това е предмет, непосредствено свързан с живота на писателя. И с неговото творчество! После тя е само с три крака... А в музея знаете ли как плащат? Колкото по-стар е предметът, колкото по-счупен е, толкова повече го денят. Чували ли сте да казват „музейна рядкост“? Това значи нещо счупено или скъсано. И освен това там има надпис с обръщение до вас! Ще приковат табелка: „Из личния архив...“. Чел съм такива. Ще окачат и портрета ви... Вашият портрет!

— Я не умувай! — Племенника пак махна с ръка пред мен. — Тая работа не е за твоята глава, лапе. Айде, води ме. Ако казваш

истината, ще пусна всички. А ако си ме излъгал, ще пусна... душата ти на оня свят. Разбра ли?

Доволен от себе си, той се изкиска с надробения си отвратителен смях. И тръгна надолу, прескачайки през две, през три стъпала. Аз едва го настигах.

„Само да не се развали работата! — мислех си. — Пък ако се развали... Ще си загина в мазето. И не като Аида и Радамес, които все пак са били двама. Не, аз ще завърша своя житейски път в мрачна влажна самота! Всичко ще се реши само след няколко секунди. Ето сега! Ето сега...“ Изтрих от челото си капките на страха. Дори и не много опитното око би могло безпогрешно да определи, че ме тресеше треска. Колко хубаво, че Наташа беше далеч оттук!

Спряхме се пред вратата, която водеше право в мазето.

Племенника хвана резето. С ръждив стон желязото се плъзна по другото желязо. После той обърна топчето на английския катинар.

— Айде мини де, лапе...

— Не, минете вие по-напред. Нали сте по-голям. Не мога да си позволя...

— Ти си учтиво лапе! Не обичам учтивите.

Той прекрачи във влажния мрак на мазето.

И тозчас вратата, която аз смело и решително ритнах с крак, се захлопна след него. Бравата, от която никой нямаше ключ, щракна... За всеки случай веднага натиснах резето и с мъка го преместих.

— Лапе, ти какво правиш там? — чу се глас зад вратата.

— Не искам да ви преча — отвърнах аз със зле прикрито злорадство.

— Отвори вратата! От-во-ри!

— А вие отворихте ли ни?

— Ей, ла-пее-е! Ей, ще ми паднеш...

— Но засега не аз на вас, а вие на мен... Стойте си в мазето.

— Чакай, ще си изпатят твоите приятелчета!... Всичките! Сякаш никога не са се раждали на тоя свят!... Ще ги...

— Най-напред ги намерете!

— Ще ги намеря!

— Постойте двамата със скелета!

Той започна да рита вратата с крака. Но тя беше здраво обкована с ръждиво желязо.

— Опитайте да се провретe през другата врата — посъветвах го аз, като знаех, че през нея може да се провре само малката главичка на Племенника. Или крака му.

— Из-з-мами ме ти! Ти мене ли из-з-мами?

— Не, казах истината. Идете до масата и ще се уверите!

Чу се тропотът на неговите крачища.

„Ето сега се спря пред масата... — мислех си аз. — А ето сега чете: «Племеннико! Предай много здраве на леля си!»“

— От-во-ри! — от дъното на подземиеето се разнесе вик, който напомняше рева на затворен в пещера циклоп.

Изпълваше ме чувство на законна гордост! Пътят до телефона беше свободен. Майката на Наташа беше спасена!

ЕДИНАДЕСЕТА ГЛАВА

В КОЯТО СЛУШАМЕ РАЗЛИЧНИ ГЛАСОВЕ И СТЬПКИ НА ПРЕСЛЕДВАЧИ...

— Как успя? Как извърши всичко? Как го направи? Как?! Разкажи!

— Важен е резултатът — отговарях аз на приятелите си. — Затворен ли е в мазето? Затворен е! Крещи ли в мазето? Крещи! Останалото са, както се казва, подробности.

— Никой не съди победителите! И не ги разпитва! — изрече Покойника.

Той не искаше да се възхищават от мен и да ме разпитват. И макар че нашите желаниа никак не съвпадаха, аз казах:

— Защо да се обръщаме назад? По-добре да гледаме напред!

— Чувал съм, че при военните е прието да се анализират операциите, които са довели до победа — каза Принц Датски. — Учат се от тях!

Не исках да анализирам моята „операция“ пред всички. Нали съм надхитрил Племенника... а отстрани хитростта винаги изглежда по-малко достойна от откритата схватка и от смелостта, проявена в ръкопашен бой. „Ако бяха чули с ушите си как Племенника заплашваше, че ще ме пъкне в мазето като риба в сардела — мислех си, — щяха да разберат, че съм проявил не само изобретателност, но и храброст. Но те не чуха това и вече няма как да го чуят. Дано се досетят. Нека Наташа помисли, че Племенника се е уплашил, уплашил се е от мен! Няма да споря с нея. За съжаление тя едва ли може да помисли това...“

И макар че предложих да не се обръщаме назад, изведнъж ми се прииска те да чуят рева на Племенника и да разберат какъв противник съм сразил!

Всички проявяваха нетърпение за телефона, но аз предложих:

— Хайде да слезем за малко!

Слязохме всички, с изключение на Глеб... Той, който се стараеше пръв да изпълнява заповедите ми и дори като Миронова

предварително да ги отгатва, сега като че ли не чу. Аз не го насилих.

Може би се боеше, че ще натикам и него в мазето. А може би смяташе, че няма право да издевателства над Племенника, който доскоро беше негов верен съучастник. Съучастник в престъплението му. Пред мен отново изникна загадка, която тепърва трябваше да разбере и реша: „Защо Глеб е телефонира на Племенника? Защо го е молил да ни затвори в мазето? Защо?!“.

Приближихме се до обкованата с ръждиво желязо врата и аз извиках:

— Е, какво става там? Как е настроението?

Племенника стоеше от другата страна до самата врата, като тигър зад железните пръчки на клетката.

— От-вори! — ревна той. — От-вори!

Всички се дръпнаха настрана. Но аз останах на мястото си. Дори не мръднах. И със зле прикрита насмешка рекох:

— Нали ние се освободихме със собствени сили. Без ваша помощ. Постарайте се и вие да сторите същото! Проявете инициатива, изобретателност. Ще постоите, ще отслабнете и тогава може би ще се промъкнете през оная врата, през която...

— Ще направя вилата на парчета — викаше Племенника.

— Леля ви много ще се огорчи — спокойно отвърнах аз и се обърнах към моите приятели: — Моля ви да се качим горе! На телефона. Моля!

Всички тихомълком се подчиниха.

Влязохме в стаята, която някога Гл. Бородаев бе наел от лелята на Племенника. От нея се излизаше право на терасата, а от терасата право в двора.

В стаята не видях телефон. И цял изтръпнах: нима цялото ми старание се оказа напразно?

Но още в следващия миг усетих прилив на кръв. Глеб дигна от масата един вехт пенъоар и се оказа, че телефонът беше скрит под него.

— Защо? — попитах аз.

— Лелята много се страхува... Ако съседите от другите вили... Винаги ще искат... Тя крие да не знаят. Нали е *пряк*!

— В смисъл?

— Набираш градския номер направо... Само дядо има... Като благодарност...

На апарата беше прикрепена потъмняла пластинка с надпис „На Гл. Бородаев от благодарните читатели“.

До него имаше хартийка, на която бяха записани номерата на милицията, на „бърза помощ“, на пожарната команда и още някакъв номер.

— Този чий е? — попитах аз.

— На лелята на Племенника — каза Глеб. — Тя е в града. Той ѝ се обажда. Съобщава ѝ...

— Ясно.

Острата наблюдателност веднага ми подсказа, че никой не се решава да вдигне слушалката пръв. Ами ако е изключен заради неплатена такса? Или ако е развален?

Със смело движение на ръката аз сложих слушалката на ухото си: чу се сигнал. Телефонния номер на Наташа знаех наизуст. Но тя не знаеше, че го знам. И аз не исках да разбере истината: нали едва ли не от първи клас ѝ звънях и дълго дишах в слушалката, а после престанах да дишам.

— Наташа, вие кой номер имате?

Тя отговори. Набрах го... Чу се женски глас.

Познавах го отлично: по-рано, като го чуех, веднага оставях слушалката на мястото ѝ. Но сега не я оставих, а я подадох на Наташа:

— Мисля, че е майка ти.

— Мамче — каза тя толкова нежно, че остро чувство на завист отново стигна чак до сърцето ми. Ако каже с такъв глас „Алик“, бих ѝ дал всичко най-скъпо, което имах: новия си велосипед (с две колелета!) и химикалката си, и билярда с металните топчета!

Тя продължаваше:

— Не, не от града... Ние сме още тук, на вилата. Изпуснахме влака. Всичко е наред. Не се безпокой. Ще си дойда към единадесет часа. Помоли Ана Петровна да не си отива. Да поседи още малко с теб... да ме дочака, ако може. Ще я помолиш ли? Честна дума? Не, всичко е наред! Сега сме във вилата. Не, не сме навън. Не се тревожи. Просто изпуснахме влака. Целувам те!

„Виж, това никога няма да чуя!“ — помислих си аз с лошо прикрита тъга.

Изведнъж тя каза:

— Благодаря ти, Алик!

— Няма за какво. Моля ти се... — отвърнах аз и силно се закашлях, за да не чуят как се разтупа сърцето ми.

Отново вдигнах слушалката и я подадох на Миронова: давах предимство на момичетата!

— Колко минути мога да говоря? — попита Миронова.

— Колкото искаш. Нали не говориш по автомат.

— Нима не е ясно? — зададе въпрос Покойника.

— Какво? — попита Миронова.

— Нима не е ясно, че и другите родители се тревожат? И затова не трябва да се бавим много! Нима не е ясно?

Той заговори в любимата си форма. Миронова бързо набра номера. Като детектив аз се постарях да си представя целия ѝ разговор, отгатвайки и това, което ѝ отговаряха.

— Валентин Николаевич! — викна Миронова.

— Обаждаш се...

— Отдалече! — викна Миронова.

— Много слабо...

— ... се чува! — викна тя. — Защото съм извън града.

— Трябва ти...

— Мама! Или татко. Или брат ми. Или сестра ми.

Разбрах, че Миронова обича да подсказва не само на учителите, но и на съседите си. На всички, които са по-големи от нея. И по-главни!

После се обади брат ѝ, тъй като Миронова го нарече на име.

— Михаиле, кажи на мама, че ще се прибера в единадесет. Или в единадесет и десет минути. Защото изпуснахме влака. Повтори всичко дума по дума.

— Ще си дойдеш в единадесет. Или в единадесет часа и десет минути — повтори брат ѝ Михаил, — защото си изпуснала влака.

— Не съм го изпуснала аз, а *ние!* Всички го изпуснахме! — строго го поправи Миронова... — Повтори още веднъж.

Той повтори. Този път без грешка, защото тя остави слушалката. Не каза нито „целувам те“, нито „довиждане“, а просто остави слушалката.

Разбрах, че Миронова умее не само да се подчинява, но и да заповядва. На по-малките от нея. Че брат ѝ беше по-малък, аз не се съмнявах, макар че тя го наричаше Михаил. И все пак, за да проверя предположението си, попитах:

— Брат ти по-малък ли е?

— Той е по-малък с една година и седем месеца — отговори Миронова.

И този път острата наблюдателност не беше ме излъгала.

Щом Миронова се отдръпна от апарата, Покойника, без да дочака поканата ми, се спусна към телефона.

Но неговият номер беше зает.

— Точно сега ли намериха? Може ли пък толкова дълго? — мърмореше Покойника. — Майче, аз съм! Телефонът беше дълго време зает... Звънила си на дежурния ли? На кой дежурен? А-а, на градския! В болницата? И в моргата?

Майка му се тревожеше така, като че ли Покойника беше умрял.

После той, кой знае защо, съобщи, че сме на вилата сами, тоест без възрастни. Сега вече гласът на майка му почна да се чува толкова ясно, сякаш тя не беше в града, а в съседната вила. Покойника ѝ обясни:

— Не, не сами... Нинел ни разреши!

— Защо? Защо ѝ каза това?! — дръпнах го аз за ръкава.

Но беше вече късно. Майка му викаше, че тя е родила Покойника не за да го изгуби. Или нещо подобно.

Отново, като опитен детектив, аз си представих мислено целия разговор.

— Как е могла да направи това вашата учителка? Нали я предупреждавахме! — викаше майката.

— Кога сте я предупреждавали?... — учуди се Покойника.

Още веднъж разбрах колко по-добре ще бъде, ако на родителските срещи ходят не родителите, а по-големият брат. Покойника не знаеше никакви подробности.

— Е, това вече е капката, от която чашата ще прелее! — викаше майката сякаш от съседната вила. Но всички думи не се чуваха и ми се наложи да се досещам.

— Каква капка? В какъв смисъл? — продължаваше да се учудва Покойника.

Разбрах, че майка му е била от онези, които са нападали нашата Нинел.

Глеб се наведе и се сви повече от всякога.

— Иди! Ти си на ред! — казах му със зле прикрита злоба.

— Аз после... След тебе... Мога и после...

— Ами да: нали у вас никой не се тревожи за теб! Ти, естествено, си ги предупредил. Нали си знаел...

Никое от децата не ни разбра. Но ние добре се разбрахме един друг: Глеб предварително е знаел, че ще се върнем късно. Той е направил всичко възможно за тая цел. И, естествено, още сутринта е предупредил да не го чакат.

— За Нинел Фьодоровна не помисли ли? — попитах тихо, като малко сдържах справедливия си гняв. И заплашително, но шепнешком, за да не чуят другите, добавих: — Скоро ще изясня всичко. Всички мотиви! За какво ти е било необходимо?... А? После ще обясниш! А сега позвъни. Все едно че нищо особено не е станало! В противен случай всички ще се досетят, преди да му е дошло времето.

Той се колебаеше.

— Позвъни така, като че ли и вашите се тревожат!

Той се подчини.

— Ние сме... Късно... В единадесет... — Той съобщаваше онова, което баща му, синът на писателя Гл. Бородаев, и по-рано прекрасно знаеше.

Аз отдалеч обливах Глеб със студената струя на презрението. Но така, че тази струя да не попадне случайно на друг, тоест друг да не долови моя поглед и да не се досети нещо, преди да завърши следствието.

После поисках адреса на Принца, записах го и набрах нашия номер.

Той също дълго беше зает.

„Може би и те звънят в моргата? — помислих. — Или Костя разговаря с приятелите си? По-точно с приятелките.“ Телефонът беше зает около петнадесет минути, не по-малко. Но не и повече, защото гледах по часовника, който носеше на ръката си Наташа. И аз имах часовник, но се стремях колкото е възможно по-често да поглеждам нейното малко часовниче. Хващах Наташината ръка, приближавах я до очите си. Това бяха незабравими мигове!

Номерът беше зает, а аз се усмихвах радостно. Всички ме гледаха учудени.

— Щом говори толкова дълго, сигурно е Костя — взех да обяснявам, — брат ми! Тъкмо той трябва да изтича до родителите на Принца. Добре че е у дома.

Най-после казах на Костя моята молба.

— А Нинел Фьодоровна с вас ли е? — запита той с тон, с какъвто обикновено не питат за учителите. — И тя ли ме моли?

— Да! — излъгах. Но в името на голямата цел!

— Тогава ще изпълня молбата веднага. Предай й поздрав от мен! И й кажи, че ще ходя на всички родителско-учителски срещи. Нека ги свиква по-често! Привет! Вече летя към родителите на Круглов!...

Круглов беше фамилното име на Принца.

Дори и не много опитното око можеше безпогрешно да определи, че настроението на всички се подобри: не се тревожихме за родителите, защото те не се тревожеха за нас.

Моята майка не беше болна като Наташината. Но аз често мислех за здравето на мама и татко. Веднъж чух по радиото, че дълголетие то обикновено се унаследява от родителите, от бабите и дядовците. С една дума, от предците. Това много ме зарадва: моите баби и дядовци — и четиримата — бяха бодри и здрави. Значи и децата им, тоест мама и татко, също трябва да живеят до дълбока старост!

А единият ми дядо беше толкова здрав, че преди десетина години се разведе с баба ми, която тогава още не беше баба в пълния смисъл на думата и затова също успя да се омъжи повторно. Сега понякога дядо ми (по майчина линия) ни идваше на гости, както казваха „с младата си жена“, а баба ми (също по мамина линия) идваше с „младия си мъж“, който беше по-стар от нея с петнадесетина години. Ние винаги ги посрещяхме много гостоприемно. Единственото, за което трябваше да внимаваме, беше — баба ми с мъжа си и дядо ми с жена си да не дойдат в един и същи ден, тоест, както казваше Костя, „да не се засекат“. Заинтересувах се веднъж за прабабите и прадядовците ми — излезе, че и те са живели дълго на тоя свят. Сега ми оставаше само да мечтая лекарят, който говореше по радиото, да е прав: много разчитах на наследствеността! Много исках мама и татко винаги да са здрави...

Чувал съм още, че децата прекарват всички болести доста по-лесно от възрастните. И когато мама или татко се разболяваха, много съжалявах, че болестите в семейството не могат да се разпределят по собствено усмотрение: аз с удоволствие бих приемал грипозите, ангините, сърдечно-съдовите спазми. Дори и камъните, които се образуват някъде у татко, бих взел, без да се замислям, и бих ги „образувал“ някъде у себе си.

Знаех, че от вълнение при възрастните се повишава кръвното налягане, стесняват се съдовете, стават и още много неща, които при мене никога не се случват. Въобще навреме телефонирахме!

Всички ме гледаха така, като че ли искаха след Наташа и те да кажат: „Алик, благодаря!...“.

И макар че нашите родители бяха вече успокоени, на мене ми се струваше, че не сме използвали телефона достатъчно.

— Хайде да позвъним на някое от децата? — предложих аз.

Започнахме от Парамонов. Това беше човек на около дванадесет и половина години, не повече. Неговата индивидуална особеност беше възторгът. Той можеше да направи слон не само от мухата, но даже и от комара. Знаех, че ако се обадим на Парамонов, той ще разгласи нашия разговор из цялото училище.

— Парамонов — изрекох пред слушалката с леко приглушен и тайнствен глас, — приеми нашия поздрав направо от старата вила!

— Вие още ли сте там?

— А къде трябва да бъдем?

— Поразително! С Нинел Фьодоровна ли сте?

— Не, абсолютно сами...

— Просто невероятно!

— Ела да видиш!...

— Сами в цялата вила?

— Да. Тя цялата е на наше разположение.

— Поразително!

— Ще се върнем късно през нощта.

— Не може да бъде...

— Позвъни у дома и питай родителите ми. Или у Покойника. Родителите няма да те излъжат!

— Но защо толкова късно?

— Бяхме в мазето.

— Дълго ли?
— Четири часа и половина. А може би и повече.
— Поразително! И какво правихте там?
— Разкривахме страшната тайна.
— И разкрихте ли я?
— Да, разкрихме я. Тайната на скелета!
— На кого?
— На скелета, на скелета... Не се чуди!
— Истински скелет ли?
— Да не мислиш, че играчка?
— На кого е?
— Трудно може да се каже с абсолютна точност. Не го познаваме лично...

— Вие в *същата* вила ли сте? Която е описана в повестта? В онази де, в която е изчезнал човекът!
— Ние също можехме да изчезнем. Но се борихме!
— Много ли бяха?
— Един.
— Само един? А вие — целият литературен кръжок!
— Ако беше го видял, щеше да разбереш... Но ние победихме. Сега той е наказан и се намира на заточение. Затворихме го в мазето!
После почнахме да звъним и на другите си съученици.
— Слушайте старата вила! — казвах аз. Или: — Тук старата вила! Ще се върнем късно през нощта...
Завиждаха ни и затова се съмняваха...
— Сигурно сте си у дома?
— Можете да питате родителите ни. Те няма да ви излъжат. — За да не ме сметне Наташа за малко нескромен, аз казвах: „Ние се борихме... Ние разкрихме... Ние го изтикахме в мазето...“. Макар че всъщност с Племенника се борих аз сам и сам го натиках в подземиято. „Нека за съучениците си да остана засега безименен герой, затова пък за Наташа винаги ще бъда скромен и чист!“ Тази мисъл ме утешаваше.
— Не е ли време да тръгваме за гарата? — попита Покойника.
— Време е, приятелю, време е! — отговорих аз, като въздъгнах: не бяхме успели да се обадим на всички — в класа ни имаше 42 души.

Време имахме, но ме преследваха съмнения: „Ами ако пак съм сбъркал нещо? Ами ако влакът пристигне преди определения час!“.

— Да тичаме! — казах. Този ден бяхме се отучили да ходим.

— Но най-напред трябва да пуснем от мазето Племенника — каза Наташа.

— Защо да го пускаме?

— За да не умре там.

— О, колко си добра! — възхитих се аз и притиснах ръце към гърдите си.

— Нека „стои зад решетка в тъмничния хлад“ — рече Покойника. — Нима не заслужава наказание?

— Според мен, той си излежа наказанието — продума Наташа. И погледна часовничето си.

— Ние седяхме много повече — възразих аз. — Макар че нямахме никаква вина. Защо той трябва да седи по-малко от нас?

Не исках да споря с нея. Да изпълнявам всяко нейно желание — това беше моята мечта! „Но как ще го пуснем? По какъв начин? — мълчаливо разсъждавах аз. — Май че да го освободим от мазето е по-трудно, отколкото да го вкараме там!“

Излязохме от стаята и стояхме пред стълбището: то водеше право до железната врата, която водеше право в мазето.

— Нали той сам не... Нали аз... — тихо започна Глеб.

— Мълчи! — с ужасяващ шепот му затворих устата: само това липсваше — да се осъзнае сега и да разкрие всичко.

Не, това трябваше да сторя аз, Детектива.

— Наташа е права — каза добрият Принц Датски. — Според мен, Племенника Григорий вече е разбрал... Седи там тихо.

И точно в този момент от мазето се разнесе вик:

— Отвори-и-и! Чуваш ли, лапе? Ще разбия стената! Ще ти откъсна главата!

— Аз съм готов да пожертвам главата си. Но тя може да ви трябва: следствието не е приключено! — викнах, наведен над перилата, за да ме чуе Племенника по-добре. — Някои работи не са ми ясни... Следствието ще бъде доведено докрай! До победния край! И може да намеря за вас смекчаващи вината обстоятелства. Тъй че стойте там тихо!

Погледнах Глеб. Той наведе глава и нежната кадифена кожа на лицето му се покри с петна от притеснение. Пощадох Глеб и не седнах да обяснявам какво точно съм изяснил вече и какво ми остава да изясня. Освен това според всички правила аз не можех да го обвинявам, без да съм установил мотивите на извършеното престъпление. Може би пък между тези мотиви наистина да се намерят смекчаващи вината обстоятелства? За Глеб, може би дори и за Племенника. Законност! Преди всичко законност!...

— В края на краищата аз мога да пожертвам главата си — повторих. — Но на него една глава ще му бъде малко... А вас не мога да рискувам! — и погледнах Наташа.

— Отвори-и-и! — реवेशе Племенника от мазето. — Ще запаля вилата! Няма да пожалея себе си.

— Ето виждате ли: той себе си няма да пожали... А вие мислите, че ще пожали вас. О, колко сте доверчиви!

— Но какво да правим? Времето върви — каза Наташа. — Какъв е изходът, Алик?

Всички се обърнаха към мен. И в очите им прочетох надежда, която не можех да измамя!

Съдбата беше пожелала тъкмо в този миг погледът ми да проникне право в стаята, чиято врата беше отворена, и да попадне право върху листчето, което лежеше до телефонния апарат. На него (помнех!) бяха записани номерата на милицията, „бърза помощ“, пожарната команда и на лелята на Племенника.

Веднага, незабавно в главата ми блесна една идея!

— Ще телефонираме на лелята, утре сутринта тя ще дойде и ще го пусне!

— Там... на листчето... — подсказа Глеб.

— Благодаря — отвърнах аз с такъв тон, като че ли ми беше необходимо неговото подсказване. Изведнъж ми се прищя да подхвърля някакви смекчаващи вината обстоятелства на самия Глеб. Да му дам възможност да изкупи някак... Въпреки че всеки път, когато го поглеждах, ме изгаряше един и същ въпрос: „Защо? Защо направи всичко това?!“.

— Не бива да държим човека в мазето до сутринта — рече Наташа.

— Човека — да. Но Племенника...

Вече втори път през живота си ѝ възразявах. Това беше непоносимо!

— Жестокостта не бива да се побеждава с жестокост — каза Наташа.

Бях сигурен, че тя ще запише тази мисъл в тетрадката си! Макар и да не бях съгласен с нея. Доброто отношение към противника не е ли всъщност жестокост? И възможно ли е, като пожалиш противника, да не накажеш себе си? Такива съмнения ме раздираха, че едва не ме раздраха напълно.

Бях уверен, че и моите мисли ще влязат в общата тетрадка на Наташа някога, когато тя стане обща в най-прекрасния смисъл на думата: нейна и моя!

Може би Наташините мисли бяха по-благородни от моите. Но, както разбрах тоя ден, с благородни мисли стават много бъркотии: те някак много усложняват живота. Да бяхме позвънили на лелята и толкова. Но не: не бива да държим човека в мазето!

— Трябва да го освободи само един от нас — казах. — А преди това другите трябва да изчезнат. И да чакат на уреченото място този, който е тръгнал срещу опасността.

Всички помислиха, че срещу опасността ще тръгна непременно аз. В очите на приятелите си прочетох нетърпеливо очакване на моя подвиг. Именно на моя. Но какво, аз сам ги бях научил на това. Изведнъж се обади Наташа:

— Ти няма да ходиш.

И макар че този път не възнамерявах да върша подвиг, тъжно въздъхнах в отговор на нейните думи и казах:

— А защо да не отида аз?

— Защото теб те мрази най-много. И тъкмо на теб се заканва да ти откъсне главата.

„Значи моята глава ѝ е скъпа!“ Тази мисъл ме накара да събера всичките си сили, за да намеря разрешение на въпроса.

Погледът ми започна да блуждае напрегнато из стаята и неочаквано се спря на Глеб. Той не се наведе, не скри очите си. Този ден през цялото време аз все четях нещо в очите на другите. Сега прочетох: „Дай ми възможност да ви помогна и да изкупя...“.

Отведох Глеб настрана:

— Ти разбираш ли, че попаднахме в това ужасно положение заради теб?

— Разбирам.

— После ще изясня защо, с каква цел си направил това!

— Аз сам... И сега...

— Не, не сега. В никакъв случай не сега! Разбери: всяка секунда е решаваща. Можем да изпуснем и последния влак. Тогава с една дума: готов ли си да извършиш подвига?

— Бих... Разбира се... Ако...

— Никакво „ако“! Готов ли си, или не?

— Готов съм.

— Тогава ще слезеш в мазето и ще пуснеш Племенника. От всички нас той само на теб няма да ти направи нищо. Нали сте съучастници. Съучастници в престъплението!

— Но той... Нали в началото го... А после заедно с вас... Той няма да ми прости!

— О, колко си наивен! Нима мислиш, че не съм предвидил всичко? Ще ти изложа плана си накратко или, както казват, конспективно. За дълги и широки обяснения няма време. Пред Племенника всичко трябва да изглежда така... Ти не си с нас. Ти си против нас! Запомни ли? Най-напред насила сме те измъкнали от мазето, защото ти, като верен съучастник на Племенника, си искал да останеш там. Запомни ли? После през цялото време си горял от желание да изпълниш дълга си на съучастник в престъплението, да освободиш Племенника от мазето. За да не направиш това, ние сме те вързали с въжета. И сме избягали към гарата... Тогава ти с нечовешки усилия на волята си разкъсал въжетата и си се хвърлил на помощ на твоя съучастник, освободил си го! Запомни ли? Може да не повтаряш: няма време! Кажи, съгласен ли си?

— Съгласен... Но ако той изведнъж...

— Рискът е благородно дело. Това се знае. А на теб тъкмо сега ти е времето да извършиш нещо благородно. Съгласен ли си?

— Съгласен...

Пред всички други разкрих само част от този план: нали те не знаеха, че Глеб беше съучастник...

— Моят скромн замисъл ще бъде осъществен от Глеб Бородаев!
— казах. — За да не го разкъса нашият нещастен затворник,

положението ще бъде представено така... Тъй като дядото на Глеб е разхождал Племенника на ръце, Глеб уж бил искал веднага да го освободи. Но ние не сме позволявали. Дори сме вързали бедния Глеб. Но когато ние сме избягали към гарата, той се е развързал и е освободил този, който дядо му е носил на ръце. Племенника ще прегърне своя благороден освободител! А ние ще чакаме Глеб в гората, край онзи огромен пън, на който седя Покойника. Помните ли го? Така... Сега остава да го вържем!...

— Кого? — уплашено прошепна Покойника.

— Глеб, разбира се! Неговият външен вид трябва да говори за отчаяната борба, която е водил с нас. Синини, драскотини... Нямах ли синини?

— За съжаление не... — каза Глеб като виновен.

— Потърси! Понякога незабелязано се удряме в нещо и ни остават синини. Трябва, за да ги види Племенника!

Глеб разгледа ръцете си.

— А по тялото? Потърси по-добре!

Момичетата се обърнаха.

— Никъде няма... Нито една синина... — тъжно рече Глеб.

— И драскотини ли няма?

— Нито една...

— Много жалко. Няма да те драскаме специално! — казах високо. И добавих тихо на ухото на Глеб: — Макар че го заслужаваш.

— Е сега как ще... Какво да правя? — попита Глеб.

— Хайде, поне разкопчай ризата, откъсни от нея няколко копчета... Но не ги хвърляй, а ги стискай в юмрук: ще ги покажеш на Племенника. Това ще ти бъде вещественото доказателство!

Глеб изтръгна копчетата, както се казва, от корена им: той вече много искаше да се сдобие със смекчаващи вината обстоятелства!

— Сега хубаво си разроши косите! Така... Добре. А сега най-важното: ще завържем тялото ти с въже. Ръцете ще ти оставим свободни, за да отвориш с тях английския катинар. Или по-добре така: ще те вържем за стола. И ти ще слезеш да го освобождаваш направо със стола на гърба. Ще изберем по-лек стол. Ето този, плетения...

— Може и тежък... Моля ви се...

Глеб беше готов на всичко!

— Дайте въжето! — изкомандвах аз.

Но никой не ми го даде. Въже нямаше...

— Не може ли без него? — рече Покойника, който проявяваше нетърпение и искаше час по-скоро да хукне към гарата.

— Не може! — отвърнах аз. — Драскотина няма, синина няма... И въже ли няма? Нужни са повече доказателства за борбата, която Глеб е водил с нас. За да му повярва Племенника. Ние не можем да рискуваме живота на другаря си! — И тихо пошепнах на ухото на Глеб: — Макар че твоя живот бихме могли да рискуваме!

През цялото време забравях священото правило: преди да си приключил следствието, не предявявай обвинение! Забравях и бързо се сещах. Бързо се сещах и пак забравях...

Но Глеб не се обиждаше. Острото чувство за вина го терзаше.

— Там, на тавана... — каза той. — Сушат прането... Значи, въжета...

— На тавана ли? — попитах аз.

— Горел... Там е тъмно. И изобщо...

— Покажи ми пътя!

— Ще дойда и аз! — изведнъж се обади благородният Принц Датски.

— Не, остани тук — рекох. — Ако внезапно Племенника се измъкне на свобода! Ще се наложи да се защитават момичетата. Трябва да оставим поне един мъж!

— Ами аз? — тихо запита Покойника. — Или аз...

— Да, разбира се! Ти отдавна искаше да умреш. Ето, може да ти се отдаде случай...

Ние с Глеб тръгнахме към тавана. Когато излизахме от стаята, ни догони гласът, който можех да разпозная измежду всички гласове на тоя свят:

— Внимавайте!

Само една дума... Но в нея имаше всичко, за което мечтаех: тревога, молба да се върна по-скоро и нежно обещание да ме чака! Така се изпраща човек на подвиг. Какво ни очаква там, на тавана? Никой не можеше да каже.

Най-напред се качихме на втория етаж, дето беше стаята, от която обикновено се чуваше: „А-а, още ли сте живи? Бам по кратуната. А-а, още ли шавате? Тогава ще ви праснем по врата!“. От стаята изпълзя ивица светлина. Погледнах... Върху масата, на която нямаше

покривка, не беше застлана дори и с вестник, беше пръсната колода карти. Светеше лампичка без абажур. А нагоре водеше стълба без перила.

— Тук... — каза Глеб.

Започнахме да се изкачваме още нагоре по стълбището, което сърдито заскърца, макар да не беше описано в повестта на Гл. Бородаев. Над него се бе надвесил покрив от греди без мазилка. Да, тук всичко беше някак голо, сякаш необлечено: масата — без покривка, лампичката — без абажур, покривът — без мазилка, стълбата — без перила...

Вървахме напред без страх!

Аз отначало напипвах стъпалото в тъмнината, а после правех крачка: едно невнимателно движение — и бих полетял надолу, без каквато и да било надежда да се хвана за перилата, които липсваха.

Най-после стигнахме!

Таванът имаше формата на ковчег, покрит с капак. Ние бяхме вътре в тоя ковчег. Миришеше ми приятно на гнило и влажно.

Отново се намирах в любимата ми детективска обстановка: тъмно, тайнствено, през триъгълното прозорче вятърът навяваше свистене и студени капки.

Природата значи продължаваше да живее своя особен, но прекрасен живот: навън, както и преди, валеше дъжд.

Прозорецът беше без стъкла, а въжетата, опънати от единия до другия край на тавана, без пране. И тук също всичко беше голо, необлечено, сякаш ограбено от някого. Това ми харесваше!...

Струваше ни се, че от тъмните ъгли ей сега ще се нахвърли нещо върху нас. Но за съжаление това не се случи.

С протегнати напред ръце ние тръгнахме към дъното на тавана с не много твърда крачка по не много твърдия пръстен под. Глеб вървеше напред. В мрака се блъснах в нещо твърдо и мислено потреперих. А може би и не само мислено. Глеб не забеляза.

Той бързаше да отвърже едното въже. Много се стараше: нужно му беше да събере повече смекчаващи вината обстоятелства.

Раздираха ме противоречиви чувства и едва не ме раздраха окончателно. От една страна, бях благодарен на Глеб, задето беше свидетел на моето краткотрайно падение, но той не го забеляза — поради тъмнината или защото беше зает с въжетото. От друга страна,

разбрах, че ако не беше Глеб, нервите ми нямаше да се разстроят и да стигнат до такова ужасно състояние. „Защо направи той това, което направи? С каква цел?“ Още не ми беше ясно.

След няколко минути слязохме в стаята на Гл. Бородаев. Внукът на писателя носеше въжето, с което трябваше да го вържем.

— Косите ти са готови: разрошени! — казах, като огледах внимателно Глеб. — Ризата ти също е готова: без копчета!

— Да откъсна ли и копчетата на палтото? Поне две-три?... — предложи Глеб. Той беше готов на всичко!

— Не, не бива. Ще вземеш да замръзнеш. — Чел съм, че към следствените трябва да се отнасяме с добро, или по право, с внимание.

— Сега остава само да те вържем за стола. За най-лекия, ето за този...

Глеб покорно вдигна ръцете си нагоре, сякаш се предаваше в плен. И ние го вързахме за плетения стол. Неговият гръб и облегалката на стола бяха тясно притиснати един към друг.

— Запомни: ти толкова отчаяно си искал да помогнеш на Племенника, че се е наложило да те вържем! В бързината си не сме съобразили, че столът е лек и ти можеш да тичаш из вилата с него. Запомни ли? И най-важното: ние сме избягали отдавна. Тоест напуснали сме вилата отдавна... И сме заминали в града. За да не хукне да ни гони. Стана ли ти ясно?

— Стана.

— Колко време ще ти бъде необходимо за тази операция?

— Не знам... Десетина минути... Или петнадесет...

— Да си сверим часовниците!

— Аз нямам.

— Е, добре. Чакаме те край същия пън точно след четвърт час! Ще гледаме по часовничето на Наташа. Сега колко е, Наташа?

Тя протегна ръката си към мен. Аз я взех в своята... И дълго я държах.

— Какво, не се ли вижда? — попита Наташа.

— Не, просто искам да почакам, докато стане точно двадесет часа и двадесет минути. По-добре се запомня: двадесет и двадесет.

Тя също погледна часовничето си:

— Нищо, ще почакам.

Точно в двадесет и двадесет аз извиках:

— Операцията започва! Глеб, няма ли да забравиш нещо? Племенника трябва да повярва, че сме напуснали вилата отдавна! И сме заминали... А всъщност те чакаме край пъна!

— Няма да забравя...

Аз се приближих до Глеб и му пошепнах:

— Ами ако... Смятай, че сме ти простили. Но се надявам, че пак ще се срещнем!

— И аз.

— Сега всички на улицата! На пръсти! За да не ни чуе Племенника — изкомандвах аз.

Не само Миронова, но и другите с удоволствие се подчиниха на заповедта ми. Тъй като Племенника с всички сили удряше по ръждясалото желязо и по всичко изглеждаше, че ей сега ще изкърти вратата.

Глеб остана сам, с разрошени коси, със стола на гърба и с ризата без копчета.

Ние на пръсти напуснахме „старата вила“ и пак затичахме.

Покрай другото природата продължаваше да живее своя особен, прекрасен живот, само че вече на тъмно. А няма нищо по-печално от запустяло есенно селище! Особено вечер... Ходил съм на курорт няколко лета. И винаги в края на август, когато вилите една след друга опустяваха, ставаше тъжно и самотно. А пък тук в цялото селище нямаше нито една светлинка. И ние непрекъснато попадахме в локви, в ями и канавки.

Отново започнахме да обикаляме боровата гора, която денем беше красива и младичка, а сега — потъмняла и смръщена, сякаш за един ден беше остаряла. И всички дървета отдалеч ми приличаха на спотаили се злодеи...

Сутринта аз, разбира се, бих се зарадвал на това. Но сега дори дъждът, лапавицата и влагата не ме радваха. Неочаквано ми се прииска да си бъда у дома, в топлата стая... Но това беше само моментна слабост! Не й се поддадох. Отхвърлих я. По право, отблъснах я.

— Нали този беше моят пън? — извика Покойника. И пак седна точно на средата: за другите не остана място. И също като сутринта всичко у него дишаше: и носът, и коремът, и раменете. Чувствах това в тъмнината.

— Отстъпи място на момичетата! — казах.

— Да не сме в трамвай? Или в тролейбус? — усмихна се Наташа.
— В гората няма нужда от учтивост.

Покойника скочи. Но тя не седна. Дори Миронова продължаваше да стои права.

— А пък минаваш за лирик! — казах аз на Покойника. — Посвещаващ стихове на разни красавици! — И тихо добавих: — Които не съществуват...

— Не бива да закачате Покойника — помисли добрият Принц. Той още мислеше, че Покойника вече е вкусил щастието на любовта. А Принца уважаваше чувствата на другите.

— Съгласен съм, в такъв момент няма да се караме! — казах. — Какво ли става сега с нашия Глеб?

Казах „с нашия“ защото, като си представях на каква опасност (може би смъртна) се излагаше Глеб, бях готов да забравя вината, престъплението му. „А ако изскочи от мазето разярен и се хвърли върху беззащитния Глеб? Или го наблъска в мазето и го заключи?“

Да, бях готов да простя на Глеб, защото в този момент той вършеше подвиг заради нас!...

— Разбира се, можехме и да не пускаме Племенника — казах тихо.

— Може ли да се постъпва така с човек? — отговори Наташа.

Обливана от студения дъжд, тя мислеше за справедливостта!

— Колко е часът сега? — попитах я аз.

— Не виждам в тъмното — каза Наташа.

— Дай ръката си. Ще се опитам да видя.

Тя протегна ръката си и аз дълго се мъчех да видя.

После още три-четири пъти я молих да ми подаде ръката си и пак дълго се мъчех да видя, защото стрелката трудно се забелязваше. И въобще...

Накрая почнах да се тревожа. Минаха петнадесет минути. А Глеб още го нямаше.

„Той се е самопожертвал и така е изкупил вината си — мислех си. — А аз не бях достатъчно внимателен към него. Наистина не бях груб. Но все пак го упреквах. А той сам-самичък, вързан, окъсан, със стол на гърба, се е срещнал в подземията с Племенника. Не всеки би се решил на това. Ето Покойника за нищо на света не би го направил. А аз самият?“

На последния въпрос мъчно можех да си отговоря. И за да не мисля, още веднъж погледнах часовничето на Наташа. Минали бяха вече двадесет минути.

Ужасно... „Първо, Глеб вероятно е загинал — мислех аз. — И, второ, до тръгването на влака остава съвсем малко време. А ако закъснеем и този път, ние няма да се върнем по-рано от утре сутринта. И как ще съобщим за това на родителите си? Никак! По телефона вече не можем: Племенника е пуснат на свобода! Нашите майки и татковци просто ще загинат. Не в прекия смисъл на думата, а в преносния. А някои може би — в прекия. Особено майките! За татковците някак по-малко се тревожа. И къде ще спим? Няма да отидем на гости у Племенника я. Дали да си заминем без Глеб? Не, невъзможно е. Да му помогнем? Но как?!“

— С Глеб нещо се е случило — казах с лошо прикрита тревога.

— И то заради мен — рече Наташа. — Аз съм виновна. Само аз!...

В гората, сред мрака, под студения дъжд тя продължаваше да мисли за справедливост.

— О, не се осъждай — възкликнах аз шепнешком. Със зле прикрита уплаха тя се отдръпна от мен. — Ти не си виновна — казах вече спокойно, с нормален глас. — Нали аз затворих Племенника в подземие. Наистина нямах друг изход. Значи никой не е виновен. Това е животът!

— Се ла ви! — извика Покойника. Той обичаше да се вмъква в чуждите разговори.

Всеки първокласник знаеше това „се ла ви“, но Покойника го произнесе така, като че владееше френски език. Въобще, щом се измъкна от „старата вила“, той стана смел човек.

— А може и да ни преследват — казах аз.

— Кой?

— Племенника... А пък ако Глеб не дойде, ще се наложи да го освобождаваме.

Покойника млъкна.

„Но какво да правим? — разсъждавах аз. — Дали да прибегнем до разузнаване? Само че тогава сигурно ще закъснеем за влака. Така, така, така... Къде е изходът? Може би аз да остана, а всички други да тичат на гарата?“

Предложих да направим така. И със затаен дъх чаках какво ще ми отговорят. Все пак не ми се искаше много да остана сам.

— Хайде двамата — обади се Принц Датски.

— Момичетата да вървят! — извиках аз. Погледнах Покойника и добавих: — И ти с тях...

Покойника не възрази. Но Наташа не се съгласи:

— Имаме още малко време. Още няколко минути... Ще почакаме. Сам няма да те оставя.

Мене! Сам! Макар че и Принца искаше да остане... Тя каза само за мен! Ако това се беше случило не в студената гора, а при друга обстановка, сигурно бих умрял от щастие. Но сега останах жив.

Въпреки че в следващия момент някой можеше да си помисли, че всички сме умрели. И петимата! Защото, притаили дъх, се бяхме заслушали в шума от нечии бързи стъпки, които шляпаха по локвите и калта. Шляпаха много звучно...

И ето че се появи Глеб. По-точно изникна!

— Какво носиш в ръцете си? — попитах го аз.

— Обувките... За да не падам... По-скоро! По-скоро... Преследват ни!

— Къде е?!

Понесохме се с всички сили!... Но дори задъхвайки се от тичането, аз все пак успях да попитам Глеб:

— Той ли?

— Да... Беше много благодарен...

— Благодарен ли?

— Ами да... Много искаше... До гарата да ме... А тях, казва, ще ги убия! Е, и аз... Докато отиде за шлифера...

Глеб, както винаги, не доизказваше изреченията. Но сега вече мъчно можеше да не го разберем: колко е преживял!

И все пак, ако не беше той, нищо нямаше да ни се случи! — както тичах, отново ми дойде упоритата мисъл: „Значи разследването ще продължи. Трябва да се доведе докрай!“.

Сега Глеб беше с нас, вече не се тревожех за него и желанието ми да забравя всичко и да му простя изчезна някъде.

Така ставаше понякога у дома с мен... Щом мама почнеше да ми се кара, аз избягвах и дълго скитах по улиците. Или се заседях у някой приятел. А когато се върнех, мама отново се заемаше с мен.

Тогава Костя тайно ми съобщаваше: „Докато те нямаше, тя се тревожеше, наричаше те с най-ласкави имена и беше готова да ти прости... Но щом се появи, тя се успокои и пак почна. О, жени! Кой може да ги разбере?“. Не съм бил жена. Но между Глеб и мен се получаваше същото, както между мама и мен. Се ла ви!

С това моите разсъждения свършиха. Прекъснаха се... Защото чухме отзад нечии стъпки. Тежки, силни...

— Това е Григорий... — прошепна ужасен Глеб, като се задъхваше от тичането или по-скоро от страх. — Той ще ви... И тебе пръв! Закани се...

Аз също не се съмнявах, че Племенника ще изпълни заканата си. И ще ме убие! Най-малкото ще ми откъсне главата.

— Трябва да избягаме от него! На всяка цена! — изкомандвах аз шепнешком, за да не ме чуе Племенника.

Покойника тичаше най-напред: страхуваше се най-много от всички. Но и мене мъжеството ме напусна.

— По-бързо! По-бързо! — виках с пълен глас. Не беше необходимо да шепнем: Племенника ни е видял. Тичаше по петите ни.

Обърнах се. Е, да, той е! Племенника! Огромната тъмна фигура се приближаваше с всяка измината секунда, настигаше ни!...

„Всичко пропадна! Няма да се справим с него — мина ми през ума. Но дори ако се завърже бой и ние неочаквано вземем връх и го победим, електрическият влак през това време, все едно, ще замине. А пък и няма да го победим! Момичетата и Покойника не влизат в сметката. Оставаме трима — Принца, Глеб и аз. Но как ще се държи по-нататък Глеб? Не е ясно. Та нали той измъдри всичко това! Той... Всичко стана заради него. Значи в борбата може да участваме само двамата с Принца... Наташа, разбира се, ще се спусне да ми помага. Но аз няма да допусна това. «Спасявай се! Бягай!» — ще викна. И ще преградя пътя на Племенника с тялото си!“

Всички тези мисли ми минаха през ума само за миг. Стъпките на преследвача бяха вече до нас... Съвсем до нас! И горещият дъх на Племенника, който ме обгаряше... Ей сега! Сега всичко ще пропадне! Всичките ми усилия и открития ще се окажат напразни. Още една стъпка... Само една, ужасна, тежка... И той ще се изравни с нас! Изравни се. Край!...

— Закъсняваме ли, деца? — чу се тревожен мъжки глас до нас.

Обърнах глава и видях (вече не зад нас, а до нас!) висок мъж с шлифер и чанта.

— Закъсняваме ли за влака? — попита той.

— Може би — отговорих аз, готов да го прегърна и разцелувам.

— Видях, че вие тичате, и аз се понесох. Макар че не бива.

Сърцето ми ще се пръсне...

„Сигурно е болно! Като сърцето на Наташината майка...“ — помислих аз. Обичах този непознат човек с шлифер. Обожавах го!

ДВАНАДЕСЕТА ГЛАВА

НАЙ-КРАТКАТА И НАЙ-ПОСЛЕДНАТА (В ТАЗИ ПОВЕСТ)

От едната страна неумолимо се приближаваше към гарата влака. А от другата се приближавахме ние.

„Ако успеем, тогава всички наши родители ще останат живи в прекия и преносния смисъл на думата! Тогава всички мои предположения, открития, съмнения и мъчения ще се окажат ненапразни!“ С тази мисъл дотичах на перона. Съдбата бе пожелала тъкмо в този момент и влакът да спре там.

— Качвайте се! — викна Глеб. — А аз... за билети.

— Не трябва! — отговорих.

„По-добре да ни глобят всички, но родителите ни да бъдат живи и здрави!“ — успях да помисля аз, но не успях да обясня това на Глеб, защото той вече беше се спуснал към гишето за билети. Искаше да извърши още един подвиг: бяха му необходими смекчаващи вината обстоятелства!

Машинистът подаде глава от прозореца и огледа композицията. Никой не слезе и никой освен нас не смяташе да се качва. Мъжът с шлифера всъщност чакаше влака от града и напразно беше бързал.

Отговорничката на последния вагон помахаше със зелената лампа: влакът можеше да потегля! Според нея...

Какво трябваше да правим? Да скочим във вагона и да заминем без Глеб? Покойника скочи. А другите не знаеха как да постъпят. Покойника се надвеси през прозореца и тъжно ни загледа:

— Не разбирате ли? Ей сега ще тръгне...

А Глеб още стоеше наведен пред гишето на касата.

Вратите въздъхнаха, като че ни съчувстваха, и бавно почнаха да се затварят. Главата на Покойника още стърчеше и изглеждаше, че вратите всеки миг ще я притиснат от двете страни. В една милионна частица от секундата в главата ми блесна идея.

— Внимавай, дете! — изкрещях аз. Знаех, че тези думи: „Внимавай, дете!“, винаги действат много силно.

Вратите не успяха да притиснат Покойника и бавно се върнаха назад.

— Къде е детето? — извика сърдито уплашеният машинист.

— Е-е там! — неопределено отвърнах аз, като знаех, че времето неумолимо работи за нас.

— Къде бе?

— Е-е там! — посочих тъжната физиономия на Покойника, която още стърчеше навън.

— Помислих, че е под колелата.

— Много благодаря! — отвърнах на машиниста, защото необходимата ни минутка беше окончателно спечелена: Глеб тичаше от касата с билетите в ръка.

Втурнахме се във вагона.

Вратите въздъхнаха с облекчение, сякаш се радваха заради нас, тръгнаха една срещу друга и се затвориха... Най-после поехме към града, към дома!...

Бяхме успели да се качим в последния влак! Родителите ни бяха спасени. Изпълняше ме чувство на законна гордост.

— Ето... билетите! Купих... — каза Глеб, като седна до мен.

— Да не мислиш да се откупиш така евтино? — шепнех му аз. И веднага съжалих, че изрекох тази необмислена фраза: нали следствието още не беше завършено. Значи: никаква грубост! Аз съм длъжен да разкрия всичко докрай. Само че учтиво, без насилие!

Вагонът беше празен. Отидох най-накрая, седнах на пейката и извиках:

— Глеб, ако обичаш, ела при мен, моля ти се. Ако обичаш...

Той се приближи и пак седна до мен.

— Не, седни отсреща: трябва да гледам лицето ти. Да се заемем с мотивите.

— С кои? — попита той, като трепна. И седна срещу мен.

— С мотивите на престъплението.

— После ти всичко ще... на Наташа...

— В никакъв случай! На никого! Можеш да бъдеш абсолютно спокоен. И откровен като пред близък човек!

— Не, тя непременно... Не исках майка й... Причината беше друга...

И Глеб извика неочаквано високо, през целия вагон:

— Наташа!...

Тя се приближи и седна до него.

— Аз мислех да изясним всичко тайно, но Глеб иска и ти да чуеш, да знаеш...

— Какво да чуя?

Вече не ме беше яд на Глеб: той ми даде възможност да разкажа на Наташа всичко, което бях открил там, в мазето, всичките си предположения, находки и открития. И аз разказах... Нали той самият ме помоли за това!

— Да минем по-нататък — казах. — И тъй, установихме, че Нинел не се е обаждала по телефона. И не ни е разрешавала да идваме тук сами. Тогава кой се е обаждал? Не бързай! Помисли добре!

— Моята братовчедка — призна Глеб.

— Така, така, така... Значи ето защо си избрал за Нинел от всички болести ангината: гърлото я боли, гласът ѝ пресипнал — не прилича на нейния. Ясно, ясно... Ами за какво ти беше необходимо да тръгнем без нея? И всички да мислят, че Нинел ни е разрешила? Не бързай. Истината и само истината! Нищо друго освен истината!...

— Мама ми разказа за събранието... На него някои родители... Задето Нинел... самостоятелност. Е, разрешавала ни сами да ходим на стадиона и изобщо... Говорили, че ако тя продължава...

— Стоп! — викнах аз, защото се уплаших да не разкрие Глеб всичко до края и да го разкаже сам. А през това време една догадка ме озари като мълния! И аз можех да продължа неговия разказ, като докажа окончателно, че ненапразно, не току-така нося прякора си. — Внимавайте какво ще говоря! — тържествено казах аз. — На следствието е ясно абсолютно всичко. Разбира се, аз съм длъжен да се съмнявам във всичко. Но не се съмнявам, че е станало така... Точно така! А не другояче! Ти, Глеб, си решил: ако Нинел още веднъж ни позволи да проявим самостоятелност (и то каква: да излезем извън града сами!), родителите ще постигнат своето — ще я махнат от нашия клас. Още повече че е млада и прелестна, няма опит и тъй нататък. Да минем по-нататък! Ние всички чухме, че тя се обади по телефона. Макар че се е обадила твоята братовчедка. А дори и Нинел да докаже, че не се е обаждала, пак ще ѝ кажат: „Вие ги учехте да бъдат самостоятелни и ето резултата!“. Познаваме си родителите! Изобщо твоята цел е била всички да се разтревожат! Така, така, така!

Съставните части на престъплението са налице! Ти си искал да изпуснем влака и си помолил Племенника да ни заключи в мазето. А следващият влак е този. Ние се връщаме кажи-речи в полунощ... Родителите са в паника! Нинел си отива. А при теб обратно, всичко ти се връща отново: кръжокът, който носи името на дядо ти, кътът, посветен на дядо ти... Отново ще разказваш спомени за своя дядо, отново ще станеш почетен член на кръжока! И изобщо — най-почетният в класа... Дори в цялото училище!

Глеб мълчеше. Следствието беше приключено. В този момент си позволих да кажа:

— Това е подлост.

Наташа поклати глава.

— Не е чак толкова виновен.

— Той ли?!

— Разбира се... По-рано Глеб беше съвсем друг. А после не е могъл да се откаже от това, на което ние го научихме. Ние самите! Той обичаше кучетата. Но ние го накарахме да ги забрави...

— О, колко си добра! — възкликнах аз.

В празния вагон гласът ми прозвуча силно и всички се обърнаха. Миронова вдигна ръка. Но аз не й дадох думата.

— Много страшна история... — каза Наташа тихо, за да не чуе никой освен ние тримата.

— Ами да, колко часове прекарахме в мазето!

— Това не е чак толкова страшно.

— Не е ли? А кое е страшното?

— Когато започнат да словословят някого за щяло и нещяло!

— А какво ще стане с Нинел Фьодоровна? — попитах аз. — Току-виж, че някои родители все пак вдигнали шум: „Позволила им да проявяват самостоятелност — ето резултата. Върнаха се през нощта“. Майката на Покойника например...

— С майките и татковците ще се заемем ние — рече Наташа. — Ще им обясним, ще им разясним всичко! Децата трябва да се грижат за възпитанието на родителите си.

Тази мисъл беше прекрасна. И все пак, като кимнах към Глеб, аз казах:

— Следствието е приключено. Обвинението има заключение. Според законите случаят трябва да се предаде в ръцете на съда.

Вълнение стисна Глеб за гърлото и едва не го удуши. Лицето му се покри с руменина, но тя вече не беше гладка, не беше кадифена, а нервна, на петна. Раменете му трескаво потреперваха.

Предчувствието ми подсказа, че той ей сега ще ревне, или поточно, ще зариде.

— Със сълзи нещата не се оправят — казах аз. — Така ни учи народната мъдрост!

— Глеб ни помогна не със сълзи — отбеляза Наташа. — Той сам слезе в мазето при Племенника, който можеше... Нима забрави, Алик? Нали ти сам измисли това! Както и всичко останало...

Наташа ме надари с такъв поглед, за какъвто не можех дори да мечтая. В него имаше благодарност. Дори и... Но може би така ми се е сторило.

— Всичко е в твои ръце! — извиках аз. — Искаш ли да му простим?

— Не... Не знам! Но ето какво ще ти кажа... Когато слабият и глупав човек е жесток, това е противно. Но когато умният и смелият е жесток — това е страшно. Такъв човек е длъжен да бъде добър. Длъжен е!...

Умният и смелият! За да чуя от нея тези думи, бях готов да стоя затворен в подземията три денонощия. Дори цял учебен срок.

ПОСЛЕСЛОВ

Съдбата е пожелала с това да завърши моята първа детективска повест. Но предчувствието ми подсказва, че тя не е последна...

Чел съм някъде, че истинският писател не бива да прилича на никого. Той трябва да има абсолютно собствен глас! Та хората да го познават отведнъж... И аз твърдо реших: ще напиша следващата си повест така, че като я прочетат, хората да възкликнат радостно: „Познахте ли го? Но това е той: Алик Деткин!“.

МОЯТ БРАТ СВИРИ НА КЛАРНЕТ...

21 ДЕКЕМВРИ

Почти всички момичета от нашия клас си водят дневник. И пишат всякакви глупости. Например: „Днес Вася ме помоли да му дам тетрадката си по геометрия. Помоли ме тайно и много тихо, за да не го чуе никой. Защо? Защо именно от мен? И защо така тайнствено и много развълнувано? Вече е среднощ. Но аз мисля за това и няма да заспя до заранта“.

А Васка чисто и просто е решил да препише домашното по геометрия. *Именно от нея*, понеже от мен вече е преписвал. „Тихо, тайнствено!...“ Че кой ще иска да преписва открито? „Развълнувано!“ Че как няма да се вълнува Васка! Момичетата умират да придават особен смисъл на най-обикновените постъпки на момчетата.

И аз съм момиче, но разбирам, че само бележитите хора трябва да си водят дневник. Не, аз нищо не си въобразявам. Имам обаче брат, който учи във втори курс на консерваторията. Той ще стане велик музикант. Това е сигурно. Не се съмнявам! И от моя дневник хората ще разберат какъв е бил той като малък.

Брат ми свири на кларнет. Защо не свири на цигулка? Или на пиано? Дядо ми искал така. Той е починал, когато съм била едва на две години. А брат ми Льова е по-голям с цели пет години и дядо му бил първият му учител по музика.

От малка чувах, че дядо ни „свирел във фойето“. Не знаех какво е фойе и думата ми се струваше много красива. „Фойе“ — произнасях я аз ясно. Но когато за пръв път отидох на кино и видях музикантите, които свиреха във фойето, дожаля ми за горкия дядо: зрителите разговаряха помежду си, ядяха сандвичи, шумоляха с вестници, а старите хора свиреха на сцената валс. Притискаха цигулчиците до брадичките си и притваряха очи — може би от удоволствие, а може би за да не гледат как зрителите дъвчат сандвичите.

Брат ми няма да свири във фойе! Той ще дава концерти в красиви концертни зали. Сега се готви за конкурса на музикантите изпълнители на духови инструменти. Мъчно ми е, че наричат кларнета

духов инструмент. Когато помисля за духови инструменти, кой знае защо, веднага си спомням погребения и духова музика, която върви след ковчега. Можеха да нарекат кларнета другояче... Но какво да се прави!

В учението не ми върви много-много, но това няма никакво значение. Реших да посветя живота си не на себе си, а на брат си. Нали сестрите на великите хора често са правили така. Те дори не са се омъжвали. И аз няма да се омъжа. За нищо на света! Никога!... Това е съвсем сигурно. И Льова вече знае. Отначало възразяваше, но после се съгласи.

Разбрахме се, че за разлика от мен Льова има право на личен живот, само че едва когато постигне големи музикални успехи. Льова ще принадлежи на изкуството целият, без остатък! Няма да има време за никакви обикновени човешки работи и грижи. Всичко ще върша аз. Всъщност в името на брат си ще се отрека от личен живот! И затова тройките ми нямат никакво значение. За съжаление мама и татко не разбират това.

— Добре си го измислила — каза ми веднъж мама. — Значи Льова ще учи, от сутрин до вечер ще свири на кларнет, ще напредва, ще се готви за конкурси, а ти чисто и просто ще му посвещаваш живота си. Искат ли да живееш на чужд гръб!

— Значи според теб и сестрата на Чехов е живяла на чужд гръб?
— запитах я аз, вместо да й отговоря.

— Виж я ти къде мери!

Мама разпери ръце от изумление. Когато няма какво да кажеш, най-лесно е да разпериш ръце. Но всъщност сама съм си виновна: не бива да си твърде откровен с родителите си — те непременно ще използват някога откровеността ти срещу теб.

Но затова пък някога ще напишат книга за Льова и в нея ще влязат откъси от дневника ми. Неотдавна прочетох такава книга за един велик поет. „Сестрата на поета“ — беше написано под една от снимките. А под моята ще напишат „Сестрата на кларнетиста“. Или по-добре: „Сестрата на музиканта“. Това ще ми бъде скромната награда.

Ето защо започнах да си водя дневник.

За съжаление малцина знаят какъв важен инструмент е кларнетът. Тъкмо с него започва Петата симфония на Чайковски!

Мнозина ли знаят този факт? „Незабележимият герой в оркестъра“ — така нарича Льова кларнета. Дори се радва, че кларнетът е „незабележим“. Сигурно и самият той би желал да бъде незабележим. Такъв си му е характерът. Но аз няма да допусна това!

Лятно време целият ни блок чува звуците на кларнета. Но мнозина не знаеха от кой именно прозорец долитат тези звуци. Обясних им, че свири брат ми. Дори и посред зима разтварям прозорците, за да не отвикнат съседите от Льовиния кларнет.

На всички съседни вече разказах, че Льова се готви за конкурс. Нека ме мислят за нескромна: заради брат си съм готова на всякакви жертви!

С една дума, отдавна съм решила да си водя дневник. Само че исках да го започна не с какво да е, а с някакъв знаменателен ден. И ето че този ден дойде!

Днес преди първия звънец при закачалките ме спипа десетокласникът Роберт, по прякор „Роберт организаторът“. Такъв си му е навикът: не спира, не хваща за ръката този, който му е необходим, а именно го *спипва*. За каквото свари: за ръката, за рамото, дори за врата. Представяте ли си?

Мен ме спипа за ръкава.

— Ще можеш ли да организираш брат си? За вечеринката на горните класове!

Роберт произнася нормално, по човешки само първата фраза, за други обяснения няма време. Започва да говори бързо и изпуска глаголите, сякаш диктува телеграма:

— Новогодишна вечеринка! — Първа част — стихове, класическа музика. Втора — джаз и танци. Класическа музика нямаме. Цялата ни надежда е в брат ти. Твоя.

Веднага прецених, че никога през живота си няма да ми се удаде такъв чудесен случай да се прославим пред цялото училище. Не мога на всички без изключение да съобщя, че брат ми учи в консерваторията, а сега всички до един ще научат! Все пак реших да помъча малко Роберт, за да не мисли, че е тъй просто да спечели брат ми.

— Виждаш ли — започнах аз, — брат ми се готви за конкурса на музикантите изпълнители...

Изпуснах думите „духови инструменти“.

— Вечеринка на учениците от горните класове: само от десетите! — каза Роберт. — Ти си в седми. Но ето ти две покани! За теб и брат ти. Ще го организираш ли?

Какво ще стане с приятелките ми, когато научат, че съм поканена на вечеринка на горните класове! Такова нещо могат само да сънуват! В най-щастливия си сън!...

И въпреки това рекох:

— Трябва да попитам брат си — може новогодишната му вечер да е вече заета. Навярно е поканен на някакъв концерт, а после е на бала на музикантите изпълнители...

— Нашата вечеринка е на двадесет и шести — каза Роберт. — Ще го организираш ли?

Новогодишна вечеринка пет дни преди Нова година! Но какво чудно, веднъж Роберт се изхитри да организира неделен трудов ден в четвъртък.

— Добре — казах аз. — Не е лесно, но ще се постарая.

И взех двете покани.

22 ДЕКЕМВРИ

Искам да пиша още нещо за вчерашния ден. Когато се върнах вкъщи, Льова свиреше. Той непрекъснато свири: и сутрин, и вечер. Представяте ли си? Как има търпение! Просто му се чудя. Макар до известна степен да ми е ясно... Това е любимата работа на Льова, а когато човек се занимава с любима работа, веднага незнайно откъде добива и търпение, и воля. Ето например все едно аз да трябваше да уча само по литература, мога да уча денонощно и щях да получавам само шестици. Защото щях да се занимавам с любимата си работа! Но с геометрия, физика и химия... Откъде да намеря толкова търпение? И защо хората трябва да бъдат принуждавани да се занимават с неща, които никога в живота няма да им дотрябват и които са им неприятни и дори противни?! Просто се чудя.

Когато някой влезе в стаята, Льова не прекъсва да свири — като че ли нищо не забелязва. А ние ходим на пръсти.

Но вчера не издържах и му казах:

— Льова, извинявай, но имам важна работа. Молят те да вземеш участие в новогодишния концерт на нашето училище.

Льова мълча няколко мига. Когато го откъсват от музиката му, винаги мълчи няколко мига — като че ли идва на себе си или по-точно като че ли се връща при нас от някакъв друг свят. Така ми се струва...

— Молят те да вземеш участие в новогодишния ни концерт — повторих аз, защото Льова можеше да не чуе първата ми фраза: той бе в другия свят.

— Съгласен съм — каза Льова. — По принцип съм съгласен... Само че да слушаш соло на новогодишна вечер?... Кларнетът звучи по-добре в оркестър. Може би ще е по-добре да поканите целия ни студентски оркестър? Ще бъде по-ефектно.

Само това липсваше. За да направят впечатление цигулките, а брат ми да седи някъде в ъгъла? И за да излиза да се покланя диригентът, а брат ми да се превърне в „забележимия герой на оркестъра“? Не, аз искам той да е забележим!

— Оркестърът ви просто няма да се смести на нашата сцена — отговорих му аз. — И никой не го е канил. Поканиха теб. Лично! В нашето училище обожават кларнета. Ето две покани.

Сложих поканите на масата и добавих:

— Значи отиваме.

Произнесох решението си твърдо, защото Льова винаги ми се подчинява, нищо, че е по-голям от мен с цели пет години. Казва, че имам „остър практичен ум“. Не ми обяснява добро ли е това, или е лошо. Той изобщо не обича много-много да говори и да обяснява — мисли с музикални образи. Така мислят всички истински музиканти. Чух това по радиото...

— Съгласен съм... — рече Льова. — По принцип съм съгласен. Но акомпаниментът ми?

„Акомпаниментът ми“ — Льова нарича така Лиля, една студентка от консерваторията, която винаги му акомпанира, когато свири соло.

Лиля не само акомпанира на Льова — тя е влюбена в него. Абсолютно ясно е за всички. И затова няма да откаже да свири и на нашата новогодишна вечеринка.

Аз нямам нищо против Лиля да гледа Льова с предани очи и дори понякога ги оставям сами — защото Лиля е дебела, с очила и цялата в лунички — и по носа, и по ръцете, и дори по врата. Изпитвам доверие към грозните жени — те не могат да откъснат брат ми от музиката и това е толкова благородно от тяхна страна!

Забелязах, че и мама предпочита грозничките приятелки. Поне когато предупреждава татко: „Довечера ще ми дойде на гости една очарователна жена“ — той винаги се усмихва иронично и отвърща: „Безумно смелите славим!“. И вечерта най-спокойно отива у съседа ни да играе шах. Не вярва, че мама ще доведе вкъщи някоя очарователна жена.

Готвя се за новогодишна вечеринка. И си представям как ще стане всичко!

Брат ми ще изсвири само една пиеса, само една!

— Какво ще свириш, Льова?

— Трябва нещо по-леко... Като „Пчелата“.

— Не, не толкова известно. Трябва да ги поразииш.

Последните думи произнесох наум, за себе си. Льова не обича такива фрази.

— Може би нещо от „Франческа де Римини“?

— Добре!

След „Франческа“ брат ми ще се скрие зад кулисите. Ще му аплодират бясно. Той отново ще излезе уж само да се поклони. Тогава аз ще се изправа и ще кажа:

— Льова, изсвири още нещо. Моля те.

Ще назова някоя творба, която никой от учениците от горните класове никога през живота си не е чувал. Льова ще ме послуша и ще я изсвири. След това ще слезе в салона и ще седне до мен.

А после ще има танци...

— Ще танцуваш само с мен — казах аз на брат сп.

— По принцип съм съгласен... Но ти знаеш, че танцувам лошо. Старомодно...

— Още повече. Да не се изложиш, танцувай само с мен. Закълни се!

— Добре, кълна се.

Разбира се, на мен ще ми бъде по-тежко, отколкото на Наташа Ростова на първия ѝ бал! Тя е била сред възрастни, а те са нормални хора и се държат човешки. Нима можеш да ги сравниш с нашите десетокласници? Нашите непрекъснато правят ехидни гримаси и се присмиват. И са убедени, че са много по-възрастни от възрастните. Според мама точно това показва, че са още съвсем деца, защото, както твърди мама, нито един възрастен няма да пожелае да изглежда по-възрастен, отколкото е. Но десетокласниците не проумяват, че са още съвсем деца. И никой няма да им го обясни — чисто и просто никой няма да се реши. Затова те ще продължат да се представят за уморените „герои на нашето време“, които с нищо не можеш да смаеш. Положително така ще бъде.

Но аз може би ще ги смая. Най-малкото ще ми завидят!

27 ДЕКЕМВРИ

Да, първият бал на Наташа Ростова е бил много по-щастлив от моя. Много по-щастлив!... Не зная как пълководците планират военните си операции. Дали се опитват предварително да си представят действията на противника? Може би се опитват... Естествено, това поражда много трудности и съмнения.

Но когато моят „остър практичен ум“ съставя някакъв план, отначало, докато го измислям, всичко върви някак много леко и просто, понеже участниците на бъдещите събития действат, както на мен ми се иска. И в това се състои, струва ми се, главният недостатък на плановете ми. Защото после, в живота, участниците в събитията постъпват другояче, както на тях им се иска. И тогава всичко се преобръща нагоре с краката.

Вчера се случи същото. Просто ме е срам да пиша за това. Но щом съм се хванала да водя дневник, ще пиша. Иначе бъдещите изследователи на живота на брат ми ще срещнат много неясноти. Ще трябва да търсят свидетели, да разпитват. А свидетелите... Не, нека научат всичко от мен. Така ще бъде по-спокойно и сигурно!

Неприятностите започнаха от самото начало.

Сигурна бях, че пред училище ще видя цяла тълпа приятелки шестокласнички и седмокласнички, които ще гледат да се промъкнат на новогодишната вечеринка. Тогава Льова ще ме хване подръка, тълпата ще се отдръпне и ние гордо ще минем през нея към вратата на училището. Там ще стоят двама ученици от горните класове с червени ленти на ръкава. И двамата ще възкликнат в един глас:

— Вие ли сте от консерваторията? За концерта ни? Ние ви очакваме! Съблечете се, моля, зад кулисите.

За да извикат така, аз заведох Льова буквално в последната минута, малко преди да почне вечеринката.

Но пред училище нямаше никаква тълпа. Приятелките ми винаги мечтаеха да се поблъскат малко сред учениците от горните класове. Вчера обаче не бяха дошли.

Винаги така се случва, винаги... Ето например по-рано, още преди да реша окончателно да не се омъжвам, понякога ми се поискваше някое момче да ме види на двора с новата ми рокля. Гладех роклята си, лъжех мама, че отивам на рожден ден на приятелката си. А момчето не излизаше на двора! Или се разболяваше, или родителите му го наказваха за нещо, или леля му от провинцията идваше на гости, все нещо се случваше, така че той, който по цели вечери се разтакаваше из двора, тъкмо тази вечер не излизаше. Пък аз трябваше да стърча някъде два-три часа — нали не мога да се върна от рожден ден след десетина минути! Да, за съжаление винаги така се случва... И вчера така се случи.

Ала най-ужасното стана по-късно, на самата вечеринка. Но по-добре ще е да разкажа всичко поред, за да не се обърквам.

Десетокласникът с червената лента на ръкава се спусна насрещна ни.

— От „Варшава“ ли сте? — запита той Льова.

— От Московската консерватория е — отвърнах аз. — Това е брат ми! Той ще свири на концерта ви.

Посочих черния старинен калъф, който Льова наследи от дядо. Льова притискаше калъфа с кларнета, като че ли го прегръщаше. Десетокласникът огледа подозрително брат ми. Стори ми се, че ей сега ще рече: „Я отворете калъфа. Да видим какво има вътре!“. Но той само махна с ръка:

— Минете.

И ние влязохме в хола.

Никой не ни предложи да се съблечем зад кулисите и ние дълго чакахме на опашката пред гардероба.

Десетокласничките, които изведнъж бяха станали по-големи с елегантните си рокли и официални обувки под мишница, приказваха помежду си, че танците щели да бъдат до дванадесет часа през нощта, че училищният ни джаз е подготвил някаква нова програма и че може би дори ще дойде някакъв артист, който пее в ресторант „Варшава“.

Презирах напудрените и напарфюмирани мадами, които не обръщаха на нас с Льова никакво внимание. Поне старинният дядов калъф да ги беше заинтересувал! Най-сетне една от тях се обърна към мен. Аз благодарно ѝ се усмихнах и я поздравих.

— А ти как попадна тук? — запита ме тя.

Презирах тези мадами, но се смущавах пред тях. И заради смущението си още повече ги презирах.

— Тук съм с брат си — тихо отвърнах.

За кларнета и консерваторията, кой знае защо, не посмях да спомена.

Десетокласничката премрежи очи и огледа Льова с такъв поглед, като че ли преценяваше дали си струва да се омъжва за него. Десетокласничките често оглеждат с такъв поглед непознатите мъже. А Льова притисна още по-здраво старинния калъф, сякаш някоя от тях се канеше да му го отнеме.

Брат ми не й направи впечатление — веднага си пролича — и тя се извърна. Естествено! Нали не пееше в ресторант „Варшава“!

— Успях да те убедя в последния момент — взех да обяснявам шепнешком на Льова. — Те просто не знаят, че ти ще свириш... И освен това нашият Роберт организаторът навярно иска да бъдеш изненада за тях.

Льова се позасмя — той изглежда не вярваше, че може да бъде изненада за нашите десетокласнички.

— По принцип те са съвсем прави — каза Льова. — Щом е бал, навярно ще има и танци... Това е съвсем естествено.

Не обърнах внимание на думите му, защото той често говори просто само за да не обиди някого с мълчанието си, а в същото време си мисли за съвсем други неща, за свои работи... „Вгълбен е!“ — казва тогава мама. Може в тези минути да мисли с музикални образи. Навярно и сега правеше така. Защо взе изведнъж да се застъпва за танците?

Но най-ужасното тепърва ни очакваше!

Училищният ни салон е на петия етаж. Двамата с Льова се изкачихме бавно по стълбите. А насреща ни, отгоре, тичаха с високите си точета ученичките от горните класове — тичаха, както обикновено, някак малко настрани. Пред всяка вечеринка или бал в училище момичетата непрекъснато сноват нагоре-надолу — очакват някого, разглеждат някого... Десетокласничките едва не ни събаряха.

Льова се замисли сериозно за нещо. „Вживява се в музикалните си образи!“ — реших аз. И много се зарадвах — искаше ми се тази вечер да свири по-хубаво от всякога!

Веднъж Льова вдигна очи към мен.

— Не се отвличай! Не се отвличай! — казах аз.

И изведнъж ме попита:

— Най-възрастните учители обикновено преподават в горните класове, нали?

На Льова понякога му хрумват най-неочаквани мисли.

— Да — отговорих му аз. — Защо?

— Горните класове обикновено учат на последния етаж, нали?

— При нас на петия. И какво от това?

— Чудно... Излиза, че не е обмислено добре — старите хора трябва по десет пъти на ден да се качват нагоре без асансьор.

Намерил за какво да мисли пред такъв отговорен концерт! Представяте ли си?

Да, понякога на моя Льова му хрумват най-неочаквани мисли. Помня, веднъж пътувахме с него в тролейбуса. Тролейбусът беше претъпкан. Спря пред университета, студентите си пробиват път към вратата, закъснели са, както обикновено. Един младеж с очила запита Льова:

— Слизате ли?

А Льова се обръща, усмихва му се и го пита:

— Тук ли учите? Интересно в кой факултет?

Шофьорът беше отворил вече автоматичната врата, всички се бутат към изхода, а той пита: „В кой факултет?“.

Представяте ли си?

Льова, естествено, си има странности. А може би така и трябва да бъде? Всички велики хора са били малко занесени.

На петия етаж ни посрещна Роберт организаторът. Долу, разбира се, не можа да слезе! Щеше да се унизи. Дори не се здрависа и не се запозна с Льова — не обича да си губи времето с дребни работи. Веднага заговори, както си му беше навикът, изпусвайки глаголите, припряно и делово:

— Инструментът у вас? Момичето, което ще ви акомпанира тук, отдавна... Чудесно. Първата част наред. Зад кулисите!

Льова се помъкна към кулисите.

— Ти — в салона! — изкомандва Роберт.

Тръгнах към салона.

Свободни места почти нямаше вече. Само на предпоследния ред имаше. Седнах, а на стола вляво от мен трябваше да седне Льова след триумфа си на сцената. Сложих на стола кърпичката си.

— Моля, позволете ми да се изсекна!

Отзад се изписаха. Обърнах се и видях Рудик, ученик от горните класове, известен на цялото училище лудетина, който, дори и на погребения, правеше маймунджилъци. Всяко училище си има по някой Рудик. Винаги сядат на последния ред. Нашият Рудик се беше излегнал на стола и опрял краката си на облегалката на моя стол. Сега разбрах защо моето място беше свободно — никой не искаше да седи пред Рудик. Дяволски ми вървеше тази вечер!

И въпреки всичко най-ужасното тепърва ме очакваше.

От сцената Роберт организаторът обяви, че първата част ще бъде много сериозна.

— Чудесно — тъкмо ще се посмеем! — провикна се Рудик.

Най-напред някакъв участник в драматичния кръжок взе да декламира Лермонтов:

— „Сам излизам на поле широко!“

— На самостоятелния живот! — провикна се Рудик.

Приятелите му се закисаха.

След това някаква участница в хореографския кръжок изпълни „Индийски танц“.

— Хинди-руси бхай-бхай! — извика Рудик.

— Бхай, бхай! — подхванаха приятелите му.

Всички започнаха да се обръщат и да му шъткат. Той това и искаше — бе в центъра на вниманието.

С „острия си практичен ум“ веднага съобразих, че ако Рудик мълчи, докато Льова свири, това ще направи на всички огромно впечатление. Всички ще решат, че кларнетът на Льова е смаял дори Рудик. Ала как да стане това?

Веднага промених плана си на действие. Сега вече не биваше да показвам, че Льова ми е брат. Трябваше да крия! Макар и временно...

Знаех, че в първата част ще има всичко на всичко три номера. Когато индийският танц беше към края, аз се обърнах към Рудик и му казах:

— Сега ще свири един много талантлив музикант. Бъдещ лауреат! От Московската консерватория...

— Да му се изкихам на фасона! — отвърна ми Рудик.

— Опасно е да се киха — рекох аз. — Музикантът е много нервен. Неотдавна по време на едно негово изпълнение някой в залата

кихнал и той престанал да свири... И поискал кихащият да напусне залата.

— Чудесно — тъкмо трябва да изляза... Едва седя!

— Той не само ще поиска да напуснеш. Но ще те изложи пред целия салон! Много е нервен. Понеже е талантлив! Не те съветвам да се заяждаш.

— Класика ли ще ни стърже? — запита Рудик.

— Естествено!

— Спи, моя радост, заспи!... — пожела си Рудик.

И буквално се излегна, опрял както преди краката си в облегалката на моя стол. Плъзнах се напред заедно със стола... Но не казах нищо — нека се преструва, че спи. Намери изход от положението!

А Льова вече беше излязъл на сцената... Всички очакваха Рудик да се обади, да се закиска от последния ред, но беше тихо. И някак тържествено.

За първи път гледах брат си от салона.

Външността му не беше никак артистична. Не, артистично беше само лицето му — едно такова зареяно някъде. „Вгълбен е!“, както казва мама. Още не беше започнал да свири, но вече мислеше с музикални образи. Това ми беше съвсем ясно.

Но всичко друго у него съвсем не беше за сцена. Фигурата му прегърбена, сякаш замислена. Костюмът му бе изгладен (лично аз го бях гладила), но изглеждаше омачкан и висеше като чужд.

„Ще ходя вече с него по шивачите! — реших твърдо аз. — И ще му поръчвам най-модните дрехи. Той ще ме проклина, ще се дърпа, ще смята, че го откъсвам от изкуството му. Но аз се принасям в жертва — нека мисли лошо за мен, нека ме смята за празноглава модаджийка! Все някога ще разбере... Да, ще разбере, че както сестрите на великите хора, съм поемала върху себе си всичко делнично, най-неблагодарното.“

Но засега по шивачите с Льова още ходеше мама, а тя имаше изостанал вкус. И нашите изтупани контета от първите редове навярно се присмиваха на брат ми.

След това излезе с нотите Лиля. Забелязала съм, че жените, които акомпанират, обикновено са възрастни и грозни. На техния фон певците и музикантите изглеждат особено ефектно. Но сега тъкмо

Лиля спаси положението. Държеше се като на истински концерт: излезе с уверена стъпка, с независимо вдигната глава, поклони се строго. И нашите контета заръкопляскаха. След това тя седна поудобно на стола и постави нотите. Обърна лице към Льова и както правят истинските акомпанятори, очаквайки сигнала, буквално впи очи в него... Всичко беше както на истински концерт. И взе акъла на учениците от горните класове.

Лиля удари клавишите и Льова засвири „Разказът на Франческа“. Не чувах как свири — вълнувах се. И гледах седналите край мен: някои бяха притворили очи — така се слуша само хубава музика. След това заръкопляскаха... Ръкопляскаха всички, но не много дълго. Може би беше по-добре Льова веднага да отиде зад кулисите — тогава щеше да се наложи да го извикат обратно на сцената и всички щяха да ръкопляскаат по-силно. А така всички разбраха, че ще изсвири още нещо, и не се стараеха много-много.

Мисля, че артистът на сцената трябва да изглежда недостъпен и загадъчен. Така е по-интересно дори и за зрителите. Нима е приятно да си представиш, че артистът е също такъв човек като теб самия? Че можеш без много церемонии да отидеш при него и да го тупнеш по рамото?...

А Льова изведнъж се усмихна, като че ли си беше вкъщи, махна с ръка и засвири любимия си „Полет на бръмбара“.

Пак му ръкопляскаха, но сега по-малко, отколкото първия път. Неочаквано на сцената изтича Роберт организаторът, като делово поглеждаше ръчния си часовник. Зашепна нещо на ухото на брат ми. Льова отново се усмихна, като че си бе у дома, и обяви какво ще изсвири сега...

Не беше още свършил, а Роберт организаторът пак излезе иззад кулисите. Все така делово поглеждаше часовника си и същевременно повдигаше рамене. Отиде при Льова и пак му зашепна нещо на ухото. А брат ми закима добродушно и безропотно: с една дума, съгласен съм, моля... Представяте ли си?

Стана ми страшно — нима пак ще свири? Според плана, който си бях направила вкъщи, трябваше да стана и да го помоля: „Льова, изсвири още нещо... Моля те“. Сега ми се искаше да стана и да извикам: „Моля те, престани да свириш!“.

За в бъдеще, естествено, ще ходя с брат си на всичките му концерти. Ще го науча да бъде горд! Нека първо зрителите му се помолят, да му се поумилкват... Едва тогава да изсвири нещо на бис. Нима може артистът толкова лесно да бъде убеждаван? Той трябва да бъде загадъчен и недостъпен!

Най-сетне Льова свърши.

— Добро утро! — обади се Рудик отзад. И се престори, че се събужда. Но аз вече не му обръщах никакво внимание.

— Да поздравим нашите гости! — провикна се Роберт организаторът. — Да ги поздравим с Новата година!

До Нова година имаше още цели пет дни, но всички закрещяха от местата си: „Поздравяваме ги!“.

Сега и Лиля стана за първи път от стола си. Бавно събра нотите си, сдържано се поклони и посочи Льова — с една дума, главната заслуга принадлежи на него! Държеше се като на истински концерт.

А Льова пак се усмихна свойски, сякаш в салона седяха наши роднини. Представяте ли си? Ужасно беше!

Но все пак най-страшното тепърва ме очакваше. Вече беше съвсем близко, съвсем скоро...

За него ще пиша утре. Защото мама два пъти вече ми напомни, че е време да си лягам. Не може да разбере какво пиша. Не ѝ е удобно да наднича. Другите родители не се стесняват — надничат в тетрадките на децата си и дори ги измъкват от ръцете им. Моята майка обаче никога няма да си позволи такова нещо — тя е много интелигентна. Льова прилича на нея.

Отначало мама мислеше, че пиша съчинение. И дори се радваше. Аз обаче ѝ казах, че не е съчинение, но какво е всъщност, не ѝ казах.

— Ако със същото увлечение учеше уроците си! — възкликна мама. — Съвсем не мислиш за бъдещето си.

Но аз именно за бъдещето мисля. Затова си водя дневник.

28 ДЕКЕМВРИ

Преди да започне втората част на вечеринката, от салона изнесоха всички столове. Натрупаха ги в коридора. И коридорът изведнъж стана тесен, а салонът — два пъти по-голям отпреди. На сцената поставиха накичени изкуствени елхички.

— Ах, каква прелест! — пискаха момичетата. — Колко необикновено! Оригинално! Синтетика!...

Десетокласничките, неизвестно защо, много обичат синтетиката. Но въпреки това не вярвам, че изкуствените елхи им харесват повече от истинските — онези, които дъхат на гора и сняг. Просто им се искаше да пицят и да се възхищават. Бяха в тържествено настроение.

Момичетата изобщо ме дразнеха. Всичките имаха разкошен вид! В гардероба не се забелязваше много, защото още не бяха в целия си параден тоалет, а някои бяха дори с палта. Но да имаш модно палто е много по-трудно, отколкото да имаш модна рокля, затова зиме жените не изглеждат така докарани, както лете. Отдавна съм го забелязала.

В първата част на концерта момичетата седяха и роклите им не се виждаха много добре. Но сега всички блестяха с големите си деколтета!

Аз рязко се отличавах от всички. Роклята ми беше ученическа, затворена догоре. Якичката стигаше чак до брадичката. И аз веднъж исках да си уشيا рокля с деколте, но шивачката ми каза, че не ще имам полза, понеже още няма какво да показвам. Точно така ми каза: „Няма какво да показваш. Ключиците ти стърчат като някакви метални конструкции...“. Добре ми го рече, нали? Отдавна съм забелязала, че частните шивачки са твърде безцеремонни. Защото всички им се подмазват и ги гледат в устата, като че ли са някакви мъдреци.

С една дума, момичетата имаха разкошен вид. И аз страшно губех на техния фон. Убедена съм. Затова пък до мен седеше брат ми Льова, бъдещият велик маестро! Хванах го подръка. И момичетата ме поглеждаха със завист. Надали някои от тях са имали възможността да се разхождат подръка със студент от консерваторията!

— Какво ти шепнеше на ухото? — запитах Льова.

— Трябвало да дойде някакъв певец...

— От ресторанта ли?

— Май че да. И ме помоли да посвирия още...

— Да беше поканил Гилелс! Да запълва времето, докато дойде певецът от „Варшава“!...

— По принцип не ми беше трудно да им помогна.

Любимото занимание на Льова е да помага на някого. Някои от приятелите му успяха вече да се оженят. Представяте ли си? Побързаха! Идват при Льова пред изпит и когато се скарат с жените си. И той помага на всички. Страхувам се, че силите му ще отидат само за това.

А певецът от ресторанта изобщо не се появи. Пропускайки глаголите, Роберт обяви от сцената:

— Малка промяна: певецът от ресторант „Варшава“ — уви! Но Варшава е тук, с нас! Нашата любимка Алина със съпровод на училищния джазов оркестър! Полски естрадни песни!

Момчетата закрепяха: „Ура!“. Момичетата лекичко изръкопляскаха. Съвсем лекичко — те не обичат Алина, завиждат ѝ.

Не завиждах на Алина — в нашето училище тя беше, както казват, извън класацията. Глупаво е да завиждаш на онези, които са извън класацията. Освен това драго ми стана, че момичетата с големите деколтета веднага притихнаха и оклюмаха нос. Знаеха, че момчетата ще се възхищават от Алина, а да ѝ съперничат беше безполезно.

Така понякога жените излизат тъжни от някой филм, в който главната роля играе някоя красавица. Забелязала съм, че дори известно време не поглеждат спътника си. Навярно се страхуват, че ще бъдат сравнявани. Не, никога няма да се омъжа. Това е съвсем сигурно!

На вечеринките ни Алина винаги пее джазови песни на полски език. Когато излезе на сцената, аз ѝ заръкоплясках с всички сили от благодарност, че постави нашите момичета на място.

Момичетата явно бяха тъжни и злобно поглеждаха Алина. А някои се държаха неестествено и се смееха пресилено. Забелязала съм, че жените често пъти се смеят именно когато им се плаче.

Изобщо и аз не обичам красивите момичета. Те никога не забравят, че са красиви, и затова никак не е лесно да се разправяш с тях. Ала снощи бях благодарна на Алина и за това, че не дойде певецът

от ресторант „Варшава“, когото всички очакваха повече, отколкото Льова. Макар Алина да нямаше абсолютно нищо общо с това. Но тя пееше вместо певица и затова ѝ ръкоплясках. По-точно и за това. А ми се искаше и на Льова да хареса училищната ни вечеринка, на която го домъкнах. Затова му зашепнах на ухото:

— Алина чудесно знае полски. Като руския!...

Алина не само пее на полски, но и се явява в ролята на красивата полякиня от списание „Екран“. Тя е ефектна блондинка, с права коса, която пада на очите ѝ и дори закрива едното око.

— Косата ѝ е абсолютно нейна — пошепнах аз на Льова.

— В какъв смисъл?

Льова не разбира елементарни неща, защото, както мама казва, „не е от този свят“.

— В смисъл че не я боядисва — обясних аз. — Това е естественият ѝ цвят!...

Алина пееше тихо и всички в салона, особено момчетата, просто спираха да дишат. А Алина дишаше с пълни гърди. Така поне ми се струваше, понеже дишаше в микрофона.

Аз малко фъфля и от дете се отнасям някак враждебно към буквите „ж, ш, ф“. Убедена съм, че те са най-неблагозвучните букви в цялата азбука. Неслучайно в художествените произведения положителните герои никога не фъфлят, фъфлят само отрицателните.

Но когато Алина пее полски песнички, започва да ми се струва, че тези букви не са чак толкова лоши. Думите, които тя почти шепне в микрофона, се състоят само от тях, а излиза доста красиво и задушевно.

Момчетата ѝ аплодираха като обезумели и дори свиреха, което за тях е висш израз на радост и възторг. На Льова никой не свири след „Франческа“. Обидно. Забелязах обаче, че мнозина аплодират на Алина и скришом поглеждат Льова. Как не! Всички се интересуваха как студентът от консерваторията ще оцени пеенето ѝ. Професионалист! Ама че типове са тези ученици от горните класове — за нищо на света няма да си признаят открито, че един студент от консерваторията е авторитет за тях. За тях изобщо не съществуват авторитети! Но скришом ще поглеждат как реагира. Ама че типове!...

Льова забеляза, че го поглеждат, мушна черния си калъф под мишница и взе да ръкопляска, сякаш беше на концерт на Давид

Ойстрах. Реших, че иска да ми достави удоволствие — нали толкова му хвалих Алина!

Когато Алина свърши да пее, тя реши да скочи в салона направо от сцената. Това, разбира се, беше много ефектно. Момчетата забравиха мадамите си и се спуснаха да ѝ помагат. И тогава се случи нещо съвсем неочаквано: нашият Льова, винаги бавен и недосетлив, сега също се спусна към сцената и подаде лявата си ръка на Алина. С дясната си държеше старинния дядов калъф.

Обидно ми беше, че Льовината ръка се загуби в гората от други ръце и с нищо не се отличаваше от тях. И самият Льова се загуби някак сред по-големите ученици. Но Алина съгледа от сцената Льовината ръка и, представете си, се опря точно на нея. Да, на нея! Льова целият се изчерви на петна, сякаш някой му бе зашлевил плесници. Той изобщо често се изчервява. Но винаги е имало основание за това. А сега нямаше основание.

Когато Алина скочи в салона, Льова ѝ благодари. Пита се, за какво? За какво? Тя трябваше да му каже благодаря — той ѝ подаде ръка, а не тя на него. Ставаше нещо странно.

Училищният ни естраден оркестър засвири танго. „Сега като почнем танца, ще кажа на Льова, че изобщо не смятам Алина за приятелка — реших аз — и не искам да се върти около нея заради мен!“ В същия миг брат ми се наведе към мен. „Аха, не забрави обещанието си! — рекох си аз. И изтрих дланите си о студената, боядисана с блажна боя стена — бяха се поизпотили. — За първи път ще танцувам на вечеринка на учениците от горните класове!...“

— Моля ти се, подръж малко — каза ми припряно Льова. И старинният дядов калъф се намери под мишницата ми.

А Льова вече беше пак при сцената и подаваше ръка на Алина — канеше я на танц. Отново изтрих дланите си о студената стена.

О, как ненавиждах в този миг Алина! Ненавиждах дори името ѝ — толкова рядко и красиво. Нали на мен всички ми викаха просто Женка. „Име от среден род — шегуваше се татко, — не можеш разбра женско ли е, или мъжко.“ Няма що, хубаво понятие за справедливост: сам ми лепнал това име в чест на някаква негова любима леля, а сега се подиграва! Никога не бях виждала тази леля — умряла десет години, преди да се родя. И съвсем не ми е ясно защо родителите ми бяха решили да ѝ направят подарък за моя сметка?

Изведнъж всичките ни мадами с дълбоки деколтета взеха да ми се струват мили и симпатични в сравнение с Алина! Тя беше причината Льова да забрави сестра си, решила да му посвети целия си живот! Но не е там работата. Тя накара брат ми да се държи така, като че ли по нищо не се отличава от десетокласниците, до един влюбени в нея. Тъкмо за това я ненавиждах!

Алина през цялото време гледаше Льова право в очите и някак многозначително. Преструвки! Чисти преструвки! Льова не би могъл да ѝ хареса, както и песничките ѝ не биха могли сериозно да му се харесат. Попрегърбен, непохватен, с костюм, който винаги изглеждаше чужд и смачкан, той съвсем не беше по нейния вкус. Цялата работа е в това, че той е студент от консерваторията и че има блестящо бъдеще! Затова го гледаше право в очите, като че се мъчеше да го омагьоса.

За щастие Льова не забелязваше погледа ѝ — той беше навел глава и изучаваше краката си. Той винаги гледа в краката си, когато танцува.

Никой не ми обръщаше никакво внимание. Стоях сама и за да не преча на танцуващите, се притисках с гръб о хладната стена. Блъскаха ме и дори не ми се извиняваха. А някои ме питаха като десетокласничката при закачалките: „Женка, как попадна тук?“, „Какво правиш тук, Женка?“. И нямаше кой да ме защити — брат ми танцуваше с Алина!

Сетих се за Лиля. Льова дори не се интересува къде е „акомпаниментът“ му. И това ми било рицар!

Спомних си, че Лиля веднъж каза: „Професионалният артист не бива да се появява сред зрителите в деня на концерта си“.

„Умна жена! Разбира се, че не бива! — мислех си аз. — Тогава ще бъде загадъчен и недостъпен. Иначе за всички ще стане обикновен човек, абсолютно равен на тях и безинтересен. Като брат ми, когото десетокласниците преспокойно настъпваха. Като че ли наистина по нищо друго не се отличава от тях, като че ли не той, а някой друг ще участва в конкурса на музикантите изпълнители!“

След тангото Льова дойде при мен толкова червен, сякаш му бяха зашлевили още няколко плесници. Беше много развълнуван. Никога не го бях виждала такъв. И не искам да го видя.

— Нали се закле да танцуваш само с мен — казах аз.

— По принцип си права — едва си пое той дъх. — Но нали умея да танцувам само танго... Ти знаеш. В туиста ще изглеждам смешно...

— А не можеш ли изобщо да не танцуваш с нея? Такава мисъл не ти ли мина през ума?

Когато хората „не от този свят“ вършат грешки, с тях трябва да се говори рязко и прямо. В името на тяхното спасение!

Ала не успях да спася бедния си брат. Оркестърът засвири туист. И Алина, отблъсквайки момчетата, които я канеха, сама дойде при Льова. Представяте ли си? Сама дойде! И това ми било красавица! И това ми било горда жена! Съвсем си е загубила достойнството. И Льова, който изобщо не умееше да танцува туист, тръгна да играе.

Алина го учеше. Сега и двамата гледаха в краката си. Тя учеше Льова на толкова просто нещо като някакъв си туист, но се държеше така покровителствено, като че ли му обяснява как трябва да се живее на този свят.

А аз отново се притисках до хладната стена. Отново ме блъскаха и питаха как съм се промъкнала на вечеринката.

Нормалните хора показват това, което им е изгодно. А онова, което им е неизгодно, крият колкото се може по-дълбоко. Брат ми танцуваше лошо, а Алина го караше да прави най-трудни стъпки. Защо? Може би искаше да го направи за посмешище пред приятелите си? Те изобщо не смятат за хора онези, които танцуват лошо.

И десетокласниците вече поглеждаха брат ми отвисоко и с насмешка — в танците бяха по-силни от него. Алина им даде възможност да почувстват превъзходство над брат ми и затова я ненавиждах.

Мечтаех училищният ни оркестър по-скоро да млъкне, въпреки че преди много обичах да го слушам. Но той не спираше. Не спря, докато отдолу не дойде гардеробиерката и не каза на Роберт организатора:

— Нямам намерение да ви пазя дрехите до сутринта...

Тогава вечеринката свърши.

Льова дойде при мен и протегна ръка за старинния дядов калъф. Аз го скрих зад гърба си и казах:

— Май вече не ти е нужен.

— В какъв смисъл?

— В такъв, че, изглежда, имаш намерение да постъпваш в хореографското училище? По-добре обаче иди в цирковото — там подготвят клоуни. Ти днес добре се прояви в този жанр.

Може би разговарях с Льова твърде откровено и рязко. Но аз имам право да му говоря така. Нали съм решила да му посветя целия си живот. Длъжна съм да го спася от Алина! На какво може да научи тя брат ми? Да пее естрадни песнички ли? Какво общо имат? Пък и въобще Льова сега няма право да се влюбва! Трябва да се готви за конкурса. И да работи от сутрин до вечер. А не да се влюбва! Трябва да го спася, да го предпазя. И аз ще сторя това!

Но не беше тъй просто да се спаси Льова. Нали е „погълнат в себе си“. А когато хората, „погълнати в себе си“, си втълпят нещо, не е възможно нищичко да им обясниш. Като пощурели се хвърлят в огъня.

— Алина е сама. А е късно — каза Льова. — Ще я изпратим до вкъщи.

— Единственото нещо, което не я заплашва, е самотата! — възкликнах аз. — Ще видиш, че всички наши кавалери ще се помъкнат след нея...

Защо казах тази глупашка фраза? Забелязала съм, че на мъжете нищо не действа така силно, както успехът на жената пред много мъже наведнъж. Същото се отнася и за момчетата. Затова, забелязала съм, всеки клас непременно си има по една общопризната красавица. И най-често тя съвсем не е по-красива от другите момичета. Просто веднъж случайно се влюбили в нея две момчета едновременно. А другите решили, че щом двама едновременно тичат подир нея, значи си заслужава. И почнала верижната реакция!

Когато изрекох съдбоносните думи, че Алина не я заплашва самота, Льова се усмихна някак болезнено, разпери безпомощно ръце (ще рече, нищо не може да се направи) и каза:

— Да, разбирам... Има успех.

— Евтин успех! — извиках аз.

Но грешката не можеше вече да се поправи. И ние тръгнахме да изпращаме Алина. А тя живее в съвсем противоположна посока от нас.

Мълчах почти през целия път. Да си кажа правичката, в присъствието на Алина аз, неизвестно защо, се смущавах. И дори, без да искам, понякога се съгласявах с нея. И Льова се съгласяваше с всички глупости. Гледах го изумена. И дори с известен страх — стори

ми се, че е оглупял и изобщо е станал съвсем друг човек. Впрочем спомних си, че много велики хора са обичали разни нищожества и в тяхно присъствие просто оглупявали. Нима и моя брат го очаква такава участ?

Алина просто не млъкваше. Само че говореше в кожената си яка.
— Пазя си гърлото — обясни тя.

Чухте ли? Значи си въобразява, че е певица! Виждате ли, гърлото ѝ представлява такава огромна ценност, че трябва да се пази! Но досега нямах щастието да чуя истинския ѝ глас — първо пъ в микрофона, а сега говореше в кожената си яка.

— По принцип трябва винаги да пазите гърлото си на топло — изрече брат ми Льова.

Тази фраза много се хареса на Алина и в благодарност тя призна на Льова, че кларнетът е любимият ѝ музикален инструмент. Представяте ли си? Можела да слуша кларнет от сутрин до вечер.

И освен това можела денонощно да слуша саксофон.

Добре поне, че не сравни кларнета с барабан. Или с някой друг ударен инструмент. Мислех, че Льова дълбоко ще се възмути от сравняването на любимия му кларнет със саксофона. Но Льова не се възмути. Напротив, съгласи се с Алина:

— Да, саксофонът притежава оригинални средства за музикална изява...

Но най-чудното беше, че и аз, неизвестно защо, казах, че обичам саксофона. Тези красиви момичета имат удивителна власт над хората. И са способни да превръщат всички наоколо си в абсолютни идиоти!

— На другия ден след Нова година — каза Льова — ще имаме концерт на студентите от втори курс. В Малката зала на консерваторията...

Дразни ме навикът на Льова да уточнява всичко. Какво значение има дали концертът ще бъде в Малката или Голямата зала? Можеше просто да каже: „В залата на консерваторията“. Защо непременно трябва да уточни, че е във втори курс, иначе, не дай боже, хората ще помислят, че е в пети! И бъдещия си конкурс винаги нарича с пълното му название: Общоруски конкурс за музиканти, изпълнители на духови инструменти. Макар че може да се каже просто и много по-кратко, конкурс за музиканти изпълнители. Нека мислят, че е изобщо за всички музиканти и че не е общоруски, а общосъюзен и дори

международен! Ама не, Льова трябва да каже всичко точно, както си е. Странен характер!

— За мен ще бъде голям подарък, ако дойдете на концерта — каза Льова.

Човек може да си помисли, че кани Евгений Светланов. Голям подарък!

— Дайте си телефонния номер: ще ви се обадя в навечерието — отвърна Алина.

То се знае, като всяка красавица, тя е много заета!

— Не, може да не успеете да се свържете. По-добре е да се уговорим още сега — настояваше Льова. — Така е по-добре, нали, Женья?

— Разбира се — казах аз.

Исках да го нахокам за поканата, но вместо това казах: „Разбира се“. Езикът ми се беше просто побъркал! Бях като хипнотизирана.

Най-сетне Алина се съгласи да дойде на концерта. Как иначе — нали така много обича кларнета!

— Ще ви чакаме пред входа — каза Льова.

Няма съмнение — беше влюбен.

— Но и вие ще ми поднесете подарък, нали! — рече кокетливо Алина на сбогуване.

Льова направи такава физиономия, сякаш беше готов да ѝ даде всичко, каквото тя пожелае.

— Съгласете се да свирите соло в нашия естраден оркестър! Ще бъде така оригинално: музикант професионалист участва в училищен джаз!...

Студеният въздух ми заседна в гърлото. А Льова най-спокойно отговори:

— По принцип това е възможно...

— Условихме се — каза тя. И се скри във входа.

Аз веднага се освободих от хипнозата ѝ.

— Остана и във фоайе да свириш! Като горкия ни дядо! — креснах му аз. — Помни ми думата — така ще свършиш!...

29 ДЕКЕМВРИ

Смъртна заплаха е надвиснала над целия ми живот! Ако Льова отиде да свири в училищния джаз, може да му хареса — нали по дядова линия има такава опасна наследственост. И после може наистина да поиска да свири във фойетата преди прожекциите. А хората в това време ще дъвчат сандвичи...

Тогава няма да мога да му посветя целия си живот. Музикантите, които свирят във фойетата, нямат право да „бъдат не от този свят“ и някак не е прието човек да им посвещава живота си. Такова право имат само великите музиканти!

Ами ако Льова не стане велик или поне известен? Какво ще правя тогава? Всичките ми планове ще отидат на вятъра. И аз като съученичките си ще трябва да си измислям професия, да зубря и да гоня бележки. Ще трябва да стана като всички...

Но аз, разбира се, не мисля за себе си. Важен е Льова! За него съм готова на всичко! Истинските сестри често се намесват в личния живот на братята си. И не чакат благодарност. И аз ще се намеся! Льова ще забрави Алина, ще се подготви добре за конкурса и ще спечели първото място! И тогава ще мога да му се посветя цялата, без остатък!

— Нима не виждаш, че цялата е неискрена и фалшива? Цялата!? — казах му аз. — Кларнетът бил любимият ѝ инструмент! Че има ли в света поне един нормален човек, за когото кларнетът да е любимият инструмент? Има ли такъв човек? Няма!

— Това е твое лично мнение — рече Льова.

— Това е факт, а не мнение! Надявах се, че ти ще станеш първият в света велик кларнетист! Но напразно... И нима мислиш, че тя наистина знае полски? Просто зазубря думите и ги повтаря безсмислено. Сега всеки певец, дори ако ще да е от Гваделупа, пее „Подмосковските вечери“ на руски. И да не мислиш, че знае руски? Същото е и с нея. Просто глупаво беше да помислиш, че знае полски. И косата ѝ е боядисана...

— А може би носи и перука? — пресече ме Льова с усмивка. Беше готов да я защитава. Това е ужасно. — Преди говореше съвсем друго: и за косата, и за полския език. Не бива така бързо да си променяш мнението. И се съгласяваше с нея, когато я изпрацахме и разговаряхме.

— Съгласявах се иронично. Все едно насмешка...

— Извини ме, но не почувствах иронията ти. При това тя би била неуместна.

— Ти я обичаш?! — възкликнах аз.

Не ми отговори. Но аз разбирам — безполезно е да разговарям с него. Трябва да действам! И ще действам...

30 ДЕКЕМВРИ

Днес е последният ден от втория срок. Ние, разбира се, написахме с тебешир на дъската: „Последен ден — мързелувай без свян!“. Учителите четат и се преструват, че се сърдят.

От утре започва ваканцията! Обожавам ваканцията. Учителите ще си починат от нас, а ние ще си починем от тях. Затова всички сме в добро настроение.

В междучасията абитуриентките летят из коридора, шушукат си, уговарят се с кого ще посрещат Новата година. Отдавна съм забелязала, че за най-простите неща, кой знае защо, обичат да говорят шепнешком и с тайнствен вид. Така им е по-интересно!

И учителите, естествено, също ще посрещат Новата година. В час по литература се мъчех да си представя как ще правят това. Изобщо често ми се иска да си представя живота на нашите учители. Особено на учителките ни. Викаме им „училки“. Какви са мъжете им? Как се държат вкъщи? Нима и химичката ни, която за две години нито веднъж не се усмихна и на всички ни говори на „ви“, вкъщи целува мъжа си? И той я целува?... Интересно как правят това? Но те сигурно го правят, тя носи халка. Дебела, старомодна, но все пак венчална халка! Значи вкъщи се целува... Представяте ли си? А може би има и деца...

Всички са в добро настроение. Дори химичката ни пожела полезна почивка. Не щастлива, а полезна!

Но на мен ми е тежко на душата. Нещо ми тежи. Алина ми тежи! Съзнателно се мъча да се отвлека със странични мисли, ала не мога. От ума ми не излиза — Льова ще свири с училищния ни джаз! Ще свири соло! А после може да стигне и до фойето. Ако не го спася!

Пиша в час... Забелязала съм, че последните дни и часове (било то в пионерския лагер или във влака, или в училище) винаги се точат страшно бавно. Просто сили не ми останаха.

Ето най-сетне и звънеца! Не ни забрави, миличкият! Излизам в междучасие...

Започна последният час. Математичката не може да понася да се разсейваш. Ако забележи, веднага ще те изпита. Обидно е, разбира се, да загинеш в последния бой, но трябва незабавно да запиша всичко в дневника си. Трябва да разкажа какво се случи буквално преди една минута, в междучасието. Направих смела, решителна крачка! Заради Льова, заради музикалното му бъдеще! Дали ще оцени някога това?

В последното междучасие абитуриентките продължаваха да летят из коридора, да си шепнат и да се прегръщат (много обичат да се прегръщат).

Алина не отиваше при никого — всички отиваха при нея, защото тя е нашата прима, извън класацията.

Но Алина сама дойде при мен, а аз дори не трепнах, не направих нито крачка към нея. Усмихна ми се с дългото си и красиво око, което, не зная защо, ми прилича на дълга синя мидичка. Другото ѝ око никога не бях виждала — то бе винаги закрито от прав златист кичур.

Привлече ме към себе си, лекичко се наведе и притисна бузата си в моята. Представяте ли си? Нашите седмокласнички едва не умряха от завист. Мислено, разбира се. А аз дори не трепнах.

— Какви са показателите ни? Дядо Мраз ще бъде ли доволен? — запита ме Алина.

Реших този път за нищо на света да не се поддавам на хипнозата ѝ. За нищо на света!

Показателите, тоест бележките ми за втория срок, никак не ги биваше.

— Какво значение имат бележките? — отвърнах аз.

Тя пак притисна бузата си в моята. И момичетата ни отново си умряха от мъка. Но аз бях студена и невъзмутима.

Знаех, че кандидатките за женитба гледат да се сприятелят с родителите на годеника си, да ги спечелят като съюзници. Алина не беше още стигнала до мама и татко, започна с мен. Ясно. И аз не отвърнах на ласката ѝ.

— Честита Нова година — рече Алина. — На тебе и на нашите общи познати!

Така силно подчерта *общи познати*, че ми призля. Нямахме никакви общи познати — говореше за Льова.

— Ще се видим чак догодина — продължаваше тя. — Мястото и часът на срещата същите ли са?

Тогава направих решителна крачка.

— Знаете ли, Льова ме помоли да го извините... — казах ѝ тихо, за да не чуе никой. — Срещата ни няма да се състои.

— Няма да се състои ли? — Алина сякаш искаше да ме разгледа по-добре, отметна златистия си кичур и аз за пръв път видях и двете ѝ очи. Само че в този миг те не приличаха на дълги сини мидички. Бяха кръгли от учудване. Дори малко ми дожаля. Но потиснах слабостта си. Още по-лошо, ако Льова наистина ѝ харесваше — само това оставаше да започнат любов в навечерието на конкурса за музиканти изпълнители!

— Има си годеница — казах аз. — Ще ѝ бъде неприятно... Разбирате, нали?

— Сгоден ли е? — запита тя с насмешка. Но насмешката ѝ беше някак неспокойна и нервна.

— Ами да... Може да се рече, че е сгоден. Отдавна, от детски години. С момичето, което му акомпанира.

— С онази...

— Да — прекъснах я аз, — тя не е красива. Но имат общи идеали! Сближи ги музиката. Те се обичат...

Лъжех в името на спасението на брат ми. Дали той ще оцени някога това?

3 ЯНУАРИ

Вчера се състоя концертът на студентите от консерваторията... Започна в седем и тридесет вечерта, но ние с Лъова отидохме един час по-рано и зъзнахме на улицата. Виждате ли, Лъова се боеше, че Алина може да сбърка и да дойде един час по-рано, понеже някои концерти започват в шест и тридесет. Представяте ли си? Докъде е стигнала работата!

Навярно съвсем щяхме да се вкочаним, ако Лъова не се припознаваше във всяко облечено с вкус момиче, което се появяваше в далечината. Тичахме към него, момичето се спираше уплашено или се отдръпваше встрани. А ние се извинявахме и се връщахме на поста си пред входа. Така поне се постопляхме.

— Интересно как ще държиш кларнета със замръзнали пръсти? — казах аз. — Добре поне че не свириш на роял. Или на цигулка. Отивай!... Аз сама ще я посрещна.

Ами! Лъова не искаше и да чуе. Мама винаги казва, че той е много целенасочен човек. Общо взето, това не е лошо. И дори е хубаво. Но когато целенасоченият човек се влюби, не можеш нищо да направиш. Не можеш нищо да му обясниш.

Великите хора имат право на странности и трябва да им ги прощаваме. Защото великият човек, от една страна, целият е „погълнат в себе си“, а от друга — не е на себе си. Разбирам. Но вчера Лъова не беше на себе си не като забележителен човек, а като всички наши десетокласници, влюбени в Алина. Ето защо не исках да му прощавам! Необикновените хора трябва да имат необикновени странности. Когато у Лъова се появят подобни странности, веднага ще му ги простя! Без да се колебая... Честна дума! Но снощи не му простих...

Лиля смята, че истинският артист не бива да се появява сред зрителите в деня на концерта си. А Лъова буквално тичаше към зрителите си и насмалко не ги спъваше, ако му се стореше отдалеч, че се е задала Алина. Лъова имаше много познати сред зрителите и всички питаха:

— Кого чакаш тук?

И Льова започваше подробно да обяснява, че чака една десетокласничка от моето училище. Познатите му се подхилваха и глупаво намигаха. Но Льова и следващия път обясняваше подробно и точно. Той винаги казва истината, само чистата истина. Сякаш не можеше да им каже, че чакаме мама и татко.

Ако го търсят по телефона, винаги се обажда, колкото и да е зает. Понякога му викам: „Можем да кажем, че не си вкъщи“. „Но аз съм вкъщи“ — отвърща ми той. И се обажда, макар никак да не му се иска. Представяте ли си?

Човек не може целия живот да говори само истината. Какви ли не случаи има! Вече съм решила твърдо, че във всички тези случаи аз ще лъжа вместо брат си. Щом той не може! Какво да правиш!

— Случило й се е нещо — каза Льова. — Случило й се е нещо. А? Как мислиш?

— Нищо не й се е случило! — отговорих му аз. — Тя не може да понесе класическата музика. И кларнет! Нали ти казвах. Предупреждавах те! Сигурна бях, че няма да дойде...

В този момент се зададоха мама и татко. Те бяха тържествени, докарани и така гордо се оглеждаха наоколо, като че ли всички трябваше да знаят, че техният Льова днес свири в Малката зала на консерваторията. А Льова, с когото толкова се гордееха, подскачаше на едно място като врабец.

Татко винаги се шегува, когато е развълнуван. Вълнението обаче му пречи да бъде остроумен.

— Боя се, че кларнетът ти днес ще киха и кашля — рече той.

— Какво има? — обади се мама.

Какво му струваше на Льова да каже, че чакахме на улицата любимите си родители! Че замръзнахме, но въпреки това чакахме! Колко приятно щеше да им бъде? Но за съжаление Льова винаги казва само истината. И пак взе да обяснява, че чакаме една десетокласничка от моето училище. Мама не разбра нищо. Но изпадна в ужас, че Льова още не е зад кулисите. Трябваше да отиде зад кулисите. А аз обещах да почакам Алина.

— Няма да дойде! — казах аз на Льова. — Противни й са и класическата музика, и кларнетът ти, и Малката зала на консерваторията... Противна й е дори и Голямата! Но ще я почакам. Щом ме молиш, ще я почакам!

Постоях още пет-десет минути на улицата. Много ми се искаше някой да ме запита: „Един билет повече?“. Мечтаех за деня, когато Льова ще свири не в общ концерт, а сам със съпровод на Държавния оркестър на СССР! Ще отидем с Льова с кола до служебния вход, там ще бъдат поклонниците му (не някакви мадами, които ловят тенори, а сериозни възрастни хора — ценители на музиката!) и ще чуя зад нас да шепнат:

— Това е сестра му. Тя му е посветила целия си живот. Без нея той е като без кларнета си!

Но снощи никой не търсеше „повече билети“. Макар че когато влязох в залата, тя бе съвсем пълна. Нямахше нито едно свободно място! Не, имаше едно... До мен, там където трябваше да седи Алина.

Мама, разбира се, веднага взе да ме упреква, че съм карала Льова да чака на улицата някаква моя приятелка. Аз съм го карала! Просто да подлудееш!

Възмущаваше се още, че заради мен в залата „зеело празно място“. Точно така се изрази: „Зее!“.

Аз естествено не ѝ обясних нищо. Снощи изобщо не можеше да ѝ се обясни нищо. Беше много нервна. И всичко вървеше неестествено: неестествено дълго четеше програмата, в която пишеше, че Льова ще свири предпоследен в първата част, неестествено се усмихваше на родителите на другите участници в концерта, които седяха все на нашия ред. Целият ред беше зает от роднини. И това беше някак противно. Не можах да ни пръснат на различни места.

Мама непрекъснато ми съобщаваше като някой екскурзовод в музей: „Ей там седи един лауреат! А този там е три пъти лауреат! А там професорът от консерваторията“. Маменцето много се вълнуваше. Искаше ми се да я успокоя. Но не можех, защото нищо не чуваше и не възприемаше.

Внезапно ме хвана за ръка:

— Какво е това? Какво значи това?!

Видях, че иззад кулисите наднича нашият Льова. Търсеше ни с очи. После ни откри и видя празното място до мен... Огорчи се, тоест просто лицето му се промени. И се скри. Мама ме погледна. Ала какво можех да ѝ обясня?

Най-сетне концертът започна. На сцената излезе един мъж с уморено красиво лице и буйна побеляла коса.

— Това е постоянното конферансие на симфоничните концерти — пошушна ми мама. — Сигурно си го виждала и по телевизията?

Мъжът изглеждаше тъй, като че ли е главният участник в концерта. И така произнасяше имената на великите композитори, че не можех веднага да ги позная.

Тази вечер просто не понасях цигулките, рояла и виолончелото. За първи път забелязах, че великите композитори страшно много разтягат творбите си. Съвсем спокойно може да се съкратят! Когато аплодираха, аз се ядосвах и си виках: „Остава и да ги изкарат на «бис»!“ И щом си помислих това, веднага излизаха на „бис“.

Струваше ми се, че никога няма да дойде редът на нашия Льова. Но най-сетне дойде. Побелелият уморен мъж произнесе и нашето фамилно име така, сякаш беше чуждестранно. Льова излезе, а след няколко секунди се появи и Лиля. Тя се държеше като истинска артистка: разтвори, без да бърза, нотите, понагласи стола си и устреми поглед към Льова в очакване на знака.

А нашият Льова, както и на училищния концерт, изглеждаше твърде по домашному. Нямаше никаква недостъпност и загадъчност.

Не слушах как свири, през всичкото време скришом гледах лицата на зрителите. Трудно беше да се разбере нещо — гледаха внимателно Льова и нищо повече... Някои премрежваха очи.

После се чуха аплодисменти. Както винаги, след първото му изпълнение ръкопляскаха не много силно. Всички знаеха, че ще свири още. Но когато аплодисментите затихнаха, зад гърба си чух глух мъжки глас:

— Днес не е във форма...

И друг, също старчески, възглух:

— Да, както казват шахматистите, това не е най-добрият му ход.

Мама ми бе казала още преди концерта, че отзад седят професорите на Льова.

Страхувах се да я погледна. Само видях как се вкопчи за облегалката на креслото.

Искаше ми се да се обърна към професорите на Льова и да им кажа: „Повярвайте ми — аз съм виновна за всичко. Аз!“.

През нощта чух, че Льова шепне нещо. Като че ли мислеше на глас. После стана и отиде в кухнята. Когато се върна, го запитах:

— Какво ти е? Да не ти е лошо?

— Не... Просто съм жаден. Някаква жажда... Защо ли не дойде тя? Как мислиш, а, Женка?

Не издържах:

— Аз съм виновна за всичко, Льова — рекох аз.

— Ти ли?...

Стори ми се, че в гласа му прозвуча радост. Или по-право надежда.

— Аз! Аз! — потвърдих. И му разказах всичко. В стаята беше тъмно, не виждах лицето му — така ми бе по-леко да разказвам.

— По принцип си постъпила подло — каза Льова.

Когато хората произнасят резките думи раздразнено, значи, че ги казват в яда си. И може би съвсем не мислят това, което говорят. А Льова го каза съвсем тихо, спокойно... Значи бе убеден, че съм извършила подлост.

— Но аз искам да ти посветя целия си живот — казах тихо. — Готова съм да пожертвам...

— Така постъпват деспотите — пресече ме Льова.

— Как? — Не разбрах аз. — Какво общо имат тук деспотите?

— Те превръщат в свои жертви онези, заради които искат да се пожертват.

— Но любещите сестри често се намесват в личния живот на братята си. Те имат право!

— А има ли някой на света такава право? — запита Льова като че ли себе си. — Който и да е той... Нима може да има такава право?

Льова си легна пак и се зави по-добре. Седнах на кревата му.

— Все пак добре е, че не дойде заради мен... А не по свои съображения. Все пак е по-добре, нали?...

Льова сви рамене. Сви ги под одеялото, но въпреки това аз усетих.

После внезапно се усмихна. Тъмно беше, но видях, че се усмихна. И си отидох...

Няма да водя вече дневник. Че току-виж в книгата за брат ми не поместят снимката ми с надпис: „Сестрата на музиканта“...

ЗАВЧЕРА И ВДРУГИДЕН

1

— Искам ти да не повтаряш в живота моите грешки! — често казва мама.

Но за да не повтарям грешките ѝ, трябва да зная в какво именно се състоят те. И мама редовно ми разказва за тях.

За една мамина грешка ми е известно много добре. Зная, че мама „е загубена за голямото изкуство“. Затова пък в „малкото изкуство“ тя се проявяваше превъзходно!

„Малкото изкуство“ наричам самодейността. Татко спори с мене.

— Няма големи и малки роли! Така твърди Станиславски. И ти не можеш да не му вярваш — каза веднъж татко. — В Москва до Большой театър е Малий театър. Но той се нарича така, съвсем не защото е по-лош от Большой.

— Нали мама казва, че е загубена за голямото изкуство — възразих аз.

— Тя има право да говори така, но ти нямаш. Изкуството си е изкуство. И талантът си е талант!

Татко мисли, че почти всички хора на света са талантливи. В една или друга степен... Всички, освен него. Но особено талантлива е мама!

С годините разбрах, че в „малкото изкуство“ човек може да се прояви много по-пълно и по-ярко, отколкото в голямото. Например професионалните драматични артисти са артисти и толкоз. А мама успя да се прояви и в драматическия кръжок, и в хоровия, и дори в литературния.

Понякога, след някой самодеен концерт, мама пита баща ми какво най-много му е харесало. Той се опитва да го изпее, но от опита му нищо не излиза, защото татко няма слух. Всички песни изпълнява на един и същ глас.

У нас в къщи никой нищо не държи под ключ. Нищо освен чекмеджето, в което татко пази албумите. „Мама в роли“ — е написано

на една корица. „Мама пее“ е написано на друга. „Мама в поезията“ е написано на трета.

Ние доста често се местим от град на град. Защото татко е строител, той „увеличава мощностите“ на различни заводи. Пристигаме, увеличаваме мощностите и отиваме на друго място...

Но преди да пристигнем на новото място, татко непременно ще разучи има ли там клуб или Дом на културата. Когато стане ясно, че има, той казва:

— Можем да тръгваме!...

Да се местиш от място на място не е лесна работа. Но мама си дава вид, че това ѝ е много приятно.

— Видиш ли, там има хор — каза тя веднъж на татко. — А аз толкова отдавна вече не пея!

— Кой е виновен, че аз умея да правя само онова, което правя? — сякаш се извиняваше баща ми.

— Много по-хубаво е да пътешестваме, отколкото да седим на едно място — каза мама. — За това пишат в стиховете и пеят в песните.

И макар татко прекрасно да знаеше, че мама го утешава, той повярва на стиховете и песните.

Ето вече около три и половина години живеем в голям град, където татко увеличава мощностите на металургичния завод. Преди да се преместим, той, както винаги, направи справка, дали има Дом на културата. Разбра, че в него активно работят всякакви кръжоци, каквито могат да съществуват на света. И че там „детската работа“ също е прекрасно организирана.

— Не искам ти да повториш моята грешка и да се приобщиш твърде късно към света на прекрасното — каза ми мама. — Време е!... Какво предпочиташ: пеене или танци?

Избрах пеенето.

Няколко дни след пристигането ни мама ме заведе в Дома на културата на строителите. Предварително бяхме научили, че хора дирижира един „отличен педагог“ на име Виктор Макарович.

В голямата стая, на вратата на която беше написано „Малкият салон“, видяхме момиченце. Сложило нотите върху абсолютно черния капак на рояла, то тихичко нещо си тананикаше.

— Къде можем да намерим ръководителя на хора? — попита мама.

Момичето затвори шумно нотите си и аз прочетох на обложката: „Йохан Себастиан Бах“.

— Те пеят Бах! — успя да ми пошепне мама. И попита: — Къде можем да намерим Виктор Макарович? Можете ли да ни кажете?

Към момичето, което общуваше с Бах, мама се обърна на „вие“.

— Той е в коридора — отговори момичето. — Елате... Аз ще ви заведа.

Излязохме в коридора, отрупан по стените със снимки. На тези снимки пееха, танцуваха, представяха търговци от пиесите на Островски.

Мама оглеждаше Дома на културата така, както навярно опитният морски вълк, видял през живота си много най-различни кораби, разглежда новия параход, на който му предстои да плава.

Чувствах, че мама се бори със себе си. Тя не искаше да се учудва на нищо, защото опитните морски вълци не се учудват. Но в същото време искаше да ме зарази с любовта си към самото изкуство и затова от време на време „потупваше“ Дома на културата на строителите по рамо:

— Интересно... Браво на тях! Не лошо са го измислили.

Момиченцето с Бах под мишница свърна зад ъгъла. Там сякаш беше краят на коридора, завършващ с две тоалетни.

— Ето го — каза момиченцето. — Скача!...

Един възслаб, с посивели коси човек, прескочи едно момче, което бе навело гръб, и се метна върху гръба на друго. Момчето се изправи, а човекът се наведе и застана на неговото място.

— Какво... прави той? — попита мама.

— Играе на „прескочикобила“ — обясни момичето. И притиснало под мишница Йохан Себастиан, си отиде.

Приближихме се до един невисок възрастен човек, когото в този момент прескачаха. Лицето му беше такова, сякаш се занимаваше с най-любимата си работа.

— Извинете, моля! Вие... ли сте Виктор Макарович? — неуверено попита мама.

Все още наведен, той я погледна от долу нагоре.

— Да, аз съм. Ние тук... се разкършваме.

— Разбирам — каза мама, сякаш всички диригенти, които познаваше, обичаха да играят на „прескочикобила“. — Моят син би искал да се запише във вашия хор.

— Прекрасно! — възкликна Виктор Макарович, сякаш аз бях някакъв знаменит певец и той отдавна е чакал моето появяване. После, като зае нормална поза, попита: — Как те казват.

— Миша Кутусов.

— Чудесно! — възкликна Виктор Макарович. И изведнъж нещо се смути, взе да пъха ризата в панталоните си, която беше излязла навън, когато скачаше.

Ние с мама се огледахме и видяхме една строга жена, с много правилни, както каза мама, черти на лицето. Представих си тези черти в тежка музейна рамка, с етикетче отдолу: „Някога тя е била красавица“.

Има лица, които съвсем не напомнят за своето минало. А това сякаш през цялото време напомняше.

— Не е ли време да започваме? — попита жената.

И аз веднага разбрах, че и тя дирижира — целия хор или само Виктор Макарович. В първия момент не можах точно да определя.

Като почувства това, Виктор Макарович каза:

— Нашият акомпанятор и диригент — Маргарита Василевна...

— Втори диригент — поясни тя. Сякаш искаше да каже: „Не е нужно да се преувеличават длъжностите ми, защото работата не е в длъжността!“.

— А този Миша иска да се запише в нашия хор — каза Виктор Макарович.

За разлика от него, Маргарита Василевна не възкликна, че това е прекрасно. Тя учудено попита:

— Сега! В часовете за репетиция?

— Но нали не е трудно да го чуем? Останалите нека още си поотпочинат.

— Е, щом вие мислите така...

Маргарита Василевна се върна и тръгна към Малкия салон. Виктор Макарович я настигна и вървешком почна било да се извинява, било да ѝ доказва нещо. При това той скришом, зад гърба ѝ, няколко пъти ни махна: дето ще рече, не изоставайте!

Влязохме в Малкия салон.

— Дръж се — пошепна ми мама.

И ми се стори, че загубих гласа си.

Маргарита Василевна седна на рояла, който блестеше като черно огледало. В капака му видях лицето си и лицето на Виктор Макарович. Мама стоеше малко настрана, подчертавайки с това, че тя само ме придружава.

Аз си помислих, че роялът блести така, защото за него се грижи Маргарита Василевна, у която всичко беше в ред: и ръце, и рокля, и коси.

— Значи ти си Миша! — каза Виктор Макарович.

— Миша Кутусов.

— Прекрасно! Почти Кутузов!

И аз самият неведнъж съм си мислил, че фамилното ни име някога е било Кутузови, но татко или някой негов дядо (такъв като него!) от скромност е променил петата буква.

— Изпей нещо, Миша — предложи Виктор Макарович.

Мама още в къщи ме предупреди, че трябва да повтарям след ръководителя на хора разни музикални фрази. Но той ме помоли да изпея нещо.

— Той в къщи толкова често пее! — рече мама. Макар че в действителност в къщи пееше само тя.

— А какво обичаш да пееш най-много? — попита Виктор Макарович.

— Най-много ли? — повтори мама. — От класиката? Или нещо съвременно? Той пее и едното, и другото.

Наскоро бяхме репетирали любимата мамина песен „Щъркел“ и песенчицата на момчетата от „Дама пика“.

— Изпей нещо от Чайковски — ми предложи мама с такъв тон, сякаш нищо не ми струваше да изпея нещо и от Шуберт, и от Мусоргски, и от Римски-Корсаков. — Е, да речем от „Дама пика“! Песенчицата на момчетата...

Маргарита Василевна сякаш само чакаше тези думи: тя тутакси удари по клавишите. Аз запях... И веднага спрях.

— По-добре за Щъркела — предложих аз.

Маргарита Василевна без да ми даде да се опомня, веднага засвири. Смелостта ми стигна за първия куплет.

— Може би по-добре без акомпанимент? — предложи диригентът на хора, сякаш се извиняваше пред Маргарита Василевна.

— Както желаете — каза тя.

Разбрах, че без акомпанимент моят глас ще е съвсем беззащитен и самотен. От страх аз обявих високо, като че ли бях конферансие:

— Бизе! Детската песенчица от операта „Кармен“!

Тази песенчица бяхме разучавали на урок по пеене в училище.

— Правилно! — възкликна Виктор Макарович. — Операта „Кармен“ е написал Жорж Бизе. — И като се обърна към Маргарита Василевна, добави: — Той обича музиката!

Тя тихо затвори капака на рояла, сякаш сложи точка.

— Ние с вас никога не лъжем децата, Виктор Макарович. Момчето няма ни слух, ни глас. Ни чувство за ритъм!

„Съвсем като татко!“ — казах си наум.

Маргарита Василевна се обърна към мама и повтори:

— Ни глас, ни слух! Но от това не се умира.

Мама ме хвана под ръка и гордо се изправи.

— Не се тревожете, моля ви — побърза да я успокои Виктор Макарович. — Безспорно той има глас...

— Глас и слух има всеки човек. Освен, разбира се, глухонемите! — обясни Маргарита Василевна.

Мама пак се изправи.

Виктор Макарович я спря: изглежда, не му се искаше да се раздели с мене.

— Я хайде произнеси още веднъж: „Бизе!“. И така нататък...

Аз произнесох.

Виктор Макарович победоносно погледна помощничката си:

— Чухте ли? А вие казвате: „Няма глас“. На нас ни е нужен един водещ програмата — момче с открито и приятно лице!

Мама закопча всички копчета на куртката ми.

— Вие съгласна ли сте той да стане водещ? — попита Виктор Макарович.

— Водещ ли? Съгласна съм — отговори мама.

А пък тя на другия ден се записа в литературния кръжок, понеже по това време съчиняваше стихове.

2

По професия мама е счетоводител. И не обикновен счетоводител, а главен! Мама не харесва думата „счетоводител“ и се нарича „финансист“.

— Майка ти е талантлив финансист! — казва татко.

Много отдавна, още преди да се появи на бял свят, някой казал на мама: „Финансите пеят романси“. Ние се местехме от град на град, и този дълъг прякор по някакъв загадъчен начин ни следваше. Сякаш някой го съобщаваше по радиото или по телефона.

— Разбираш ли — обясни ми татко, — майка ти е талантлива във всичко, с което се захване. Абсолютно във всичко! Тя е надарена личност. Такива личности са типични за Русия. Е, спомни си, да речем, за Шаляпин или за Бородин. Единият в неделни дни е съчинявал музика, а вторият между другото е рисувал великолепно. За тях също това е било нещо като самодейност!

Баща ми говори тихо. Той счита, че няма право да повишава глас. От това думите му изглеждат многоосмислени и убедителни. Когато човек вика, винаги съм мислил, че гласът му не предава точно мислите и чувствата му: навярно пречи вълнението.

За мамините таланти баща ми говори почти шепнешком, сякаш разкрива някаква свещена тайна.

Мама наистина, както вече казах, и счетоводството си ръководи, и пее, и стихове съчинява... Тя умее да поправя телефона и бравата на вратата, ако се развалят.

Мама има още една удивителна особеност: да помни малките, бащините и фамилните имена на всичките си колеги, с които е работила през живота си, на всички наши далечни и близки роднини. Тя помни всички важни дати в живота на тези хора: кога са родени, кога са се оженили... Тези дати мама е записала в специален бележник, в който почти никога не поглежда.

— Уникална памет! — тихо се възхищава татко.

И всички тези хора мама поздравява за разни тържества. Пред Нова година например мама до късна нощ седи над купчина честитки. Отговарят ѝ. Наистина, не всички... Но и на ония, които не ѝ отговарят, мама продължава да пише.

— Да не помислиш само, че това е счетоводителска педантичност — обясни баща ми. — Те живеят в сърцето ѝ... А не просто в паметта ѝ. Разбираш ли?

Татко има друга особеност: обича да се възхищава на хората. А в някои просто се влюбва.

На строителството на металургичния завод татко се влюби в Лукянов. Този Лукянов е заместник-началник на строежа.

— Даровита натура. Творческа личност! — казваше баща ми.

И баща ми си има прякор: „Таен съветник“. Измисли му го мама. И само тя го нарича така.

С баща ми наистина често се съветват — главно надарените личности и творческите натури.

А Лукянов се съветваше ту с баща ми, ту с майка ми.

— Забелязал ли си: той поздравява само оня, който му е нужен в момента? — попита веднъж мама баща ми.

Тъй като аз не бях нужен на Лукянов, той изобщо не ме поздравяваше.

— Представи си мащаба на неговите грижи! — тихо възкликна баща ми. — Просто няма време за излишна дума, за излишна фраза.

— Поне веднъж да беше те попитал: как си? И за моето здраве нито веднъж не е питал.

— Той няма време за етикеция. Но ако ние се разболеем, би ни помогнал. Не се съмнявам.

— А защо не ни идва на гости? — попитах аз. Беше ми интересно да видя този Лукянов.

— В наше време телефонът най-често заменя живото човешко общуване — обясни ми мама.

— Денонощието има двайсет и четири часа... И за това Лукянов не е виновен — възрази баща ми.

— Няма време ли? — замислено рече мама. — Така е... На него се крепи строежът!

— Е, чак толкова? — не се съгласи баща ми. — У нас има много даровити хора. — Той изреди няколко малки и фамилни имена. И като

се обърна към мама, добави: — Ами ти? Нито едно правителство не може да мине без министър на финансите!

Мама сякаш не чу последното изречение.

— Лукянов е умна глава! — каза тя. — Моментално разбира нещата.

— Освен това се съветва, звъни... И винаги гледа напред! — съгласи се баща ми.

И наистина, когато разговаряха с Лукянов, татко и мама току само повтаряха:

— Прави сте: това е изминат етап. Трябва да гледаме в бъдещето!

Лукянов дори ми се присъни веднъж с далекоглед в ръце: гледаше какво става... там, напред.

Аз не обиквам хората така често, както баща ми. Но един човек обичах вече повече от три години. Това беше диригентът на нашия хор, Виктор Макарович.

Възрастните хора твърдят, че трудно можеш да обясниш защо именно обичаш даден човек. Но аз, струва ми се, бих могъл да обясня...

Първо, той най-рано от всички забеляза, че имам открито и приятно лице. Второ, умееше да показва фокуси, да играе не само на „прескочикобила“, но изобщо всякакви игри. И непременно побеждаваше!

Той побеждаваше на бiliarд директора на Дома на културата, когото ние нарекохме Дирдома. Дирдома много нервничеше и обясняваше пораженията си с това, че на него се е стоварила грижата за „цялата култура“.

„Ако Лукянов изгубеше на игра с Виктор Макарович — помислих си аз, — навярно би казал, че «върху него лежи грижата за цялото строителство.» Добре са го измислили!...“

Аз изгубих от Виктор Макарович няколко игри на тенис на маса. След това ми съобщиха, че на кортовете той играе тенис много по-добре, отколкото на маса.

Веднъж, когато Виктор Макарович победи на шах едно момиченце от групата на малките в нашия хор, чух как Маргарита Василевна му каза:

— Е, с нея поне можехте да играете така, че да ви победи.

— Защо да унижавам момичето? — отговори Виктор Макарович. И изплашен, че Маргарита Василевна ще се обиди, взе да обяснява: — Нали вие самата казвате, че децата трябва да се уважават... И да не се лъжат.

С малките участници в нашия хор той обичаше да играе на криеница. И те никога не можеха да го намерят.

— На мене и фамилното ми име подхожда за игри: Караваев! — казваше той. — Ех, кравай, ти кравай! С кого искаш си играй...

Само една игра Виктор Макарович отхвърли направо пред очите ми. Той не пожела да играе на шашки, защото в нея печели онзи, който пръв загубва всичките си пулове.

— Това е някаква антиигра! — каза той. — Победата се състои в поражението... Да си поставиш за цел да те унищожат ли? Не разбирам.

За много неща той имаше особени възгледи. Например, не му харесваше думата „конферансие“. Думата „водец“ му се струваше нескромна. И той ме нарече „обявител“.

„Обявителят“ — така ме наричаха всички.

— Ти си нещо като разузнавач — обясни ми Виктор Макарович. — Пръв започваш общуването със салона. Гласът ти зазвучава още преди аз да замахна с палката, преди да зазвучи музиката... Ти трябва да заредиш хората с внимание и интерес. Това е много отговорно! Ти си нещо като наша обложка. А обложката на книгата не е най-маловажното нещо. Дори може да се каже, че е най-важното: с нея започва всичко. Трябва не просто ей тъй да произнасяш фамилиите имена на композиторите и названията на песните, а с гласа си да изразяваш отношението и към автора, и към музиката му... А за да имаш свое отношение, трябва да *знаеш!*

Изобщо аз стоях на всички репетиции.

Виктор Макарович репетираше без сако. Той току само пъхаше ризата в панталоните си, както тогава, след играта на „прескочикобила“.

— Вие сте хор! — напомняше той на децата. — А кое е синоним на думата „хор“? Ко-лек-тив! Така мисля аз... Маргарита Василевна, съгласна ли сте с мене?

Тя никога не отговаряше на тези му въпроси. Но той упорито продължаваше да ги задава.

— Никой не може да живее на сцената някак сам за себе си. И същевременно всеки трябва да се чувства като солист. В смисъл че не бива да се крие зад гърба на стоящите отпред. И зад гласовете им! В смисъл на чувство за отговорност... всеки от вас е солист! Съгласна ли сте, Маргарита Василевна?

Тя навеждаше глава, почти я опираше на поставката за нотите, която, както научих, се наричала „пюпитър“. Тя беззвучно движеше пръсти по клавишите. С една дума, с целия си вид показваше, че въпросите му са излишни.

Особено се смуцаваше той, когато трябваше да се пее без съпровод, т.е. без акомпанимента на Маргарита Василевна.

Такова пеене се нарича с красива чужда дума „а капела“. В такъв случай той десет пъти се извиняваше:

— Извинете, моля, Маргарита Василевна... Ние сега ще попеем „а капела“. Та да си починете малко. Извинете, моля...

Струваше ми се, че той се боеше малко от нея. „Не може чак толкова да я уважава! — мислех си аз. — Бои се навярно... ма за какво! Нали тя откри, че аз нямам ни слух, ни глас. Ни чувство за ритъм!“

Маргарита Василевна се обръщаше към нас на фамилните ни имена. А Виктор Макарович — на малките ни имена, макар това да беше рисковано: само Серьожовците в хора бяха петима или шестима. Виктор Макарович извърташе глава по посока на оня, към когото се обръщаше. Но ми се струваше, че и без това един Серьожа би отличавал себе си от друг: към всеки от нас Виктор Макарович се отнасяше някак особено.

Например освен мене в хора имаше още двама Мишовци. Но Мишенка той наричаше само мене. Не зная защо... Може би защото единствено само аз в целия хор не пеех и той искаше със своята нежност някак да смекчи този мой недостатък.

И ме кастреше само насаме.

— Ти изхождай не от звученето на имената, а от характера на произведенията. Защото, ако човек те послуша, излиза, че най-прекрасният композитор на земята е Орландо Ласо. Той е съчинил твърде колоритната песен „ехо“. Не споря... Но ти го обявяваш направо с упоение. А защо? Защото звучи красиво: Ор-лан-до Ла-со! А името „Бородин“ произнасяш ей тъй, между другото. Защо? Може би

защото в нашия хор пее Люда Бородина? Ще рече, никаква екзотика, а? Така е, ако... не надзърнеш в дълбочина. Запомни: името на твореца се създава от неговите творения. Съгласна ли сте, Маргарита Василевна? Извинявай... Нея я няма тука. Запомни... твоите интонации трябва незабелязано, някак скришом да дават характеристика на произведенията. С такъв един полунамек... Не бива абсолютно еднакво да обявяваш фугата на Бах и прелюдията на Хендел, и „Песен за горите“ на Шостакович, и „Мелодия“ на Рубинщайн. Но за да можеш да почувстваш по какво се различават те едни от други, ти трябва да *знаеш!*

И аз продължавах да стоя на всички репетиции.

Мама считаше, че макар и да не пея, присъствието на репетициите ме „развива музикално“. Тя беше права. Освен „Орландо Ласо“, „пюпитър“ и „а капела“ аз научих много други твърде красиви думи. Например „солфеж“. Показа се, че това е названието на урок, на който всички деца пеят по ноти. Аз дори си помислих, че нищо не пречи и ученическите уроци да се наричат със същите красиви имена: щеше да ни е по-приятно да ходим на училище!

В нашия гардероб на най-почетното място виси мамината „концертна“ рокля. С нея мама излиза на сцената, за да чете стихове или да пее. От време на време роклята се прекрояваше, защото тя трябва, както казва мама, „да е в крак с модата“.

„Крачещата рокля“... Това е образ, създаден от мама. На строежите, където мама и татко работеха, имаше крачещи екскаватори. А в гардероба беше окачена „крачеща рокля“. Делници и празници...

— Символично! — тихо рече веднъж татко.

Сега до концертната рокля, сякаш ръка за ръка с нея, в гардероба беше окачена и моята концертна униформа: сини панталони и гълъбова куртка със златна лира на страничния джоб.

Изобщо всичко в живота ми стана по-празнично!

Съседите, като ме срещнеха, питаха кога е следващият концерт. Най-интелигентните учители, когато ме вдигаха на дъската, питаха дали не съм изморен от репетициите. Ако не си знаех урока, казвах, че съм изморен. И ме връщаха да си седна на мястото... А след концертите на нашия хор по телевизията просто не ме оставяха на мира. Най-красивите момичета в училището, като ме видяха, започваха ей тъй, безпричинно да се смеят високо. Беше ми приятно.

Повече от три години ме съпровождаха аплодисменти и ме ослепяваха прожектори! И макар Виктор Макарович да предупреждаваше: „Аплодират Шостакович и само пет процента всички нас!“, на мен напълно ми стигаха и тези пет процента.

След репетициите и концертите аз през цялото време се въртах край Виктор Макарович, за да ме види и попита:

— Какво, Мишенка, ще си вървим ли в къщи заедно?

Него никой не го изпращаше в Дома на културата и никой не го посрещаше. Той живееше самичък. На същата улица, на която живеехме и ние.

Мисля, че той просто не е имал време да си създаде семейство и деца, защото сутрин репетираше с групата на малките в хора, денем — с групата на средните, а вечер — с групата на по-големите. Или обратното... Така е било цял живот. Значи заради нас, заради нашите песни, той е живял самичък на света.

По Малкия салон Виктор Макарович крачеше бодро и по младежки. А когато се връщахме в къщи, той леко понакуцваше, често се спираше и ме молеше да не бързам.

И през цялото време говореше за бъдещите програми и за това, че Маргарита Василевна всички много ни обича, но от педагогически съображения не иска да го покаже. И за това, че аз, като изляза на сцената, не трябва да си давам вид, че поднасям на залата някакъв подарък. По време на концерта ще стане ясно: дали поднасяме подарък, или не.

Той също като Лукянов през цялото време гледаше напред... Напоследък там, напред, се замяркаха два отчетни концерта — един за младите граждани на нашия град, а другият за възрастните.

Като мислеше за тези концерти, Виктор Макарович така се вълнуваше, че дори на улицата пъхаше ризата в панталоните си.

3

Мама и татко не признават политиката на ненамеса. Затова ако мама закъснее за работа, татко си изкарва ума:

— Навярно тя пак се е спречкала с някои хулигани!

Мъчех се да успокоя баща си и му напомнях, че мама този ден има занятия в литературния кръжок, каквито всъщност няма.

Ако пък баща ми закъснее, мама ще каже високо:

— Той пак помага на някой новоизлюпен Едисон!

Когато татко най-сетне се върне в къщи, мама казва приблизително следното:

— Не бива да се отделя толкова време на чуждите дарования. Собственото ще увехне!

— Не може да увехне нещо, което не съществува — отговаря баща ми.

— Да помагаш на другите е също талант! — възразява мама. — Но не най-рентабилният за семейството.

Мама често употребява привични за нея счетоводни думи.

— А ти самата нима не се намесваш, когато е нужна помощ? И то в много по-рисковани ситуации. Макар че ти, като жена, би могла и да отминеш...

— На какво ме учиш? — възмущава се мама.

Те често се уговарят един друг „да не се намесват“. През време на такива разговори току само се чуват думите: „А ти самият? А ти самата?! Ти не би ме уважавал, ако... Ти не би ме уважавала...“.

И двамата продължават да се борят с „политиката на ненамеса“.

Понякога вечер в нашия двор се разнасяха звуци на музика. Свиреше Володка с пряхора Мандолината. Той живееше в съседния вход. Татко и мама веднага заставаха на прозореца: тя — защото обожаваше самодейността, а той — защото не можеше да отмине чуждите дарования.

— Бъдещ виртуоз! — каза веднъж мама.

— Защо *бъдещ*? — възрази баща ми.

Но мнозина от живеещите в блока посрещаха Володковото свирене без възхищение. Особено защото около Мандолината винаги се събираше цяла тълпа.

— Събира се хулиганщината! — чухме веднъж с татко.

— Защо когато много деца се събират в училище, това се нарича клас или отряд, а когато се събират в двора, е хулиганщина? — попита татко. И сви рамене: — Колко много изневерява паметта! Дори собственото си детство забравят.

Съседът, който спомена за хулиганщината, много обичаше да се обръща за помощ към вестниците и списанията.

— Навсякъде пишат за правото на човека на тишина!

— Е, щом за вас музиката и шумът са едно и също нещо...

— Той вече майка си прати в болницата, този ваш музикант!

— Как така я прати?

— Вие първом си изяснете нещата, че после вече се застъпвайте!

Като кимна по посока на Мандолината, баща ми каза:

— Трябва да го преместим на друга сценична площадка! Но какво общо има тук болницата? Не разбирам.

След няколко дни аз пак се връщах от Дома на културата заедно с Виктор Макарович. И му разказах за Мандолината.

— Според татко загива един талант — казах аз.

Виктор Макарович нищо не отлагаше за после.

— Трябва да го чуем. Доведи го утре. Ако е добър, ще го сложим в струнния оркестър.

— Той няма да дойде... Аз вече му предлагам.

— Отказа ли? Защо?!

— Не зная... Той изобщо е неразговорлив момък.

— Неразговорлив ли? Та това е прекрасно качество. А къде живее?

— До нас. В съседния вход.

— Е, щом Мохамед не отива при планината...

Мандолината не беше в къщи. Но и да беше, пак в първия момент никой не би го забелязал. Защото в коридора се разигра една сцена, която бе невъзможно да се предвиди.

Един абсолютно плешив човек, на когото поради липсата на коса — бузи, брадичка, чело и тил — всичко се сливаше в нещо еднакво

кръгло, голо и добро, ни отвори вратата, нервно оправи очилата си и възкликна:

— Виктор Макарович!

А Виктор Макарович набързо напъха ризата си в панталоните и възкликна:

— Нима... Димуля?

Като влезе в стаята, Димуля веднага взе да маха нещо от масата, нещо да покрива, да крие друго... Но Виктор Макарович не обръщаше никакво внимание на безредието.

Той отиде бързо до стената и впи поглед в снимката, която висеше на нея.

— Това съм аз! — каза Виктор Макарович. И посочи с пръст гърба, изобразен на преден план.

В ъгъла на снимката имаше дата... И макар да бяха минали, както бързо пресметнах аз, трийсет години, гърбът на Виктор Макарович беше същият, какъвто е и сега: подвижен, цял устремен напред, срещу хора, който на снимката пееше.

— А това са Дима и Рима! — каза Виктор Макарович. И посочи с пръст солистите, които стояха с раззинати уста пред хора.

В единия от тези солисти веднага познах Димуля. Черният кичур коси не правеше лицето му по-малко беззащитно и добро.

— Дима и Рима... Рима и Дима! — замечтано рече Виктор Макарович. — Имената се римуваха... И пееха дует!

— Тя е в болницата — смутено и тъжно каза Димуля. — Та ето как сме разхвърляли тук с Володка...

Той продължаваше да пъха нещо в чекмеджето, нещо да крие под покривката.

Виктор Макарович рязко се обърна и погледна Димуля:

— Вие какво... оженихте ли се?

— Преди седемнайсет години.

— И не сте ми казали? И не сте наминали нито веднъж! А ми бяхте любимците! Маргарита Василевна ме обвиняваше в предубеденост: „Не може да се отделят деца от деца!“.

— Тъкмо затова се стеснявахме — обясни смутено Димуля. — Вие ни предсказвахте музикално бъдеще. А ние нищо от това... не оправдахме. Аз изобщо след десети клас не продължих. А Рима завърши техникум. При това търговски... Сега Рима е в болницата.

— Нима аз съм ви обичал заради гласовете ви? — замислено рече Виктор Макарович. — Дима и Рима... Значи завинаги сте се фотографирали? Запазили сте дуета! Много се радвам...

Той изведнъж се сепна:

— Ти каза, че Рима била в болницата ли? А какво се е случило?

— Сърцето й... Цял живот сърцето.

— Да, да... Помня. Тя боледуваше от ангини. Все се страхувах за гласа й!

— Не биваше да ражда. А тя роди.

— Мандолината ли? — неочаквано попитах аз.

Виктор Макарович ме изгледа с изумление.

— Това е прякорът на нашия син — обясни Димуля. И ме успокои: — Нищо, нищо... Ти познаваш ли го?

— Целият жилищен блок го познава — казах аз.

— Но не целият блок го обича.

Димуля огорчено разтвори ръце.

— Някой беше казал: „Човек, който на всички се харесва, предизвиква у мене подозрения!“ — успокои го Виктор Макарович.

— Според мен не е лошо момче... Как мислиш ти? — обърна се Димуля към мен.

— Бъдещ виртуоз! — уверено казах аз.

— И досега да не се познаваме с него? — Виктор Макарович погледна укорително към Дима и Рима, които на снимката пееха под негово диригентство. — Забравили сте ме. Съвсем, значи, сте ме забравили.

Ръцете на Димуля се притиснаха към гърдите му.

— Ние? — Той обхвана с ръце кръглата си глава. — Рима през цялото време ми сочи вас за пример. И на сина, и на мене. А пък аз ви соча за пример и на нея, и на сина.

— Представям си как вашият син ме мрази!

— Вас? Та ние го възпитаваме „по метода на Виктор Макарович“. Така каза наскоро Рима.

— А резултатът?

— Зле се учи.

— На, видиш ли!

— А от останалото съм доволен. Добър е... Свири на мандолина. От мъничък го учим на музика. Сами, с домашни средства... Нали ни

внушихте, че музиката е радост, а понякога и спасение.

Виктор Макарович пак се обърна към снимката на стената:

— Но защо не сте го довели при мене?

— Срамувахме се... В бележника му — тройка до тройка. Математиката хич не му върви.

— И на мене не ми вървеше — каза Виктор Макарович.

— И на мене не ми върви! — гордо казах аз.

— Ти, значи, ни слушаш? — сепна се Виктор Макарович. — Да си музикант е призвание. Той може в края на краищата да си позволи... А „обявителят“ трябва да е добър по всички дисциплини.

— Знаем, че с тройки в Дома на културата не приемат — тъжно каза Димуля. — Всички казват: „Първом — бележките, а после вече кръжоците!“.

— Може и обратното... Макар че не биваше да го казвам пред Мишенка! — възрази Виктор Макарович.

— Ние ходихме при директора на Дома. Ей тъй, за да ни е чиста съвестта.

— При Дирдома? — възкликнах аз.

— Такъв ли му е прякорът? — кой знае защо се зарадва Димуля. — Той решително ни отказа.

— На какво основание? — попита Виктор Макарович.

— Ние, казва, трябва да мислим за репутацията на Дома на културата. За неговото лице!

— Тогава да бяхте дошли при мене!

— Досрамя ни... Дойдохме до Малкия салон, погледнахме през ключалката. Всичко, както преди... И Маргарита Василевна на рояла. Рима заплака и си тръгнахме за вкъщи.

— Как може така? Как може така? — продължаваше да пита Виктор Макарович пред фотографията на стената.

— А след три дни Рима отиде в болницата. И това лепнаха на Володка.

— Кой му го лепна?

— Така стана... Той беше получил двойка на контролното по алгебра. Е, Рима го погълча малко. Както се полага... А в нашия блок много се чува! Един съсед живее тук...

— Зная го — рекох аз.

— На другия ден сутринта казал: „Такива като вашия син във вестниците ги наричат трудни деца“. А вечерта Рима получи пристъп... Не заради Володка, разбира се. Но на него му го лепнаха! Той си върви с чантата по двора, а те подире му: „Разболя майка си, а сега се тревожи!“. Ако нещо се случи, казват: „От компанията на Мандолината!“. Нима той може да отговаря за всички... които се навъртат край него? Чак обидно ти става...

Когато излязохме на улицата, Виктор Макарович ме помоли да го изпратя.

Но по пътя той разговаряше със себе си. Често се спираше, разтриваше прасците на краката си. Дори посядаше на пейките. И продължаваше да разсъждава:

— Чудно нещо! Досрамяло ги... Сякаш съм ги готвил за певци. Добри хора станаха — и прекрасно! Станаха ли добри хора?

— Станаха — отговорих аз.

Но той беше задал въпроса на себе си и на моя отговор не обърна никакво внимание.

— Човек с тройки не бивало да пее! Как можаха да го измислят... Не му вървяла алгебрата, та хайде, зарежи мандолината. Къде е тук логиката?

— Няма логика — тихо отвърнах аз.

— И защо всички мислят, че аз подготвям певци? Гриша Дубовцев стана началник на конструкторско бюро, заслужил деятел на науката. А съобщава за това така, сякаш се извинява, че е станал заслужил деятел, а не заслужил артист на републиката. Макар че от моите ученици все пак един стигна и до заслужил артист... Гордея се!

Изведнъж Виктор Макарович се спря и каза високо:

— Прекрасно, Мишенка! Зная какво трябва да правим.

— Какво? — попитах аз.

— Ще пуснем Володя на нашите отчетни концерти. Нека това бъде сюрприз!

— За Дирдома?

— И за него! Представи си... „Дунавски вълни“! Или, да речем, Гурильовото „Звънче“... Изпълняват мандолина и хор... Великолепно! Нали тембърът на мандолината, Мишенка, е близък до детския глас. Особено в средния регистър. Така-а-а... — Виктор Макарович нищо не отлагаше за после. — Да се върнем обратно! И да му съобщим...

— Аз мога сам да намина.

— Не, аз трябва да направя официална покана!

Изтичахме обратно.

4

Трудно беше да се каже кой се готви за отчетни концерти — аз или мама.

Мама произнасяше на глас фамилните имена на композиторите и названията на песните, стараейки се да ми подсказе как трябва да прозвучат от сцената.

Тя ме караше да пия вечер валерианови капки, та да спя добре и изобщо да сложа в ред нервната си система.

— Нито един годишен счетоводен отчет не ми е струвал толкова напрежение, колкото отчетите на вашия хор! — казваше мама. И също пиеше валерианови капки.

За предстоящите концерти мама редовно напомняше на всички наши познати. И ако се оказеше, че някой е болен или заминава в командировка, тя много се разстройваше.

До телефона лежеше разделен на две половини с червен молив лист хартия. В едната графа пишеше — „Деца“, и другата — „Възрастни“. Мама записваше имената на всички, които трябваше да покани на сутрешния и на вечерния концерт.

— Я да видим баланса! — казваше тя. — Практически всички съм включила!

А след минута тичаше да попълни списъка с нови имена. Заради това мама трябваше час по час да се обръща към администратора на Дома на културата, който разпределяше поканите за концертите.

Мама възнамеряваше да запълни половината салон със своите познати, но все пак предупреждаваше:

— Не повтаряй моите грешки: не гледай към нас. И изобщо не си спомняй, че ние те слушаме. Веднага се поражда натегнатост и неестественост. А това практически проваля всичко! Повярвай на моя опит...

Мама често взема от хората, които ѝ харесват, техни любими думи и изрази. „Практически“ — беше дума на Лукянов. Той обичаше да казва още — „изминат етап“ и кратката дума „работа“.

Аз никога не бях виждал Лукянов, но ми се струваше, че бих го познал, дори ако го срещнех нейде на улицата. Особено ако това се случеше близо до управлението на строителството, където работеше Лукянов. Веднага бих разбрал, че това е той: висок, забързан, никога не поглеждащ назад. И начинът, по който говори, неговите любими изрази също ми бяха добре познати, защото мама има още една интересна особеност: когато разговаря, понякога повтаря последните фрази на своя събеседник. Например, когато обсъждаше с Лукянов по телефона разни финансови въпроси, тя замислено повтаряше последните му мисли: „Значи, вие считате, че това практически е изминат етап?“, „В полза на работата ние трябва да считаме това за изминат етап? Така ли считате?...“.

Повтаряйки след събеседника си последните му думи мама сякаш обмисля верни ли са или не, може ли да се съгласи, или трябва да възрази. С Лукянов мама понякога влизаше в решителен спор. И колкото повече се горещеше, толкова по-често употребяваше негови думи: „Практически вие не сте прав! Ако се мисли каква ще е ползата за работата, ние трябва...“.

Споровете понякога завършваха и с мамина победа. Но тя не ликуваше; уважаваше Лукянов.

— Но какво толкова се вълнуваш? — казах на мама в деня на първия отчетен концерт, на който бяха поканени децата. — Нали аз съм само един обявител...

— Само обявител ли? — повтори мама. — Не! На тези концерти ти трябва да докажеш на всички и на себе си, че ти съвсем не си „обявител“, а че си артист!

Навярно тъкмо защото трябваше да доказвам това, мама изпитваше такова голямо нервно напрежение.

— Обърни особено внимание, когато преразказваш съдържанието на песните, които изпълнявате на чужди езици — предупреди ме мама. — Ние трябва да почувстваме, че с твоя помощ пътешествуваме по земното кълбо...

Нашето семейство беше свикнало да пътешества!

А татко се вълнуваше за Мандолината:

— Дано не се провали...

— И Виктор Макарович се безпокои за него — казах аз. — Вие седнете, моля ви, до Димуля!

— Все пак да беше научил малкото и бащиното му име. На нас с майка ти никак не ни е удобно... Нали не сме пели заедно с него в хора!

За да не се измъчва дълго Володка, Виктор Макарович го сложи в началото на програмата. „Дунавски вълни“ беше нашият четвърти номер.

Аз високо нарекох Володка „Владимир“ и „солист“. Той излезе, седна, наведе се над мандолината си, като над дете... И сякаш взе да я приспива.

Още щом се върнах зад кулисите, върху ми налетя Дирдома. Как беше успял за две или три минути да довтаса от ложата до мене и досега не мога да разбера. Видът на Дирдома беше такъв, сякаш току-що беше изпил чаша рибено масло.

— На него... — той посочи към Виктор Макарович, който сякаш плуваше в този момент по Дунав, — на него не мога сега да изкажа... Но в ръцете ти е програмата, която е утвърдена? Къде тук са „Дунавските вълни“? Покажи ми...

— Те са извън програмата — обясних аз.

— А кой е утвърдил това „извън“?

— Мандолината е даровита личност! — казах аз. — Послушайте само как свири...

Има правила за приемане в хора! Има утвърден ред! Аз обясних това на родителите му. А те, значи, през задния вход!

Дирдома имаше навика дълго да втълпява на хората онова, което те отдавна вече са разбрали. Той продължаваше да ми обяснява, че правилата за всички са едни и същи, че не може да има изключения... Провери дали в програмата не е записано още нещо такова, което той да не е чул.

— В нашия двор... — започнах аз.

— Тук не е двор! — крясна Дирдома.

В този момент „Дунавските вълни“ свършиха. Как беше свирил Володка, за съжаление, не можах да чуя. Но по-важно за мене беше другото...

— Слушайте! — пак възкликнах аз.

Знаех, че децата от нашето училище сега ще викат „бис!“ и ще скандират. За това ние твърдо се бяхме уговорили.

Те започнаха да викат... И дори прекалено високо. Някои тропаха с крака, което не беше уговорено.

— Триумф! — казах аз.

Но Дирдома се изпари. Той не искаше да бъде свидетел на нашата победа.

Володка засвири отново... На „бис“ в първата част се изпълняваха само „Дунавски вълни“. А Дирдома нищо не каза на Виктор Макарович за Мандолината. Ни дума... „Значи ние наистина победихме!“ — ликувах аз.

Но през този ден главното не беше това...

5

Главното беше туй, което чух от Виктор Макарович, когато се връщахме в къщи.

Той беше много уморен. Спираше се по-често от друг път и по-често от друг път разтриваше прасците на краката си.

Вървахме и мълчахме... Защото всички възторзи относно концерта бях успял да му изкажа още в Дома на културата.

Когато вече стигнахме близо до дома на Виктор Макарович, той изведнъж печално каза:

— Аз съм щастлив.

— Да! Днес ги смаяхме!

— Не е там работата. Чух как Димуля телефонира в болницата на жена си. Не я повикаха. Тогава той помоли сестрата да ѝ предаде, че Володя са го викали на „бис“. Щастлив съм... — Той помълча. И добави: — Но колко много този Мандолина прилича на Димуля! Когато за пръв път дойде на репетиция, ми се стори, че се подмладих с трийсетина години. Стори ми се, че ей сега ще се яви Рима с червена вратовръзка, ще застане до него — и ще запоят!

— Главата му е също такава кръгла — съгласих се аз. — Само че е с коса и без очила. А Дирдома казваше, че *лицето* му не ни подходило. Той счита нашите бележници за наши лица!

— И Пушкин не е могъл да овладее математиката — каза Виктор Макарович. — И какво щеше да стане, ако Пушкин постъпеше в нашия литературен кръжок...

— Дирдома не би го приел! Защото лицето му би могло да развали лицето на Дома на културата...

— И моето лице може да го развали. А по-точно, краката ми — с тъжна усмивка каза Виктор Макарович. — Затова днес аз дирижирах вашия хор за последен път.

Виктор Макарович умееше да показва фокуси и обичаше състезанията... Погледнах го с недоверие.

— За последен път — повтори той.

— Как... за последен?!

— Имаше консилиум — продължи той. — Това е страхотен съвет на докторите! И най-страшното е, когато вземе единодушно решение. Неизлечима болест на краката...

— От какво става?

— Казват, че от пушенето. Но аз никога не съм пушил. Казват, от застоял начин на живот. Но аз цял живот съм се движил. А сега... Не бива да ходя дълго, не бива да стоя дълго прав. Мога да дирижирам седнал...

— Та какво от това? — възкликнах аз. — Та какво от това? Ще ви отличава от всички останали. Вие седите, а те пред вас — прави! Учителят, когато разговаря с ученик, също седи, а ученикът стои прав пред него.

— Но Дирдома счита, че *седящ* диригент на пионерския хор не е за неговия Дом на културата. И мисля, че в дадения случай можем да се съгласим с него. И без туй не съм висок... Ако пък седна на стол, изобщо няма да ме виждат. Така че ела сега с мене в къщи... ще имаме много време — ще поиграем малко шах.

— Но нали можете да оздравеете!

— Доброто ми момче... — каза Виктор Макарович.

— Нали все пак има някакви средства?

— По-малко да стоя прав, да не претоварвам краката си... Преминавам на „седнали игри“. Време е вече: нали влязох в пенсионерска възраст.

„Втурнах се!“ — искаше ми се да го поправа. Защото той винаги твърде стремглаво се движеше.

— А как ще я караме... сега? — попитах аз.

— Ще бъдете „под управлението“ на Маргарита Василевна. Тя ви знае и ви обича.

— Маргарита Василевна? Но и тя също... не е млада.

— Нима й личи? — бавно и с учудване попита той. Аз не отговорих нищо. — Нека тя, като диригент, се прояви още на следващия отчетен концерт! В присъствието на обществеността и на вашите родители. Та те да са спокойни.

— След една седмица?

— А защо да протакаме?

„Не! По-добре той седящ, отколкото тя права!“ — твърдо реших аз в тази минута.

Родителите ми бяха потресени от тази новина не по-малко от мене.

— Той не бива да напуска: такъв талант! — тихо възкликна татко.

— Нима нищо не може да се измисли? — каза мама. И се изправи.

Когато тя произнеса тази фраза, ние с татко веднага започваме да вярваме, че ще се намери изход. Безизходни положения мама не признава.

— Аз ще си помисля... — рече тя.

— Много те моля — казах ѝ аз.

— Трябва да докажем, че без него вашият хор не ще може да пее! — решително заяви мама.

Тази фраза ме наведе на една неочаквана и смела мисъл. „Да, ние ще докажем, че без него е невъзможно да пеем! — реших аз. — Нека мама търси свой изход от положението. Но и аз няма да седя със скръстени ръце!“

Планът, който се роди в главата ми, разкрих пред участниците в средната група на нашия хор. Средна група не по качество, а по възраст; в нея влизаха деца от четвърти, пети и шести клас. С представителите на тази възраст ми беше най-лесно да се уговоря. По-малките можеха да не разберат моя план. А по-големите да не го приемат.

Средната група, както и предполагам, веднага ме разбра! Макар планът да беше рискован и опасен...

Веднъж мама беше казала, че децата на моята възраст са много смели, защото нямат опит и още не ги е очукал животът. Мама много иска аз да имам пред вид нейният опит и нейните грешки. Но аз все повече се убеждавам, че ако взема под внимание нейните патила, трудно ще мога да се науча на нещо. „И изобщо — разсъждавах аз — няма да е много благородно, ако един трупа върху себе си синини, а друг върху тези синини... върху чуждата, значи, мъка, се учи!“

И ето настъпи този неделен ден.

Възрастните се събраха във фойето на Дома на културата много преди да започне концертът... Родителите и роднините на нашите

хористи бяха много възбудени. Някои майки се целуваха и кой знае защо се поздравяваха.

Дойдоха и бивши участници в нашия хор. Между тях, както можа да ни съобщи Дирдома, имаше и такива, които бяха постигнали твърде много в живота! Например заслужилият артист на републиката, за когото веднъж спомена Виктор Макарович... Фамилното му име беше Наливин. Това име беше известно на всички в нашия град. И затова, когато Дирдома доведе Наливин зад кулисите, всички много се изплашиха.

Само Маргарита Василевна посрещна Наливин мрачно. Той тържествено, с широко разтворени ръце заплава насреща ѝ. Но тя се извърна и едва чуто промърмори:

— Здравейте, Женя.

И след това каза ясно да чуят всички:

— Вече удари първият звънец!

Тя навярно се страхуваше, да не би Наливин да отвлече вниманието ни от предстоящото излизане. „Иска да се покаже!“ — помислих си аз за Маргарита Василевна.

Наливин беше висок и дебел. И беше странно, че от грамадното му тяло се откъсваше и сякаш чуруликаше във въздуха един тънък женски глас. Когато той за пръв път отвори уста, аз дори трепнах и се огледах: стори ми се, че говори някой друг.

— А къде е нашият безценен Виктор Макарович? — попита Наливин. И разпери ръце встрани, готов да го прегърне.

— Той навярно е в салона — бързо-бързо рече Дирдома. — Днес ще дирижира Маргарита Василевна.

— Значи ще се видим с него в антракта? — зачурулика гласът на Наливин. — Боя се само да не почне пак да ме гълчи, както през ония невъзвратими години... — Певецът измери с поглед фигурата си. — Вече ми е трудно да играя млади влюбени: зад креслото не можеш да се скриеш и от балкона не можеш да скочиш!

Той пак се измери с осъдителен поглед.

Аз бях забелязал, че има хора, които сами бързат да кажат на шега за недостатъците си от страх, че други ще направят това сериозно.

Наливин се обръщаше едновременно към целия ни хор. Той правеше това с лекота: беше свикнал, навярно, да споделя

преживяванията си с огромния салон на театъра за опера и балет!

— Напомням: вече удари вторият звънец! — деловито мина край тях и каза Маргарита Василевна.

— Но третия можем и да забавим. Всичко е в наша власт! — отвърна подире ѝ Дирдома.

— В никакъв случай!... — изплашено зачурулика Наливин. — Заради мене! Ако Виктор Макарович научи... А защо той не дойде зад кулисите?

— През антракта ще се видите. В моя кабинет — бързо-бързо обеща Дирдома, сякаш изрече скоропоговорка.

Виктор Макарович седеше на деветия или на десетия ред. Аз мислех, че той иска да покаже на всички, че хорът ще се справи с програмата без всяко въздействие от негова страна. Но аз реших да докажа нещо съвършено противоположно!

Излязох на сцената и като се стараех лицето ми да е колкото може по-открито и приятно, съобщих, че концертът започва, че ще дирижира Маргарита Василевна. Съобщих названието на първата песен и имената на авторите ѝ.

Маргарита Василевна махна ръце и сякаш даде сигнал: „На старт! Внимание... Марш!“.

Групата на малките и групата на по-възрастните се устремиха напред. А средната група малко се позабави на старта и не започна навреме. Затова пък на друго място тя, сякаш се беше изплашила и стремейки се да навакса изпуснатото, започна малко по-раничко, отколкото беше нужно...

Аз наблюдавах всичко това зад кулисите. Но се мъчех да не забелязвам Маргарита Василевна, за да не допусна в себе си жалостиво чувство.

Моят план започна да се осъществява!

После обявих втория номер. И пак се върнах на своя наблюдателен пункт.

Този път всичко започна благополучно. Средната група не изоставаше... Хоровото многогласие се разливаше из салона. Но когато Маргарита Василевна даде знак за свършване на песента, средната група, която внимателно я гледаше, не забеляза знака и продължи да пее... Песента сякаш стана с опашка.

Когато се върнах на своя наблюдателен пункт за трети път, там вече беше Виктор Макарович... Той се опираше на бастун, който за пръв път видях у него, и ми се стори, че е станал още по-нисък.

— Нима на нищо не съм ви научил за всички тези години? — тихо попита той.

— Вие ни научихте! Но ето че без вас...

Той ме прекъсна:

— В една страна, разказвах ми, имало следната традиция... Главният лекар на болницата непременно го изпращали на продължителна командировка. И ако и без него всичко вървяло така, както когато и той бил там, той се връщал на предишното си място. Ако ли пък макар и нещичко почвало да върви зле, правели го обикновен лекар. Ординатор... Прекрасен обичай!

— Какво искате да кажете?

— Аз ще трябва публично да се извиня пред залата, пред вашите родители... пред Маргарита Василевна...

При тия думи аз го прекъснах:

— За нищо на света! Аз няма да ви пусна!

Третата песен отиваше към края си... Знаех, че средната група готви на Маргарита Василевна нов сюрприз.

— Една минутка!... — казах аз на Виктор Макарович. И заех такава поза, че средната група да ми обърне внимание. Но тя се готвеше... И не гледаше към мен.

В следващия миг Виктор Макарович побледня. И още по-тежко се опря на бастуна, защото на сцената успешно продължаваше да се осъществява моят замисъл.

Не знаех как да постъпя... Но вероятно мама е права, когато казва, че няма безизходни положения. Изведнъж измислих!

Третата песен вече свърши. А аз не се появявах на сцената... Бързо надрасках с молив на едно парче вестникарска хартия: „Деца! Свършвайте!“.

Когато излязох на сцената, някой заръкопляска. Навярно от дългото чакане нервите не издържах. Може би бяха моите родители?...

— Вече постъпват заявки... от салона! — обявих аз така високо, както никога още не бях обявявал нито един номер. — Аз предавам тази молба на хора. Тя, разбира се, ще бъде изпълнена!

На последните думи наблегнах особено силно. И предадох бележката... Но не на Маргарита Василевна, както би трябвало, а на моя съученик Льошка, който беше главният ми съюзник в средната група.

Като се върнах зад кулисите, казах на Виктор Макарович:

— Сега всичко ще е наред.

Той не ми повярва и почна внимателно да слуша и да мърда устни: знаеше целия ни репертоар наизуст. Аз също се заслушах... Особено в средната група. Макар че можеше вече да не се тревожа: молбата на приятеля за Льошка беше закон!

— Какво значи това? — попита Виктор Макарович.

Мама ме моли да не повтарям в живота нейните грешки. И аз не ги повтарях... Аз въобще не бях уверен грешка ли беше моят план. Просто не можех да допусна Виктор Макарович да... И шепнешком му обясних всичко.

— Значи ти си направил това? — бавно рече той. — *Моето добро момче?*

— Ние не искахме да се разделяме с вас!

В този момент песента свърши. Аз излязох на сцената с лице, което, мисля, беше не така открито и приятно, както обикновено. А когато се върнах зад кулисите, Виктор Макарович вече го нямаше.

В антракта хукнах да го търся. Но през цялото време ме задържаха ръкостискания и похвали. Почти всички ми казваха „браво“. Но всеки го казваше различно...

„Браво на тебе!“ — възкликваше един. „Е, днес — браво на тебе!“ — потупваше ме по рамото втори. „Браво, браво, но помни, че има още цяла една част!“ — предупреждаваше ме трети.

— На вас с Мандолината, струва ми се, ви беше най-трудно: и двамата бяхте солисти — каза татко. — Но та-талантливи солисти.

— Само не повтаряй моята грешка: не се изчерпвай напълно още в *първата* част! — предупреди ме мама. — Защото именно в края на втората ще преразказваш съдържанието на чуждите песни! Моля те! Постарай се да нюансираш спецификата на всяка страна... — И като притисна ухото ми до устните си, мама попита: — А какво ставаше там... в началото?

— Нищо не съм забелязал! — отговорих аз.

— Значи Маргарита Василевна беше права: У тебе не всичко е както трябва със слуха и чувството за ритъм.

Във фойето, в бюфета и в салона не намерих Виктор Макарович... Затова пък срещнах Димуля. Той търкаше с кърпичка добрата си кръгла глава и нещо търсеше.

— Как бих могъл да позвъня... на Рима? — попита той.

— Телефон има при директора!

— Миналия път звъних оттам. Но сега при него...

— Долу, до касата има автомат! — прекъснах го аз. Защото в тази минута си спомних, че Дирдома беше обещал на Наливни среща с Виктор Макарович в кабинета си.

И хукнах натам.

Наливни още го нямаше. Виктор Макарович, Маргарита Василевна и Дирдома стояха посред кабинета. Мъжете нервничеха, а Маргарита Василевна само оправяше огромния кичур на тила.

— Влез, Миша, влез — повика ме Виктор Макарович, когато открянах вратата. Струва ми се, че за пръв път той не ме нарече Мишенка.

И Дирдома също, стори ми се, с нетърпение ме чакаше.

— Аз съм убеден, че това безобразие в началото... не стана случайно! — каза Дирдома. — Това беше опит да се провали нашият преглед. Нищо подобно по-рано, до появяването на вашата... или на вашия Мандолина не е ставало! Казват, че той родната си майка пратил в болницата. А сега ще прати и нашия хор.

— Володя тук няма никаква вина. За всичко съм виновен аз...

Дирдома сякаш пак изпи чаша рибено масло:

— Ти?

Маргарита Василевна все така бавно, както слагаше в ред огромния си кичур на тила рече:

— Защо някой трябва да поеме вината върху себе си? Всичко беше естествено: децата не са свикнали с мене. И се вълнуваха.

Аз исках да възразя. Но Виктор Макарович ме дръпна за ръката.

В тази минута от приемната се донесе чуруликацията глас на Наливни:

— Дирекцията е налице?

Дирдома веднага изпи рибеното масло с чаша плодов сок.

Още от прага Наливни се спусна към слабичкия Виктор Макарович, затули го с тялото си.

— Фотограф да имаше тук! Фотограф!... — със сладникав глас възкликна Дирдома.

След това Наливни почна да прегръща мене, после Дирдома. Когато прегръдките свършиха, забелязах, че ние, мъжете, бяхме останали сами: Маргарита Василевна незабелязано беше излязла.

— Десетилетия изтекоха като миг — разтваряше ръце Наливин. — И ето днес ме върнаха в невъзвратимото време на детството. Само че вече ей такъв... — Той пак се изгледа с критичен поглед, сякаш изпреварваше в това отношение Виктор Макарович. — Повярвайте, учителю, това не е от преяждане, а от неправилна обмяна на веществата! За болест нали не съдят човека...

— Победителите изобщо не ги съдят — каза Виктор Макарович. — Щастлив съм, че ти си знаменит и заслужено заслужил!

— Но за това и вие имате заслуга — отговори Наливин. — Защото вие ме открихте... — Той погали гърлото си. — Ако не бяхте вие!... Вие пръв чухте моята увертюра. Моята прелюдия... А сега вече завесата се спуска.

— Ти нещо си се побъркал! — весело възкликна Виктор Макарович. — И Карузо е бил пълен! А Джили?

— Лекарите ме съветват да премина към концертите. А може би и на педагогическа работа.

— И ти ли се занимаваш с... лекари?

— Какво ми носи утрешният ден?^[1] — изпя Наливин.

Дирдома изръкопляска.

— Е, гласът ти е абсолютно здрав! — зарадва се Виктор Макарович.

— Уви... Вечният конфликт между форма и съдържание. Макар че у вас няма никакъв конфликт: вие сте в образцова форма. — Той с добродушна завист огледа слабичкия Виктор Макарович. — Общуването с тях не ви дава да стареете! — Наливни посочи с пръст към мене. — А сега аз би трябвало да пея бас! Или в краен случай баритон... — Той се огледа и пак зачурулика: — Вас, учителю, днес ви нямаше на сцената! — Дирдома почна вторачено да се рови в книгата. — Впрочем къде е нашата неустрашима Маргарита Василевна? — Наливин огледа кабинета.

— Тя не е виновна — твърдо казах аз.

Виктор Макарович пак ме дръпна за ръката.

— Аз винаги съм се възхищавал, учителю, че вие толкова години сте... сред този бушуващ океан! — Наливин посочи към мене. — Аз един ден не бих издържал.

— Как тогава възнамеряваш да преминеш на педагогическа работа?

— Ще уча вокал. Само вокал... А вашето призвание е целият техен свят! — Наливин пак ме посочи с мекия си пръст.

Дирдома съвсем потъна в книгата. „Има хора, които възприемат чуждия успех като голямо лично нещастие!“ — беше казала веднъж мама. Не зная дали Дирдома беше такъв човек, но авторитетът и успехите на Виктор Макарович го дразнеха. Отдавна вече бях забелязал това.

— И изведнъж днеска напуснахте поста — продължи Наливин. — Защо?

— Краката, Женечка... Все същата неправилна обмяна, която времето произвежда: здраве за болест. И аз също ще трябва да потърся ново място в живота.

— То е само тук, в този Дом! — уверено заяви Наливин. — Сред тях! — За кой ли вече път той посочи с пръст към мене. — Без вас Домът на културата ще изгуби първата дума в името си: ще престане да бъде дом. Поне за тях!

При тия думи аз изръкоплясках.

— Маргарита Василевна по образование е диригент. И педагог по призвание — каза ясно Виктор Макарович. — До известна степен аз препречвах пътя ѝ. Сега тя бързо ще намери с *тях* общ език! — Той също посочи към мен.

Аз приличах на експонат, който са донесли на урок или на лекция.

— Тя притежава *този* талант — уверено завърши Виктор Макарович.

— Пък аз не! — призна си Наливин. — Но тя няма да играе с тях на „прескочикобила“, няма да им показва фокуси... Помните ли как ви прескачах?

[1] Что день грядущий мне готовит? — стих от операта „Евгений Онегин“. — Бел.ред. ↑

6

След час, час и половина ние с Виктор Макарович, както винаги без да бързаме, се връщаме в къщи. Родителите ми сметнаха, че не бива да ни разделят в такава вечер и след концерта си отидоха с Димуля и Мандолината.

— Ние искахме всичко да си е както до сега — обясних по пътя на Виктор Макарович. — Вие да си останете главен диригент — седнал или прав... Ние само това искахме!

— Първо, има средства, които могат да погубят благородната цел... — бавно каза Виктор Макарович. — Запомни това за цял живот. За да не ти кажат един ден, че „пътят за ада е постлан с добри намерения“. А второ... — Той така сниши гласа си, че аз едва го чух: — Второ, аз обичах Маргарита Василевна.

— Нея? — Аз се спрях от изненада. — Навярно... отдавна, отдавна? Когато още сте били млад?

— Не е важно *кога* е било. Важното е, че е *било*.

— И мина ли?

— Мина — не значи изчезна, Мишенка. Това, първо. А второ... Днес май взех да слагам всяко нещо на мястото му? Изглежда, защото ти задаваш премного въпроси.

И все пак аз се осмелих да кажа шепнешком:

— А защо... не се оженихте за нея?

— Бяха го направили преди мене.

— А тя... вас?...

— Тя обичаше да работи с мене. И ако трябва да го кажем с думите на Дирдома, не помисли за собственото си творческо *лице*. Сега най-последно... Това до известна степен беше мой дълг.

— Може би вие напускате заради това?

— Заради „неправилната обмяна“... Но всяко зло за добро, както казват. Разбери: тя беше в живота ми цяла епоха. Ти ще кажеш: минала епоха. Но минало и забранено са две различни неща. Изобщо винаги е по-добре да помниш, отколкото да забравяш, Мишенка. Лошото

понякога може и да се зачеркне... Но доброто... — Той помълча, разтри крака си. — Оня, който не помни вчерашното, ще забрави и днешното... А всъщност завчера и вдругиден са неотделими в живота!

Виктор Макарович явно беше уморен. Но ми се стори не от това, че го боляха краката, а от мислите си. Поседнахме.

— Ако от една книга, Мишенка, изхвърлят прочетените страници и глави, цялата книга ще се разсипе. Впрочем, да се върнем към Дома на културата... — каза той. А пък се върна към Маргарита Василевна: — Колко черна работа поемаше тя върху себе си! А лаврите главно бяха за хора и за мене. Казват, че в един от най-страшните кръгове на ада... същия, пътят към който е постлан с твоите рухнали намерения, попадат „предателите на своите благодетели“. Тоест хора, които не помнят доброто. Нека не бъдем от тях, Мишенка!

— Нека!... Аз например вас никога няма да ви забравя!

— Благодаря ти... Споменът може да удължи човешкия живот. Разбираш ли? Дори угасващият или отдавна угасналият...

Помълчахме. После аз казах:

— А моята майка помни всички дати в живота на нашите роднини и познати. И поздравява всички. Дори ѝ се смее.

— А какво смешно има в това?

— Да помниш всичко и всички ли?... Та човек трябва да има такъв склад! — Аз се почуках с пръст по главата.

— Паметта не е склад и не е хранилище — възрази Виктор Макарович. — Тя е светилище... Извини ме за голямата дума.

Пак помълчахме.

— Добре че Дирдома не знае нищо за *това* — казах аз. — Че инак не би назначил Маргарита Василевна за диригент... с такова удоволствие де...

— Може би.

— А деца никога ли не сте имали? — попитах аз.

— Цял живот бях такъв многодетен баща в нашия Дом на културата, че някак не успях да си създам свой дом... А Маргарита Василевна се разплака, когато разбра, че трябва да напусна.

— Разплака ли се? Тя? Не мога да си го представя.

— Толкоз по-скъпо за мене е това събитие!

Станахме от пейката и тръгнахме нататък.

— Но кой ще помогне на *мене* да намеря... както се казва, ново място в живота? — без да отправя въпроса към някого, каза Виктор Макарович.

Тъкмо една от забележителните особености на майка ми е умението ѝ да намира онова, което другите вече не се надяват, че ще могат да намерят: да достави някакво много рядко лекарство, или да занесе на приятели книга, издадена преди четиридесет години, или да открие болярски костюми за самодейни спектакли, макар в града изобщо никога да не се даваха представления за боляри. Тя може да поправи бушоните вечер, когато всички вече са се приготвили да стоят на тъмно, защото работният ден на монтьора е свършил.

— Намерих изход от положението! — след няколко дни рече мама.

Ние с татко затаихме дъх.

— Спомних си, че в Дома на културата „Хоризонт“ имаше детски ансамбъл. В него влизаха и хорът, и хореографската трупа, и струнният оркестър. А в ансамбъла освен диригенти, балетмайстори и други, имаше и художествен ръководител. Той обединяваше всички. Помните ли?

Ние с татко не си спомняхме, защото тогава мама се беше увлякла по драматическия кръжок и никакви други самодейни колективи не ни интересуваха. Албумът „Мама в роли“ се отнасяше тъкмо за това време.

— Та ето... ние с Лукянов обмислихме как да учредим такава длъжност и в нашия Дом на културата! Дирдома вече знае... Защото трябва да подготви някои и други книжа. Аз дори и името на ансамбъла измислих: „Запламтете като огньове!“... Лукянов го одобри. Разбира се, въпросът не е в името. Трябва да прокараме щатна единица! Аз обясних на Лукянов, че това е нужно „за работата“. Той бързо изучи въпроса и каза, че „практически това е възможно“. Художествен ръководител на ансамбъла „Запламтете като огньове!“... Звучи добре, нали? Хайде, Миша, излез и обяви!

Аз заставах посред стаята, направих лицето си открито и приятно и казах високо:

— Започваме концерта на ансамбъла „Запламтете като огньовете!...“. Художествен ръководител — Виктор Макарович Караваев! Диригент — Маргарита Василевна... Не помня фамилното й име.

— Все едно, прозвуча много ефектно — каза мама. — Да, нашият Лукянов е умна глава! Веднага влезе в контакт с профсъюзите. Постави всичко на делова основа. Мисля, че след петнайсетина дни нашият проект ще се осъществи.

— Аз бях сигурен, че мама ще намери изход — каза баща ми. — Щом трябва да се помогне, за нея не съществуват непреодолими джунгли и лабиринти!

Когато мама успее за пореден път да „поправи бушоните“ (така у дома се наричат всички мамини действия, свързани с поправка, помощ и намиране на разни неща), баща ми винаги сияе от радост. Той е щастлив и защото мама е поправила нещо, помогнала е на някого, но най-вече, струва ми се, защото мама пак се е проявила като даровита личност, с което той толкова се гордее.

— Само не повтаряй моята стара грешка: не разказвай за това на Виктор Макарович преди да му дойде времето — продължаваше мама. — Знаеш, че съм суеверна!

— А на мене ми се струва, че трябва да му се каже — възрази татко. — Нека знае, че някой мисли за него, че някой се грижи... Сам по себе си този факт ще му бъде приятен. За него са важни не само резултатите от нашите усилия, но и нашите намерения. Той разбира, че резултатите могат и да не зависят от нас...

— Разправят, че пътят за ада бил послан с добри намерения! — казах аз.

— Това е, когато добрите намерения не се осъществяват с добри средства — отговори баща ми.

— Тъкмо това се случи...

— Кога? — учуди се баща ми.

Не отговорих на въпроса му. Вместо това възкликнах:

— Още сега трябва да съобщим на Виктор Макарович! За да не страда ни един час повече. Мама и Лукянов ще постигнат целта си. Аз съм абсолютно сигурен!

— И аз — каза татко.

Виктор Макарович не беше у дома си. На вратата беше забодена бележка: „У Димуля съм“. Значи, той чака някого...

Не някого, а само мене! Защото само аз знаех, че Димуля го наричат Димуля.

Хукнах обратно към къщи. Нали Димуля, Рима и Мандолината живееха в съседния вход.

Вратата ми отвори Володка.

Той само дете не припадна от радост, като ме видя. Погледна ме така, сякаш бях идвал при него всеки ден по същото време. А видът ми навярно е бил толкова тържествен, така съм горял от нетърпение по-скоро да разкажа на всички мамината новина, че Володка попита:

— Какво става с теб?

— Нищо... Сега ще разбереш!

— Ела — каза той. — Гладен ли си? — и тръгна към кухнята.

— Накъде се запъти? — извиках аз. — Първо чуй какво ще ти кажа...

— Почакай малко, че ще загори...

Мандолината беше момче къщовник.

Пред първия преглед той много се вълнуваше, разбира се, но все пак забеляза, че на Льошка от средната група копчето на куртката му е скъсано.

— Искаш ли да го зашия? — попита той.

— А конец и игла?

— Ще се намерят.

Оказа се, че у Маргарита Василевна наистина имало и едното, и другото.

— А копче? — попита Льошка.

— Ще скъсаме от задния джоб на панталоните. Там никой няма да го види.

Той го откъсна и го заши.

Когато разказах тази случка на мама, тя каза:

— Значи в бъдещото си семейство той ще играе същите две роли, които аз изпълнявам в нашето.

— Кои две? — попитах аз.

— На мъж и на жена.

Володка не обичаше възклицанията и суетата. Когато в деня на концерта го извикаха на „бис“, той излезе така, сякаш децата от нашето училище не си деряха гърлата и не се пръскаха от възторг. Сякаш той беше сам с мандолината си. Седна, пак се приведе над нея, като над дете, и за втори път засвири „Дунавски вълни“...

Разбира се, не му казах, че нашето училище изпълняваше обещанието, което ми даде. Той не би ми простил това...

Искаше ми се в момента, когато съобщя моята новина, всички да са събрани наедно. Затова почаках в коридора, докато Володка се появи с огромна тенджера в ръце.

— Ще ядем супа — каза той. — Гладен ли си?

— Сега няма да ви е до ядене. И до супа! — отвърнах из. — Виж, да имаше шампанско!...

Володка ме погледна с недоумение.

— Потрай! Сегичка ще разбереш! — казах аз. Макар да знаех, че Мандолината беше много търпелив и можеше да чака колкото си щеш.

Влязохме в стаята... Виктор Макарович и Димуля играеха шах на дивана.

— Мишенка! — възкликна Виктор Макарович. — Тъкмо печеля.

— Поне веднъж да можех да не загубя... — с досада, като поглаждаше кръглата си глава, каза Димуля.

— Днеска всички ние победихме! — казах аз.

— Кого? — попита Виктор Макарович.

— И вашият консилиум... И Дирдома!

— Какво имаш предвид?

— Ще бъде създаден ансамбълът „Запламтете като огънове!...“. И този ансамбъл ще има художествен ръководител. Отгатнете *кой*? На снимката ние виждаме сега *неговия* гръб! — Всички впериха поглед във фотографията. А аз продължих: — Художественият ръководител не трябва да седи и не трябва да стои прав — той трябва само да ръководи!

Володка остави тенджерата на масата така тежко, че аз разбрах: моята новина му беше направила впечатление.

— Остава само да се издейства щатна единица. Ще действат Лукянов и моята майка. Така че може да не се съмняваме!

Всички мълчаха.

— А Маргарита Василевна ще дирижира... — казах аз.

И в този момент разбрах, че поговорката „Планина се смъкна от гърба ми“ е много вярна. Виктор Макарович стана, изправи се.

— Ако е така... — каза той. — Ако е така...

И започна да ходи из стаята. А аз вървах след него и му обяснявах, че щом Лукянов и мама се заловят за нещо, можем да сме абсолютно спокойни.

— Колко е хубаво! Колко е хубаво!... — повтаряше Димуля. — Значи и Володя ще остане... А то директорът казва: „Когато поправиш тройките по математика, тогава ще свириш...“. Ами ако никога не ги поправи?

— Не е там работата — измърмори под носа си Мандолината.

— Аз съм ти баща... За тебе се радвам... Трябва да позвъним на Рима. Да ѝ разкажем...

Той стана от дивана.

— Супата ще изстине — спря го Мандолината.

— Къщовник ти е момчето! — похвали го Виктор Макарович. Искаше му се да говори на хората приятни неща.

— Ако сме обективни... — започна Димуля.

Володка веднага тръгна за нещо към кухнята.

— Много е грижовен! — повтори Виктор Макарович.

— Майка му често е в болницата. Така че се налага...

— А сега нека Рима... — започнах аз. И спрях.

— ... Григоревна — подсказа ми Димуля.

— Нека Рима Григоревна разкаже на този ваш съсед... Нека лично му разкаже! Тогава всички в двора...

— Тя му каза. А той ѝ отговори: „Какво друго може да каже една майка за сина си!“. Дори припомни някаква стара притча. В тази притча синът в старанието си да докаже на една жестока девойка любовта си, изтръгнал сърцето на майка си. От гърдта ѝ. Тича с него, спъва се, пада... А сърцето пита: „Синко, много ли те заболя?“.

— До каква степен понякога хората умеят да виждат в другите само това, което искат да видят! — каза Виктор Макарович. — И статии вадят в своя подкрепа, и стари притчи...

— Аз мисля, че те просто не обичат музиката. Мандолината ги дразни... Не Володка, а инструментът — стеснително се съгласи Димуля.

Той махна с ръка и отиде в коридора да позвъни по телефона.

Володка веднага се върна. И разля супата по чиниите.

Когато човек се вълнува, няма апетит... На Мандолината му беше неудобно да ни напомня, че супата изстива. А ние с Виктор Макарович стояхме и гледахме снимката, на която Дима и Рима пееха.

— Почти за всички тях това беше нещо като игра... — неочаквано каза Виктор Макарович. — Но аз винаги съм си мислил: човек, който обича песните, не може да бъде зъл човек. Това за мене беше главното... Хайде и ние да поиграем! Защото всичко е добре, което завършва добре. Ей сега ще се върне Димуля и тогава...

Димуля се върна и каза, че дежурната сестра вече е тръгнала към стаята на Рима с радостното съобщение.

— Предлагам да изнесем концерт — каза Виктор Макарович. — И всеки да изпълнява привичната за него роля. Ти, Мишенка, ще обявиш. Аз ще дирижирам, Димуля ще пее както някога, а Володя ще свири на мандолината... — Той се обърна към Володка и баща му: — Вие сигурно сте изпълнявали нещичко заедно?

— Изпълнявали сме... — призна Димуля. — Ние с Римочка на два гласа, а Володя акомпанираше. Но ей тъй... за себе си.

— А какво пеехте?

— Спомняхме си репертоара на нашия хор. Гурильовото „Звънче“ например...

— Чудесно! Володя, вземай мандолината! — Володка я взе. — Мишенка, на авансцената!

За втори път през този ден ми предлагаша да се държа в къщи като на концерт.

„Дали ще доставяш радост на един човек или на цяла зала — няма голяма разлика. Стига да има, Мишенка, радост... — беше ми обяснил веднъж Виктор Макарович. — Истинският артист никога няма да се откаже да излезе на сцената само за това, че не са се събрали достатъчно хора. Дори ако са дошли само неколцина зрители, той ще излезе на сцената. Та те не са виновни!“

Пред мене бяха трима зрители и същевременно трима участници. Направих лицето си още по-приятно и открито, отколкото днес у дома. И обях:

— Композитор Гурильов... „Звънчето“!

Виктор Макарович истински, като на концерт, замахна с ръце. Володка се приведе над мандолината си и почна да я приспива.

Димуля запя със свенлив, нежен глас:

*Монотонно звънчето звъни,
и по пътя лек прах се извива...*

Аз местех погледа си от снимката към Димуля. Обичам с помощта на снимките да наблюдавам как с годините се менят лицата на хората. Но изразът на лицата почти не се мени с годините. Поне на Димуля характерът си беше останал същият...

След като ми стана ясно, че Виктор Макарович няма да ни напусне, аз обикнах Маргарита Василевна. И тя, струва ми се, ме обикна. Защото знаеше, че моята майка си е спомнила за Дома на културата „Хоризонт“, в който имаше детски ансамбъл и художествен ръководител.

По-рано не можех да си представя добре как Маргарита Василевна разговаря на обикновени човешки теми. В мое присъствие тя произнасяше само ония фрази, които имаха непосредствено отношение към репетициите или концертите: „Можем ли да започваме, Виктор Макарович?“, „Ти, Миша, произнасяш името на Мусоргски така, сякаш ти е другар от училището. Никакво благоговение... С гениите не бива да се отнасяме така!“.

И изведнъж тя от време на време почна да се усмихва, нещо, което по-рано почти никога не бях виждал. А веднъж дори ме подръпна за косата. Аз наведох глава, та да ѝ е по-удобно да ме подръпва. Такова удоволствие беше за мене!

— Ама че хитро си го измислил да провалиш моя дебют! — каза тя. — Значи обичаш Виктор Макарович?

— Ние *всички* го обичаме — отговорих аз и внимателно я погледнах. — А? Нима не е така?...

Но тя пак стана, както се казва, непроницаема.

... Този ден имахме репетиция за концерта „Прелистваме страници от опери!...“. Тази програма я измисли Маргарита Василевна. Нашите деца ставаха ту крепостни момичета от „Евгений Онегин“, ту ловци от операта „Вълшебният стрелец“, ту свита на грузинския княз от „Демон“, ту казаци от „Тихият Дон“.

Нашият хор беше изпълнявал всички тези песни и по-рано, когато дирижираше Виктор Макарович. Но Маргарита Василевна ги

обедини всички в отделна програма. И измисли пояснителен текст, който аз трябваше да казвам.

Маргарита Василевна ни обясняваше, че според нея няма професия „певец“, а има професия „артист“. Само артистът притежава дарбата да се превъплъщава, дарба, която всички участници в нашия хор трябва да притежават.

— Има и не артисти, а изпълнители на арии. Ние не трябва да ги вземаме за пример — убеждаваше ни Маргарита Василевна.

Откакто Виктор Макарович напусна хора, тя постоянно се позоваваше на него, цитираше неща, които той е казвал преди трийсет години, преди двайсет години и съвсем наскоро.

— Представете си, че ни слуша Виктор Макарович! — възкликваше тя.

Децата си представяха и Маргарита Василевна ги хвалеше:

— Ето на... Съвсем друго нещо е. Чувствате ли?

„Навярно по-рано тя просто не е искала да отвлича вниманието ни от Виктор Макарович — мислех си аз. — И затова се държеше незабележимо. Излиза, че наистина той малко ѝ е преграждал пътя.“

Особено внимание Маргарита Василевна отделяше на средната група. Тя дори изказа мнението, че Льошка може понякога да пее соло.

— Ето, видиш ли — казах аз на Льошка. — Колко хубаво стана, че не запяхте навреме на прегледа!...

— Какво ще кажеш, да си призная ли? — отговори ми Льошка.

— Аз вече си признах. Така че пей абсолютно спокойно!

Ние с Маргарита Василевна имахме хубаво настроение: чакахме художествения ръководител.

Маргарита Василевна искаше програмата на репетициите да изглежда точно така, както на концерт. Затова аз излизах на авансцената, обявях номерата и изговарях обяснителния текст. Когато обявих „Нощ“ от операта „Демон“ на Рубинщайн и казах всичко, което трябваше да кажа за поемата на Лермонтов, която е „легнала в основата“, в Малкия салон се появи Дирдома.

— Дойдох да ви съобщя една извънредно приятна новина! — започна той. Изплаши се, че ние не сме го разбрали, и поясни: — Ако перифразираме репликата на градоначалника от комедията „Ревизор“. — После гордо ни огледа всички: — Току-що подписах заповед за

създаването на ансамбъла „Запламтете като огънове!...“. Той органично ще включи вас, цялата наша хореография и оркестъра.

— Ура! — извиках аз. Последва ме средната група.

— Вие сте на репетиция! — рече Маргарита Василевна и погледна към мене.

— Продължавайте работата си — каза Дирдома. И си отиде.

— Маргарита Василевна, разрешете ми да изляза — казах аз.

— Но репетицията не е свършила.

— Трябва да изляза. Извинете, моля...

Тя си даде вид, че е много учудена.

Излязох от Малкия салон и хукнах по коридора. Долу, до касата, имаше телефон... Трябваше да съобщя на Виктор Макарович, че сме победили!

Когато дотичах до таблото за заповедите, поспрях се и останах като закован...

В центъра на таблото беше окачена новата заповед до Дома на културата. В нея се съобщаваше, че се създава пионерски ансамбъл „Запламтете като огънове!...“.

А на втория абзац беше написано: „За художествен ръководител се утвърждава Евгений Аркадиевич Наливни, заслужил артист на републиката“.

— Ти май заспа, а? — попита ме чистачката, която метеше коридора.

За десети или двайсети път препрочитах втория абзац на заповедта. Не може да се каже, че не вярвах на очите си... Не вярвах на друго, че някой е могъл да го напише и друг някой да го препише на пишеща машина и да го окачи в коридора.

„Как може така? — питах се аз. — Как може така!“

Без разрешение влязох в кабинета. Дирдома разглеждаше афишите, закачени по стената.

— Художествен ръководител би трябвало да бъде Виктор Макарович... — казах аз. — Нали беше решено!

— Решено от кого? — попита спокойно Дирдома.

— За това знаеха всички. И мама и аз...

— Вие с майка си? — разсмя се Дирдома. — Вие ли назначихте художествения ръководител? На какво основание?...

— Виктор Макарович целия си живот... Той четиридесет години...

— Трудовият стаж още не е всичко — отговори Дирдома. — Трябва да изхождаме от интересите на Дома на културата. Заслужил артист, известен в целия град певец идва при децата! Да ръководи нашия ансамбъл!... Нима не разбираш, че е прекрасно? За афиширането, за лицето на нашия Дом, за зрителите...

— Това е невъзможно — казах аз.

— Тоест как така... невъзможно? В коридора е окачена заповед.

— А Наливин? Нима той се съгласи?

— Аз му обясних. И той разбра. За разлика от тебе... Изкуството е жестоко нещо.

— Вие сте жестоко нещо! — казах аз.

Дирдома се изплаши. Навярно лицето ми е било едно такова... Той нищо не отговори, не ме изгони от стаята.

— Но нали Наливин каза, че не иска да работи с деца. Чух го с ушите си...

— Той се пошегува. Кой не обича децата? Ти разбери... Виктор Макарович е изминат етап. Бъдещето е на Наливин!

— Защото е заслужил ли?...

— Заслужено заслужил! Както каза Виктор Макарович, когото аз уважавам не по-малко, отколкото ти. При това и млад! Или, както се казва, перспективен. С такова име нашият огън ще пламти много по-високо и по-ярко.

Много доволен от последната си фраза, Дирдома сякаш изпи чаша нектар и почна да се усмихва.

— Но Наливин имаше намерение да отиде там, дето учат... вокал. Аз сам чух.

— За наше щастие там нямаше вакантно място!

— А Лукянов?

— Откъде познаваш ти Лукянов? — Дирдома внимателно ме погледна.

— И той ли се съгласи?

— Той винаги изхожда от интересите на *работата*. А ти откъде го познаваш?

Струваше ми се, че не бива да се бавя, че е скъпа всяка минута. Сякаш се касаеше за спасяването на тежко болен. „Трябва да намеря

мама и татко! Незабавно!...“ реших аз. И изскочих от кабинета.

Счетоводството се намираше на втория етаж в управлението на строителството, а баща ми работеше на третия. Но аз не само затова реших първо да изтичам при мама. Просто знаех, че тя няма да се обърка и ще намери изход от положението. И после... в трудни минути мама винаги умее да се държи. „Да се стегне“, както казва баща ми.

„Не може да бъде! — разсъждавах по пътя аз. — Мама измисли всичко това, та Виктор Макарович... да си остане, да не се разделя с нас. Нима Наливин ще може? Но той се съгласил! А Виктор Макарович намери, че гласът му е в ред... Наливин сам казваше. Наричаше го учителю... Той навярно не знае, че в ада попадат «предателите на своите благодетели». Хората, които не помнят доброто... Но не е там работата! Трябва да се поправи... Докато Виктор Макарович не е научил!“

Беше нужен пропуск. Взех да звъня отдолу... Но телефонът на счетоводството, то се знае, беше зает.

И изведнъж видях мама. Тя вървеше, сякаш нищо не беше станало, стиснала в ръка пакет книжа.

— Какво се е случило? — попита тя, предварително готова да посрещне всякаква вест.

— Окачиха заповед! Дирдома я написал... Художествен ръководител ще бъде Наливин!

— Какво? Какво?

— Наливин... Той се съгласил! Дирдома му обяснил, че това е добре за афиширането. А Виктор Макарович... ние го излъгахме!

— Не повтаряй моите обичайни грешки. Не се паникьосвай предварително!

Всъщност мама никога не изпаднаше в паника. Просто напоследък тя все по-често почна да си приписва неща, които аз според нея не трябваше да правя. На мама ѝ се струва, че аз по-бързо ще разбера, ако зная, че тя е изпитала тези грешки на собствения си гръб и сама се е убедила в техните ужасни последици.

— Трябва да идем при Лукянов — каза мама. — При него има съвещание. Но това няма значение. Да вървим... Ти ще кажеш своето мнение от името на хора!

— Да вземем и татко.

— Той ще се развълнува. А впрочем...

Баща ми местеше поглед от мама към мене, сякаш питаше: „Вярно ли е това?“.

— А Лукянов нима не е знаел? — вече на глас попита татко. — Ти не му ли говори за Виктор Макарович?

— Говорих му... Но не наблегнах на това. Познавам Лукянов. Той си има принципи. Щатното място трябваше да се издейства не за определен човек, още повече човек пред пенсиониране, а за работата. Но пък и друга кандидатура нямаше!

— Да идем при него! — решително заяви баща ми. И тръгна напред, макар обикновено в такива случаи да ни водеше мама.

При Лукянов продължаваше съвещанието.

— Аз ще надзърна... — каза татко.

Секретарката с две ръце сякаш се защитаваше от него.

— Е, това вече на ваша отговорност!

След минута Лукянов излезе от приемната.

Както и предполагам, той беше висок, енергичен. Лицето му беше не просто приятно и открито, като моето на концертите, но и красиво. И мъжествено.

— Какво има? — без да поздрави, попита той.

— Трябва да ви разкажем... — започна мама.

— Бързо ли е?

— Да! — казах аз.

Той ме погледна с учудване, но дори не попита кой съм.

— Казвайте!

Той разтвори вратата срещу кабинета си.

— За какво се отнася?

— За художествения ръководител на ансамбъла — каза мама.

— Този въпрос е решен положително.

— Там е работата, че не е решен!

— Как не е? Единицата е утвърдена.

— Но персоналното назначение... е неправилно — продължи мама. — Утвърден е не Виктор Макарович, а друг човек.

— Е, в такива детайли не мога да вниквам...

В този момент стана нещо изненадващо: татко повиши глас.

— Не, вие прекрасно знаете, че всеки проект, всяка машина се състои от детайли. И вие постоянно вниквате... Но и художествената творба, и човешкият живот — всичко, всичко се състои от детайли.

— Директорът на Дома ми съобщи вчера, че Виктор Макарович сам решил да си почине. Че лекарите му забранили...

— Дебитът с кредита явно не се покрива! Той ви е излъгал — каза мама.

Баща ми отместил мастилницата на масата:

— Същият този директор на Дома казал, че Виктор Макарович е вече „изминат етап“. Това е *ваш* любим израз. Но човек не може да бъде изминат етап! — Баща ми решително върна мастилницата на предишното ѝ място. — И изобщо аз трябва да кажа... Какво значи това „изминат етап“? И нашият живот — моят, вашият — се гради върху „изминати етапи“. Като върху фундамент! Не е нужно човек да е строител, за да знае, че без фундамент сградата ще рухне.

Наскоро бях слушал нещо подобно. Но Виктор Макарович говореше за книгата, а баща ми — за фундамента. Защото беше инженер.

Лукиянов не можеше да познае баща ми.

— Пък аз ви мислех за прекалено деликатен човек. Това ми харесва!

Мнозина считат баща ми за прекалено деликатен.

„Ти не разбираш достатъчно добре това“ — казва ми татко в случаите, когато аз изобщо нищо не разбирам. Например, когато ми помага да решавам задачи по математика. „На, видиш ли как реши всичко!“ — казва той. А фактически всичко бях решил не аз, а той. „Това не е точно така“ — казва татко, когато нещо изобщо съвсем не е така.

Той умее да подсказва, без да проличи, че подсказва. Така става и с моите задачи, и с телефонните разговори с Лукиянов.

— На, видите ли как отлично го измислихте! — казва той на Лукиянов по телефона.

— Но нали ти го измисли — възразява мама, когато татко оставя слушалката.

— Той и без мене знаеше всичко.

— Ако знаеше, нямаше да звъни!

И когато татко възразява на хората, прави го така, сякаш просто допълва собствените им мисли.

А сега той просто крещеше. И на кого? На Лукиянов!...

— Нима може да не ценим хората, които вече са изиграли ролята си, изпълнили са, така да се каже, своята функция? — продължаваше татко. — Така, извинете, и майка си и баща си можем да зачеркнем от паметта си. Нали и те са изпълнили функциите си: родили са ни, изправили са ни на крака. Да се огледаш назад, съвсем не значи да отстъпиш! (Лукиянов продължаваше да не го познава.) А Виктор Макарович би могъл още дълги години да изпълнява ролята си. Да го наречем ли „изминат етап“?

— Не съм го нарекъл аз, а директорът на Дома на културата.

Лукиянов се оправдаваше пред баща ми!

— Аз отдавна познавам Виктор Макарович — каза той, — много отдавна! Пял съм в неговия хор.

— Вие сте... пели? — повтори въпросително думите му мама.

— За кратко време. Певец не станах. Така че практически това нямаше значение.

— Не е могло да няма значение — каза татко. — Не бива да си даваме вид, че сме се появили на бял свят такива, каквито сме сега. Всичко е имало значение! Често слушаме да казват: „Никой не е забравен и нищо не е забравено!“. Нима тези думи трябва да се отнасят само за военните подвизи? Според мене те важат за всичко добро, което правят хората... Отдавна исках да ви кажа това.

— И ето сега го казахте — отговори Лукиянов.

— Но как така, щом сте пели... е могло да не позвъните на Виктор Макарович? Да не проверите?... — попита баща ми.

— Вие знаете колко напрегнати са дните сега? — отвърна Лукиянов. — На календара ми... там, в кабинета, е записано: „Да позвъня на Караваев“. Исках да разбера как е със здравето. Като повод за разговора. Защото директорът на Дома ме увери... — Лукиянов закрачи из стаята. — Отдавна не съм виждал Виктор Макарович. Може би двайсетина години. В Дома на културата ходя главно на съвещания. Време няма. За съжаление... — Лукиянов се спря. — А той пък какво, не можеше ли да напомни за себе си?

— Навярно му е било неудобно да... напомня — каза мама.

— И аз имам само една глава! И в нея понякога не стига мястото...

— Сърцето в този смисъл побира значително повече — уверено каза татко.

— Да, разбирам. — Лукянов седна до масата, на която имаше разноцветни телефони. Той вече не беше така напрегнат, така припрян. И макар в кабинета му да продължаваше съвещанието, той сякаш не бързаше. — Лошо стана...

— Дирдома е виновен за всичко! — казах аз.

— Кой?

— Директорът...

— Дирдома ли? — Лукянов високо се засмя. — Това ми харесва! Много му отива... Мисля, че още не е късно да обърнем играта!

Лукянов натисна едно копче. Влезе секретарката и той помоли да го свърже с Дирдома.

Мислех, че Лукянов ще крещи на Дирдома, ще чука по масата. Но той не крещеше.

Без да поздрави, тихо и ясно каза:

— Вие сте ме вкарали в заблуждение. Виктор Макарович е могъл да остане! (Дирдома нещо отговори.) Консилиум ли? (Дирдома пак нещо каза.) Сега нямам време. После ще вникна във всички детайли. А засега отменете заповедта... Тоест как да е късно?

Дирдома му обясни нещо.

Без да му каже нищо повече, Лукянов остави слушалката.

— В тазвечерния вестник ще има кратка статийка: „От театъра — в самодейността. Заслужилият артист идва при децата!“. Или нещо подобно — съобщи той. И погледна часовника. — Вече е пет... Вестникът се печата.

— Виктор Макарович казваше: „Аз съм щастлив човек — никога не се разделям с детството!“. Сега, значи, ще трябва да се раздели... — каза мама.

— В никакъв случай! — Лукянов стана. — Ние ще му намерим друго място.

— Друго място за него не може да има — каза мама.

— Ами ако го върнем на предишната длъжност?

— Диригент ли? Нали там е Маргарита Василевна... — осмелих се да възразя аз.

— Тя ще се върне на своето предишно място.

— Виктор Макарович няма да се съгласи.

— Защо?

— Не мога да ви... обясня...

Лукиянов кой знае защо ми повярва.

— Трябва да понапрегнем мозъците си! — По примера на баща ми той едва не събори на пода мастилницата. И се обърна към мама: — Вие наминете при мене утре по този въпрос. — После се обърна към баща ми: — А вие наминете днес. Относно третия цех... Трябва да понапрегнем мозъците си!

Той си отиде в кабинета, без изобщо да попита кой съм аз. Може би се досещаше?

— И все пак аз го обичам — каза татко. — Той е умна глава.

— А душа?... — тихо попита мама.

— И душа има. Само че тя няма време да се проявява...

8

Когато вечерта отидох у Виктор Макарович, той вече знаеше всичко.

— Откъде?... — попитах аз.

— Позвъни ми Петя Лукянов.

Бившите си ученици той наричаше така, както ги е наричал някога, когато са били деца.

— Но защо не сте ни казали, че Лукянов е пял във вашия хор?

— Той никога не споменаваше за това... Мислех, че тази страница от биографията му е неприятна.

— Неприятна? Нищо подобно! Просто не е станал певец. Значи практически за него е нямало значение, че е пял.

— Той беше много способно момче. Не при мене. А после. Побеждаваше на математически олимпиади. Не му се сърдя.

— А на този певец?

— На Женя Наливин ли? — Виктор Макарович помълча. — За грешките на учениците вероятно и учителите са виновни.

— Е, тук вече не мога да се съглася! — възмутих се аз. — Само той е виновен. Само той! И още Дирдома.

— Добре че Маргарита Василевна дирижира хора — неочаквано каза Виктор Макарович. — Тя ще опази всичко... Уверен съм.

— Ще опази! Тя ще опази — завиках аз. — А с това художествено ръководство... Лукянов каза: „Лошо стана“. Той искаше да обърне абсолютно всичко. Но закъсня...

— Би било невъзможно — каза Виктор Макарович.

— Защо?

— Е, първо, Женя Наливин е мой ученик. А второ, победата за чужда сметка... е почти поражение. — Той отиде до прозореца. Стори ми се, за да скрие от мене лицето си. — Май че е време да теглим чертата...

— За нищо на света! — завиках аз. — За нищо на света... Лукянов и мама такива неща ще измислят! А вие засега си починете...

И на мене да ми предложеха сега да си почина, щях да съм най-щастливият човек! А помните ли, вие съчинихте две песни? Те имаха огромен успех. Съчинете още!... А мама ще напише текста. Тъкмо сега тя е в литературния кръжок!

— Ех ти, добрият мой „обявител“ — каза той, без да се отдръпне от прозореца.

ПРОСТИ МИ...

Години... Те са дълги, когато са още пред нас, когато ни предстоят. Но ако по-голямата част от пътя вече е измината, те изглеждат толкова бързоходни, че с тревога и тъга си мислим: „Нима остава толкова малко?“.

Не съм бил в този град много отдавна. По-рано идвах често, а после... все работа, работа.

На площада пред гарата видях същите есенни цветя в кофи с вода и същите светлозелени коли, опасани с черни квадратчета. Както миналия път, както винаги... Сякаш не съм заминавал.

— За къде сте? — попита шофьорът на таксито, като тежко, с напрежение включи брояча.

— В града — отвърнах аз.

И потеглих към мама, при която (как така се случи!) не бях ходил вече десетина години.

През октомври четиридесет и първа вървахме с нея към гарата през същия този потънал в тъмнина площад, като газехме в ями и локви.

Мама ми забрани да се докосвам до старомодния, ужасно тежък сандък: „Тая работа не е за теб. Ще се пресиши“.

Като че ли и по време на война единадесетгодишното момче може да се смята за дете.

Преди да отпътуваме, предупредиха всички, че могат да вземат със себе си „само един багаж“. Мама избра сандъка, обкован с железни ленти. В него според домашната легенда някога се е пазел чеизът на прабаба ми.

Чеизът явно е бил голям, защото сандъкът ми се струваше бездънен. Едната дръжка бе хванала мама, а втората Николай Евдокимович. Той нямаше свои вещи: един ден преди заминаването ни, когато Николай Евдокимович дежурял някъде, домът му бе разрушен от бомба.

— Добре че нямам семейство — каза той. — Да загубиш вещи не е толкова страшно.

Със свободната си ръка мама ме държеше здраво за лакътя, сякаш можех да се дръпна и да избягам.

— Гледайте къде стъпвате! — предупреждаваше мъж с брезентово наметало и качулка. Измръзналият глас без желание се изтръгваше от качулката като от рупор и чувстваше неудобство от своята загриженост.

Николай Евдокимович помоли мама да се спре. Той остави сандъка на дъските, струпани наред пътя.

Някой, който крачеше отзад, се блъсна в нас и глухо неясно изруга.

— Извинете — каза Николай Евдокимович. — Заболя ме кракът. Ако нямате нищо против...

И приседна на сандъка. Не можеше да признае на мама, че просто се бе уморил.

Той обичаше мама. Всички го знаеха.

— Всеки вижда колко е красива — постоянно ми казваше татко. И при това винаги въздъхваше.

Искаше му се никой на света да не забелязва красотата на мама. А най-вече Николай Евдокимович да забрави за нея.

— Повярвай ми, Альоша, не изпитвам към него никакви... такива чувства — обясняваше мама. — Искаш ли да ти се закълна? В живота си, дори и в твоя!

Моя живот тя оставяше на мира.

— Нищо не изпитвам към него — настойчиво убеждаваше тя татко.

— Но той *изпитва* към тебе. А това, разбери...

— И тогава какво? Да го захвърлим на произвола на съдбата? — попита тя веднъж.

И рязко се изправи, сякаш бе взела окончателно решение. След такъв тих разговор тя често се изправяше така, като даваше да се разбере, че нейните аргументи са изчерпани. Гласът ѝ се изменяше, ставаше сух като река, загубила своите топли дълбоки води и изведнъж оголила каменистото си дъно.

— Ти умееш да укротяваш дори заварчиците и техническите ръководители на строежа. Какво остава за мен, интелигента биолог? Аз се предавам! — викаше друг път татко. И вдигаше ръце.

Такива разговори у нас се водеха често. При един от тях мама каза на татко:

— В института наричаха Николай Подхвърления.

— А *на тебе* къде ти го подхвърлиха?

— Ами там, в строителния институт. Защо питаш за нещо, което отдавна ти е известно?

Мама рязко стана.

— За съжаление мене никой не ме е подхвърлил във вашия строителен институт — рече тъжно татко.

Той ревнуваше мама от миналото ѝ. Както впрочем и от настоящето, и от бъдещето:

— Някога ти ще ме оставиш.

— А него забрави ли?

Мама кимна с глава към мен.

— В какви дебри навлязохме ние с теб. И всичко заради Подхвърления. Заради този безобиден княз Мишкин — възмути се мама.

Княз Мишкин, Подхвърления... Това трябваше да убеди татко, че е в пълна безопасност.

Оттогава баща ми започна да нарича Николай Евдокимович само Подхвърления, като че ли бе престанал да мисли за него сериозно.

Той беше по-висок от Подхвърления най-малко с половин глава, а може би с три четвърти. Не казваше по десет пъти на ден: „Ако нямате нищо против...“. И все пак аз виждах, че продължава да се страхува от сухичкия, късоглед Николай Евдокимович с дебели стъкла на очилата. От моя гледна точка това беше необяснимо. Още повече че мама, макар да я намираха за красавица, в ония времена ми се струваше съвсем възрастна жена: тя беше вече на тридесет и седем години!

Според мен Подхвърления не можеше да представлява заплаха за нашето семейство. „Абе каква ти любов на тая възраст? — разсъждавах аз. — Виж при нас, в четвърти клас... Това е друго нещо!“

Но татко мислеше иначе... Ако Николай Евдокимович поканеше мама на валс, той казваше:

— Тя за съжаление е много уморена.

— Пълна съм със сили и енергия! — заявяваше мама. И ставаше да танцува.

Беше свикнала да държи на своето не само защото беше красива, но и защото работеше като началник в строителна дирекция: и наистина ѝ се подчиняваха заварчици и технически ръководители.

— Твоите про-раби^[1]! — казваше татко, като слагаше ударението върху втората половина на думата.

Ако Подхвърления откриеше, че „има точно три билета за кино“, татко си спомняше, че същата вечер са канени с мама на гости.

— Мене никой не ме е канил! — възразяваше мама.

Тя винаги казваше истината. „Сечеше“ според татко.

*Различни форми има даже честността
Но моля, щом не ѝ достига доброта...*

Веднъж татко започна да рецитира тези стихове, но се препъна.

— Честността си е честност! — заключи мама. И рязко стана.

— Аз не те щадях — тихо каза тя, когато татко получи повиквателна заповед и се готвеше да върви на сборния пункт. Или, по-точно, на фронта. — Не те щадях... Прости ми, Альошенка. Но ти винаги можеше да бъдеш абсолютно спокоен. Мъчех се да те възпитавам... Глупаво беше. С близките човек трябва да намира общ език. Ето кое е най-важното... Ще ми простиш ли?

— Да, разбира се — отвърна татко, — Подхвърления ще пътува с теб и Дима в същия ешелон, нали?

Че ще заминем, вече беше ясно. Но кога точно — никой не знаеше.

— Искаш ли да тръгнем с друг ешелон? — попита мама.

Чувствах, че тя никога вече няма да стане рязко от дивана и няма да разговаря с татко като началник на строителна дирекция.

— Ами ако няма друг ешелон? — рече татко. — Нима мислиш, че мога да ви рискувам?... — така каза той. Но на мен ми се стори, че все пак се страхува от нашето пътуване в един ешелон с Подхвърления много повече, отколкото да отиде на война. От войната той въобще не се страхуваше.

— Обещай ми, че ще бъдеш спокоен. За нас... За мен! — молеше го мама. — И пиши... Всеки ден ни пиши. Ти не си представяш колко много те обичаме ние!

— А ти?

За татко любовта на мама беше винаги по-скъпа от моята. Аз знаех това. И не ми беше мъчно. Ни най-малко...

В двора на училището за медицински сестри, където беше сборният пункт, като се сбогуваше, татко тихо попита мама:

— В един вагон ли сте с него?...

— Ще пътуваме в товарни вагони. С нарове — отговори мама. — Щом искаш, ще бъдем в различни вагони. Само да не мислиш... Нито за секунда! До края на войната!... До края на живота ни.

Тя зарида. И аз се разплаках.

— Ама вие какво? Аз скоро ще се върна... — като всички наоколо обеща татко. Беше седми август. — И Подхвърления нека ви помага. Край вас трябва да има близки хора!

— Можеш да бъдеш абсолютно спокоен! — почти извика мама.
— Кълна се във всичко на света. Дори в неговия живот!
И ме притисна към себе си.

[1] Игра на думи: на руски технически ръководител е прораб. ↑

Знаех, че човек започва да цени хубавото много по-силно, когато то си отива. И че нашите придобивки стават хиляди пъти по-скъпи, когато се превръщат в загуби или спомени. По-рано тази истина ми се струваше ясна като бял ден, следователно не много мъдра.

Но като се люшках на нара, под покрива на товарния вагон, където имах много време за размишления, разбрах, че първият признак на мъдрата мисъл е нейната точност: всичко, което доскоро беше всекидневие и нещо най-обикновено, започна да ми се струва нереално, невъзвратимо. А неприятностите и грижите, които толкова ме вълнуваха преди, сега не бих могъл да съзря под нито един микроскоп.

С нежност си спомнях за нашия учител по физкултура, който никога не ми бе писал друго освен три минус, и за съседите, които казваха, че много силно тръшкам вратата и не се съобразявам с никого. „Цениш, когато губиш“ — тази истина войната ми вдълбаваше в сърцето и в главата все по-упорито, с жестока последователност.

Татко предварително ни беше обяснил каква флора и фауна ще ни посрещнат на Урал — той беше биолог. Но ни посрещна само един нисък, неестествено широк в раменете човек, който приличаше на куб, увит в брезентово наметало с качулка. От качулката до нас стигна пресипнало съобщение, че „коли, колкото има, ето ги тук и повече няма“.

Пътуването с влак по-рано за мен винаги е било празник. „Гаранцията, че ще се върнем — ето кое е било най-приятно в пътуването!“ — разбрах аз после, след много години.

— Какво става с Москва? — чу се в тъмнината гласът на Николай Евдокимович. Прецапахме през локвите още няколко крачки. — Нима...

— Не може да бъде! — Мама се спря точно така, както по-рано рязко ставаше от стола.

И тръгна нататък. Закрачихме и ние.

— Аз съм сигурен... Абсолютно сигурен! Но цял ден не сме слушали съобщение от Информбюро.

На всяка гара Подхвърления скачаше от вагона на траверсите, после на мократа земя и тичаше към будката за вестници или към високоговорителя, ако нямаше будка. Узнал, че „след упорити боеве нашите войски са напуснали“ някой град, той го казваше само ако го попитаха! И то много тихо!

И поглеждаше със страх към наровете, на които лежахме ние с мама: не искаше да ни тревожи.

Никой не ни съобщаваше дълъг ли ще бъде престоят на влака на тази гара, никой не знаеше кога ще се ударят глухо един о друг и кога ще заскърцат чугунените буфери, кога ще потеглим нататък.

— Ще остане... Някъде ще остане! — безпокоеше се мама. И аз се боях много от това.

За две седмици, прекарани в път, ние с мама излизахме на перона само на големите градове. Тя не ми пускаше ръката нито за миг. Търсехме някогашните ресторанти по гарите, за да получим срещу купоните си някаква чорба и парче хляб.

„Да не се загубим, да не останем, да не се разделим...“ — войната ни заобикаляше от всички страни с такава опасност. Но мама най-много се страхуваше да се отделям от нея. Тя дори обясняваше, че тъй като съм едва на единадесет години, спокойно мога да ходя с нея и в тоалетната. Аз се възпротивих... И тя почна да ме пуска там на големите гари с Николай Евдокимович.

Ако ние с него се забавехме, мама, леко открехвайки вратата, като гледаше някъде встрани, изплашено питаше:
— Тук ли сте?

Той отговаряше:

— Тук сме.

„Да... каква любов може да има на тая възраст?“ — потвърждавах аз някогашното си мнение.

Човекът куб извика прегракнало от качулката като през рупор:

— По-бързо! Колите няма да чакат.

Мама още по-здро стисна лакътя ми.

Девет или десет покрити камиона бяха спрели в края на площада. Бяха се струпали на едно място като стадо мълчаливи животни, докарано на водопой.

— Сгъстете се още, другари! — изкомандва качулката.

Подхвърления протегна ръка на мама от дъното на камиона, но тя му подаде първо мен.

А зад нас се катереха и „сгъстяваха“ все нови и нови пътници от ешелона.

Във влака от наровете почти не се чуваха гласове. Не поради тракането на колелата, а защото объркаността и неизвестността някак бяха сковали хората.

И в камиона царуваше напрегната тишина.

— По-внимателно, тук има дете! — предупреди мама.

Не ѝ възразиха. Но и никой не можеше да изпълни молбата ѝ. Притискаха ме и ме „сгъстяваха“ на общо основание: в покрития камион нямаше места за пътници с деца.

Помислих си, че ще трябва просто да забравя възрастта си. Да взема и да забравя...

3

Но мама не искаше да забравям. В студената барака, която се отопляваше с едва тлеещи кюмбета, тя превърна нашия сандък в маса и каза:

— Тук ще си учиш уроците!

Каза го с властния глас на началник в строителна дирекция, защото ми беше нужно да ме стреснат и убедят, че животът си продължава.

„Стайте“ се отделяха една от друга с чаршафи, по-раншни покривки или пердета, опънати на въжета като пране.

Мама научи къде се намира училището и още на другия ден, щом разсъмна, веднага ме поведе нататък.

— Ти и без това си изостанал вече от класа си! — с упрек каза тя. Като че ли си бях почивал в някой пионерски лагер или се бях наслаждавал на измислени болести, както се бе случвало в мирно време.

Нашето ново местожителство беше на брега на една уралска река, чието име дотогава не бях срещал.

Военният завод напомняше човешки организъм, атакуван от претоварване, но не отслабнал: сърцебиенето му се чуваше из целия град денем и нощем. Вместо кислород вдишваше електроенергия, а издишваше пари и дим. Нямаше време да мисли за външния си вид, облеклото му беше поизбеляло, поизносено...

Строителите трябваше да увеличат капацитета на този организъм неколккратно в невъобразимо кратки срокове. Заводът беше заобиколен от къщи, чиито опушени тухли някога са били червени, от вкоренени в мократа кал едноетажни бараки, от клуб, наречен Дом на културата, и училище, където децата учеха на три смени.

На училището беше окачен плакат: „В тила — като на фронта!“.

— Разбра ли? — попита ме мама. — Макар че не обичам този лозунг: все пак фронтът си е фронт, а тилът — тил.

— Но навсякъде пише така — опитах се да ѝ възразя аз.

— За разлика от татко ти — прекъсна ме мама с тона на началник на строителна дирекция, — дойдохме в безопасна зона. За да можеш да учиш. Между другото и за това... Разбра ли? Няма да имам време да ти го напомням.

Мама започна да няма време още от дванадесет часа на същия ден. Извикаха я в стройуправлението и я назначиха за „инженер ръководител на комплектуването и възстановяването на оборудването“. Името на мамината длъжност беше толкова дълго, че аз уплашено я попитах:

— Какво значи това?

— Нищо страшно — отвърна мама. — Пристигат ешелони с оборудване. То трябва да се прибере в старите цехове или под навес, докато построим нови.

— Каторжна работа — чу се мъжки глас иззад стария избелял ковчор с езеро и два лебеда, който ни отделяше от съседите.

— Били ли сте на каторга? — попита мама.

— Още не ми се е случвало.

— Тогава откъде знаете?

Мама не обичаше паниката.

— Ами че зная! — монотонно настояваше гласът зад езерото с лебедите. — Наистина добавят нещо за хапване заради работа при вредни условия.

— Ето, виждаш ли — отбеляза мама. — Всичко си има своите светли страни.

И тя умееше да ги намира.

— Аз рядко ще си бъда вкъщи — каза тя след няколко дни. — Ешелоните пристигат един след друг. Така че ти си кани другари. Или другар... Да не ти е скучно.

Тя самата имаше само един приятел. Онзи, който ѝ бяха „подхвърлили“ в строителния институт.

— И тук ми го подхвърлиха в моята група — съобщи ми мама.

— На каторжната работа? А нима ще издържи?

— Ние с вас сме в зона на пълна безопасност: спим на легла, не ни бомбардират. Тилът си е тил! — отвърна тя.

— Искях да кажа... че Подхвърления е много слаб.

— А в окопите само юнаци ли са?

Мама извади от чантата кюфтета, завити в местната многотиражка — хартия трудно се намираше.

— Ето, виждаш ли, допълнителна дажба. Заради работа при вредни условия. Грехота е да се оплакваме!

Както го искаше мама, аз се сдобих с приятел: Олег, по прякор „Многодетния брат“. Той имаше две по-малки сестри. Втората се бе родила на двадесет и втори юни, една година преди да започне войната.

— Ама че го измисли! — каза Олег. — Опитай сега да се радваш в деня, когато се е появила на бял свят...

„Многодетния брат“ тичаше в детската кухня за храната, която, както казваше той, в мирно време и възрастните не биха хапнали.

— Но организмът се приспособява към всичко — обясни моят нов приятел.

Олег беше година и половина по-голям от мене.

— На вашата възраст това е много! — уверяваше ме Николай Евдокимович. — Спомни си Толстой! „Детство“, „Юношество“, „Младост“ — така нарече той трилогията си. Става дума за различни епохи в човешкия живот. Ако нямаш нищо против...

Но нас с Олег не ни разделяха никакви *epochi*. Когато казах това на Подхвърления, той се замисли:

— Войната въобще сближи хората... макар че на пръв поглед като че ли ги раздели.

... Олег мъчно можеше да си приготвя уроците у тях.

— Сестрите плачат в дует.

— И как спиш тогава?

— Организмът привиква към всичко.

Той идваше да учи у нас. Но преди да седне над учебниците, казваше:

— Аз тук малко...

И премиташе нашата „стая“, оправяше „езерото с лебедите“ на връвчицата, закърпваше нещо по дрехите ми. Двете му сестри го бяха научили на труд.

Олег изглеждаше не само слаб, но и крайно изтощен. Затова носът и очите му се открояваха някак особено. Когато разбра, че баща ми е биолог, а по-рано е преподавал анатомия, Олег каза:

— Аз чудесно мога да му служа за експонат!

Той обичаше да се надсмива на своята мършавост.

Баща му двадесет дни след началото на войната беше загубил лявата си ръка и работеше в редакцията на същата строителна многотиражка, с която мама си завиваше кюфтетата.

Те имаха пишеща машина. Това ми направи силно впечатление.

— Дадох му я срещу разписка — каза Олег. — Сестрите ми заспиват, когато той чука на нея. Татко започва да пише с дясната ръка и те млъкват — приспивна песен! Понякога и аз му помагам.

— Можеш ли да пишеш на машина?

— Че какво толкова!

* * *

Бързах към мама. Тя вече дълго ме чакаше. Знаех...

И така напрегнато желях да я видя, че несъзнателно, без да си давам сметка за това, което върша, някак отлагах срещата. По пътя реших да мина край дома на Олег.

Водачът на таксито се раздражни заради непредвиденото спиране. А когато слязох от колата и тръгнах към входа, той ме изпрати с поглед, пълен със съмнение: дали ще се върна? Дали няма да избягам, без да си платя?

За да го успокоя, върнах се и като залог оставих на задната седалка букета, който бях купил за мама от пазара при гарата.

После влязох във входа. Всичко си беше същото... Само стените бяха боядисани в друг цвят.

Нямаше защо да се качвам на третия етаж: Олег и близките му отдавна не живееха там. Бяха си заминали в родния край, в Белорусия. Пишихме си...

Върнах се в колата. Едва бях хлопнал вратата и шофьорът рязко подкара. Така изрази недоволството си.

Бих могъл да му обясня, че съм искал за малко да се върна към своето минало. Но изражението на лицето му не предразполагаше към

откровеност.

Още първата сутрин след като пристигнахме, по пътя за училището, ние с мама изтичахме до пощата. Татко трябваше да ни пише „до поискване“. Така се бяхме уговорили.

— Предчувствам, че ни чака писмо! — непрекъснато повтаряше мама през четиринадесетте дни в ешелона, като безброй пъти препрочиташе писмата, които бяхме успели да получим от татко в Москва.

В пощата нямаше нищо.

— Сега ние с теб ще живеем така: от писмо до писмо — каза тъжно тя. — Трябва да свикваме. Какво да правим!

Тя помоли да дават на мен „кореспонденцията“, която ще идва на нейно име. Разбрах, че се готвеше да прекарва на строежа по цели денонощия, а пощата работеше само до шест часа.

Когато излязохме на улицата, мама ме попита:

— Мислиш ли, че аз често го огорчавах?

Не знаех какво да й отговоря. Тогава тя продължи:

— Сега са страшни само раните, които може да получи той. Или е получавал в миналото. От мене например... Само тези рани са опасни. А ние с теб се наредихме добре.

— Добре е, че той може да бъде... абсолютно спокоен — машинално повторих аз онова, което бях чул от нея в двора на училището за медицински сестри, когато се разделяхме с татко.

— Спокоен ли? Нима там, където е той... може да има спокойствие? Ти въобще представяш ли си какво става там?

— Представям си.

— Човек не може да си го представи! — Мама рязко се спря, сякаш както някога демонстративно ставаше от дивана или от стола. — Отбивай се в пощата всеки ден. Всеки ден! Аз трябва да знам има ли писмо, или не.

— Ще се отбивам. Непременно!

Тя пак тръгна.

— Винаги ми е било ясно, че е по-лесно да прекараш сам и най-тежката болест, отколкото да преживяваш боледуването на близък човек. Но не съм си представяла какво значи непрекъснато да очакваш беда. Сега не бива да си разрешаваме отдих... нито за минутка!

— Нито за минутка!

— За да нямаме време да си загубим ума... — Тя извади от чантичката си снимката на татко, дето той беше съвсем млад и весел. — Винаги е бил по-беззащитен от мен. Така изглеждаше в обикновения живот. Мъжете поемат най-страшните тежести на века, а от зъбобол се страхуват. Това е известно. Аз съм длъжна да бъда... до него... Макар и тук!

— И аз.

— Не... Ти си дете! Ние с теб отиваме в училището. Още сега. Никой не може да те лиши от това. Детството не се повтаря.

— И старостта не се повтаря...

— Тя ни е достатъчна веднъж! А пред Альоша аз все пак съм виновна.

— В какво?

— Струва ми се, че не може да се обича по-силно, отколкото го обичам... особено пък сега. Той не знаеше това.

— А мене? — тихо и нетактично полюбопитствах аз.

— То е друго. Майчинството... е нещо по-висше от любовта.

Успокоих се.

— Винаги ми се искаше да му докажа... Да му дам да почувства — тихо като виновна продължаваше тя. — Но не бързах. С възпитателна цел. Каква нелепост! По-добре късно, отколкото никога ли? Не, не, Дима... За доброто трябва да се бърза, иначе може да не стигне до адресанта. Съгласен ли си?

— Съгласен съм.

— Ако нещо се случи, аз няма да си го простя. Не, не само... Аз просто няма да го понеса.

След двадесет дни, когато се отбих в пощата, където вече ме познаваха, бледото момиче на гишето за миг се оживи и каза:

— Днес има за вас...

Тя прехвърли няколко писма с пръстите си, които изглеждаха много тънки, поради подутите стави. Беше студено почти колкото и навън. Ръцете на момичето, разбира се, бяха премръзнали, но не почервенели като моите, а прозрачни, безкръвни.

Тя ми подаде плик без марка.

Без да се отдръпна от гишето, аз веднага го скъсах. Извадих листче, на което беше напечатано нещо. Само собственото, бащиното и фамилното име на татко бяха написани с мастило на ръка. Препрочетох всичко три-четири пъти спокойно. И едва петия път разбрах, че баща ми е изчезнал безследно.

На улицата ме чакаше Олег. Изтичах при него с бялото листче в ръка. Олег го прочете... Носът му се набръчка като при внезапна светлина, очите му станаха още по-кръгли. Той имаше две по-малки сестри и умееше да утешава.

— Изчезнал? Тази дума има няколко значения. Спомни си... „Изчезнал“ в смисъл на загинал не се употребява. Тук има друго значение: изчезнал е, не знаят нищо за него. Това е...

Като по-голям брат, той умееше да втълпява, да обяснява.

— Ами ако е загинал... така ли пишат: „загинал“? — попитах аз.

— Така пишат. И онова се казва „скръбна вест“. А тука имаме известие. Неприятно, разбира се. Няма да те заблуждавам.

Аз знаех, че той и родителите си никога не заблуждаваше.

Като взех листчето от Олег, отново впих очи в редовете му и твърдо и окончателно осъзнах, че моят баща вече го няма. Няма го никъде... завинаги...

Не заплаках. Но разбрах какво значи да „не знаеш къде да се денеш“. Върнах се в пощата и попитах болнавата девойка кога е дошло това писмо.

— Днес — отговори тя. — Ти вчера нали идва?

После, като забравих за Олег, хукнах към строежа.

— Къде отиваш? — чух гласа му зад гърба си.

— При мама.

— Защо?

— Да ѝ покажа...

— Ти имаш ли ум?!

Двамата се спряхме. „Аз просто няма да го понеса“ — каза ми мама тогава, при пощата. Как можах да забравя това?!

— Но какво да правя? — попитах Олег.

— А къде ти е чантата?

Чантата ми наистина я нямаше.

— Забравих я в пощата. На гишето...

Затичахме обратно. Чантата вече беше зад стъклото, върху масата до болнавата девойка.

— Ти... Ти какво получи? — попита тя.

Нищо не можах да изрека в отговор.

— Баща му е изчезнал безследно — обясни ѝ Олег. — Не е загинал... а просто няма следи от него. Нали това са различни неща.

— Вероятно — каза тя. — Не мога повече да работя тук...

И закри очи с болезнено белите пръсти с подути на свивките стави.

Спомних си пръстите на татко. Той често седеше на масата и сортираше билките, които сам отглеждаше. Тревите бяха изсъхнали, напомняха сено, а пръстите на татко — загорели, грапави, но внимателни. Струваше ми се, че той се страхува да не се изсипе от тревите нещо нужно и те да загубят лечебните си свойства.

Татко беше нежен, мечтателен човек. „Ленинградски интелгент!“ — поясняваше Николай Евдокимович, макар че той самият беше кореняк и до мозъка на костите московчанин.

Баща ми обичаше гората, но още повече го привличаха полята и ливадите. „Високата гъста трева е здраве — казваше той. — Тя е символ на простора и на живота!“

И на живота...

— Не се прощавай с баща си — каза Олег зад мен, отгатвайки мислите ми. — Да вървим.

Излязохме на улицата.

— Дай ми плика — помоли той.

Подадох му го.

Той внимателно пъхна листчето с известието в плика. И също така, без да бърза, грижливо му намери място в своята чанта.

— Нека остане у мен. Иначе майка ти може да го види.

Аз отново забързах нагоре по стъпалата на пощенския клон и надникнах през полуотвореното прозорче.

— Само не казвайте на мама, че сме получили писмо. Ако тя дойде!... — помолих девойката, която още не беше свалила ръце от лицето си.

В пощата нямаше никой друг, защото по това време целият град работеше.

— Олег каза, че татко... може и да се намери...

— Не мога повече да работя тук — отговори девойката, която, изглежда, не вярваше на Олег.

* * *

— За две минутки... Спрете, ако обичате — помолих отново шофьора.

Той удари спирачката така, че аз се блъснах в гърба му.

Пощата си беше все там. И от същото прозорче подавах кореспонденцията „до поискване“. Пет-шест души стояха и чакаха. Но по лицата им не беше изписана нетърпелива тревога.

Отдалеч надникнах зад прозорчето. Пликовете прехвърляше една девойка, която мъжете от опашката поглеждаха с интерес. И тя го заслужаваше.

Шофьорът отново подкара, като че ли участваше в автомобилно рали и току-що му бяха дали старт.

Мама се прибираше от работа късно вечер. Понякога нощем. И сутрин... Поотдръпваше чаршафа, който отделяше нашето жилище от коридора. Другата ни „стена“ беше стар поизлинял ковчор. Мама влизаше безшумно, но аз се събуждах. Задаваше ми няколко основни въпроса... Преди да ми разкаже шепнешком за своите работи, отваряше издутата си чанта, натъпкана с хартии и чертежи. Измъкваше от дъното нещо за ядене, завито във вестник, и ми го подаваше. В чантата непременно имаше бутилка мляко, която също се полагаше на мама „заради работа при вредни условия“. Седнал на дюшека, аз ядох хляб с кюфте и пиех мляко.

— Вредно е да се яде толкова късно — казваше мама. — Но войната обърна всичко надолу с главата.

— Ами ти хапна ли?

— Разбира се — отговаряше тя.

И набързо ми разказваше как е успяла да намери поредното „уютно местенце“ за някакви многотонни „детайли“, пристигнали отдалече. Говореше толкова тихо, че едва я чувах, но от другата страна на „езерото с лебедите“ някой непременно се обръщаше в леглото и въздишаше.

— Трябва всичко да се приеме, да се разтовари, да се сортира. Да се опази от дъжда и снега — шепнеш ми мама, като се приготвяше да поспи малко.

Уморен вид тя нямаше. Дори си навиваше косите на смачкани хартийки и си мажеше лицето с вазелин:

— Изпръхнало е... Трябва да се грижа за себе си. Че току-виж татко ти се върне и не ме познае!

Тя често ми обясняваше колко е важно да се спазва техниката на безопасността.

— Да бързаме, но да я спазваме! Ако това правило съществуваше и там, дето е баща ти...

В такива моменти аз закривах лицето си с одеялото или казвах, че трябва да изтичам за малко навън.

Всеки път мама питаше още от прага:

— Ходи ли в пощата?

— Ходих.

— Няма ли нищо?

— Засега няма.

Когато се връщаше у дома по-рано, от другия край на бараката при нас идваше Николай Евдокимович.

Ние с него на два гласа й обяснявахме, че писмото може да се е загубило, че пътят от фронта до Урал е много дълъг.

Не казах за известието дори на Подхвърления — това беше наша тайна — на мен и на Олег. И на онази болнава девойка, която все искаше да напусне своето прозорче.

На строежа Николай Евдокимович всячески се мъчеше да облекчи участта на мама.

— Ние с него комплектуваме въздушни резервоари. И помпи — шепнеше ми през нощта мама.

— Какви помпи?!

— Каквито в тази барака едва ли биха се побрали. Предлага ми своята млечна дажба... А за какво ми е тя? За да се състарявам ли, за да дебелея? Татко ти ще се върне и няма да ме познае. Ние, жените, сме къде по-издръжливи от мъжете... Че аз никога през живота си не съм ходила на зъболекар! — и блесна мамината усмивка, за която съседите в Москва казваха, че е „като на Любов Орлова“. — На мъжете им трябват много повече калории!

Тя навярно имаше предвид и мене.

На мама ѝ „подхвърлили“ Николай Евдокимович, когато той бил вече в зряла възраст. Преди това работил много години по строежите като инженер без диплома, нямал завършено висше образование.

— Не исках да приключа живота си с незавършено образование — казваше Подхвърления — и на тридесет и пет години постъпих в четвърти курс.

Там срещнал мама, която била почти тринадесет години помлада от него. Мисля, че затова тя се обръщаше към Подхвърления на „ви“. В отговор той също ѝ говореше така. Баща ми и поради тази причина ги поглеждаше с подозрение.

— Защо не е завършил института на младини? — попитах аз веднъж. — Не се ли е учил добре?

— Как можеш да допуснеш, че той не се е учил добре?! — обиди се мама заради Подхвърления. — Родителите му са били тежко болни и той е издържал семейството. Ти мъчно ще разбереш това.

Подхвърления обичаше „старците“ си всеотдайно. Случило се така, че и двамата били приковани на легло дълги години. В тяхното семейство всички били привързани един към друг до болка. В буквалния смисъл: когато бащата бил повален от паралич, майката не понесла тази мъка и сърдечните пристъпи не я оставяли на мира. Семейство Елизарови като че ли се абонираше за лекарите и лекарствата... Поради това Николай Евдокимович не се оженил. А после срещнал мама и останал ерген завинаги.

— Именно любовта го направи вечен ерген... Изглежда малко старомодно — каза на мама една съседка. Тя мислеше, че аз, по онова време още първокласник, няма да разбера: възрастните често грешат в това отношение.

— Не наричай старомодно онова, което е недостъпно за теб — отвърна мама. — Ние често бъркаме съвременността със себе си. А рицарството, имай предвид, винаги е съществувало!

Значи тя смяташе Подхвърления за рицар... И той беше тъкмо такъв.

Погребали родителите му във Ваганковското гробище.

— И моето място е там — казваше Николай Евдокимович, като че ли мечтата му беше по-скоро да стигне до това място. — Само там... Това е единственият пункт в моето завещание.

От всичко на света Подхвърления обичаше най-много Москва. А след нея — мама.

Той познаваше и най-малките улички на Арбат, на една от които живеехме и ние. Можеше безпогрешно да каже у кого и за колко дни е гостувал Пушкин, къде е умрял Гогол и къде са ходили Веневитинов или Вяземски.

— Ти караш ски по Гоголевски булевард, нали? Ще имаш ли нещо против, ако ти предлага някога да се поразходим по тия места без ски? Там, близо до Кропоткинските врати, има такива светини...

— Знаете ли, веднъж през зимата близнах бронза на паметника. Искях да опитам снега!

— И езикът ти се залепи на бронза?

— По-добре да беше взел езика на Гогол, отколкото да му подаряваш своя! — намеси се мама.

— По този булевард аз се спускам и от „могилите“ — съобщих на Подхвърления.

— „Могилите“! — тъжно повтори той. — Някога ще разбереш, че това са заледени малки възвишения. С времето нашите представи се изменят толкова много!

— Защо говорите за това с печал? — попита мама.

— „Моята печал е светла...“ Тя е породена от съжалението, че само зрелостта определя толкова точно разликата между могили и възвишение.

Той цитираше Пушкин постоянно, като смяташе, че поетът е казал всичко за всичко на света.

— На моята възраст това вече може да се постигне! — твърдеше Подхвърления.

Той вплиташе цитатите в своята реч много естествено, защото те изразяваха точно и неговите собствени разбирания.

На фронта не го бяха взели главно поради слабото му зрение. Стъклата на роговите му очила бяха толкова дебели, че аз изобщо не успях да определя какъв цвят имат очите на Николай Евдокимович. Виждаше се само, че са много добри.

Подхвърления се срамуваше от своя „бял билет“^[1].

— На медицинския преглед ми откриха още куп болести — призна ми той. — Председателят каза: „На практика само ушите ви са здрави“. Имаш ли нещо против такава диагноза? Но на Катюша не казвай!

Той наричаше мама Катюша.

— Имате ли нещо против, ако и утре намина към вас? — питаше той мама.

— Ако се върнем от обекта преди полунощ, моля, заповядайте!

— Значи нямате нищо против?... Може и да съм ви омръзнал: толкова „белези тъжни на сърцето“ помня — каза той.

— Аз имам „размислите хладни на ума“, тъй като утре трябва да посрещаме следващия ешелон. Вие имате „белезите тъжни на сърцето“. И се получава търсеното равновесие.

На другия ден по правило те с мама се връщаха след полунощ. И на втория, и на третия ден също... А след седмица пак успяваха да отделят час-два. Аз много обичах тези вечери, защото си спомняхме Москва, мирните години, които изглеждаха нереални, спомняхме си татко...

Една сутрин, в шест и петнайсет, когато мама вече се приготвяше за работа, Подхвърления се втурна при нас без каквото и да било предупреждение.

— Нали нямате нищо против? — И веднага се вмъкна. — Пред Москва врагът е разгромен. Вие го предвиждахте, Катюша. И говорехте... Ето че стана!

— А как узнахте?

— От радиото.

— Сега току-виж... че дошло и писмо!

— Разбира се... Без съмнение! Ставай и ти — дърпаше ме интелигентният Подхвърлен.

А вечерта се събрахме, за да отпразнуваме този ден.

Уморените сиви лица като че ли оживяха и в бараката стана уютно. Мама винаги е била гостоприемна домакиня. В Москва ако

някой дойдеше у нас неочаквано, без да е поканен, тя го посрещаше сърдечно в коридора и после в кухнята не се хващаше за главата, а казваше откровено:

— Ами сега, каквото имаме...

Ако случайно у нас беше Подхвърления, духовното богатство на семейството, естествено, се увеличаваше. Той разправяше подробно какво е било по-рано на мястото на някоя станция на метрото или на мястото на сградата, в която живееха нашите неочаквани гости, и те бяха много доволни. Мама слагаше на масата всичко, което висеше на куката пред прозореца. И обираше всичко от бюфета с такова изражение на лицето, като че ли той беше претъпкан с храна. Тя даваше, делеше с другия, а *не късаше от себе си*.

Тази вечер, в бараката, мама предложи всички „да обединят запасите си от продукти“, да свалят някогашните покривки, старите ковчори и пердета, които ни разделяха. Бараката изведнъж стана дълга като дървен тунел. Режеха втвърдилите се от студа големи хлябове, които изглеждаха неистински, бутафорни, мажеха филийките с толкова тънък слой масло, че през него ясно прозираха и цветът на хляба, и всичките му шупли.

Някой извади половин бутилка спирт и го смеси с вода така, че от него остана само мирисът.

— „Приятели мои, прекрасен е нашият съюз!“ — възкликна Подхвърления.

Това прозвуча твърде приповдигнато и аз наведох глава, загледан в пода, като в театъра, когато на сцената се играеше нещо неестествено, фалшиво.

Но всички отговориха с ръкопляскане. И тогава мама каза:

— За Москва! И за да се върнат нашите мъже... — Погледна жените и бързо добави: — ... братя и синове!

Стана ми страшно. Усетих тъпа болка в корема. Свих се и приседнах на дървеното легло. Тогава улових втренчения поглед на Николай Евдокимович. Усетих го дори през дебелия стъкла на очилата му.

[1] Бял билет — през Великата Отечествена война медицинско свидетелство в СССР за негодност към военна служба. — Б.пр. ↑

На другия ден, когато се връщах от училище, Подхвърления ме чакаше край бараката. Беше напуснал обекта, което не бе така лесно. Студеният и сух въздух пукаше от време на време, сякаш някой си играеше с дървено детско пистолетче. Наоколо всичко бе покрито със сняг, посивял от пепелта, която ТЕЦ-а, работещ като хората, до задъхване, свръх сили, сипеше върху града.

И отново дебелите стъкла на очилата, дори покрити със скреж, ми се сториха увеличителни: Николай Евдокимович искаше да проникне в глъбините на моята тайна.

— Убит... ли е?

— Не... Мисля, че не.

— Какво пишеше в писмото?

— Вие откъде...

— Катюша нищо няма да научи — за пръв път в живота си ме прекъсна той. — Но сега не крий! Какво знаеш за баща си?

— Изчезнал е безследно.

— „И от съдбата закрила няма“... — прошепна Николай Евдокимович.

— В руски език думата „изчезнал“ има няколко значения — започнах да успокоявам и него, и себе си.

Аз се оглеждах наоколо, скривах устата си с кърпената си мъхната ръкавица.

— Прав си — съгласи се Подхвърления. — Навярно си прав... „Изчезнал“ е по-близо до думата „загубил се“, отколкото до „загинал“. А който се е загубил, може да се намери. — Той ме погледна с надежда.

— Как намираме сили за всичко? — Подхвърления свали очилата си и ги изтри. — Откъде ги вземаме?

— Организмът се приспособява.

— Целият... Освен сърцето — отвърна той. Сгърби се и забърза към строежа.

„Но нали мама може да запита с писмо — помислих си изведнъж. — И ще ѝ отговорят.“

Тя отдавна би запитала, но, както се досещах, просто се страхуваше, предпочиташе неведението. Можеше обаче да не издържи... В кой ли речник бих намерил тогава утешителни значения на думата „изчезнал“?

Трябваше да се предприеме нещо веднага!

Скоро дойде и Олег да си учим уроците.

Обикновено той бързаше, а този път нареждаше учебниците и тетрадките си бавно:

— Баща ми пише на машината и сестрите ми спят.

— И двете ли?

— Те всичко правят колективно!

— А баща ти значи пише?

В главата ми блесна неочаквана идея.

— Мобилизираха всички сътрудници — започна да обяснява Олег. — Останаха само татко и машинописката. Тя почти не може да пише... Но мъжът ѝ и синът ѝ са на фронта. И трябва да получава купони! А пише слабо. Аз мога по-добре... Налага се да помагам на татко: на него му е трудно с една ръка.

— А на мен ще помогнеш ли?

Хванах Олег за раменете и го обърнах с лице към мен. Огромните му очи още повече се разшириха.

— Обясни ми, моля ти се.

— Ще ти обясня... Само че по-тихо!

* * *

— Спрете още веднъж за малко. Няма да слизам. Ще погледам отдалеч... — обещах аз на шофьора.

Бараката, в която бяхме живели, вече я нямаше. На нейно място се бе ширнал парк, наречен Парк на победата.

„Първата победа — спомних си аз — отпразнувахме през зимата на четиридесет и първа точно тук.“

Шофьорът натисна газта, сигурно се боеше да не премисля и да
поискам да се разходя из парка.

Сестрите на Олег наистина заспиваха под звуците на пишещата машина, на тази странна люлчина песен: организмът се приспособява.

Те винаги седяха на една кушетка, оградена от всички страни с добре огладени дъски.

— Това го измислих аз — каза Олег. — Иначе не можеш ги опази: ще запълзят, ще измислят разни глупости — къде ще ги търсиш...

Майката на Олег също беше „сестра“: старша медицинска сестра във военната болница, която се намираще на три километра от града.

— Нощува вкъщи два пъти в седмицата — съобщи Олег.

— Да беше си взела отпуск. Щом... дъщерите й са малки.

— Убеждавахме я. Но убиха двамата й братя.

— Толкова... бързо? — попитах аз.

— Единият през август в Украйна. А другия неотдавна при Калинин... И двамата са по-млади от нея. По-рано тя беше старша^[1] сестра в семейството, а сега е само във военната болница. Ако не бяха те — Олег кимна към кушетката, оградена с дъски — би заминала на фронта.

— И би те оставила?

— Аз съм вече голям.

„Който трябва да отговаря за други, по-рано става голям“ — помислих си аз. А мене мама ме смята за дете.

— Брат й, който загина при Калинин — продължаваше Олег, — току-що беше завършил училище. За какво ли е учил? Писал домашни като нас с тебе. Страхувах се, че мама ще си загуби ума. Била е по-голямата сестра! Разбираш ли?

Като го гледах, него, по-големия „многодетен брат“, разбирах.

— Да имахте баби и дядовци да ви помагат!

— Те останаха в Белорусия. На село... „Тук сме се родили и тук ще...“ А твоите?

— Мама отдавна няма родители, а татковите са в Ленинград.

— И баща ти ли беше... Тоест, исках да кажа и той ли е от Ленинград?

— Подхвърления казва, че „оттам идва цялата му потомствена интелигентност“.

Олег седна пред пишещата машина и бавно затрака — сестрите му, които вече искаха да спят, отведнъж утихнаха.

От името на командира на воинската част ние съобщихме на Екатерина Андреевна Тихомирова, че нейният мъж, леко ранен, е попаднал при партизаните на място, откъдето не може да пише. И че щом освободят Украйна, тя веднага ще получи писмо...

Олег извади от дъното на чекмеджето, изпод вестника, плика, който ми бе връчила болнавата девойка. Там го пазеше. На мястото на листчето с печатния текст сложихме това, което идваше „от командира на воинската част“. И аз скрих плика в чантата си.

После влезе бащата на Олег.

Нито есента, нито зимата не бяха изтрили с дъжд и мраз луничките от лицето му. А ушанката едва се държеше върху щръкналите му твърди коси като върху навита на макара тел.

С едно мръдване на лявото рамо той ловко свали своя шинел без пагон. Рамото някак се прекъсваше в празния ръкав, затъкнат в колана на куртката.

„Провървя му на Олег — помислих си аз. — Баща му няма да бъде призован вече...“ И веднага се засрамах от тази мисъл. Но, все едно, тя си остана с мен.

Кузма Петрович сякаш я прочете и каза:

— Защо ли ме демобилизираха? Нищо не пречи да накараме дясната ръка да се потруди и заради лявата. Да я научим и да я накараме!

Той не се гордееше със своя празен ръкав, а го поглеждаше със смущение.

Дясната ръка, чувствайки се отговорна и за лявата, не знаеше покой. Ту пригладжаше косите, които беше невъзможно да се пригладят, ту пробягваше по клавишите на пишещата машина, като по клавиши на хармоника или акордеон, ту прелистваше дебел бележник.

— Строителният материал за утрешния брой! Времето е такова, че хората нямат кога да разговарят. Тичешком ловя фактите, поръчвам статиите и бележките. Вече свикнах.

— Организмът се приспособява — рече Олег за пореден път.

— Мирното време не може да ни убеди, че наистина трябва да бъде така — прибави Кузма Петрович. — А войната за шест месеца доказва, че човек може да понесе всичко. Само че защо е необходимо да понася *всичко*?

В ранно детство Олег наричал баща си „татко Кузя“. Вкъщи и сега го наричаха така.

— Радостта може ли да бъде безгранична — продължаваше татко Кузя. — Аз съм за това! Но бедата... За да се издържи, за да се понесе, се ражда енергията на сродството. Каквото никога не е имало... Между чужди хора! Забелязали ли сте? — Ние с Олег кимнахме. — Между другото — обърна се към мен татко Кузя — Екатерина Андреевна твоя майка ли с?

— Моя...

— Какво говориш! Не можех да си представя. Чувам „Дима Тихомиров... Дима Тихомиров...“, а да попитам как се казва майка му, все пропусках. И излиза, че си неин син? Добре. Аз съм за това!

— Познавате ли я?

— Неотдавна писах за нея. Не ти ли е показала вестника?

— Не.

— Значи не съм го написал както трябва.

— Какво говорите! Тя просто не обича...

— Не обича ли? Но ти го прочети, аз ще ти донеса броя.

Той говореше и се движеше толкова енергично, като че ли искаше да докаже на себе си, че загубата на лявата ръка съвсем не му се е отразила.

— А за какво сте писали? — попитах аз.

— Те с инженер Елизаров...

— С Николай Евдокимович?

— Точно с него... Та те, двамата, измислиха нов начин да се докарва оборудването до работните места. Предложиха подвижни дървени кранове, тук-там опасани с метал.

— Дървени ли?! — възкликнах аз, като че ли разбирах нещо от подвижни кранове.

— Вече построиха един такъв кран. Представяте ли си: дърво вместо метал. Аз съм за това! Така разрешиха един проблем. И то тихо, безшумно.

— Те не обичат...

— Не обичат ли? Добре. Аз съм за това!

Дясната му ръка, като не намери какво друго да прави, чукна два пъти по масата.

Пишещата машина леко подскочи. Двете сестри се събудиха, уплашиха се и веднага заплакаха.

[1] Старший — (рус.) по-голям, по-възрастен. — Б.пр. ↑

Детството е лишено от опит и затова в мислите и проявите си то е непосредствено до наивност. То е убедено, че доброто трябва да ражда само добро и при това веднага, незабавно.

Олег изтрака на машината писмото, което уверяваше, че баща ми не е загинал... „Ей сега ще го покажа на мама — мислех аз по пътя за дома — и тя ще се успокои.“ В бързината забравих, че това писмо можеше да бъде добре дошла вест и да донесе облекчение само в сравнение с истината, за която мама не знаеше. В онези далечни единадесет години аз обичах мислено да поставям хората на мое място и по такъв начин лесно да предсказвам чуждите постъпки, без да съзнавам, че на моето място мога да бъда само аз самият.

Криех от мама известието, което бе пристигнало от Москва, но изграждах предстоящия си разговор така, като че ли и тя, като мен, вече знаеше всичко.

„... Леко ранен, попаднал при партизаните в такива места, откъдето не може да пише“ — напечата Олег. Това беше радостно върху фона на думите „изчезнал безследно“. Но нали мама не бе прочела тези думи?

Кривнах към пощата. Както и по-рано, отбивах се тук всеки ден и почти всеки ден момичето с прозрачните пръсти ми казваше, че ще си намери друга работа. То повтаряше още: „Триъгълните писма обичам, но от пликовете... ме е страх! Особено когато са тънки и с печат. Защо точно аз да ги връчвам?“.

— Войната е време на писмата — каза веднъж Подхвърления. — Тя разпръсна всички на разни страни. Й хората си пишат един на друг, повече от всякога! Разделя, събира — бавно повтори той старата си мисъл за войната.

В пощата нямаше никой, по това време целият град работеше.

Като ме видя, момичето скочи и лицето му изчезна от прозорчето, скри се зад непроницаемо матовото стъкло. Но аз забелязах, че ръката зад прозорчето взе нещо от масата. А после момичето изтича иззад преградата право към мен.

— Триъгълно писмо! — развълнувано викаше то отдалеч, като искаше по-скоро да чуя това. — Триъгълно... Значи е от него самия!

Аз грабнах хартиения триъгълник от тънките ѝ ледени пръсти. Бързешком го отворих... Страните на момичето си останаха бледи, както винаги, но очите в този момент сякаш ги осветяваха.

„Уважаема Екатерина Андреевна — прочетох аз. — Пише ви един фронтови приятел на вашия мъж Алексей Алексеевич Тихомиров. Той ми даде вашия адрес и помоли, ако стане нещо, да ви съобщя. И ето аз изпълнявам... Вашият мъж Алексей Тихомиров се сражава геройски с враговете и падна на бойното поле...“

— Какво ти става? — чух гласа на момичето. — Какво ти става?!

Върнах се при Олег.

Кузма Петрович вече го нямаше. Сестрите си играеха нещо зад дървената ограда, която обикаляше кушетката им. Олег прочете писмото. Носът му се набръчка като от ярка светлина.

— Мисли за майка си — каза той. И повече не продума нито дума.

Искаше да скрие хартиения триъгълник пак там, на дъното на чекмеджето, под вестника. Но аз възразих:

— Нека остане с мен. Завинаги... Ще разпоря хастара и ще го зашия в куртката, а? Аз ходя винаги с нея... Дори спя с нея, когато в бараката не е палено. Заший ми го... Ти умееш.

Олег извади ножици, конци, игла и мълчаливо, сърчно изпълни моята молба.

Когато почнах да нахлупвам шапката, той ме спря:

— Ти все пак покажи на майка си онова писмо... което напечатахме ние. И... дръж се! — Той се вглеждаше в лицето ми със своите огромни, забравили детството очи. — Ще дойда с теб.

— Ами те? — кимнах аз към двете му сестри.

— Ще извикам съседката. Тя стои при тях... понякога в крайни случаи.

„Биологията е женска работа“ — къде на шега, къде сериозно ми казваше татко. Затова за мъжко начало в нашето семейство той

смяташе мама. Изведнъж нейната сила изчезна. Тя, без да съзнава, седна на сандъка, който ни служеше за маса... безпомощно започна да се оглежда наоколо, сякаш молеше за защита.

— Още нищо не... — опита се да каже Подхвърления, но млъкна.

Мама не препрочиташе, а дълго, както ми се стори, безкрайно гледа хартията с нашето съчинение...

Накрая тя се надигна и се овладя.

— А къде е било това писмо цял месец и половина? — попита тя.

— У мене — отговорих аз.

— Заедно го получихме — увери я Олег.

Тя разгледа щемпела на нашия град и обърна плика, за да намери щемпела на изпращача. Той беше московски.

— А какво общо има... — започна мама.

— Навярно командирът на воинската част е писал до Москва, в Народния комисариат по отбраната — забързах с обяснението аз. — И оттам са го препратили. Ти нали им съобщи адреса ни.

Тя внимателно постави хартията обратно в плика.

— Страхувах се да ти го покажа.

Усетих тъпа болка в корема. Свих се. Хартиеният триъгълник, защит в куртката ми, едва чуто изшумя.

— Днес ядохме нещо в стола — обясни Олег на всички.

— Очаквах го — все още с мъка овладявайки думите си, каза мама. — Докато ние тук си живеем и пеем, той е ранен... и не е в болница, нито в лазарет, а някъде в гората. — Тя помълча и събра сили. — По-рано, когато се простудеше и вдигнеш температура тридесет и седем и три, аз го слагах на легло. При това непременно се надсмивах на неговата мнителност. Слагах го и му се надсмивах... Защо? Ако можех сега да му се извиня!

— Всичко ще се върне на мястото си — обеща Николай Евдокимович.

— По-лесно е да се възстанови завод, отколкото здравето на един човек — отвърна мама. И се хвана за главата. — В гората... Без лекари, без лекарства.

— В партизанските отряди има лекари. Там правят операции — напомни Подхвърления.

— Понякога дори с трион или с кухненски нож. Четох във вестника... Когато се отнася за други, се възхищаваме, но когато е за близки хора, се ужасяваме и страдаме.

— Но нали не възразявате против това, че в партизанските отряди доставят... — започна отново Подхвърления.

— От този отряд, както забелязахте, и писма не могат да се пишат — прекъсна го тя. — Ние тук сме се устроили добре и ни е лесно да разсъждаваме.

На Николай Евдокимович наистина му беше по-лесно да я убеждава, отколкото на нас с Олег: той не беше видял хартиения триъгълник и не знаеше, не можеше да си представи... че татко вече го няма.

— Ще чакаме. Какво друго ни остава? — каза мама. И като забеляза бялата бутилка в края на сандъка — маса, попита: — Защо не си пил мляко сутринта?

— Сега ще го изпия. Може би и ти...

— Аз съм сита.

— Няма да възразите, ако аз донеса моето, нали? — предложи Николай Евдокимович.

— Защо? — учуди се мама. — Не мога да го изпратя в партизанския отряд. Така че пийте: мъжете имат нужда от повече калории.

Мама разтърка слепоочието си, седна на дървеното легло. И запуши ушите си с ръце. Тя не плачеше. Просто не ѝ се щеше да вижда, нито да чува никого.

Ние тихо излязохме.

Дясната ръка на татко Кузя бързо минаваше по клавишите на пишещата машина, без да ги удря.

— Нервници, а мълчи — оплака се Олег. — Не можеш да разбереш какво му е! И защо мълчи? Трябва да се разтовари малко и веднага ще му олекне. И на него, и на нас със сестрите ми.

— Ама и те ли чувстват?

— И още как! Малката дори реагира много нервно.

— Плаче ли?

— Много по-лошо.

Разбрах.

— Мама умее да го разтоварва — продължаваше Олег. — Но тя има нова група ранени и вече пето денонощие не си е идвала.

— Какво ти се е случило? — обърна се Олег към татко Кузя.

Той го погледна учуден. Но отвърна:

— Имам една ръка, а краката ми засега са два. И все пак не успявам... Обектите са толкова много! Разстоянията са километрични... Не е достатъчно да се поръча актуален материал — трябва и да се получи. А откъде куриери днеска?

— Изпрати машинописката си.

— Но тя е болна...

Татко Кузя тръгна бързо насам-натам из стаята.

— А ако ти помагаме ние? — също така делово, както пришиваше копчетата, се заинтересува Олег.

— Какво, какво? — Татко Кузя натисна клавишите, по които се разхождаше в този момент ръката му.

— Ще ни пращаш по обектите, които не са секретни. Че какво толкова?

Размишлявайки, Кузма Петрович покрачи още малко из стаята.

— Какво пък... Друг изход няма...

— Разбрахме се — удовлетворено каза Олег.

— Какво ликуваш? — нахвърли се върху него баща му. — Вие трябва да се въртите на люлките в Парка за отдих и култура. А воювате

и гладувате... А сега ще ходите и по студа. Да не мислите, че съм за това? Страшно военно време!

Той седна пред машината, взе бланка с името на вестника, напечатано отгоре с червено, и изтрака удостоверение. В него пишеше, че на нас с Олег се доверява да изпълняваме длъжността куриери.

След часовете с тайнствени лица, като не си позволявахме да се усмихваме или шегуваме, вървахме към обектите, които не се смятаха за „секретни“.

Хората бяха толкова заети и измъчени, че нямаха сили да се учудват. Щом видеха нашето удостоверение, те питаха:

— Какво искате?

И без да се откъсват от чертежите или инструментите си, ни казваха към кого да се обърнем. Жените уморено ни жалеха, че сме обути с обувки и шушони, а не с валенки. Валенки даваха само на тези, които работеха „на чист въздух“.

Въздухът не само беше студен, но така вледенен, че едва се вдишваше. Върху посивелия от пепелта сняг валяха измръзнали врабчета. А хората нареждаха тухли, къртеха стените с чукове, мереха нещо и дори пишеха с вкаменените си пръсти.

„Всичко за фронта! Всичко за победата!“ — четяхме върху избелял като изпран от снега и студа плат или направо върху тухлите. Но хората и бездруго даваха всичко...

Отначало ни харесваше да изпълняваме поръченията на татко Кузя. Но скоро вече по лицата ни не беше изписана тайнственост. От играта не остана нищо. Ние едва се домъквахме до обектите. Отбивахме се в канцелариите, за да се повъртим край печките. А после показвахме мандата си без никаква гордост и въодушевление.

Веднъж вятърът беше толкова силен, че се нахвърли върху нас като нещо живо, тежко. Олег пъхаше лицето си в яката. А моята яка беше тясна и аз не можех да се скрия в нея.

— Закрий се с ръкавиците — посъветва ме Олег.

Но аз не го послушах.

— Бузите ти побеляха — каза той. — Трябва да ги разтъркаш със сняг.

Сивата пепел скърцаше, цапаше ръцете. Накрая стигнах до чист сняг. И уплашено, с всички сили почнах да търкам лицето си.

— Недей така силно — каза Олег.

Но вече беше късно. Изпод претритата кожа се показаха кафяви петна, подкожни кръвоизливи.

Такъв ме видя мама късно вечерта.

В предишните мирни времена тя се тревожеше, ако закъснеех в двора или на кино. Или ако донесях вкъщи двойка. Но когато се случваше нещо сериозно, веднага се въоръжаваше със самообладание. Този път тя подчертано напрегнато и спокойно присви очи и аз разбрах, че видът ми е ужасен.

— Тъкмо вчера случайно ми донесоха малко гъша мас с пръжки — каза мама. — Техническият ръководител пътувал някъде из района с жена си и донесъл гъска. За дъщеря им, която е силно изтощена... Пръжките са за ядене, а с маста ще ти намажа лицето.

В трудни моменти у мама почти винаги случайно се намираще спасителен пояс.

Като намаза бузите ми с апетитно миришещата мазнина, тя каза:

— Аз взех от Москва татковите ти билки. Два-три пакета... Ще ти варя да пиеш по малко. Това предпазва от дистрофия.

— Но аз нали и така... изяждам всичко, което ти дават за работа при вредни условия.

— Ти растеш — категорично заяви мама. — Сега се полагат основите на твоето здраве. А моите основи са положени в мирно време.

— Хайде да ги пием заедно — предложих аз.

— На мен билките са ми противопоказни. Не знаеш ли?

Всичко, което беше в недостатъчно количество, за нея беше *противопоказно*.

Същата вечер при нас се отби Николай Евдокимович.

Той не умееше да се владее и още от прага извика:

— Кой те е подредил така?!

— Студът — отвърнах аз.

— Ако нямате нищо против, ще донеса малко вазелин. Имам две кутийки.

— Аз го лекувам с по-дефицитно средство — отговори мама. — С гъша мас! А вазелина подарете на мен: все пак козметика е!

Пръжките тя раздели по равно на две части и ги сложи върху хляб.

— Аз съм абсолютно... — започна Подхвърления.

— Само не се дръжте така, като че ли това е постоянно меню на военното време!

— Ами вие?

— На мен мазнините са ми противопоказни от детство — отвърна мама.

Като дояждаше смутено пръжките, Подхвърления ми каза:

— Сега не бива да излизаш навън. — Той разглеждаше бузите ми уплашено. — Или трябва да се увиваш хубаво. Ако нямате нищо против, аз ще донеса вълнения шал, който преди години... ми изплете майка ми. В деня на бомбардировката той по чудо се оказа на мене. Щом се е случило такова нещастие...

— Какво нещастие? — учуди се мама, за да ме успокои. — А шала донесете... За всеки случай. Впрочем ами вие?...

— Аз имам още един... Благодаря, Катюша. Ще се радвам на такава възможност.

— Между другото — каза мама и бръкна в пакета с татковите билки — тук, на дъното, открих и малко орехи. Някога хората ядяха орехи! Просто да не повярваш.

Аз извадих чукче... Ние с Подхвърления чупехме орехите, чиито ядки напомняха малките полукълба на човешкия мозък с лабиринтите на мисълта. Поне така ги рисуваха в учебниците.

Подадох първата ядка на мама.

— Нима не знаеш, че не ям орехи — категорично каза тя с тона на началник на строителна дирекция.

После Подхвърления и мама започнаха да обсъждат онова, което наричаха „забавен вариант“.

Мама винаги избягваше гръмките думи и ако ставаше дума за нещо необикновено и важно, тя казваше:

— Това е забавно!

Забавното в този случай беше, че бяха измислили как да разтоварват тежкото оборудване по „по-лек начин“: с помощта на стоманени въжета, лебедки, макари и „други такелажни средства“. Слушах ги и записвах всичко бързо и подробно.

— По-тихо, Дима си пише домашните — предупреждаваше мама.

Аз не я поправях. А после попитах:

— За това може ли да се пише във вестника?... Ще се получи обмяна на опит!

— Натъпкал си се с разни думи в журналистическото семейство — отвърна мама.

— Ако нямаш нищо против... преди да го предложиш, трябва да го проверим — каза Николай Евдокимович.

Татко Кузя беше на същото мнение като Подхвърления:

— Трябва да се провери! Но, общо взето, е перспективно... Истинско мъчение е да се разтоварват многотонни товари от платформите. Ако те облекчат този процес... аз съм за това! Но трябва да се изпробва, да се убедим на практика.

— А онзи вестник... с първата бележка за мама и Николай Евдокимович? — попитах аз.

Той „разпери“ единствената си ръка встрани:

— Не го намерих. Дори и от течението на вестника са го откъснали. Сигурно да си свиват цигари. С хартията е трудно.

— А с кое е лесно? — замислено рече Олег.

Този ден пристигнаха платформите с „въртящите се печки“.

— Тъкмо навреме — каза сутринта мама. — Новият цех е вече покрит. Тъй че квартирата им е готова!

Намаза лицето ми с вазелин: гъшата мас се беше свършила. Изчака ме да си изям кюфтето, което само по стар навик се смяташе месно, и да си изпия отварата от татковите билки.

— Ти не бива да заболяваш от дистрофия — настоятелно и спокойно повтори тя. — Разбери: полагат се основите!

После ме уви в шала, който някога бе изплела за своя син майката на Николай Евдокимович. Мама, както по-рано, се стараше аз да не изпитвам тежестите на военното време. Или да ги изпитвам помалко... Намери ми и валенки, които трябваше да навличам рано сутрин, докато тя не беше тръгнала за работа.

— Искам да се уверя... Сега само това ни липсва, да ти премръзнат и краката — каза тя него ден.

Мама внимателно ме огледа за последен път като обект за предаване. И забърза да посреща платформите с печки.

След половин час тръгнах за училище.

Предната вечер някъде се беше пробила тръба и ние учехме с шапки и палта. А аз и с огромния шал, от който се виждаха само носът и очите ми. Разбира се, в класната стая можех да сваля този шал, но тогава сигурно щяха да ме изпитват. Напоследък учителите не ме безпокояха: аз бях един вид „на лечение“.

От последните часове ни освободиха и ни изпратиха да разчистваме пътищата. За платформите със същите тези печки, които можеха да се „въртят“.

Често ни изпращаха да вършим такива работи. И макар че да се действа в онзи мраз с лопата и мотика не беше лесно, ние се радвахме: най-напред се приобщавахме към делото на възрастните, а освен това няхмахме часове. Много искахме да бъдем като възрастните, но си оставахме деца.

После двамата с Олег тръгнахме към тях, за да получим от Кузма Петрович следващата задача.

Майката на Олег тъкмо се беше събудила след няколко денонощия дежурство.

Тя беше много пълна жена. „Следствие на ражданията“ — обясни ми Олег. Но вършеше всичко сръчно, с пестеливи движения, сякаш подаваше инструменти на хирурга по време на операция.

Из стаята бяха напрострени детски ризки и гащички. Миришеше на пране и на чисто.

Вера Дмитриевна стана, сложи в ютията няколко горещи въглена, делово опипа бельото и го свали от връвчиците. После с намокрен пръст бързо докосна металното дъно на ютията, което напомняше предна част на детско корабче. Ютията изсъска и тя се зае с гладенето.

— Почина ли си? — попита я Олег.

— Дремнах малко. Стига ми толкова! — Тя се обърна към мен: — Колкото повече се уморявам, толкова повече пълнея! Главният лекар казва: нарушена обмяна. То сега кое не е нарушено?

Тя говореше за това бодро и весело. Ще рече, толкова страдания вижда всеки ден, че нейната лична обмяна на веществата и всички домашни грижи не изглеждат толкова сериозни.

— И аз бих могъл да изгледа — каза Олег.

— А на мен какво ще заповядаш, да стоя със скръстени ръце ли? — Тя погледна ръчния си часовник. — До дежурството имам още време. Но татко ти закъснява...

Като изгледа всичко с фантастична бързина, тя отиде до дъсчената ограда, тоест при дъщерите си.

— Отвикнали са от мен — каза Вера Дмитриевна. — Децата обикват тези, които ги гледат. По-скоро да свърши тая война!

Тя не седна да си играе с тях, а делово провери наред ли им е всичко. Сестрите мълчаха и търпяха, сякаш се явяваха пред важна комисия.

Вратата се отвори и влезе татко Кузя.

Той не поздрави нито жена си, пито нас. Смъкна ушанката от буйните си твърди коси.

— Точно днес мама и Николай Евдокимович изпробват новото приспособление. Много забавно... — побързах да съобщя аз. Защото

той ме бе помолил да му съобщя своевременно.

— Знам — отвърна татко Кузя. И с рязко движение на лявото рамо свали шинела си. — Платформите пристигнаха.

— Ние разчиствахме пътищата — каза Олег.

— Юнаци — машинално ни похвали той.

— Какво се е случило? — попита Вера Дмитриевна.

— Какво се е случило ли?!

Той удари с дясната си ръка по масата. Всички утихнаха. Дори сестрите не посмяха да се разплачат.

— Какво има, Кузма? — повтори тя.

— Стоманеното въже не издържа. Скъса се... И там, на платформата, инженер Елизаров...

— Ранен ли е? — шепнешком попитах аз.

— Ударен със страшна сила. Страшна!

— Как е сега Николай Евдокимович...

— Беше още жив.

— А... мама?

— Тя стоеше долу.

Кузма Петрович се приближи до мен и сложи ръката си върху моята.

— Стоеше долу. Вярваш ли ми?

— Да.

— А Елизаров... лошо.

Той се отдалечи.

— Къде го откараха? — попита Вера Дмитриевна, като подчертаваше всяка дума.

— Съветвах се... И решиха при вас, във военната болница. Защото е по-близо... Аз бях за това.

— Тогава да вървя — рече Вера Дмитриевна.

И ужасът, който бе стиснал гърлото ми, малко ме поотпусна.

— Тръгвам — каза тя.

След операцията откараха Николай Евдокимович не в общата зала, а в стаята на старшата сестра. Така нареди Вера Дмитриевна.

— Раняването е смъртоносно — каза тя. — Но понякога и смъртно ранените остават живи. Случват се чудеса.

Пуснаха ни с мама при него.

Миризмата на болницата се чувстваше и там: миризма на кръв, открити рани, гной, лекарства.

Вера Дмитриевна притичваше всеки петнадесет минути: в бялата престилка майката на Олег изглеждаше още по-пълна, но се движеше леко и безшумно. Тя работеше, проверяваше пулса му, оправяше възглавницата, биеше му инжекции. И ни вдъхваше надежда...

Макар че казваше само истината. Говореше толкова тихо, че гласът ѝ не достигаше дори до стените.

— Вътре всичко е разбито... Всичко — съобщи тя само с устни.

Когато дойде на себе си, Подхвърления помоли да му дадат очилата. Навярно мислеше, че през дебелите стъкла няма да се вижда как страда.

— Болката му е непоносима — пак само с устни продума Вера Дмитриевна. И удари на Николай Евдокимович още една инжекция.

— Сега ще ви олекне.

Той заспа. Вътре в него нещо скърцаше, нещо се преобръщаше. Странно... но това ни успокояваше: ние сякаш общувахме с него, вслушвахме се в него.

Беше ни забранено да се движим из стаята. Аз седях на бялата табуретка, а мама стоеше права.

Веднъж Николай Евдокимович, като дойде на себе си, ни извика. И прошепна:

— Много ми е... мъчно за вас...

— Ти... наш скъпи! — отвърна му мама.

Никога по-рано тя не беше се обръщала към него на „ти“.

Доловил в тези думи отчаяние, Подхвърления поиска да се усмихне.

— „Учете се... да властвате над себе си“ — тихо ни посъветва той.

Или, по-точно, ни помоли.

Привечер в болничната стая влезе милиционер, с наметната върху униформата бяла престилка. Не можах да разпозная чина му.

Той приседна до леглото, отвори една тетрадка и каза:

— Разрешиха ми... за пет минути. Работата го налага! — Това напомняше сцена от филм. — Така че само няколко думи...

Николай Евдокимович сякаш целият се напрегна.

— Запишете — с твърдост, която мъчно бихме могли да очакваме, каза той. — Стоманените въжета проверявах аз. Лично аз...

— Но нали ръководителка на работата... — внимателно вмъкна милиционерът.

— Не — прекъсна го Николай Евдокимович. — За това отговарях аз. И ѝ докладвах, че всичко е в ред.

Последните думи прошепна припряно, като че се боеше дали ще успее. Той изчерпа всичките си сили. Но после отново се напрегна:

— Ако нямате нищо против, искам да се подпиша.

— Това още не е всичко — каза следователят, докато с грубовата несръчност оправяше възглавницата.

— Това е всичко. Запишете го, моля... По-скоро.

Следователят по-бързо задвижи химическия молив, чийто край от време на време нервно пъхваше в устата си.

— Ще го подпиша на това място — настоятелно помоли Подхвърления.

— Когато завършим целия протокол...

— Не, дайте сега... На това място... Помогнете ми, моля.

Следователят наслюнчи молива и се наведе над Николай Евдокимович. Той се подписа.

А на мене ми се стори, че му олекна.

Вера Дмитриевна влезе, с опитния си поглед прецени обстановката и покани милиционера да излезе.

Лицето на Подхвърления с роговите очила сякаш потъна във възглавницата.

— Уморен е — каза майката на Олег. — Изяснихте ли всичко?

— Би трябвало...

— Не бива! — прекъсна тя милиционера. И провери пулса на Подхвърления.

Следователят махна с ръка и излезе в коридора. И макар че не ни повика, ние с мама също излязохме.

— Аз нужна ли съм ви? — попита мама.

— Че за какво!...

— Трябваше да се презастраховаме — каза тя. — Да проверим още веднъж!

— Ами нали ви е докладвал, че всичко е наред.

— Не помня... Според мен не ми е докладвал.

— Показанията са подписани собственоръчно. Така че... това е.

— Но аз... го...

— Война — каза милиционерът. Заряза ни и закуца нататък по коридора. Сигурно и той беше ранен.

— Защо говориш така! — нахвърлих се аз върху мама.

— Прощавай — каза тя. — Не трябваше... заради тебе. Изобщо длъжна бях да проверя. Техниката на безопасността. Колко пъти съм казвала: техниката на безопасността. И все ми отговаряха: война. Стоманените въжета не се съобразяват с нея.

Докато бяхме в коридора, Николай Евдокимович издъхна.

Родителите му бяха в Москва, във Ваганковското гробище. Той мечтаеше да лежи до тях.

По някакъв повод веднъж ми разказа, че и Есенин е погребан там, наблизо.

— Той е бил велик философ — уверяваше Николай Евдокимович. — „Лице в лице не виждаш същността. Голямото личи от разстояние...“ Да вземем дори само тези редове! Или „Да, всеки в този свят ще погостува. Ще дойде и ще си отиде той...“.

Подхвърления си отиде, остави нашия дом завинаги.

„На Ваганковското гробище... Това ще бъде единственият пункт в моето завещание“ — казваше той.

Кой на света можеше да изпълни молбата му?

— Войниците се погребват там, дете загинат — каза на другия ден Кузма Петрович. — Пък и той умря във военна болница... Между войници.

А родителите му го чакаха на Ваганковското гробище.

* * *

Вече бях близко до мама... И въпреки това преди срещата ми с нея ми се прииска да се отбия до болницата, дете умря Подхвърления. Спомних си, че там, в стаята на старшата медицинска сестра, той един или два пъти с неимоверно напрежение се понадигаше на лакти. Вероятно искаше да каже нещо на мама. Но аз не се сетих да изляза от стаята. При това и Вера Дмитриевна постоянно правеше опити да го спасява. А после доуца и следователят...

Помолих шофьора да завие към някогашната военна болница. Той за първи път се обърна и ме погледна с интерес, дори със съчувствие.

— Да не сте лежали във военната болница?

— А, не... Тогава бях още ученик.

— А-а — разочаровано проточи той. И отново обърна гръб.

„Това момче сигурно още не се е било родило, когато тук докарваха ранените“ — помислих си аз.

По-рано военната болница беше на три километра от града. Днес тази сграда навярно се намира някъде в центъра. И какво ли е сега? Училище, обикновена болница?... Или някакво учреждение?

„Едва ли ще я намерим“ — помислих си аз. И промених маршрута.

След смъртта на Подхвърления мама безброй пъти препрочиташе писмото от „командира на воинската част“, което Олег напечата на пишещата машина. Страхуваше се от нова загуба, без да знае, че тя отдавна вече... ни бе връхлетяла.

А за гибелта на Николай Евдокимович продължаваше да обвинява себе си. Правеше го често и яростно:

— Какво ми струваше да проверя още веднъж? Какво ми струваше?

Понякога завършваше с думи, които никой не беше чувал дотогава от нея:

— Уморена съм. Много съм уморена.

Струваше ми се, че е уморена най-вече от мислите за татко, за Подхвърления. А в стремежа си да се избави от тая умора се товареше с все повече и повече работа.

По това време нашата барака бе заобиколена от червените кутии на бъдещите цехове. На строежа на един от тях мама се губеше от изгрев-слънце до късна нощ. Вече не се налагаше да посреща ешелони, да разтоварва оборудване, да сортира... Но грижите ставаха все повече. Вкъщи се прибираще за шест-седем часа. Лягаше, когато радиото завършваше своите предавания, а ставаше щом черният кръг на стената оживееше. И така беше всеки ден...

— Майка ти заминала ли е някъде? — попита ме веднъж Олег. Той никога не я заварваше вкъщи.

— На строежа е.

— И татко е там. Но не постоянно...

— А мама е постоянно.

Градът се изпълваше със здания, които си приличаха едно на друго като двойници, прехвърлиха се отвъд реката, заеха позиции на онзи бряг. Дадоха ни стая — осем квадратни метра в истински тухлен блок.

Събрахме всичките си вещи, сложихме ги в бездънния сандък, обкован с железни ленти.

— Как съм могла да накарам Подхвърления да го мъкне? — продължаваше да се измъчва мама. — Той страдеше от толкова болести!

— Ти знаеше ли за тях?

— Разбира се... Но ние ценим нещо, когато го загубим. И жалим, когато го загубим. Казват по-добре късно, отколкото никога. Понякога тази поговорка звучи безсмислено. Късно — значи край... Влакът е заминал. И винаги злоупотребяваме с човешката издръжливост и деликатност. Експлоатираме ги жестоко...

— За какво говориш?

— Ами все за това.

Никога дотогава не ми беше идвало наум, че душевните претоварвания подкопават здравето много по-дълбоко от физическите. А мама търсеше спасение във физическите! И се товареше, товареше...

Аз рядко срещях нашите съседи от бараката: те излизаха в тъмно и се връщаха в тъмно. Но когато почнахме да се сбогуваме, изведнъж стана ясно, че знаех не само нахлупените на очите им мъхести шапки, не само валенките и полушубките им — а без сам да подозирам, познавах и лицата им... Оказа се, че в тази барака се бяхме сродили с тях.

По-късно разбрах: войната не даваше на хората възможност и чисто и просто време за изява на всичките им „разнокалибрени“ качества. На предната позиция на живота се изкарваха оръдията с най-главния калибър. Между онези, които настигаха врага дори в най-далечния тил, беше всекидневната обикновена храброст и готовност да жертваш и да търпиш. Хората започнаха да си приличат по нещо един на друг. Но това не беше еднообразие и безличие, те си приличаха по своето величие.

Така мислех и говорех аз много по-късно, когато войната вече беше свършила. „Голямото личи от разстояние“... Може би моите сравнения звучаха много високопарно. Но нали и геройството на хората, които живееха около нас, в бараката, беше високо...

Онзи съсед, зад „езерото с лебедите“, който мрачно предричаше на мама каторжна работа, се оказа шофьор на петтонен камион. Той пристигна с него, натовари нашия сандък и го откара в осемметровото ни жилище, което ми се струваше необятен палат.

На сбогуване всички молеха: „Не ни забравяйте!“. И ние обещавахме. Макар тогава да не ми минаваше през ума, че тази барака, прилична на дървен тунел, ще помня винаги.

Никой не ни канеше на гости, защото никой нямаше време нито да приема, нито да посещава.

Пролетта, лятото, есента си вървяха, както се следва, едно подир друго.

— Че то сега кое не е нарушено? — питаше някога Вера Дмитриевна, като преминаваше от своята обмяна на веществата към общите проблеми.

Не се нарушаваше редът в природата. Аз винаги съм обожавал зимата с кънките и ските по Гоголевски булевард. А сега се боях от мраза като от безмилостен неприятел. Но в природата нищо не можеше да се измени — и студовете отново настъпиха.

Всеки ден започваше с новините от Информбюро. Ако те бяха лоши, всички знаеха, че трябва да утроят усилията си. А ако бяха добри, още повече трябваше да ги утроят...

Мама утрояваше усилията си безкрайно. При това не се разделяше с писмото „от командира на воинската част“ и не можеше да забрави стоманеното въже, което не би убило Подхвърления, ако бяха „препроверили“ всичко навреме. В края на краищата тя се разболя... Простуди се, когато започнаха да издигат поредния цех през януари четиридесет и трета, в най-големия студ.

Изведнъж усетих, че нашата стая, осем квадратни метра, вече не е толкова голяма. В нея се засели трето същество — болестта с кашлицата и лекарствата. Стана тясно... И много страшно. Аз се вглеждах в лицето на мама, а тя се усмихваше. Усмивката ѝ беше все същата, „като на Любов Орлова“.

— Ти да не се уплаши от една обикновена простуда? Чудак! — говореше ми тя.

Помолих Вера Дмитриевна да намине към нас, тъй като Олег ме убеди, че старшата сестра в една военна болница е по-опитна от всеки професор: има огромна практика.

Тя изпълни нашата стая със себе си... и с увереност и успокоение.

— Възпаление на белите дробове. Организмът е изтощен, разбира се... Съпротивлението му е слабо. Но раняването не е смъртоносно. Не е дори тежко. Повярвай ми! Ние, жените, сме много издръжливи. Ще сложим вендузи, синап — и всичко ще мине, като че не е било. Вярвай ми!

* * *

Шофьорът на таксито, вече излизайки от търпение, мрачно удари спирачката пред нашия триетажен блок.

По-рано ми се виждаше висок, като „могилите“ на Гоголевски булевард. „Да, с годините представите се менят“ — отново се съгласих аз с Николай Евдокимович. Адресът на мама също отдавна се смени...

— Още колко пъти ще спираме? — изрази вече гласно недоволството си шофьорът. — Аз имам план!

— Почти пристигнахме! Това е последната спирка — отвърнах аз.

За да стигна до мама, трябваше да пресечем само две преки.
Казах да кара...

А в самото начало на четиридесет и четвърта година в дома на Олег изведнъж се появи девойката от пощата. Показа се, че тя живеела в съседния вход и ме издирила.

— Ти отдавна вече не идваш. А пък имате писмо.

И ми подаде триъгълник без марка. Пръстите ѝ бяха станали съвсем прозрачни и още по-подпухнали на ставите.

Взех триъгълника в ръцете си. И го изпуснах... Вдигнах го. И се стоварих на стола.

— Какво ти става? — чух гласа на девойката, пак като тогава, преди около две години.

Писмото беше от татко.

На масата стоеше пишещата машина, на която Олег изтрака съобщението „от командира на воинската част“. И сега... Това беше невероятно.

„Скъпа Катенка! Скъпи Дима! — пишеше татко. — Любими мои, безкрайно обичани хора! Представям си какво сте преживели заради мен, какви мисли са ви минали през главите за тези повече от две години.

Сега ще ви разкажа само най-важното. Бързам, за да изпратя писмото още с първия самолет: към годините на вашето очакване не мога да прибавя нито една минутка повече.

През октомври четиридесет и първа ме раниха. Не можех да се движа и попаднах в плен. За лагера няма да пиша. Беше страшно, но вече мина! Накрая аз и още двама войници успяхме да избягаме. Сега, когато мина толкова време, нашето бягство ни прилича на детективска история. Но всъщност то беше крайно напрежение на всички сили и възможности.

И стигнахме до партизаните... А вчера (едва вчера!) се свързахме с нашата армия.

Ходя с бастун. Засега ми дадоха назначение във фронтната болница.

Скъпи мои, чувствам, че победата е близка. А това значи, че ние ще се съберем заедно, както по-рано, у нас, на улица Гагаринска. И ще си разкажем един на друг всичко, което трябваше да понесем. То ще бъде вече смъкнат от плещите товар и затова няма да ни се види толкова непосилен.

Подробности — в следващото писмо. Бързам... Но все пак ще ви кажа още нещо. Каквито и мъки да изтърпявах, аз винаги имах една утеха — че вие сте в безопасност, че за вас мога да бъда спокоен! Искам да знам за всеки преживян от вас ден. Буквално за всеки!

Поздравете Николай Евдокимович. Той как живее, как работи? Ще ви опази ли? Ако ви опази, ще му бъда благодарен до последния ден на живота си.

Прекрасно е, Катенка, че вие сте там, в дълбокия тил.

Скъпа моя, скоро ние ще победим, за да не се разделяме никога вече...“

* * *

„Екатерина Андреевна Тихомирова — прочетох на гранитната плоча — 1904-1943“

Дойдох при мама, при която не бях идвал близо десет години. Така стана. Отначало идвах често, а после... все работа, работа.

В ръцете си държах букета, купен от пазара при гарата.

„Николай Евдокимович Елизаров“ — беше написано върху друга плоча, съвсем близо. И върху гробовете наоколо също се четяха цифрите 1941, 1942, 1943...

„Организмът е изтощен. Съпротивлението му е слабо“...

Прости ми, мамо!

СЪЧИНЕНИЕТО

След като прочете всичко от световната детска литература, подходящо за неговата възраст, Дима се залови за книгите, предназначени за други възрасти.

— Защо не си заключваш библиотеката? — рече мама на баща ми.

— Да заключвам книги — това е кощунство! — каза татко. — Те никому все още не са причинили вреда.

— А може би трябва да отхвърлим и понятието „дете“? — попита мама. — Щом на тринадесетгодишния е позволено същото, което и на тридесет и пет годишния?

За справедливото разрешение на спора Дима винаги се обръщаше към баба си. В най-големия разгар на родителските дискусии, касаещи неговата съдба, той с отчаяние в гласа произнасяше: „Хайде кажи ти!...“. И спорът веднага прекратяваше — баба му говореше така бавно и тихо, че трябваше да се вслушват в гласа ѝ. Като се включваше в спора, тя най-често задаваше въпрос, отговорът на който криеше в себе си неговото разрешение.

— Ти в кой клас прочете „Ана Каренина“? — попита тя мама.

— Не помня.

— Но аз помня. В шести...

— Виждате ли! — възкликна Дима. — Пък аз още не съм я чел!...

— Децата не трябва да повтарят грешките на родителите си — се осмели да възрази мама. — Книгата, прочетена не навреме, може завинаги да остане безинтересна.

— Случва се — съгласи се баба. — Но ти не се вълнувай... Аз ще наглеждам.

Дима се залови най-напред за „Большая енциклопедия“. Сети се, че ако прочете тия тежки томове, в които пише за всичко на света, веднага ще стане всестранно образован човек.

Като овладя за десет дни тома с буква А, Дима престана да спи спокойно. Радости и трагедии, открития и сражения, станали през различни години и епохи, но сякаш обединени от началните букви на своите имена, се смесиха в главата му, преплитаха се, нахвърляха се едно върху друго.

И въпреки това Дима, след като въздъхна, се залови за втория том. Отначало реши да го прелисти, да разгледа картинките. И неочаквано спря. Между 77 и 78 страница лежеше двоен лист, откъснат от обикновена тетрадка на редове, изписан с непознат почерк: „Писмо до 1972 година. Съчинение на Владимир Платов, ученик от 9-ти «б» клас“.

— Бабо! — от изненада викна Дима.

— Какво има? — се чу гласът на баба му от другата стая.

— Нищо... Аз просто така. Исках да проверя спиш ли, или не.

— За щастие не спя. Иначе щеше да ме събудиш.

— Извинявай, моля ти се...

Дима реши най-напред да прочете писмото сам. Като съдеше по заглавието, ученикът от 9 „б“ клас е трябвало да го адресира не до някой човек, а до годината. Още първите редове обаче свидетелстваха, че ученикът не се е подчинил напълно на темата, формулирана от учителката...

„Скъпа Валя! Мария Никитична иска да се обърнем към годината, а аз се обръщам към тебе, към тебе, която живееш в същата тази година!

Трийсет години минаха, откакто съм написал това писмо. И ето ти го четеш... Представи си, че съм до тебе — това е чудесно! — и разговаряме.

През това време се случи главното: получих отговор на въпроса, който ме измъчваше през ученическите години. Вкъщи, в час и през междучасията мислех: «Все пак кого обича — Льошка Филипов или мене?». Сега отдавна вече зная, че обичаш мене, а с Льошка разговаряше през междучасията, просто за да ме накараш да се вълнувам. И още — защото и двамата бяхте в литературния кръжок.

Това беше единственото, което ви свързваше по онова далечно време. Сега аз със сигурност зная...

През всичките тези трийсет години бях ужасно щастлив, че ти обичаше мене, а не Льошка Филипов, макар той да е хубаво момче. (Сега вече хубав зрял мъж.) Съчувствах му през всичките тези трийсет години. Но какво да се прави, Валечка! Щом ме обичаш... Нищо не може да се направи, нали?

Никога не съм мислил, че мечтите могат да се сбъдват с такава математическа точност! Ние с тебе работим в една болница — ти на единадесетия етаж, а аз на десетия...

Днес заедно оперирахме болния. Повиках те на помощ и ти дойде. А после заедно слязохме долу, където чакаше неговата майка, и ѝ казахме: «Всичко е наред!». Тя не повярва, зариде... А ние започнахме да я уверяваме: «Опасност няма. Вече няма!...». Струва си да се живее на земята, за да имаш възможност поне веднъж да кажеш това. Съгласна ли си?

После се върнахме у дома... Малката Валя, нашата дъщеря, готви последните си изпити за института. Не зная за кой... Но това няма значение! А Серьожа, нашият син, е отишъл на мач. Изобщо той се увлича от спорта. Дори ти се струва, че повече отколкото трябва. Прилича на баща си!... Поне това да ти е утешението. Нали ме обичаш..."

Тук съчинението свършваше.

— Бабо! — викна Дима.

— Какво?

Дима мълчеше. Баба му се появи на прага... Казваха, че някога била много весела. И даже обичала да пее... А после станала мълчалива и, изглежда, през цялото време мисли за едно и също нещо. Мисли, мисли... Промени се през онзи февруарски ден на четиридесет и пета година, когато дойде известията за гибелта на сина ѝ Володя.

Тя винаги беше уверена, че единственото, което не може да се преживее, това е смъртта на децата. Тя не я и преживя... Умря нейната

веселост; замлъкнаха песните, помръкнаха очите ѝ. И чак след много години, когато се роди внукът ѝ Дима, животът сякаш се върна при нея. Но не онзи, който беше по-рано, а съвсем друг... Тя стана баба.

— Това е... негово съчинение — каза Дима и подаде двойния лист.

Баба му го прочете. После, още веднъж... И отново. Дима чакаше. А тя движеше погледа си по редовете и на Дима му се струваше, че това никога няма да свърши.

— А къде е тази Валя? — попита той тихо.

— Валя Филипова? Както и по-рано... живее над нас на шестия етаж.

— Филипова?! — попита отново Дима.

— Ами да...

— Омъжи ли се за Льошка?

— Мъжът ѝ се казва Алексей Петрович — отговори баба.

— Този ли е... който на всички отстъпва път в асансьора, а после самият той не влиза? Някакъв чудак!

— Интелигентен човек — възрази баба. — Ти и нея познаваш. Веднъж, когато имаше висока температура, я повикахме. Сложи ти инжекция... Спомняш ли си?

— Как не! — каза Дима и се пипна за същото онова място. — Хирург ли е?

— Не, педиатър.

— Каква?

— Детски лекар.

— И той ли е лекар?

— Преподава литература. Като че ли в институт.

— Е да... Та той е бил в литературния кръжок! А синът им е един такъв висок и недодялан, нали?

— Много талантиливо момче — каза баба.

— Откъде знаеш?

— Учи аспирантура. Казва се Володя...

Когато се мръкна, Дима слезе долу и започна да дежури на двора до входа. Хората се връщаха от работа... Някои бързаха така, сякаш вкъщи ги очакваше изненада. Други вървяха бавно, размишлявайки за нещо, сякаш не можеха да се откъснат от работата си.

„Володя е мечтаел да се връщат вкъщи заедно... — си спомни Дима. — Добре ще е, ако днес се върне сама!“

Тя пристигна с бял автомобил с червен кръст.

— Само ще се обадя на моите мъже, да не се тревожат, и веднага ще се върна — рече тя на шофьора.

— Вечеряйте — посъветва я той.

— Тогава може би и вие?

— Аз вече ядох...

Дима влезе във входа след нея и тихо, смутено каза:

— Извинявайте, моля...

— Какво има? — попита тя с тревожно съчувствие, сякаш предполагаше, че се нуждае от медицинска помощ.

— Имате писмо!

— Аз?

Той за пръв път я разгледа, макар лампичката над вратата на асансьора да светеше слабо.

Очите ѝ бяха добри, учудени.

— Писмо?... За мене? — Тя пхна пръст в илика на палтото си, под което се виждаше крайт на бялата престилка. На главата си имаше бяла шапчица, която — Дима отдавна беше забелязал това — много подмладява жените лекарки и винаги им прилича.

„Все още е красива...“ — помисли, кой знае защо, с огорчение Дима и ѝ подаде съчинението на Володя.

— Прочетете го...

— Какво е това? — с несдържано любопитство попита тя, сякаш очакваше тегленето на някаква лотария.

— Това е писмо. Прочетете го...

— Добре! Само че да се качим у дома — предложи тя, — че тук е тъмно.

— Не, по-добре тук... — каза Дима.

Неговият глас я накара да наостри слух. Тя отвори куфарчето и си извади очилата.

„Само дано никой не влезе и да ѝ попречи! — мислеше Дима. — Дано никой...“ Той даже се притисна с гръб към вратата, готов да задържи неканения пришелец.

Тя свали очилата си... Бялата шапчица вече не я подмладяваше толкова. И започна да се качва бавно по стълбата, забравила, че има

асансьор.

— Кажете, моля... — с пресекващ глас извика след нея Дима. — Обичахте ли го?

Тя се обърна.

— Обичахте ли го? — почти шепнешком, учудвайки се на собствената си храброст, повтори той.

— Обичах го — отговори тя. Направи няколко крачки, отново се извърна и добави: — И завинаги съм му благодарна.

— За какво? — попита Дима.

— За всичко — тихо каза тя. — За всичко...

АЗ НИЩО НЕ КАЗАХ...

ИЗ ДНЕВНИКА НА ЕДНО МОМЧЕ

Днес в моя живот се случи радостно събитие: получих двойка по физкултура. Не скочих много високо на височина, не скочих далеко на дължина и обърках всички гимнастически упражнения.

Отначало в това нямаше нищо радостно. Учителят по физкултура ми напомни, че нашето училище е на първо място в района по спортна дейност, и каза, че щеше да бъде по-добре, ако преди шест години бях постъпил в друго училище, което да не е на такова почетно място в района като нашето. През междучасието класната ме предупреди да не си мисля, че физкултурата е второстепенен предмет. И добави, че е достатъчно само да се започне: днес двойка по физкултура, утре по литература или дори по математика (класната ми ръководителка беше математичка). А отговорникът за успеха и дисциплината в класа, Князев, направо ме нарече нищожество.

Затова пък през следващото междучасие при мен дойде десетокласникът Власов, който никога не би направил нещо такова, ако не беше тази двойка. Всъщност фамилията му не е Власов. Това е неговият прякор, защото той е най-силният в училището. На една спортна вечер учениците от горните класове направиха пирамида, Власов сякаш беше основата ѝ: върху него стояха и висяха пет или шест човека (сега вече точно не си спомням), а той, разкراчил крака, преспокойно държеше всички върху себе си!

И ето точно този Власов, който може да удържи на гърба си толкова много хора наведнъж, дойде при мен и каза:

— Мисля, че ние с теб трябва да си поговорим, Кеша. Да отидем някъде. Че тук, гледам, ни зяпат от всички страни.

Разбера се, Власов със своя ръст рязко изпъкваше сред шестокласниците на нашия етаж. Но никой нямаше да го зяпа, ако той не бе най-силният в цялото училище. А сега, разбира се, всички зяпаха.

Макар да се смутих, веднага съобразих, че не е необходимо да ходим някъде: нека всички видят, че заради мен сам Власов е слязъл от горе и че ни повече, ни по-малко се разхождаме из коридора.

Почнахме да се разхождаме...

— Вярно ли е, че са ти писали цафара? — попита Власов.

А-а, сто каква била работата! Власов се клатушкеше, когато вървеше. Той изговаряше думите тихо и бавно пристъпвайки от крак на крак. Децата изобщо не чуваха какво ме питаше той. А аз, за да ги объркам, високо и с една такава весела усмивка на лицето му отговарях:

— Вярно! Правилно! Имаше такова нещо!

— Мисля, че си чувал, че нашето училище е на първо място в района по спортна дейност?

— Чувал съм! Как не!... — радостно отговорих аз.

— Разбира се, много е хубаво, че не падаш духом. Но за да не изостане цялото училище по спортни показатели, трябва да поправиш двойката си.

— То се знае! Можете да разчитате на мен!

— Не, ти сам няма да се справиш. А трябва да се излезе, приятелю, от това срамно положение. И ето че ми възложиха да ти помогна.

— Ха-ха-ха! Забележително! — възкликнах аз, сякаш говорехме за някакви много приятни неща.

— Но къде ще се упражняваме — продължи Власов, малко смутен от моя смях.

— Във физкултурния салон! Или долу на двора...

— Мисля, че там не е удобно. Сериозна работа там не може да се върши: ще ни пречат.

„Ама наистина — помислих си аз, ако се упражняваме във физкултурния салон или на двора, всички веднага ще разберат, че Власов е идвал при мен заради двойката!“

А между другото децата дори престанаха да тичат по коридора, сочеха ни с пръст и си казваха един на друг:

— Виж! Виж! Власов прегръща нашия Кеша!

Общо взето, той не ме прегръщаше, а просто постави ръка на рамото ми: навярно ме съжаляваше, съчувстваше ми като на двойкаджия. Не разбираше, че в този момент бях най-щастливият

човек на целия наш етаж! Да, но отстрани изглеждаше, че ме прегръща...

— Мисля, че най-удобно ще бъде у дома — каза Власов.

— У тебе, тоест у вас?... — запитах аз.

— Говори ми на „ти“. Няма значение, че съм в десети клас. Всички, дето се вика, ще стигнете там.

— Значи у вас, вкъщи?

— Мисля, че е по-добре у вас. В позната обстановка по-бързо ще постигнеш успех.

Власов ще дойде у дома! Това даже и насън не можех да си го представя! Самият Власов!

И макар че нашият дом е съвсем близо до училище (на пет минути, ако тичаш), аз много дълго обяснявах на Власов как да стигне до нас.

Така проточих разговора през цялото междучасие. Това направи много силно впечатление на децата.

— Кеша, ей, Кеша... Какво ти говореше? — запита отговорникът на класа Князев, същият онзи, който само преди час ме бе нарекъл нищожество.

— За една наша обща работа — отговорих аз.

— Ти и Власов?!

— Да. Аз и Власов.

— А какво те попита той? Ти даже му отговори: „Можете да разчитате на мен!“.

— Не мога да кажа: разбираш ли, неудобно е... Той има една молба към мен...

— Към теб?!

— Че какво толкова има? Днес към три часа ще дойде у дома... А при тебе, Князев, какво ново?

Точно в три часа аз излязох на входа да посрещна Власов. Просто не ме свърташе вкъщи.

И изведнъж усетих, че ме следят. Понякога се случва да чувстваш чуждия поглед от разстояние. Даже с гърба или с тила си го усещаш. А мен ме наблюдаваха точно през процепа на вратата на къщата, която се намираще отсреща, през улицата.

Това бяха децата от нашия клас начело с отговорника ни Князев. Всичко беше ясно: дошли бяха да проверят дали наистина Власов ще дойде у нас.

Аз, разбира се, си дадох вид, че никого не съм забелязал.

А след около пет или десет минути се показа Власов. Той вървеше, без да бърза, такъв един висок, красив... Аз просто му се любувах. Любувах му се мислено, защото от процепа ме наблюдаваха децата.

— Ама защо си излязъл на улицата? — учудено запитва Власов. — Предполагам, че мога да намеря дома ти сам.

— Нищо, нищо, не се смущавай! — казах аз високо, за да ме чуят през процепа. И като се повдигнах на пръсти, потупах Власов по рамото.

Но когато се качи на третия етаж, където живеехме, Власов наистина някак се смути. Вместо да пристъпи веднага към упражненията по физкултура, той започна да разглежда портретите на двамата ми дядовци и на баба ми, които висяха на стената.

— Мисля, че баба ти е била красавица... — бавно каза той.

— Защо „била“? Тя още е жива...

— Не, имах предвид нейната външност... Много е красива! Значи тук живеете? В тези две стаи?

— Да. А там в другите две живеят съседите — започнах да му обяснявам аз, сякаш бях екскурзовод из нашия дом. — Имаме и баня. И кухня...

— Хубаво — рече Власов. — У вас е много хубаво!

И с някакъв странен и даже, както ми се стори, мечтателен поглед обгърна стените, шкафа, бюфета, масата и столовете, изобщо всичко, което беше в стаята. А после изведнъж попита:

— Ти, Кеша, физик ли си, или лирик?

Физика едва сега започвахме да изучаваме, а литературата обичах отдавна и затова му отговорих:

— Може би съм лирик...

— Да, а къде ще тренираме висок скок?

— Най-добре в коридора — отвърнах аз, — той е дълъг.

Власов беше донесъл въженце. Завързахме единия му край за дръжката на нашата врата, а другия край държеше Власов. Но в този миг се разнесе гласът на съседката:

— Какво става? Преградили сте коридора! Човек не може да отиде до кухнята!

— Извинете, моля! — рече Власов. — Не предвидихме това. Сега ще го оправим.

Като видя Власов, съседката изведнъж се усмихна, който знае защо се огледа в огледалото, което висеше в коридора до закачалката, и каза:

— Нищо, нищо... Аз мога леко, като мишленце да се промуша под връвта. Така даже е оригинално.

Аха-а, изплаши се значи! Но откъде ли е разбрала, че той е най-силният в цялото ни училище!?

— Да отидем на двора, ако искаш — предложих аз.

— Не, няма да отидем на двора — отсече Власов. — По-добре да опитаме в стаята.

„Не иска да ме излага пред децата! — реших аз. — Напразно се вълнува: нали в нашия двор никой не знае за двойката. Ще кажа, че тренирам за състезание, и толкоз. Но щом е толкова внимателен...“

Вързахме въженцето в стаята. Скочих два пъти на височина и веднъж на дължина... И в този миг дойде съседът от долния етаж.

— Вие да не сте решили да продъните тавана?

Съседът, изглежда, не позна в лицето на Власов нашият училищен шампион. И трябваше да прекратим скоковете.

— Тогава ще се заемем с гимнастика — реши Власов.

Но внезапно отново започна да разглежда портрета на баба ми и каза:

— Хайде да си поговорим малко...

Навярно не му се искаше да пристъпва веднага към гимнастическите упражнения. А може би наистина искаше да се сприятели с мен... Какво, че той е в десети клас, а аз само в шести. Това още нищо не значи. Та нали моят баща дружи с инженер, който е с цели петнадесет години по-възрастен от него!

Но точно в този момент, сякаш напук, пристигна сестра ми Маечка. Тя беше по-малка от Власов с цял клас. Той се държеше скромно и естествено, а Маечка важничеше нетърпимо. Така е, защото всички я считат за красива. Тая красота просто ми отрови живота. Почти никой от възрастните не ме нарича по име, а всички казват: „Това е братът на онова красивото момиче от девети клас“. „Това е

братът на същата оная голяма красавица от тридесет и трети апартамент.“

Щом видя сестра ми, Власов изведнъж се отказа да разговаря с мен (какви сериозни разговори могат да се водят в нейно присъствие!?). Той съблече куртката си и остана по тениска. Едва сега видях отблизо какви потресаващи мускули и загорели ръце има Власов! Той носеше син анцуг и затова не видях краката му, но навярно и те бяха красиви и почернели.

— Днес само ще гледаш и ще запомняш!

И започна да изпълнява такива гимнастически номера, които беше свършено безполезно да запомням, защото, така или иначе, никога в живота си нямаше да постигна нещо подобно.

Власов ходи на ръце из нашата стая и за малко не закачи полилея. После повдигна стола с една ръка за единия му крак и дълго го държа във въздуха. После направи „мост“ и там, на пода, допря загорелите си ръце до краката си...

Но Маечка дори не го погледна. Тя отиде в другата стая и тръшна вратата след себе си.

След малко аз също отидох там и ѝ заявих:

— Какво с това? Ти даже не го поздрави!
— Намерили къде да се занимават с физкултура! — отвърна тя.
— Ти какво, да не си полудяла? Не го ли познаваш?
— Прекрасно го познавам.
— Та това е Власов! Самият Власов!
— Я виж ти!
— Той дойде, за да потренирам малко с него. Разбираш ли?
— Да бяхте тренирали във физкултурния салон. Смешно: в стая да се ходи на ръце!...
— Човек ще си помисли, че не той е най-силният в училището, а ти! Власов за пръв, а вероятно и за последен път идва у нас! Всички ни завиждат! А ти отиваш в другата стая! Виж какви мускули има... Ти имаш ли такива мускули?
— Само това ми липсва!
— Изобщо виждала ли си някога такива мускули?
— Я виж ти! — отвърна Маечка.
Това бяха най-любимите ѝ думи: „Смешно“ и „Я виж ти!“. Аз разбрах, че да се спори с нея е безполезно.

След три дни вече спокойно можех да си поправя двойката. Но не исках да я поправам. И през трите дни Власов идваше вкъщи и моите приятели просто умираха от завист. Прекрасно разбрах, че ако поправя двойката дори и на тройка, повече никога Власов не ще дойде у дома и никой повече не ще ми завижда.

Власов също смяташе, че не е необходимо да се бърза.

— Аз мисля, че трябва да си поправиш бележката твърдо: веднъж и завинаги! Затова съм уверен, че не трябва да бързаш.

Но отговорникът на класа Князев, напротив, много бързаше. Той заплашваше да пише в стенвестника, че аз тегля назад цялото училище.

Как можех сам да тегля накъдето и да било цяло едно училище, ми беше свършено непонятно.

Но все пак трябваше да поправя двойката.

— Най-сетне! Поздравяваме те! — викаха децата.

— Благодаря — печално отвърнах аз.

— Защо си толкова тъжен? — недоумяваха приятелите ми.

— Уморен съм. Прекалих с тренировките...

А всъщност просто мислено завинаги се прощавах с Власов. И това беше толкова тъжно, че даже ми се плачеше.

Днес в обичайния час, когато при мен идваше Власов, на вратата се позвъни. Това сега не можеше да бъде той, знаех си... И си помислих, че сигурно дълго още всяко позвъняване в този час ще ми напомня за Власов. Но нямаше какво да се прави и отидох да отворя...

Пред мен стоеше Власов! И странното бе, че и той ме гледаше учуден, сякаш не беше очаквал да ме види.

— Ти значи си тук? — запита той, премисляйки нещо.

— Ами да... Понеже вече си изкарахме часовете — отговарях така, сякаш бе нужно да обяснявам защо се намирам у дома си.

— И си сам? — продължи той със същия странен тон.

Аз кимнах.

— Уверен съм, че сега си мислиш: Защо ли е дошъл Власов? Така ли е?

„Навярно иска да ме поздрави за поправянето на двойката!“ — помислих аз.

— Виж за какво съм дошъл... — каза той и се позабави малко с отговора си, сякаш си спомняше за какво именно бе дошъл. — Аз, разбираш ли, реших да замина за далечно пътешествие... Ама не сам, разбира се... За къде съм сам?

„Нима!?“ — мина ми през ума и затаих дъх.

— Нужен ми е другар — продължи Власов бавно, по-бавно от всеки друг път. — И аз мисля, че ти си напълно подходящ.

Мълчах. От възторг бях загубил гласа си. Изобщо се страхувах да кажа каквото и да било, за да не би Власов да се разочарова от мен и да промени решението си. И все пак го попитах:

— А къде ще отидем?...

— Вярно: къде? — започна Власов, сякаш това и за него не беше съвсем ясно. Той намръщи чело. След това изведнъж заговори бързо, така, сякаш се боеше да спре: — На нашата река има едно островче. Не е голямо, но затова пък е напълно необитаемо! Корабите го заобикалят. И с лодки не отиват дотам, защото все пак е далеко! Но ние с теб ще отидем. Ще изкараме един ден, ще преспим. И... непременно ще

заровим в пясъка бутилка със следното съобщение: „Тук първи прекараха цял ден и преспяха цяла нощ...“. И ще напишем нашите имена и фамилии както се полага. Да.

— Защо? — попитах аз. И веднага се уплаших, че въпросът ми излезе глупав.

Но изглежда, че на Власов той не се стори такъв.

— Защо ли... — повтори той, сякаш и на него за миг не му беше съвсем ясно. — Да, за какво?... Ами затова! — направо се развика той изведнъж. — Ще поставим вимпел! Ще прикрепим целия този остров към нашето училище. И ще го наречем така: Остров на футболното игрище.

— На футболното игрище? — пак попитах аз.

— Ами да. Ти нали знаеш, че нашето училище няма двор. Нямаме къде да ритаме топка. А ние, както се казва, ще проправим път дотам. После по него нашите футболни отбори ще ходят на мач на острова. Там е толкова просторно.

— И още как! — възхитих се аз. — Абсолютна необитаемост!...

— Само че не казвай нищо на Мая — предупреди ме Власов. — Ще започне да ни се подиграва: „Я ги виж ти, робинзоновци!...“. И други такива неща ще измисли. Предполагам също, че непременно ще каже на родителите ти, а те...

— За нищо на света, тя и да ме мъчи, няма да ѝ кажа!

— А ти лека-полека започни да се готвиш за пътешествието. Успехът, както сам разбираш, до голяма степен зависи от подготовката. Поразмърдай и ти мозъка си. Мисля да отплуваме в първия ден на лятната ваканция. Но дотогава ще се видим неведнъж. Да...

Той се помая, разсеяно огледа стените и после каза нещо, което в този момент ни най-малко очаквах да чуя:

— Баба ти без съмнение също е била красавица!

Вярно е, че съм чувал тази фраза от него, само че без „също“.

„Какво значи «също»? — недоумявах аз. — Кой друг е красавица? Да не би да съм аз?“

Размишлявах по това и после, когато Власов си отиде. Мислех си още колко е странно, че някъде по света са оцелели необитаеми острови... Отдавна вече не вярвах, че ги има. Мислех, че съществуват само в книжките. Но Власов е намерил такъв остров! Намерил е! А Маечка се осмеляваше на туй отгоре да казва за него: „Я виж ти!“.

Днес започнахме да се готвим за пътешествието. Власов донесе карта на цялата ни област и посочи накъде ще плуваме и къде приблизително се намира Островът на футболното игрище. На картата изглеждаше, че ще изминем някакъв си половин сантиметър, но аз си знаех, че ще трябва да плувам повече от пет часа!

— Ще се спуснем надолу, към острова, с русалка^[1] — каза Власов — и ще се редуваме на греблата.

Аз му признах, че никога не съм плувал с русалка и че не мога да гребя с едно гребло.

— Мисля, че няма да ти е трудно да се научиш — успокои ме Власов.

Той събори един стол на пода. После сам също седна на пода точно между краката на стола, опря гръб на обратната страна на седалката и сложи ръце на краката на стола, сякаш това беше бордът на нашата бъдеща русалка. Вместо гребла Власов взе четката за дъски и започна да ме учи да гребя и да управлявам лодка.

След това аз сядах на пода още поне пет пъти и той също още пет пъти сяда между краката на стола...

А после неочаквано се появи Маечка — тя винаги се появява най-неочаквано и обикновено тогава, когато би било по-добре изобщо да не идва. Тъкмо на пода седеше Власов. Той, който знае защо, много се смути и се изчерви... Побърза да стане, закачи се за крака на стола, спъна се и за малко не падна. Маечка нетактично се изсмя.

— Но това е глупаво! — казах аз. — На кого се присмиваш!

И за да заблудя сестра си, започнах да ѝ обяснявам, че продължавам тренировките си по физкултура, а Власов ми помага.

— Трябва съвсем да заличим всички следи — казах тихо на Власов. — За да не се досети за нищо!

Тогава той седна на масата и ми разправя най-различни истории. Но високо, за да го чуе и Маечка.

Власов започна да разправя за хитрия фараон Хирен. Този фараон си построил цели две пирамиди: едната — истинска, а другата — фалшива, за да заблуди крадците, които ограбвали фараоновите гробници. И вътре в пирамидите поставил разни клопки: стъпваш на каменна плоча, а тя изведнъж пропада и ти стремглаво политваш към дъното на някакъв кладенец.

— Жалко, че този твой Хирен е умрял — насмешливо каза Маечка.

— Защо? — учуди се Власов.

— Щеше да бъде много подходящ за криминалната милиция.

— Но пирамидите въпреки всичко били ограбени — продължи Власов. — И истинската, и фалшивата...

— Откъде знаеш? — зададе Маечка своя пореден глупав въпрос.

— Прочетох го в една книжка, то се знае.

— Ах, в кни-жка! — разочаровано възкликна Маечка, сякаш Власов сам би могъл да се промъкне във фараоновите гробници. Но все пак приседна до масата.

Власов продължи да разказва разни необикновени истории. За китовете, които излизат на брега на Тихия океан, когато слагат край на живота си. За някакъв човек, който не спи вече двадесет години.

Маечка не задаваше повече глупави въпроси. А на мен ми беше мъчно за нещастните китове, които завършват живота си със самоубийство. Много завидях на човека, който се бе изхитрил да не спи толкова години поред. И страшно се сърдех на Маечка, която ни пречеше да се готвим за пътешествието.

Вече пети ден ям само тези продукти, които бързо се развалят. А онези, които не се развалят, складирам в чекмеджето на бюрото, където са учебниците и тетрадките ми. Там събирам кашкавал, колбаси, бисквити, бонбони... И реших, че всичко това ще вземем със себе си на пътешествието.

Но вече пети ден не можем да се готвим за своя поход: Маечка престана да излиза от дома. Върне се от училище и седне в стаята си като закована. Прави го нарочно, за да ни пречи.

И Власов трябва да седи до нея на масата и да разправя разни истории, вместо да ме учи да управлявам русалка. Власов, разбира се, от цялата си душа намрази Мая, но не го показва. Защото е спортсмен и умее да се владее. А Мая слуша и никъде не отива...

Изглежда, ще трябва да продължим тренировките на друго място. Утре ще кажа на Власов...

А тази вечер се убедих, че колбасите въпреки всичко се развалят твърде бързо.

Неприятната миризма накара мама да души. Тя тръгна по миризмата като по следа и откри складираните в чекмеджето ми продукти.

— Какво е това, Кеша?! — възкликна мама.

— Просто така... да не те безпокоя през нощта — отговорих аз.

— През нощта!? — учуди се мама.

— Да-а... Понякога нощем изведнъж огладнявам. И това става доста често. Тогава какво да правя? И ето, за да не будя никого...

— Да се яде нощем е много вредно — каза мама. — Това е доказано от медицината.

И тя ликвидира всичките ми запаси.

Но когато лягах да спя, забелязах на стола до леглото сандвич със сирене и ябълка.

— Чудесно — казах високо. — Когато се събудя нощес, ще хапна малко и отново ще заспя.

И действително се събудих... Взех всичко, което беше на стола, и го скрих на по-сигурно място: в библиотеката, зад тежките томове на енциклопедията, до които у нас никой никога не се докосваше.

Никой освен мене... А сега аз вечер започнах да изучавам енциклопедията. Нали ако отидем двамата на острова, Власов няма да може през цялото време, без да затвори уста, да разказва разни интересни истории. Той ще се измори и изобщо ще му бъде скучно с мен. Аз също трябва да разкажа нещо необикновено.

Така започнах да чета енциклопедията и даже да преписвам това-онова от нея в една тетрадка.

Научих например, че китовете, които понякога завършват живота си със самоубийство, се делят на две семейства: на гладки китове и на ивчести. Много ми харесва думата „ивчести“. Научих също, че знаменитите китови мустаци са разположени не там, където растат мустаците на хората — тоест не под носа, а в устата!

В енциклопедията пишеше точно така:

Китовете имат вместо зъби система от двеста до четиристотин рогови пластинки, наречени китови мустаци, които висят от напречните гънки на небцето...

Тези редове вписах в тетрадката.

Ами ако за мое щастие Власов не знае всичко това? Тогава аз ще му го разкажа!

Днес малко останах в клас. Князев беше организиран събрание на тема: „Спортът — облик на нашето училище!“.

Разказах им, че скоро с Власов ще се отправим на далечно пътешествие. Нали не ми беше забранено да го казвам на децата.

Само на Маечка нямам право да говоря. Защото от нея мама веднага ще разбере. А ако мама разбере, много ще се изплаши и никъде няма да ме пусне.

Децата много ми завидяха. Князев даже каза, че по този начин се укрепва връзката между различните поколения. Значи аз според него съм едно поколение, а Власов — друго! С други думи, завърнах се у дома в прекрасно настроение.

Когато пристигнах, Власов беше вече у нас. Отбил се по-рано: искал е да ме свари сам. Но вместо мен сварил Маечка: тя беше изпозабравила всичките си приятелки и след училище летеше като ракета към къщи.

Струва ми се, че тя иска и Власов да се черви и поти в нейно присъствие както всички други момичета. А успя да постигне съвсем друго: вбесяваше Власов! Даже той — най-добрият спортсмен в цялото училище! — не издържа: когато влязох в стаята, той не седеше до масата, както обикновено, а крачеше из стаята, целият зачервен и развълнуван. Точно такъв какъвто беше, когато стана от пода и се закачи за стола. Или даже още по-развълнуван!

Навярно й се бе скарал както трябва, защото тя му отговаряше нещо също много развълнувано. Но когато аз влязох, тя изведнъж замълча, смути се и седна на дивана. Нашата Маечка да се смути! Това никога досега не е ставало! Навярно е осъзнала, че ни пречи. В такава работа, която не би могла да разбере! Защото на необитаеми острови никога не е била. И толкова по-малко е нощувала!

Власов веднага дойде при мен и тихо, шепнешком ми каза:

— Кеша, изтичай, моля ти се, бързо до нас. Там, на масата, до масилницата, има компас. Мисля, че днес много ще ни потърба. Само че тичай веднага. Не се бави!

„Аха — мисля си аз, — значи е убедил Маечка! Повече няма да ни пречи! Днес ще набележим пътя. Ще се науча да управлявам русалка, да си служа с компас... Всичко това ще ми е необходимо за пътешествието.“

Власов искаше да ми напише на едно листче адреса си, но аз го спрях:

— Кажу го, ще го повтора и ще го запомня!

„Нека — мисля си — да знае, че имам добра памет! Че мога с всякакво поръчение да тръгна на разузнаване: всичко веднага ще запомня и точно ще го предам!“

Власов не живееше чак толкова далече, но аз въпреки това хукнах през дворищата, за да съкратя пътя. На едно място вратата беше затворена и аз я прескочих и отново побягнах. И дори не забелязах, че в дома на Власов има асансьор. Видях го после, когато вече слизах надолу. А до шестия стаж се изкачих за миг!

Позвъних три пъти, както Власов ми беше казал, но никой не ми отговори. Тогава звъннах веднъж, после два пъти: може, помислих си, някой от съседите да е вкъщи. Така или иначе, никой не ми отвори. Залепих ухо до ключалката, но не чух никакви стъпки. Само чешмата в кухнята капеше... Единствено това се чуваше.

Но пътешественикът трябва да бъде настойчив и упорит. Той е длъжен да намери, издири и достави всичко, което му е необходимо! Пък било под земята или под водата!

И аз твърдо реших да не се завръщам без компас вкъщи! Навън много хитро поговорих с портиерката. И тя просто след минута ми съобщи, че майката на Власов работи съвсем наблизо — в домоуправлението.

Слязох в полусутерена и веднага познах майката на Власов, въпреки че никога преди не бях я виждал. Власов беше висок, широкоплещест и красив, а майка му беше слабичка, нисичка, съвсем незабележима и при все това много приличаше на сина си.

Обясних ѝ каква е работата, но тя ме гледаше някак подозрително, с недоверие. Тогава ѝ казах номера на нашето училище, името и презимето на класната ръководителка на Власов, имената и фамилиите на някои негови съученици и даже споменах, че нашето училище е на първо място в района по спортна дейност. Власов ще бъде много доволен, когато разбере, че аз тук като истински

следотърсач съм проявил находчивост. Спечелих доверието на майка му!

Накрая тя се убеди, че аз съм аз и че съм дошъл от името на Власов с поръчение лично от него.

Взехме асансьора и се качихме на шестия етаж. След няколко минути компасът беше вече в ръцете ми: кръгличък, такъв един лъскавичък... Когато се връщах обратно, през целия път го поглаждах с ръка.

Отново се промъкнах през дворищата, прескочих вратата и запъхтян дотичах у дома. Но там нямаше никой...

Не вярвах на очите си. Погледнах под масата, зад бюфета, зад библиотеката.

Нямаше никой...

Но как така?

Сигурно Маечка е казала на Власов нещо такова, че той не се е стърпял и си е отишъл. Не трябваше да ги оставям сами. Не трябваше...

Сега къде да тичам? Къде да търся Власов?

И реших все пак да чакам у дома: може би ще се върне? А за да минава времето по-бързо, седнах и описах в дневника си всичко, което се случи днес.

Чаках дълго.

Успях да опиша в дневника си всичко, което ми се случи сутринта и през деня. След това на отделно листче написах съобщение, че ние с Власов, първи сред всички хора на Земята, сме прекарали цял ден и цяла нощ на Острова на футболното игрище.

Пъхнах хартиятата в празна бутилка от „Есентук“, който баща ми пие, преди да обядва, а Власов все още не се връщаше...

Най-после се звънна. Изтичах да отворя. Беше Маечка. Но отначало трудно я познах: Мая беше някак си странна. Каза ми „благодаря“ за това, че ѝ отворих вратата.

По-рано никога и за нищо не ми е благодарила.

— Сам ли си, Кешенка? — попита тя.

Аз за малко не паднах... Всякога съм бил просто „Кешка“, понякога даже „Инокешка“, защото цялото ми име е Инокентий. „Навярно иска да изкупи греховете си! — реших аз. — Изгонила е Власов, а сега се е опомнила и се подмазва. Тая няма да я бъде!“

— Каза ли на Власов нещо такова, което да го накара да си тръгне заради тебе, а? Признай!

— Да си тръгне заради мен? — с една такава глупава усмивка повтори въпроса ми Маечка. — По-добре кажи, че той дойде заради мен.

— Къде?

— Тук, у нас.

— Кога?

— Ами горе-долу преди десетина дена... Точно кога не помня.

— Ха-ха-ха! Ти да не си се побъркала? Отначало той дойде да ми помага по физкултура. Казвай къде е отишъл!

— Там където и аз.

— Където и ти?

— Разбира се. Ние двамата отидохме на кино.

— На кино?! Но нали той ме изпрати за компаса!

— То е, защото когато ти се върна от училище, той още не беше успял да ме убеди. Аз отначало отказвах да отида...

— И той те убеждаваше?!

— Не се сърди, моля те. Още не можеш да разбереш тая работа.

— Лъжеш! Ти винаги лъжеш! — извиках аз.

И, кой знае защо, погледнах със злоба портрета на баба ми, от която, както казват, в нашия род са се родили красавици по женска линия. Грабнах компаса от масата...

След няколко минути вече летях през същите дворища, които бях прекосил през деня. И прескочих същата онази врата...

Вратата ми отвори Власов.

— Ходил ли си с нея на кино? Вярно ли е? — още от прага го попитах аз.

— Почакай... Сега ще ти обясня всичко.

— Ти си идвал къщи заради нея, така ли? Никой не ти е поръчвал да се занимаваш с мен? Кажи, нали не ти е поръчвал?...

— Почакай, Кеша... Ти си мъж. Трябва да разбереш...

— А на пътешествие ще отидем ли? Кажи, ще отидем ли? Или изобщо няма такъв остров?

— Остров има. Има такъв остров. Виждал съм го с очите си. Само че там, разбираш ли, правят градския плаж. Докараха дървени скари, построиха лавки... Така че ние с теб закъсняхме... Но аз мисля,

че ти ще се попечеш на този плаж. Ще отидеш дотам с речния трамвай. Така е много по-бързо отколкото с лодка и много по-удобно!

— По-удобно! Аз вече казах на всички деца! Готвех се. Така го чаках...

Повече нищо не казах. Просто не можех...

И прелетях от шестия етаж надолу за някаква си секунда. Той не успя да ме догони.

— Извинявай, Кеша. Ти си мъж. Трябва да ме разбереш. Просто не знаех, че толкова ще се разстроиш. Не мислех. Не очаквах...

Той вече не говореше нестройно, спирайки се на всяка дума, а объркано и бързо и думите му връхлитаха една върху друга.

— Но ако искаш, ще отплуваме на острова. Сега още никой не се пече... Ще отплуваме! Първи! Искаш ли? Ще вземем русалката и ще отплуваме. Искаш ли, а?

— Никъде няма да тръгна с теб, Кубарков, никъде! Защото ти си лъжец и измамник!

Кубарков беше неговото истинско фамилно име.

— Искаш ли да отплуваме?... Ако искаш, да отидем за гъби? Или за риба? А ако искаш, вземи този компас. Завинаги... Той ще ти потрябва. Ако искаш...

— И без него ще намеря пътя!

Обърнах се и мушнах компаса в ръката му.

И тогава забелязах, че устните му треперят. Аз даже се поспрях.

— Само не казвай на Мая... Не й казвай, че се пошегувах така. Че съчиних всичко това за необитаемия остров... Не й го казвай. Много те моля! Не казвай...

И аз нищо не казах на Мая. Нито дума.

Но на пътешествие с него не отидох. И никога няма да отида. Никога!...

[1] Русалка — вид спортна лодка за двама гребци. — Б.пр. ↑

ДВА ПОЧЕРКА

Само да ми беше заповядала, щях да набия всички момчета в нашия клас! Щях да мина на ръце от съблекалнята до физкултурния салон на четвъртия етаж. Не, това е глупост и е лесно. По-скоро бих вървял със затворени очи по корнизата на четвъртия етаж. Само да ми беше заповядала!

Бележката нямаше нито обръщение, нито посвещение. Но с шестото си чувство на педагог Жения веднага се досети за кого пишеше Дима Воронов. Разбира се, за своята съученичка Таничка!

Оттатък внезапно гръмна радио: съседът се бе върнал от работа. Той имаше такъв навик: влизайки в стаята, най-напред, още в тъмното, да включи апарата. И едва тогава Жения забеляза, че вече е късно и че отдавна би трябвало да запали лампата. Бе започнала да преглежда тетрадките още през деня, но нищо не бе успяла да провери. А затова беше виновна бележката, надраскана с нехайния почерк на Дима и очевидно забравена от разсеяност в тетрадката.

Тя беше вече успяла да научи бележката наизуст и въпреки това, след като запали лампата, отново се наведе над нея. Жения си представи ясно Дима Воронов, високичък, широкоплещест деветокласник с малко плакатна външност. Човек би искал да го постави някъде на видно място с високо вдигната ръка и до него да напише: „Покривайте нормите за значката ГТО!“. Само дали ще постои минутка спокойно? Впрочем Жения сама бе видяла как Дима Воронов, почти без да мръдне, седи пред шахматната дъска в читалището. Но когато спечелеше партията, той можеше да се качи на стола и ужасявайки страстните поклоннички на тишината, библиотекарките, да извика: „Ура! Още една корона падна! Долу монархията!...“.

Дима беше пионерски ръководител на пети „в“ клас. Малките се влачеха подире му като омагьосани. Те хвалеха из цялото училище

мускулите на Дима и съчиняваха легенди за подвизите му.

Когато Дима играеше на волейбол, те наобикаляха площадката от всички страни и така шумно изразяваха пристрастията си, че заглушаваха свирката на съдията.

Веднъж на пързалката Женя видя как Дима стърчеше като Гъливер сред наобиколилите го деца. Това беше смешно и трогателно. Той учеше петокласниците да играят хоккей и строго и взискателно ги командваше. После видя как Дима разтриваше ръцете на малчугана, който беше загубил ръкавиците си...

Дима даже и през зимата ходеше без палто, с кожена куртка, затова пък шапката му беше много топла, с наушници чак до петите. Той казваше за шапката си, че е „полярна“.

Женя си представяше ясно и крехката късогледа девойка от първия чин, Таничка. Тя не беше красива, а когато си слагаше очилата, чертите на лицето ѝ ставаха просто неуловими.

Тя си спомни как на новогодишния бал някой от юношите подхвърли зла шега по повод неугледната външност на Таничка. Тогава Дима се приближи до шегаджията с лице, което не предвещаваше нищо добро, и каза:

— Имаш късмет, че дуелите са забранени. Иначе щях да те науча, дръвник такъв!...

И цялата вечер танцува с Таничка.

„Рицар!“ — възхищаваше се мислено Женя.

Тя си спомни, че често след часовете Дима и Таничка оставаха в училище, за да се занимават по геометрия, която на нея не ѝ вървеше много. Тя не можеше да чертае, най-простият правоъгълник съвсем не ѝ се струваше толкова прост, а загадъчен и коварен. Учителката по математика, Алевтина Георгиевна, която много напомняше на Женя едновременно гувърнантка, се отнасяше скептично към тези занимания. Веднъж, забелязвайки във вече празната съблекалня да виси самотно палтото на Таничка, а на полицата — полярната шапка на Дима, Алевтина Георгиевна се подсмивва:

— Занимават ли се?... Нищо няма да излезе от тази така наречена „взаимопомощ“. Трябва да учат поотделно! Разберете, задачите, които решават моите момчета, не са по силите на момичетата!

А Женя с възискателността на учителка по руски език и литература си помисли: „Не са по силите... не са по силите... Така му е думата, разбира се, и при все това изразът е странен: нима задачи се решават със сила? Нека по-добре каже «не са по ума»...“ Женя се дразнеше и от гласа на Алевтина Георгиевна, и от начина, по който тя упражняваше своето снизходително опекунство над младите учители, и от абсолютната ѝ убеденост, че всички случаи в педагогическата практика могат да бъдат предвиждани, класифицирани и типизирани като аритметични задачи.

Ами ако покаже на Алевтина Георгиевна бележката на Дима? Господи, как ли ще ѝ подейства! Особено тези думи: „По-скоро бих вървял със затворени очи по корнизата на четвъртия етаж. Само да ми беше заповядала!“.

„Ами ако Таничка наистина му заповяда? — разтревожи се изведнъж Женя. — Не, още утре трябва да предприема нещо!“

В малката стая беше горещо. Навън беше кишава и кална зима, която по-скоро напомняше късна есен: нямаше нито ослепителни преспи, нито рисунки от скреж по прозорците. Но домоуправлението, наплашено от миналогодишното оплакване на хората, сега пускаше парното толкова силно, сякаш навън върлуваха сибирски студове. Женя съблече плетената жилетка. От джоба ѝ изпадна плик и белият правоъгълник тупна на земята. Това писмо вече не беше адресирано до Таничка, а лично до Женя. Написано бе не с разкривен момчешки почерк, а с равни калиграфски букви. Това писмо Женя също помнеше наизуст с цялата му сложна и точна пунктуация — изобилие от двоеточия, скобки, тирета:

Създалата се ситуация налага веднага да се срещнем!
У вас, вкъщи, не искам да идвам (съседи — клюки!). Зная училището, в което преподаваш. Точно там ще те чакам утре, след петия час. Разбира се, не във фоайето, а на улицата!

— То се знае, на улицата — тихо прошепна Женя. — Че иначе „Деца — клюки!“.

Преди да разговаря с Дима, Женя реши да се посъветва с Алевтина Георгиевна. Разбира се, предварително беше уверена, че няма да се вслуша в съвета на математичката, но много любопитстваше да узнае този съвет, за да постъпи, както казват, „точно обратно“.

Алевтина Георгиевна изслуша Женя с онази снизходителна полуусмивка, с която петокласникът проверява отдавна познатата му таблица за умножение на малкия си брат — първокласник.

После Алевтина Георгиевна застана пред огледалото и започна да демонтира, а след това отново да издига сложната конструкция на главата си, която наричаше старинна прическа. В това занимание ѝ отиваха всички големи междучасия.

— Разбирате ли, драга Евгения Михайловна — каза математичката не особено разбираемо, защото в устата си държеше фуркети, — задачата е много проста. Данните, както виждам, са ви ясни? Юношата си е вгълпил в главата, че е влюбен, не е ли така?

— Защо в главата? По-скоро в сърцето...

Но Алевтина Георгиевна се увлече и не обърна внимание на тази реплика, както не обръщат внимание на бръщолевенето на ученика, ненаучил урока си, но опитващ се неуместно да вмъква фрази в речта на преподавателя, който му обяснява тъкмо онова, което не е намерил време да научи.

— И така, юношата си е вгълпил, че е влюбен — продължаваше Алевтина Георгиевна. — Това са вашите данни. Решението на задачата е извънредно просто, въпреки че вие, кой знае защо, не ми съобщихте имената на учениците, така да се каже, на героите на тази история...

Математичката почака малко. Женя се смути, наведе очи, но имената на „героите на историята“ така и не събщи.

— Е, нищо, нищо. Тайната си е тайна. Решението на задачата, повтарям, е извънредно просто. Объркахте ли се? То е напълно естествено: та вие сте първа година в училище... И така, защо юношата си е вгълпил в главата всичко това? Защото в главата му има много празно, така да се каже, с нищо незапълнено пространство. Следователно то трябва да се запълни. Тук именно ни идва на помощ на нас, педагозите, обществената работа. Натоварете го с повече работа — и всичко ще му мине. Повярвайте на моя опит.

На опита на Алевтина Георгиевна Женя не повярва, но тя нямаше и свой собствен. Тя все още не знаеше откъде да започне, когато Дима, останал в клас след часовете по нейна молба, седна отстрани на първия чин. Краката си извади навън, защото не се побираха под чина.

Дима сякаш очакваше нещо много сериозно и неприятно за себе си. Той мрачно се втренчи в една точка: тази точка беше името „Григорий“, което някой бе надраскал на чина. Ръката му механично галеше дългите наушници на „полярната“ шапка.

За да бъде разговорът колкото може по-интимен, Женя не седна до катедрата (нека Дима временно забрави, че тя е преподавателка!), а се настани на първия чин от втората редица. Тя очакваше, че Дима ще се заинтересува защо го е задържала след часовете.

Но той нищо не питаше. Мълчеше.

Значи трябваше сама да започне разговора.

Спомни си как тя, още малко момиченце в един пионерски лагер, се страхуваше да скочи от покрива на къпалнята. Но веднъж, след като махна с ръка, затвори очи и в миг се прости с живота си и скочи!

И сега пак за миг затвори очи.

— Преди всичко, Дима, искам да ти се извиня... — Почака секунда, но той не попита в какво собствено се е провинила пред него учителката, класната му ръководителка. Тогава тя продължи: — Прочетох бележката, която си забравил в тетрадката си. Не трябваше да я чета, но, повярвай ми, то стана, без да искам...

Дима не вдигна глава, обаче тя видя как нервно потръпваха широките му плещи под кафявата му лъскава кожена куртка.

— Впрочем бележката ти не ми каза нищо ново. Аз и преди забелязах, че Таничка ти харесва.

Женя въздъхна с такова облекчение, каквото бе изпитала, когато изплува под водата след знаменития си скок в къпалнята.

— Да, забелязах, че Таничка ти харесва. Тя и на мен ми харесва — умна, мисли самостоятелно. Но защо заради нея трябва да набиеш всичките си другари? Или да вървиш със затворени очи по корниза на четвъртия етаж? По-добре иди с нея на кино, на театър, на пързалката.

Тя чувстваше, че говори някакви много банални, чужди думи, но не намираше свои. И може би за пръв път разбра колко е трудна професията ѝ. Преди ѝ се струваше, че авторите на така наречените

„ученически повести“ и старите учителки, пишещи мемоари, явно преувеличават трудностите на педагогическата работа.

— Да, ти можеш мирно и тихо да дружиш с Таничка — с отчаяние и досада към себе си повтори Женья.

Струваше ѝ се, че е забравила, че не помни гласа на Дима. И изведнъж го чу, но не го позна: това бяха глухи, сякаш идващи отдалече звуци.

— Защо Таничка? Аз съвсем не за нея...

„Нима съм сгрешила? — изплашено помисли Женья. — Ех, ама че съм и аз един педагог!“

И веднага се опита да поправи грешката си:

— Разбираш ли, Дима, няма значение коя е тази ученичка. И съвсем не е важно как се казва...

— Защо ученичка? — Дима вдигна глава и я погледна.

И тя изведнъж почувства, че е много важно кое именно е това момиче и че е много, много важно как се казва. В неговите очи тя видя жажда за най-безпощадна заповед и отчаяна готовност да изпълни всичко на света. И още нещо прочете в тях: „За вас съм готов на всичко! Заради вас от нищо не се боя. От нищо на света!“.

Женья много се изплаши да не би той да вземе да каже всичко това на глас. Какво ще прави тогава? Как ще му отговори?

Кой знае защо, отвори чантата си, извади оттам ученическите тетрадки и ги сложи обратно.

— Извини ме, Дима... Ще продължим нашия разговор друг път. По-късно... Непременно ще поговорим. А сега много бързам... Бързам.

Това бе истина. Тя действително бързаше: чакаха я. Чакаха я не в училището, а „разбира се, на улицата“.

Беше първата истинска зимна вечер. Възрастните се плъзгаха и падаха на заледените пътечки, коварно прикрити от тънка, пухкава снежна покривка. А петокласниците с гръмогласен смях се пързалиха по тези пътечки и колкото повече падаха, толкова повече се смееха. Но изведнъж гласовете им секнаха. Те изумено се втренчиха в учителката, която вървеше с непознат мъж. Децата въобще трудно си представят, че учителите, тези поучаващи ги свръхчовеци, извън стените на училището имат собствен живот, подобен на живота на обикновените хора. Но сега с непознат мъж вървеше не обикновена учителка, а преподавателката на горните класове, че и класна на техния пионерски ръководител Дима!

Женя не обърна внимание на зяпналите петокласници, но той ги забеляза:

— Знаех си аз, че това място е неподходящо...

Женя не отговори. Те свиха в близката пресечка.

Трудно е да се премине от първите непринудени фрази към поотрано замислените думи. Но, пристъпвайки към „главната тема“, той заговори бързо, сякаш се страхуваше, че ще го прекъснат, както се страхуват хората, които рецитират стихотворение. И не спря, докато не каза всичко:

— Женя, ти навярно ми се сърдиш, че толкова дълго не те търсих. Разбери: нужно ми бе всичко да погледна отстрани, всичко да претегля, всичко да преценя. А затова бях длъжен малко от малко да охладя главата си. Само главата... В последно време, когато се срещах с теб, постоянно чувах настойчивия ти въпрос: „А по-нататък какво? Какво по-нататък?“. Ти задаваше този въпрос мълчаливо, но аз го чувах...

Всъщност Женя никога не беше го питала това: самият той винаги разсъдливо и без да се горещи (което Женя приемаше като завършеност на характера), казваше, че тя е „навеки негов помощник“. Думата „помощник“ не се харесваше особено на Женя, напомняше ѝ, кой знае защо, за „референт“. Същевременно той обвиняваше в лекомислие всички свои приятели и някак си между другото и великите поети от миналото. Да, никога, ни мълчаливо, ни гласно Женя не бе задавала въпроса: „А по-нататък какво?“. Но сега такъв обрат, такъв ход на мислите очевидно му беше необходим за нещо.

И той продължаваше:

— Аз съм порядъчен човек, ти го знаеш по-добре от другите. И прекрасно разбирам, че не можеш да не мислиш за бъдещето. Та ти скоро ще навършиш двадесет и осем години, а за жена това е много. (Той ѝ прибави година и половина, но тя пак не го прекъсна.) Ти чакаш от мен нещо решително, но аз не мога, не смея да дойда при теб неук и беден. Аз съм длъжен първо да завърша аспирантурата си и да постигна нещо в живота. Едва тогава аз, като всеки порядъчен човек, ще имам право да помисля за семейство. Едва тогава! Аз така разбирам своя дълг. И така разбирам любовта... („разбирам любовта“ — подсмихна се в себе си Жения.) Чувствам отговорност за твоята съдба и се питам: Ще можеш ли да ме чакаш? Не, ти не си длъжна нищо да жертваш заради мен. Нека жертвам аз!... Вярваш ли ми? Ти трябва, ти си длъжна да ми вярваш! Та ти не ме познаваш от вчера...

Да, тя не го познаваше от вчера и даже не от тази година. И при все това не можеше да го познае. Не познаваше гласа му (отначало ѝ се стори, че се е простудил, че е прегракнал), не познаваше и дрехите му — всичко на него беше ново: широкото черно палто, черната скъпа кожена шапка, черният шал на бели точки в тон с палтото и шапката.

„Ама той целият е някак нов — помисли си Жения, — по-скоро непознат, друг...“

Нима първите успехи (шумната защита на дипломната работа и приемането му за аспирант в академията) така странно го бяха преобразили? Изплашил се е, че „навеки неговият помощник“ само ще му попречи да се изкачва нагоре?

Жения обичаше лекото скриптене на първия току-що паднал сняг. Но сега унилото скърцане под неговите крака я дразнеше. Тя забеляза, че беше обут с дълбоки плътно затворени черни шушони и от това ѝ стана неприятно: млад мъж с шушони! Тя разсеяно го слушаше, но затова пък го оглеждаше много внимателно и с известно удивление. Защо например по-рано не беше забелязала, че е прегърбен?

Жения ли беше отвикнала от студа, или виелицата искаше в този ден да навакса пропуснатото, само че вятърът до болка щипеше бузите и заслепяваше очите...

Трудно ѝ бе да върви срещу вятъра. Силите ѝ намаляваха с всяка измината крачка и към всичко това се прибавяше умората и вълненията на този ден.

А той говореше, говореше, говореше...

— Аз съм по-опитен от тях. Всичко премислих, претеглих, прецених. Ти не си длъжна да чакаш! Някои си въобразяват, че могат да изградят семейство, без да са се утвърдили в обществото. Това е празна фантазия. А сега не е времето на фантазьорите. Разбери и повярвай!... Човек трябва с двата крака здраво да стои на земята, за минутка да не затваря очи и зорко да гледа пред себе си, за да не се спъне...

Внезапно Женя се разсмя: тя си спомни, че за нея Дима беше готов да мине от съблекалнята до физкултурния салон точно с краката нагоре, а по корниза възнамеряваше да се разхожда със затворени очи...

И се разсмя така неочаквано, че поредната фраза заседна в гърлото му, той се задави от студения вятър и дълго кашля в черния си шал на бели точки. Като си спомни за Дима, Женя престана да се гуши зиморничаво в шала си, престана да се крие от виелицата...

И без да каже дума, без нищо да обяснява, тръгна напред с такива стремителни крачки, сякаш беше сутрин и тя закъсняваше за училище. Почти тичаше, като подлагаше лицето си на вятъра и вече не чуваше изоставащото някъде назад скърцане на черните шушони.

ЛЪЖА

Генка много обичаше да гледа филми, забранени за деца до шестнадесет години. Обичаше да чете книги, в които не беше обозначена възрастта на читателите — тоест книги за възрастни!

И когато веднъж по радиото обявиха лекция за родители, Генка реши, че непременно трябва да я чуе.

Прозвуча скучен глас, към който говорителят прикрепи важното звание „доктор на педагогическите науки“. Генка винаги се стараеше да си представи хората, чиито гласове чуваше по радиото. Сега, кой знае защо, си представи мършава жена с пенсне и бяла престилка. Думата „доктор“ много ѝ подходеше, защото всяка нейна фраза звучеше като рецепта.

Първата рецепта беше следната: „Колкото повече едно дете чете, толкова по-добре се учи!“. Генка даже се изплаши: той явно не се развиваше по правилата. Ако понякога получаваше двойки, то това май че ставаше само заради книгите. До неотдавна Генка четеше и по време на обяд и на вечеря, като използваше за подставка тумбеста захарница, която отначало важно се пъчеше с двете си тънки дръжчици, после с едната дръжчица и накрая с Генкина помощ остана съвсем без дръжчици.

Не подходеше и другата рецепта: „Детето трябва да уважава родителите си, но да не се бои от тях!...“.

Пък Генка едновременно уважаваше баща си и се боеше от него. Бащата пръв обяви война на Генкината „кигомания“. Той поведе настъпление по всички правила на военното изкуство. Първо извърши разузнаване... И се оказа, че дори заглавията на книгите и имената на авторите се бяха смесили безнадеждно в главата на Генка. Той бъркаше Купър с Куприн, а Станюкович с Григорович. След това бащата предприе решителна атака: започна безпощадно да осмива сина си, даже и в присъствие на другари, Генка се обърка... И тогава в образувалия се „пробив“ бащата устреми главните си сили.

Той тежко отпусна на масата ръката си, която беше толкова огромна, че вилиците и лъжиците пред нея изглеждаха като играчки.

— Сега ще четем заедно!

— Как заедно? — учуди се Генка. — На глас, така ли?

— Не на глас, но не и само за себе си. Книги ще вземаш по мой съвет, а след това ще ги разискваме.

На първия етаж имаше детска библиотека. Библиотекарката, добра пълна жена, с прякор „Не късай“ даваше на Генка книгите, които баща му го съветваше да прочете.

И на вечеря започваше изпитът.

— Пак ли пропускаш природните описания? — питаше бащата.

— Нищо не пропускам — оправдаваше се Генка.

— Не лъжи! Най-лошото е да не казваш истината. Добре, с какво например тук се сравнява мирисът на първия сняг?

Генка се въртеше на стола. Искаше му се да избяга на улицата и да помирише снега: може би ще отгатне за какво именно сравнение го пита баща му.

— Писателят сравнява мирисът на първия сняг с мириса на диня! Това е много образно и много точно. А ти си пропуснал това място!

После изпитите по време на вечеря свършиха. Но почнаха да възникват спорове за книги.

Понякога в споровете се намесваше и майка му. Бащата веднага се съгласяваше с нея. А тя, кой знае защо, се сърдеше:

— На жените само в трамвая трябва да се отстъпва място. А в споровете тази вежливост е неоправдана!...

Майка му беше машинописка. Работеше вкъщи. Струваше й се, че ако се отдели от дома им за един ден, ще се случи нещо ужасно, някаква непоправима беда.

Сутрин тя нямаше за къде да бърза, но ставаше по-рано от всички. Приготвяше закуска за Генка и баща му. Когато се разделяше с майка му, бащата я целуваше по челото и всеки път произнасяше едни и същи думи:

— Довиждане, скъпо мое дете!

А тя изведнъж се променяше в лице, изчервяваше се. И на Генка започна да му се струва, че тя става толкова рано само за да чуе тези думи.

Думата „дете“ никак не подходдаше на майка му: тя съвсем не беше дребна. Може би изглеждаше такава от височината на могъщия сто осемдесет и осем сантиметров бащин ръст? Тези сантиметри бяха предмет на особена гордост за Генка! Та нали сина, малкото момченце, бащата строго и просто наричаше Генадий...

Баща и син заедно излизаха на улицата, заедно вървяха до ъгъла.

Беше му много приятно да върви редом с баща си: майка му остава вкъщи, а те, мъжете, деловите хора, бързат, тичат.

Генка знаеше, че всичките му другари от двора завистливо го поглеждат, защото всички уважаваха баща му. Та нали той научи децата да строят ледени крепости, той накара домоуправителя да направи в двора пързалка и пак той разказа за новите машини, които сам конструираше.

На ъгъла се разделяха кратко, по мъжки.

— Хайде върви — казваше баща му.

А вечерта Генка с нетърпение го чакаше да се завърне. Веднага познаваше стъпките му. Баща му се качваше, без да бърза, сякаш, прекривайки, размишляваше дали да продължи, или да се върне обратно. Един неприпрян звън... Много му се искаше той да отвори на баща си. Но чувстваше, че това още повече желае майка му. И ѝ отстъпваше. Баща му отново целуваше майка му по челото и повтаряше почти същите думи както сутринта: „Здравей, скъпо мое дете!“. Но тези думи звучаха още по-ласкаво, защото на баща му, изглежда, много му беше домъчняло през деня.

Генка не можеше да търпи нежности, но от думите, които бащата казваше на майка му, му ставаше и радостно, и някак спокойно на душата. Бащата се вглеждаше в лицето на майка му.

— Колко са възпалени очите ти... И за какво ни е нужно това дрънкало? (Той така наричаше пишещата машина.)

— Не е виновна тя, а моите врагове — полунашега се оправдаваше майката. Свои „врагове“ тя наричаше неразбираемите почерци. И казваше, че дори през нощта ѝ се присънват разни неясни букви и особено често буквата „т“, която я гони по петите на трите си тънки крачета.

Сякаш между другото баща му го запитваше:

— Е, как вървят науките?

Той никога не поглеждаше в бележника, за да провери дали синът му казва истината. И може би именно заради това Генка не можеше да излъже. Ако донесеше вкъщи по-ниска бележка, веднага си признаваше. Баща му не му се караше. Генка не чуваше от него упреци, затова пък в такива вечери не слушаше и увлекателните спортни истории, разкази за работата на инженерите, които, както всички други хора, баща му делеше на „разбрани“ и „неразбрани“.

Майка му постъпваше по съвсем друг начин. Тя разтваряше бележника и гледаше злощастната бележка така, сякаш четеше трагично известие. После отиваше у съседката, чиято дъщеря беше също в шести клас. Започваха разговор, в които имената на Генка и на дъщерята на съседката ни веднъж не се споменаваха: него наричаха „нашия“, а нея — „моята“.

— Пък нашият днес пак донесе тройка. А баща му казва, че това е по-лошо от двойка: ни богу свещичка, ни на дявола ръжен — оплакваше се майка му. Тя обичаше да повтаря думите на мъжа си: те й се струваха най-верните и най-убедителните.

— Е, не бъдете прекалено строги: колко книги само е прочел вашият! А моята не можеш да я накараш да чете.

— Не, не, вие нашия не го защитавайте. Той би могъл да се учи прекрасно: толкова е способен!

— Тя и моята е много способна!

„Защо всички родители си въобразяват, че децата им са толкова способни“ — недоумяваше Генка. Майка му после дълго още въздишаше. Но мълчанието на бащата за Генка беше къде-къде по-страшно от оплакванията на майка му. И още същата вечер той залягаше над учебниците.

Само с една слабост на Генка баща му изобщо не можеше да се справи. Тази слабост бе неговата неутолима страст към киното. Дори ако съществуваха филми, които поради някаква причина щяха да бъдат

забранени за хора под шестдесет години, Генка непременно щеше да гледа и тях. Да седне по-назад от втория ред той считаше за непростим разкош. По такъв начин с шестдесет копейки Генка успяваше да отиде на филм три пъти седмично. Малко пари получаваше от майка си, а останалите си набавяше в резултат на най-строги икономии: в училище закусваше през ден, а на метрото и на тролея се возеше без билет.

Когато се връщаше вкъщи, развълнуван и зачервен, баща му втренчено го поглеждаше и казваше: „Не се опитвай да съчиняваш каквото и да било. Прекрасно виждам, че си бил на кино“.

И докато вечеряха, сякаш без да се обръща към някой, баща му замислено съобщаваше:

— Днес са пуснали нов филм. Интересно, какъв ли е?

И Генка волю-неволю разказваше филма.

Понякога майката казваше на бащата:

— Да отидем довечера сами на кино, а? Генка ще ни осигури билети: нали той е специалист по тази част...

Бащата смутено разперваше ръце:

— Бих дошъл с удоволствие, ти знаеш... Но точно тази вечер имам неотложна работа... (И той назоваваше фамилията на един от „разбраните“ инженери, с когото трябвало спешно да се посъветва.)

А Генка сърдито гледаше майка си: нима тя не разбира колко е зает баща му!?

Веднъж Генка научи, че през три пресечки от дома им прожектират някакъв стар филм, за който приятелите му се изразяваха кратко, но възторжено: „Световен“.

Този филм Генка не беше успял да види по-рано поради простата причина че по време на първото му прожектиране момчето още не се бе родило.

Въобщо той не би се решил да отиде на вечерна прожекция. Но знаеше, че баща му ще се върне късно: днешният ден за него бе важен и тържествен — изпробваха нова машина. Баща му каза, че са възможни всякакви изненади, че някой от „неразбраните“ инженери може да се изкаже против и затова той много се вълнува. Баща му се вълнуваше... А как се вълнуваше майка му, докато го чакаше да се върне! Тя просто място не можеше да си намери. Ту сядаше да пише на машината, ту отиваше да си поприказва със съседката, ту при всеки шум от стъпки изтичваше на стълбите.

Освен това Генка много искаше да отиде на кино, за да изтекат по-бързо часовете на очакване, та като се върне вкъщи, веднага да види баща си и по лицето на мама (именно на мама) да отгатне, че всичко е минало добре, много добре...

Той извика високия и слаб седмокласник Жора, на когото лесно продаваха билети за каквато и да било прожекция. Жора снабдяваше с билети всички момчета от двора, за което вземаше от тях немалък данък: редки марки и книги.

Децата хукнаха по тъмните улици, като се блъскаха в минувачите и шепнеха под носа си припрени извинения, които само те чуваха. Като стигнаха до киното, се оказа, че вече е късно: билетите бяха разпродадени. Беше свършила предната прожекция, от салона излизаха хора, които примигваха на светлината, надяваха в движение палта и шапки и пак в движение обменяха впечатления. Генка ги гледаше със завист.

Изведнъж чу до болка познат глас:

— Не ти ли е студено, дете?

Генка обърна глава и видя баща си. Навеждайки се, баща му помагаше на непознатата светлоруса жена да се загърне с пъстър шал. Генка искаше да се шмугне встрани: нали му беше строго забранено да ходи на вечерни прожекции. Но той сам, против волята си, вдигна очи, погледът му се срещна с бащиния — и Генка изумено отстъпи крачка назад: изведнъж забеляза, че баща му се изплаши от него. Да, да, баща му се изплаши. Той, който всякога бе така сдържан, бавен в движенията си, изведнъж се засуети, започна неловко да измъква ръката си изпод ръката на светлорусата жена и даже искаше, както се стори на Генка, да се скрие зад колоната, която изобщо не можеше да го скрие, защото беше тънка и тясна, а баща му — огромен и широкоплещест.

И момчето помогна на баща си: то изскочи на улицата и побягна така бързо, че дори слабият и дългокрак Жора не успяваше да го догони.

Но някъде на кръстопътя Генка за миг се спря — в ушите му звучаха думите: „Не ти ли е студено, дете?“. Русокосата жена, която баща му загръщаше с пъстрия шал, наистина не бе висока, но на Генка се стори странно, че и за нея могат да се отнасят думите, които всякога са принадлежали на майка му, единствено на майка му...

Ами изпробването на машината? Значи не е истина? Пък може и да няма никаква машина? Баща му не е казал истината... Генка не можеше да проумее това, то не се побираше в съзнанието му. Тогава вероятно всичко е лъжа: и разговорите за книги, и съветите на баща му, и споровете по вечеря? Всичко, всичко е лъжа!

Библиотекарката с пряхора „Не, късай!“ му викна:

— Генка, ела, намерих ти книгата, която ми искаше!

Но Генка само махна с ръка: той не искаше да вземе книга, която баща му го беше посъветвал да прочете. Той, кой знае защо, не вярваше на тази книга.

Когато се върна вкъщи, Генка веднага си легна.

— Какво става с теб? Целият гориш... Да нямаш температура? — тревожно го попита майка му. (Тя най-вече се вълнуваше, когато Генка или баща му боледуваха: тогава всяко, дори и най-лекото заболяване, ѝ се струваше неизлечимо.)

— Не се безпокой, мамичко... Много съм изморен, това е! — както никога ласкаво отвърна Генка.

А всъщност той просто не искаше, не можеше да чуе думите, които щеше да каже неговият баща, когато майка му отвори вратата.

НОЩТА ПРЕДИ СВАТБАТА

Защо се бавят толкова? Представлението вероятно е свършило вече. Защо ги няма? Отново стъпки по стълбите... Не, не са те. Стъпките на Тамара още не познавам, но на Валерий... Свикнала съм да чакам тия стъпки. С всяка изминала година трябваше да чакам все по до късно — синът ми растеше. Отначало направо хвърчеше до нашия трети етаж, после дотичваше, а сега просто се изкачва, без все още да си почива на площадките между етажите — от година на година ние всички забавяме крачки.

Нашата дълга стара стая, с много висок таван, е разделена на две половини. Като го чакам, винаги си мисля, че ще е хубаво да заспя, а щом се събудя, да почувствам, че е наблизко, зад шперплатовата преграда. Но нито веднъж не заспах, без да го дочакам.

Винаги когато го чакам, си представям най-различни ужаси. Но нали никога на Валик не му се беше случило нещо. Защо винаги очаквам най-лошото. Ето и сега... Може би са решили да поскитат из града — та те днес склучиха брак.

Струва ми се, че за утре вечер всичко е готово. Добре че си взех три дни отпуска. Иначе нямаше да смогна. Работата, разбира се, не е в отпуската: нищо нямаше да направя без Ленуся.

Лена, Ленуся... Моят добър гений! И не само мой. Целият клас, когато бяхме ученици, преписваше от нея трудните задачи. А възникваше ли конфликт с учителката, или някакво недоразумение, тя умееше да възстанови справедливостта и се обясняваше, и се грижеше... за мене, за всичките ни приятелки. Отначало ни помагаше да направим нашите сватби, а сега сватбите на нашите деца. А самата тя така и не се омъжи. Нямаше време — уреждаше щастието на своите приятелки. И толкова безкористни и мъдри съвети ни даде, че може би не остави за себе си нито един.

Ще имаме много гости. На рожден ден можеш и да не поканиш някого, не всички помнят кога си се родил. Идват най-близките, които помнят... Но сватба не можеш да скриеш от никого. Аз не искам някой

от приятелите на Валерий да се обиди. Обичам ги, защото и те го обичат. През целия си живот обичах ония, които се отнасяха добре към него. Ако някоя съседка казваше, че е красиво или просто добро момче, тя започваше да ми се струва най-симпатичната и милата в цялата кооперация. А учителката, която макар и мимоходом на родителско-учителска среща отбелязваше, че е способен, ставаше за мене най-умната и справедливата. И Тамара обичам, защото обича Валерик. Не, не само за това. Тя е добра, справедлива... Но най-важното е, че тя обича моя син. Това е най-важното.

Не можех да си представя как всички ще насядаме в нашата разделена на две половини стая. Откъде ще вземем толкова столове, съдове?

— Винаги е така. Предвидих го — каза Ленуся. — Ще мобилизираме обществеността.

Тя обиколи апартаментите и се разбра със съседите да ни дадат сервизи, маси и столове. Аз живея в този дом четирийсет и три години, но не бих се решила да тръгна из апартаментите. Лена се реши. Заради мене. И никой не можа да ѝ откаже. Това бе невъзможно.

Приятелите на Валерик обичат да си похапнат. Те не искат деликатеси — тази непретенциозност им бе останала от студентските години. Само да има повече! Но утре все пак ще ядат деликатеси. Заслугата съвсем не е моя — Лена правеше магии над тенджерите. Всичко умее и не иска помощ... Само от време на време казва: „Опитай дали не трябва пипер? Опитай, струва ми се, че го пресолих?“.

Всичко ми е готово. По-точно, на нас с Ленуся. Само подарък не успях да купя. Но нищо — утре тя ще ми помогне. По-добре знае какво е най-хубаво да се подари за имен ден, какво за сватба, какво за годишнина. Може би е срамота да прехвърлям толкова много на плещите ѝ, на мъдрия ѝ житейски опит? Но не мога другояче. Струва ми се, че мислено е преживяла всичките възможни ситуации и конфликти, за да разбере и да има верен съвет за всички случаи от живота. За мене и моите приятелки. Лена, Ленуся! Нашият добър гений...

Но защо не се връщат? Толкова е късно... Изкачва се съседът от четвъртия етаж, почива си на всяко стъпало — прекара инфаркт. Разхождал се е, преди да си легне да спи. Връща се за вечерните „Последни новини“. Значи още няма дванайсет. В продължение на много години, очаквайки Валерик, изучих походката на всички съседи. И даже навиците им...

Виждам портрета на Коля. Тъмно е, но го виждам. Там, на масата... Валерик не помни баща си — отиде да воюва, когато синът му беше на две години. Загина и затова остана завинаги мой съпруг. За Валерик той е герой. Герой като Чапаев или Котовски... Валерик не го помни като баща. А аз помня мъжа си, който сигурно щеше да ме напусне, ако не беше войната... Как стана това? С какво започна?

Помня първите фрази на Коля, които ме накараха да бъда нащрек. Като ме запознаваше с приятелите си, той казваше: „Тя е финансов работник“, а друг път: „Работи в областта на икономиката“. А аз, както и сега, бях просто счетоводител. Даже не старши и не главен...

Още от детските си години свикнах да се съветвам с Ленуся. Помня, че тя веднъж ми каза:

— Не се огорчавай. Ние с тебе сме приятели, по-верни от съпруг и съпруга, а това е най-важното. Аз предвиждах това. При подобно съотношение на силите винаги е така... Не, работата не е в званията — че той е кандидат на науките, а ти счетоводител. Има мъже с къде поголеми звания от неговото, а жените им са всичко на всичко домакини. И нищо ужасно не се случва, защото вкъщи те са просто съпрузи. А учените са особен народ! Мнозина от тях и вкъщи живеят само с професията си. Живеят, разбираш ли. А ти си в друг свят. Мисля, че няма да можете да се разберете, както не се разбират хората, които разговарят на различни езици.

— Но нали чуждият език може да се научи — казах тихо, а самата аз си помислих: не, няма да мога да го науча. Валерик се нуждае от моите грижи...

Може би Коля каза, че се трудя „в областта на икономиката“, просто така, без каквато и да е задна мисъл? Но след разговора с Ленуся започнах да се вглеждам, да наблюдавам как се отнася към мене — търсех потвърждение на думите ѝ и, разбира се, намирах го.

Струваше ми се, че той се вслушва напрегнато, когато разговарям с приятелите му: бои се, че ще кажа нещо, което не трябва. Започнах да избягвам познатите му. Питаше ме дали ще отида с него на гости, а аз отговарях, че тъкмо тази вечер трябва да взема Валерик от детската градина. И той свикна да ходи навсякъде без мене. Може би сама го приучих към това?

Спомних си думите на Ленуся, че „при подобно съотношение на силите“ винаги е така. Аз вярвах в тия думи. Те ме утешаваха: значи не може да бъде другояче. И е безсмислено да се бориш, и нищо не трябва да предприемаш, щом винаги е така.

От фронта Коля пишеше нежни писма. Но аз разбирах, че той не ги пишеше на мене, а на родния си дом, който отдалеч, когато е тежко и лошо, винаги ти се струва желан и скъп.

А *те* все още не идват... Ето ситни по стълбите старецът от съседния апартамент. Работи в ресторант, сервитьор е и се връща последен. Един такъв скромн, тих старец: винаги на всички прави път, даже на малчуганите. Не мога да си го представя в сервитьорски костюм сред танцуващите двойки, сред джазовата музика, под светлината на разкошните полилеи... Дали да им купим полилей за подарък? В тяхната половина, зад шперплатовата преграда, има само нощна лампа. Трябва да се посъветвам с Ленуся. Ще е много подходящ подарък. Но защо ги няма? Щом си дойде старецът от ресторанта, значи вече минава полунощ. Дали да позвъня някъде?... Още малко ще почакам.

Не съжалявам, че не се омъжих отново. Мисля, че Валерик не би приел... никакъв чужд човек. Макар че един човек може би щеше да приеме.

Веднъж при нас в управлението пристигна инженер от Армения, автор на проект. Казваше се Гурген. Шумен, весел... И такъв наивен — все се учудваше. Всичко приемаше като нещо неочаквано и радостно: „Имате си машинописно бюро? Може ли да препечатат работата ми? Чудесно! Имате собствен стол? Може ли да вечерям там? Това е добре! Наблизо ли е тролейбусната спирка? Отсреща? Великолепно“. Думите произнасяше така, че беше приятно да го слушаш, дори да не казваше нещо особено, и ти се искаше,

подражавайки му, също да говориш с лек източен акцент. Изведнъж всички ние започнахме да ценим необикновено своето учреждение, което, както се оказа, притежава толкова различни достойнства.

По това време в нашия град се провеждаха конференции и симпозиуми и беше невъзможно да се намери стая в хотел. А нашият директор знаеше, че имам голяма стая, разделена на две (той се учеше някога заедно с Коля и бе идвал у дома). Знаеше, че живеем двамата с Валерка, и помоли да приютим Гурген поне за пет-шест дни.

Съгласих се.

Като влезе в стаята, той каза: „Такъв висок таван? Тук може да се лети! Прекрасно!“. Приблужи се до прозореца и възкликна: „Каква чудесна гледка! Направо към улицата“. Ние с Валерик се спогледахме: започна да ни се струва, че притежаваме безценни съкровища. И даже това, че стаята гледаше към улицата, откъдето непрекъснато се чуваше шумът на трамваите, тролейбусите, автомобилите, даже това започна да ни се струва много приятно.

Когато пристигаха роднини от други градове, ние с Валерка имахме чувството, че сме гости, сякаш бяхме на чуждо място: нарушаваше се стереотипът на живота ни.

С идването на Гурген нищо не се наруши. Той само прибави онова, което винаги бе липсвало в нашия дом: у нас стана по-весело и някак си по-светло...

Ленуся се вслушваше внимателно в мечтите на Гурген, в неговите възторжени възклицания.

— Източно красноречие! — каза тя веднъж. — Винаги е така: поддаваме се на това трапезно обаяние. Вярваме на гръмките им думи, а те забравят после как се казваме.

Веднъж Гурген окачи по стените проекта си и започна да разказва на мене и на Валерик за него.

Ние, кой знае защо, без да се стесняваме, правехме различни предложения. Той ги записваше в тетрадка, а после каза:

— Строгите консултанти ме унищожиха с корекциите си. И сте безпощадни, но това е хубаво: след шест месеца отново ще дойда в Москва! За окончателно утвърждаване.

Валерик изведнъж се усмихна и аз почувствах: той се радва, че Гурген ще дойде отново.

Аз също се зарадвах и това ме изплаши.

Същата вечер той ми направи предложение. Нищо не можах да отговоря: трябваше да се посъветвам с Ленуся.

— Предвиждах го — рече тя. — Източна разпаленост и припряност... Почакай и помисли. Няма ли да забрави след два-три дни за намерението си?

Той не забрави. Тъкмо след три дни ми изпрати телеграма. А после и писмо. Съобщаваше, че се посъветвал с майка си и че тя одобрила неговия избор, макар никога да не беше ме виждала.

Но скоро ще ме види, защото аз ще замина с Валерик при него! Завинаги. Ще живеем с майка му и сестрите му.

— Ето виждаш ли — каза Ленуся. — Ще станеш робиня в дома им. И аз няма да мога да ти помогна — ще бъдем твърде далеч една от друга. Мъж, който не може да живее без майка си и се съветва с нея по такива въпроси, няма да бъде добър съпруг. Това е стара житейска мъдрост... Но за беда е вярна. А майките в такива семейства са винаги деспоти. Кланят им се като на идол. Особено на Изток. Повярвай ми: винаги така става.

Не се реших да оставя дома си и Ленуся. И писах за това на Гурген. Той ме вика с още няколко писма, но не заминах.

За да сложим край, ние с Ленуся му изпратихме хладен отговор, който и за мен самата беше неприятен. Аз обаче помнех, че след шест месеца той ще дойде отново с проекта си. И много го очаквах.

Той не дойде. Казаха, че е болен. Но аз знаех, че не дойде заради мен.

Някаква жена донесе проекта му.

„Тя е прелестна! — пискаха чертожничките. — Просто очарование!...“

„Нима толкова бързо се е оженил? — помислих си аз. — Ленуся винаги е права...“

Отидох в Проектантския отдел и видях тази жена. „Не, не му е съпруга... — успокоих се аз. — Вероятно е сътрудничка на института им.“

Тя беше от ония жени, към които веднага изпитваш доверие. Даже прекалено голямо... Както към лекар, когато ти е лошо. Лицето ѝ, добро и искрено, предразполагаше към откровеност даже ония,

които не я познаваха. Всички черпеше с плодове и всички канеше на гости в малката си къща. Но не ги канеше просто така, не от приличие, а на всеки, който искаше, даваше адреса си.

„Пишете ми два месеца по-рано — казваше тя, — за да мога да се подготвя.“ Чертожничките, които мечтаеха да почиват самостоятелно, записваха адреса ѝ в малки бележничета.

А на стария инженер, който страдаше от язва, обеща да изпрати чудна билка, която непременно ще го излекува.

Инженерът, измъчен от болестта и медицинските съвети, които му предлагаха от всички страни, винаги злъчен и недоверчив, ѝ даде адреса си, защото не се съмняваше, че тя ще му изпрати билката. И никой не се съмняваше...

При началството не отиде: „Не умея да говоря“.

Помоли мене и чертожничките да предадем на директора копията от чертежите и ватмановите листи. И разписка не ни поиска. Просто така ги остави.

— Коя е тази жена? — попитах аз.

— Майката на Гурген, който от всичко беше във възторг.

— Не може да бъде... — казах аз.

Всички се спогледаха учудено.

Виж ти каква била. Идол, деспот...

И все пак за нищо не съжалявам! Не, за нищо. Нима не е щастие да посветиш целия си живот на един човек? На сина си, на Валерик... А сега и на Тамара, на дъщеря си... На двамата! Ние винаги ще бъдем заедно... Не, за нищо не съжалявам.

Слава богу, идват! Не бързат, разговарят... Пък аз си представях какви ли не ужасии. Защо мозъкът винаги работи в една и съща насока?

Влязоха на пръсти, запалиха нощната лампа.

Решено — ще им подаря полилей. Ленуся ще ми помогне да го избира...

Тамара не знае, че преградата е от шперплат и говори почти високо.

— Тихо — я моли Валерик, — ще събудим мама.

Прекрасно знае, че не спя! Никога в живота си не съм заспала, без да го дочакам. Защо я спира?

Тамара започна да говори по-тихо. Но аз, кой знае защо, всичко чувам. Валерик не знае това и повече не я спира.

— И все пак ние с тебе не се разбрахме. Два часа и половина се мотахме по улиците, но нищо не решихме — казва тя.

— Нима няма да успеем да го решим после?

— Ти имаш чудесна майка. Така се привързах към нея! Като към родна... Но именно за да запазя тия чувства, трябва да се разделим. Най-добре е при родителите да се ходи на гости. Тогава приятелските отношения се запазват завинаги. Това е известно на всички... Отначало ще вземем квартира под наем, а после ще си построим свое... жилище. Когато можем. Съгласен ли си?

Синът ми мълчи.

Може би не чувам? Не, щях да чуя. Мълчи.

— Значи разбрахме се? — пита Тамара. — Така ще бъде най-добре за всички ни. Трябва да живеем отделно. Това е стара истина.

О, житейска мъдрост! Откъде знаеше, че с Коля няма да бъдем щастливи? И за Гурген... И останалото... Ти все бързаш и твърдиш: „Винаги е така... Стара истина...“. Но нали се случва и другояче. Не ти ли идва това наум? Толкова ли си мъдра ти, житейска мъдрост? Много си жестока. Това ми е ясно...

Не, не съм права! Разбира се, че ще им бъде по-добре сами. Само че защо трябва да вземат стая под наем? А после да строят? Да потънат в дългове? Сега аз зная... Сега точно зная какво да им подаря! След сватбата ще замина при сестра си на сто километра от тука. Ще им идвам на гости. И те ще идват... Защо трябва да наемат стая? Просто ще замина. Но как да направя всичко, че да не се обидят? И да не разберат, че съм чула?... Как да уредя въпроса с работата си? Това не е толкова лесно.

Да се посъветвам ли с Ленуся?...

ТРИМА МУСКЕТАРИ В ЕДНО КУПЕ

В черния високоговорител на стълба, облепен с обявления, нещо захърка, заръмжа, бавно се завъртя и макар никой да не каза нито дума, всички веднага разбраха — влакът пристигаше. С мъка повдигнах двата си тежки куфара и в главата ми дойде неочаквана мисъл: „Може би мама е права, че е време да се омъжа!“.

Хъркането на високоговорителя подейства на всички като съдийски сигнал пред старт и започна своеобразно спортно състезание — бягане и бързо ходене с куфари и вързопи. Всички се втурнаха към вагоните, като се стараеха да се изпреварват, макар че до тръгването на влака оставаше още половин час. Моят трети вагон се намираще, както казват железничарите, в челото на композицията. И мъкнейки се от опашката към челото, няколко пъти оставях куфарите си, натъпкани с книги, на дъсчената платформа, почивах си и си мислех: „Да, знанията и човешката мъдрост все пак нещичко тежат. Значително повече, отколкото някакви си тоалети за курорт!...“. И сигурно за това всички наоколо ме изпреварваха.

Курортистите са своеобразен народ. Те са весело оживени и едновременно с това загрижени. Като се сбогуват на перона, край вагоните, старателно записват телефоните на своите нови приятели от курорта, искрено вярвайки, че ще си звънят и ще се срещат. Но в същото време вече мислят за ония, с които ги е свързала не почивката, не спокойствието, а работата и тревогите. Къде по-трайни са такива познанства...

Слънчевото градче беше дало на всички за спомен традиционния си подарък — прилепчивия южен загар. У едни той беше равномерен и бронзов, у други — някак си болезнено жълт, у трети — груб, тъмнокафяв. И само аз, изглежда, си заминавах в същия вид, в какъвто преди месец и половина напуснах Москва: нито веднъж не намерих време да отида на плажа.

Когато приближавах вече своето купе, ме застигна младежки, неуловимо насмешлив глас.

— И вие ли сте в моята каюткомпания? Жалко, че не отгатнах веднага!

— Какво щеше да стане тогава?

— Просто бих ви помогнал. За такова щастливо съседство трябва да се заплати!

Непознатият беше до наивност твърдо убеден, че трябва да се помага само на онази жена, която пътува с него в едно купе.

Той беше висок, снажен момък на около двайсет и седем години, в модерно карирано сако, с риза с две копчета на самия врат. Те приличаха на малки фарове — играчки, загаснали сякаш за известно време между двете тъпи крила на яката. Косите на младия човек бяха или обезцветени от слънцето, или боядисани в червеникаво.

— Работата задължава, сама разбирате!... — рече той, като се поглади нежно по косите. Каза го така, сякаш не можеше да си представи, че аз не зная каква именно е работата му.

Стъпих на неустойчивата стълба, за да кача горе един от куфарите си и самата аз да се покатеря на горното легло. В очите на младия човек се появи изражение на благороден ужас.

— Какво правите? Какво? Отстъпвам ви своето място!

— Не, не, аз обичам да съм нависоко...

— Аха! Искате да ме гледате от горе надолу ли? — леко и по навик младият човек започна да остроумничи (както на него му се струваше). — Но как ще се покатерите там?

— Ами аз, представете си, съм алпинистка.

Той с лекота пропусна съобщението ми. Изглежда, принадлежеше към ония хора, които се интересуват единствено от своите собствени мисли и умеят да се вслушват само в звученето на собствения си глас.

— Умният няма да се качи на планината — ще я заобиколи — продължаваше моят съсед в същия дух. — Но куфарите си оставете тук долу под моя креват. Това поне малко ще ни свърже.

Той притежаваше някакъв неизменен, веднъж завинаги усвоен начин на разговор, както изглежда, много удобен за него, защото не изискваше никакво напрежение на ума, никакво движение на мисълта, а можеше да мине само с движение на устните и езика. Без още да знае даже името ми, младият човек между другото успя да съобщи, че в личния си живот не сполучил, защото „всеки генерал се жени, докато е

лейтенант, и си избира жена според лейтенантския чин“. От това трябваше да направя заключение, че в своята област е достигнал вече генералски висоти.

И все пак като видя, че този стил не ми действа, младият човек реши да се откаже от него за няколко минути:

— Аз ви казах, че работата ме принуди да си боядисам косата. И не само косата... Трябваше целият „да се пребоядисам“ за около три месеца — в новия филм, сниман тук на крайбрежието, изпълнявах твърде несвойствена за мене роля — на учител. В сценария са написани ред и половина: „Изтече месец и ето целият «труден клас» не устоя на обаянието на новия педагог“. Но зрителят трябва да повярва в това. Той, значи, трябва да се поддаде на моето обаяние. А за овладяването на „трудния клас“ и на още по-трудната зрителна зала сценаристът ми беше отделил не повече от пет-шест къси епизода. За щастие хазайката, в чийто дом ме бяха настанили, имаше три деца — ученици. С тях експериментирах. Вкъщи — няма да повярвате! — ходех гримиран и се отнасях към тримата като към мои ученици. Веднъж хазайката ми каза: „Какво ще стане, когато заминете за Москва, Вадим Николаевич? Моите деца скучаят без вас, място не могат да си намерят, когато отивате на снимки!“. Да, вечерта, когато хазайката ми каза това, разбрах — време е да отивам в павилиона, пред кинокамерата! Значи съм се вживял в ролята! Но най-трудното не беше това. В сценария имаше още една фраза, която не беше лесно да се реализира: „Десетокласничката Тамара, комсомолски секретар на класа, очакваше само неговите часове...“, т.е. моите часове! Тя е влюбена в младия учител, т.е. в мене, защото да се влюбиш в действащото лице, значи да се влюбиш и в актьора. И аз трябваше в течение на филма умно и деликатно да избавя Тамара от нейните преживявания...

Продължавайки да се държа за леглото, без да напускам неустойчивата стълба, вече гледах артиста с други очи: не, не е чак толкова повърхностен, както ми се стори на пръв поглед. Заговори за любимата си работа и веднага като че ли се преобрази.

— Жалко, че не се срещнахме по крайбрежието — казах аз.

— Но може би всичко е занапред?...

— Прощавайте, не ме разбрахте както трябва... Аз вероятно бих ви помогнала в работата над ролята — педагогиката е моя професия.

Но моята професия, както и влечението ми към алпинизма, ни най-малко не интересуваха младия артист. Той се върна към предишното си състояние и с игрив тон съобщи:

— Между впрочем конфликтът с десетокласничката Тамара и неговото разрешение не бяха за мен чак толкова трудни: колко пъти не на екрана, а в живота се е налагало да карам влюбчиви девизи да се откажат от мене, не можете да си представите!

Той въздъхна уморено.

Изучавах артиста с любопитство. Не, той съвсем не виждаше в мене човека. Навярно изобщо не си представяше, че може да пътува в едно купе с млада жена и да не я смайва със своята известност, че не може да има с нея никакви други отношения освен „романтични“. Той, както изглежда, делеше живота си на две части: творчески и личен, между които не само нямаше нищо общо, но и бяха даже противоположни една на друга.

Гледах актьора и си мислех, че той съвсем подхожда за герой на мой бъдещ разказ. Пишех отдавна, но без успех. Добре разбрах вече, че най-удобната мотивировка на редакциите, за да отказват на начеващия автор педагог, е възрастовата. От дебелите, солидни списания ми пишеха, че разказите ми са „много интересни по тема и материал“, но са посветени на проблемите на възпитанието и затова е по-добре да се обърна към някоя редакция за периодически детски издания. Детските и юношеските списания също ме хвалеха за „темата и материала“, но твърдяха, че разказите ми са „литература за възпитанието на децата, предназначена за възрастни“, и че те „съвсем не са детски, а просто произведения за възрастни“ и затова е по-добре да се отнеса към някое от списанията за големи. Впрочем аз не се огорчавах особено...

В работата си върху разказите виждах много удобна и приятна форма да поразмишлявам за живота, за проблемите си. А в редакциите ги изпращаше мама, тя беше искрено убедена, че аз пиша „не по-лошо от другите“, но просто нямам нужните връзки в литературния свят. За да се убеди твърдо в това, мама изучаваше буквално всичко, което пишеха дебелите и тънките педагогически списания. Тя често възкликваше: „Този автор сигурно е чел твоите ръкописи и е взел много неща от тебе! Това се вижда с невъоръжено око!“.

Теми намирах навсякъде: в училище, вкъщи и даже във влака. Навярно съм гледала младия артист, пренасяйки го мислено в бъдещия си разказ, толкова съсредоточено, та той много се оживи и ме покани във вагон-ресторанта. Нищо не успях да отговоря, защото в същата минута на входа се появи дебел мъж със син закопчан от горе до долу костюм и зелена велурена шапка. Това облекло беше достатъчно оригинално, като се има предвид, че вън беше горещо южно пладнe и в купето бе задушно.

— Ах, тук вече има семейна двойка! — с хрипков глас още от входа каза новият пътник. — Само деца липсват!

Не разбрах на шега ли го каза, или сериозно, но киноартистът реагира незабавно. На екрана според собствените му слова той се превъплъщавал в най-различни образи, но в живота и особено в обществото на жени неговото амплуа беше до скука еднообразно. Той ми пришепна нежно на самото ухо:

— Взеха ни за семейна двойка! Не ви ли се струва, че това е символично?

Новият пътник тръшна обемистия си куфар в сив калъф на избелели червени цветенца на долното легло. После, без да сваля шапка, протегна ръка най-напред на киноартиста, а после и на мене, и се представи. Фамилното му име изумително хармонираше с външния му облик:

— Бирюков!...^[1]

След като се здрависа, той ни помоли да се обърнем настрани или да затворим очи за две минути. Предпочетохме да се обърнем, а след две минути той беше вече в зелена раирана пижама с цвета на велурената шапка, която, кой знае защо, беше решил да нахлупи върху абажура на миниатюрната нощна лампа.

После, като се порови из куфара, Бирюков измъкна множество папки с бели връзки, завързани на фльонга. Той направи върху масичката цяла пирамида от тях, взе най-горната, развърза я и се задълбочи в четене. По едно време се откъсна от книжата, сложи в жълтия изгризан мундщук цигара и запуши. В купето вече не можеше да се диша.

— Все пак тук има дама... — Киноартистът учудено повдигна и отпусна раменете си на атлет.

— Затова и не обичам да пътувам с тях! — измърмори Бирюков, загаси цигарата, случайно я счупи от раздразнение и я изхвърли през прозореца.

— Но там има хора! Изпращачи! — Артистът още веднъж повдигна и отпусна раменете си.

— Нищо... Сега ще потеглим и ще се разотидат!

Логиката му беше странна, макар влакът действително да тръгна скоро и изпращачите наистина да се разотидоха.

В продължение на няколко часа Бирюков мълча. Той шумолеше с книгата, въздишаше, укорително поклащаше глава, сваляше очилата си от носа и чертаеше с тях във въздуха разни заплетени фигури, като размишляваше и се съветваше със себе си. Най-после той силно и с хрипкав глас се прозина, погледна големия си старомоден часовник и, за да го свери, ни попита колко е часът. Той изобщо не се обръщаше към нас поотделно, а и към двамата едновременно, обединил ни в едно семейство.

Сетне Бирюков съобщи, че скоро ще пристигнем на първата спирка, а щом влакът се отдалечи от нея, той непременно ще си „пусне ручилото“, защото когато пътува, обича да си поспива. С ужас си представих какво „ручило“ може да „пусне“, но това не му се удаде: на гарата се случи нещо свършено неочаквано.

В купето влезе висок млад човек с малко изящно куфарче. Ако трябваше да го опиша в разказа си, бях длъжна да кажа, че той имаше открито лице, високо чело, руси коси и весели сиви очи. Критиците, разбира се, щяха да се хванат за главата: банален портрет на някакъв абстрактен, положителен герой!

Но какво да се прави, щом челото му наистина беше високо, очите сиви и приветливи, а лицето открито и почерняло.

Изглежда, младият човек не забеляза, че пътниците в купето са трима — той обърна внимание само на Бирюков. „Ама че ми върви на рицари и мускетари!“ — помислих аз. Като се вторачи весело в Бирюков, младият човек каза:

— Все пак добре е, че те настигнах! — Едва си пое дъх — както изглежда, много беше бързал.

А Бирюков просто се вцепени... Очите му блуждаеха по лицето на младия човек, по неговия сдържано моден костюм, по цялата му

стройна спортна фигура, която критиците също биха могли да намерят за твърде „образцово показателна“.

— Ти-и?! — изумително проговори накрая Бирюков, като свали очилата си, сякаш можеха да го излъжат.

— Аз съм, Тихон Петрович! Разбира се, че съм аз!

— Че откъде? От Заполярск?

— По принцип да... но в дадения момент от вашия санаториум. Казаха ми с какъв влак заминавате и в кой вагон. Хукнах към гарата, но не успях. Тогава взех такси и ето, слава богу, настигнах ви!

Само като си спомни как бе бързал, младият човек отново едва си пое дъх.

— И в чест на какво си дошъл? И преследване си организирай — попита Бирюков, предчувствайки нещо лошо.

— В чест на това, че дадох свещена клетва пред цялото минно управление — да не се върна от отпуска без вашия параф, без разрешението за новата сонда. Дадох клетва.

— А позволи ми да зная колко ти е отпуската?

— Две години не съм почивал — значи четири месеца.

— Е и какво, цели четири месеца ден след ден ще ми измъчваш душата ли?

— Какво говорите, Тихон Петрович? Защо е нужна такава жестокост? Днес ще парафирате, още сега!

— Уверен ли си?

— Абсолютно. Та вие, Тихон Петрович, сте работили седем години в нашия комбинат. Нима не помните какво наказание е старата сонда с въжено-ударно пробиване.

— Да, зная...

— Все пак ще ви припомня: във виелица, в студ, през полярната нощ сондьорът трябва да работи с тази мъка направо на улицата. Ватенката пречи, сковава, спира движението, а помощник-сондьорът непрекъснато мъкне кофите с вода, за да загрява... Няма що, приятна беше работата ни на откритите рудници! А сега вижте тази, новата сонда. Знаете ли как я нарекохме? „ЩС номер 2“, което разшифровано значи: „Щастие за сондьорите номер 2“.

Той извади от куфарчето папка с бели връзки — близък на ония папки, от които беше направена пирамидата на нашата масичка.

— Във вашия отдел ли пъгнаха сондата ни в папка? Ама че картон — по-здрав от железобетон! И тия връзчици са по-хитри от всякакви секретни брави — не можеш намери ключове за тях. А вие сте все в командировка, на път. Затова се наложи да ви хванем по време на почивката.

— Почивка! — Бирюков въздъхна дрезгаво и мушна пръста си в картонената пирамида. — Ето я моята почивка! Така е заработила фантазията на хората: всеки изобретява, измисля нещо. Насам пътувах — четох, връщам се — един белот не мога да изиграя: все чета, чета... Ще повярваш ли, пъгна се във ваната по време на почивката и измъкна скришом изпод хавлията папката — лежа и чета, резолюции с червен молив слагам. После докторицата ме засече, започна да проверява. Отдавна вече сърцето ми не работи на пълни обороти.

— Зная, Тихон Петрович, нали заради сърцето всъщност сте се преместили в столицата. Но в комбината често си спомнят за вас.

— Спомнят ли си? — оживи се Бирюков. — Е, и как?

— За онзи период от вашата дейност, когато сте били в Заполярск, ви хвалят. А за московския... Общо взето, ето я нашата нова сонда. Хубава е нали?

— Сега ще видим!...

Очите на Бирюков изведнъж станаха придирчиви, неотстъпчиви. Постепенно, задълбочавайки се в чертежите, погледът му просветваше и ставаше даже някак си възторжено-вдъхновен, което противоречеше на суровия, недодялан вид на този човек. Изглежда, че изпитваше истинско удоволствие и дори наслада да се рови във ватмановите листа, в шумящия паус, в обяснителните бележки.

Младият човек доби кураж:

— Нима може да се сравни със старата сонда? Пробивната скорост се увеличава около два и половина пъти. А главното е остъклената кабина! В нея е топло, уютно. Седи си само по сако пред електрическия пулт и следи сигналните лампички!

— Че то значи сондърът и чай може да си свари там? И вечеря да си приготви? — попита Бирюков, радвайки се на такова райско житие-битие за сондърите.

— Разбира се! Може и да пренощува там, ако е лошо времето. И помощник не му трябва: няма защо да мъкне кофи с вода.

— М... да-а... та това е първо качество!

— Така е! Парафирайте, Тихон Петрович. Другите вече са подписали. Виждате ли бюрократическия орнамент от всички страни на чертежа?

Погледът на Бирюков някак си помръкна.

— Е-е, брат, много си чевръст! Трябва още да се провери, да се посъветваме...

— Къде ще го проверявате? Хиляда пъти сме го проверявали на рудника! И кой всъщност е заинтересован от нас сондата да бъде хубава? Нали ние ще работим с нея. Ние!... Всеки човек ще се съгласи с мене, честна дума. — Той, изглежда, едва сега си спомни, че те с Бирюков не са съвсем сами. — Е, хайде, кажете вие!... Какво е вашето мнение?

Аз категорично се съгласих. Артистът, който през цялото време бе разглеждал някакво цветно списание, нищо не беше разбрал. Не му беше трудно обаче да се съгласи, изобщо му беше абсолютно безразлично каква сонда ще работи на откритите рудници и той кимна с глава:

— Да, разбира се. Напълно съм съгласен...

— Извинявайте, моля. Аз даже не ви се представих. Кирил Барабаншчиков! — Младият човек се изчерви и виновно и смутено по детски сви рамене. — А защо не се представих? Не можех да откъсна очи от Тихон Петрович: страхувах се да не скочи от прозореца, за да се спаси от мене. Честна дума!...

— Командировъчно ли ти дадоха, за да ме гониш по курортите? Или самият ти се каниш да почиваш тука?

— Не, засега съм отседнал в Москва, багажът ми е в хотел. А на почивка ще отида при майка си. И никой не ме е пратил в командировка.

— Излиза, че със свои собствени средства се разхождаш по влакове и с таксита.

— Със свои...

Бирюков огледа Кирил с недоверчиво възхищение.

— Мда-а... Юнак си ти все пак. Първо качество.

Бързо, сякаш се боеше да не промени решението си, той сложи параф в самия ъгъл на чертежа и се подписа на още някакъв лист.

Кирил Барабаншчиков скри чертежите и листа в куфарчето.

Като свършиха с деловата част, Бирюков и Кирил седнаха един до друг и с облекчение се унесоха в спомени.

— Наистина ли си спомнят за мене в Заполярск?

— Често ви казвам: спомнят си, Тихон Петрович.

— Е, а ти помниш ли как строихме електрическата пещ? Първо качество! Най-голямата в Европа!

— Как да не помня!

— Такъв студ беше, че транспортните ленти се късаха. Хвърлиш маркуча за кислорода на земята, а той се чупи като стъкло. А ние с тебе, брат, работехме и не се пречупихме! Сега, като си представям всичко това, чак не ми се вярва.

— А знаете ли, Тихон Петрович, кой ви споменава с лошо и даже честичко ви привежда като отрицателен пример? Раиса Кузминична. Председателката на нашия профкомитет. Помните ли как сте проваляли културните й мероприятия?

— Нещо не си спомням.

— Че как така! Това трябва да го разкажа на всички!... Хората в Заполярск, разбирате ли, са особени. Четиридесет градуса под нулата, вятърът трийсет метра в секунда, непрогледна нощ, а хората отиват на театър на някаква си там... „Филумена Мартуруано“. Само Тихон Петрович не обичаше да ходи на театър. И на кино също... Ще избяга вкъщи, ще се забие в чертежите — и край. Е, а Раиса Кузминична по този начин не може да обхване всички в културното мероприятие. Тя и досега още мърмори.

Бирюков се подсмивваше безпомощно. А Кирил се обърна към киноартиста.

— Да-а, нямаше да сте добре вие, артистите, ако всички зрители бяха като Тихон Петрович. Вие сте артист, нали? Веднага ви познах. Вадим Померанцев, струва ми се?

Артистът ме погледна тържествуващо: виждате ли!

— Между другото тази година се абонирах за списание „Киноизкуство“ — продължаваше Кирил. — Девойката от нашата пощенска станция чак се позачуди: „Откъде, казва, и що за географски новини? Или, да кажем по-вярно, кинематографически!“. Аз се интересувам от вашето изкуство и даже бих искал да поспорим!...

Кирил приседна до киноартиста и на мене неочаквано ми се стори, че те много си приличат — и двамата плещести, почернели,

силни. Помислих си, че Вадим Померанцев навярно играе във филмите именно такива „положителни съвременни герои“ като Кирил Барабаншчиков.

Вестта, че „между нас се намира“ знаменит киноартист, се разнесе по [елия влак. Развълнувани девойки притичваха от другите вагони, поглеждаха уж случайно в нашето купе, изплашено изпищяваха: „Ах, прощавайте!...“ и после дълго хихикаха и шушукаха в коридора: „Той е! Нима не го позна? Разбира се, че е той! Като жив!“.

Киноартистът въздишаше уморено, изнемогвайки от своята популярност. И ме поглеждаше крадешком — прави ли ми това необходимото впечатление.

На гарите той се разхождаше по перона така скромно, с такъв най-обикновен вид, че привличаше всеобщото внимание.

Като се прибра в купето веднъж, на вид небрежно, а в действителност, радвайки се по женски на успеха си, каза:

— Вървя и слушам: „Пътува с младата си съпруга. Казват, че са на сватбено пътешествие. Щастливка!“.

— Артистът опря брадичката си о моето легло и тихо, тъжно добави: — А вие между впрочем не изпитвате никакво щастие...

Аз наистина не изпитвах нищо друго освен досада. Прекаленото внимание на артиста ми пречеше да поговоря с Кирил Барабаншчиков и да науча от него нещо за Заполярието. Тия сведения не ми трябваха просто така, а поради съвсем конкретни причини.

Вечерта Кирил Барабаншчиков, преоблечен в анцуг, тихо спеше на горното легло точно срещу мене — капнал навярно от умора да гони Бирюков.

А Бирюков работеше. Картонената пирамида на масичката ставаше все по-ниска — прегледаните папки отново потъваха в големия куфар. Щом нощната лампа, покрита както преди със зелената велурена шапка, светна, Бирюков се протегна шумно и се провикна така, че го чу не само нашето купе, а чисто и просто целият вагон.

— Имам едно предложение! — възкликна той така, сякаш желаше да се възнагради за дългия и тежък дневен труд, а се канеше и на нас да поднесе неочакван сюрприз.

Дори Кирил Барабаншчиков се събуди и наведе главата си от горното легло.

— Да изиграем, братлета, един белот, а? — тържествено, с паузи рече Бирюков.

Кирил вдигна ръце към тавана и се примоли:

— Пощадете ни, Тихон Петрович! Недейте!... Вие такъв шум ще вдигнете, че всички поклоннички на киноизкуството ще се разбягат по вагоните си.

Артистът хвърли на Кирил укорителен поглед, който казваше: „Защо трябва така да се шегувате? Нима самият аз не страдам от тях!“. Макар в душата си да беше благодарен на тия девизи, той според мене просто не можеше да живее вече без тяхното истерично преклонение.

— Е, да предположим, че поклонничките ще издържат — продължаваше Кирил, сякаш не разбрал укорителния поглед. — Но нашата бедна, крехка масичка ще се разлети на парченца. Гарантирам!

— Тогава хайде на моя куфар... — разсъдливо предложи Бирюков. — Той е привикнал да поема върху себе си такива удари.

— Не-е, Тихон Петрович! По-добре да измислим друго „културно мероприятие“. Ето например... артистът не би ли ни издекламирал проза... или стихове?

Не можех да понасям, когато в компания молеха някоя знаменитост „да достави удоволствие на всички със своето творчество“. Кирил забеляза гримасата ми и каза тихо:

— Какво особено има тук? Просто обичам поезия, честна дума. Ако го нямаше, самият аз бих рецитирал...

Бях уверена, че Вадим Померанцев не обича стихове. Но се оказа, че ги обича, знаеше ги наизуст и декламираше тихо, полугласно. Сякаш разказваше за своите собствени тревоги, радости и разочарования в любовта.

Ние с Кирил, заслушани внимателно, притихнахме на своите горни легла. В купето беше толкова тихо, че вагонът сякаш започна отчетливо и силно да чука по траверсите. И само Бирюков ни отвличаше от време на време със своите забележки.

Той реагираше най-вече на ония стихове, които бяха свързани с конкретни географски понятия. Като чу „Грузински хълмове покрива нощен здрач...“, той радостно, сякаш срещнал стар познат, възкликна:

— Видях ги тия хълмове! И планините видях! Нов комбинат откриваме там, в Грузия... Щатните таблици все не можем да оправим! Встъплението към „Цигани“ прекъсна в самото надало:

— По Бесарабия стануват?... Сега вече не стануват. Скоро бях в Молдавия, видях... Имаме там един тръст. Бих казал, съвсем модерен!

Кирил Петрович тихо се примоли отгоре:

— Тихон Петрович, да бяхте си починали, не мислете за работата, а то пак същото: тръстове, комбинати...

Бирюков се учуди, сви рамене и притихна.

Вадим Померанцев някак незабелязано почти без паузи минаваше от едно стихотворение към друго. Пламенно и страстно, но все така полугласно той се обръщаше към жената, която беше единствена в целия свят и сякаш се намираще някъде тук, съвсем наблизо, в нашето купе.

Аз даже малко се смущавах — та нали освен мене в купето нямаше други жени.

Като забеляза, че „направи впечатление“, киноартистът реши веднага, без да губи време и без да ми даде възможност да се опомня, да затвърди своя успех. Поверително и все така полугласно, като че ли за някой свой другар от „Мосфилм“, ни съобщи, че Пушкин не е бил винаги толкова лиричен в живота както в стиховете си, че „дьяволски обичал жените“; а после все със същия проникновен глас разказа няколко стари анекдота за поета. По-нататък той, без да се усети, мина към други вицове, които не бяха свързани с литературата, и продължи, и продължи...

Кирил се обърна към прозореца. Аз също започнах да гледам навън, където летните южни пейзажи се заменяха с есенни. Дъждовните капки пълзяха по стъклото като малки прозрачни бръмбари, които треперят от студ. На гарите пътниците бързаха към телеграфните гишета и изпращаха бързи телеграми на роднините си в Москва: „Посрещнете ни с манта“. За да се спасят от студа, хората се обличат по-топло, а в природата всичко става обратно: там, на юг, дърветата са в такива хубави зелени премени, че и клоните им не се виждат, а тук през лошото есенно време вятърът смъкваше от дърветата последните им дрехи и те стояха голи, треперещи на ситния сив дъжд.

Померанцев притихна — изглежда, че задряма.

— Вие какво работите? — тихо, без да откъсва поглед от прозореца, попита Кирил.

— Учителка съм.

— Учителка ли?! И аз така помислих отначало, а после се усъмних: вече е октомври, занятията в училище отдавна започнаха, а вие се връщате от курорт.

— Сега уча аспирантура. Бях на юг по работа. Само че вие, както казва Бирюков, сте пътували „със свои собствени средства“, пък аз бях в най-обикновена командировка.

— Хубаво е, че и двамата сме на горните легла! — искрено се радваше Кирил, вече без да гледа през прозореца. — Не съм педагог, работя като инженер в управлението на мината, но ме интересуват някои неща... някои, както пишат във вестниците, „проблеми на днешната педагогика“.

Изобщо забелязах, че го интересуват твърде много неща: и сонди, и проблеми на киното, а сега и педагогика.

— Какво мислите за трудовото възпитание? — попита той така сериозно, с такъв интерес, сякаш трудовото възпитание на децата беше основната му професия.

Аз разбирах, че не трябва да му разказвам онова, което отдавна всички знаеха от вестниците и списанията, не трябва. Той очакваше мои мисли, мои собствени! Много ми се искаше да обоснова необходимостта от трудовото възпитание така убедително, както той преди малко обоснова ползата от новата сонда, но се вълнувах и не можех просто, по човешки да обясня онова, което исках.

— Трудовото възпитание е темата на моята дисертация. Сега ходих в детски совхоз, където отглеждат лози — там и председателят, и счетоводителят, и всички бригадири са деца. Но аз не съм уверена в целесъобразността на такава форма. Всичко това ми се стори игра на труд, а не истинска работа. Мисля, че е по-добре децата да работят ръка за ръка с възрастните и да виждат, че всичко е сериозно, както при „големите“, а не „на ужким“. Елементи на игра, разбира се, има във всичко, което правят децата, но ми се струва, че е опасно истинската работа да се превръща в развлечение. После ще поговорим още за това...

Независимо от моето желание фразите ми звучаха някак си научно и сухо, сякаш давах отчет на заседание на научния съвет. Но

той, изглежда, не забеляза това.

— Непременно ще си поговорим пак! Няма да ви оставя на мира, докато не ми кажете всичко.

— После ще ви разкажа. Аз също искам да науча от вас това-онова... преди аспирантурата работих три години в училище. И един десети клас, на когото бях наставник, след завършването замина в пълен състав в Заполярск. Аз подсказах на децата тази идея... Кореспондираме си. И може би скоро ще отида при тях: много ми се иска да науча как вашият заполярен климат е подействал на моите момчета, на техните характери, съдби. В класа имаше тридесет и трима ученици и всеки от тях е човек! Познавате ли ги?

— Немного добре. Те работят в западния район, а аз на рудниците. Сега вече ще се запозная с тях!

— Позаинтересувайте се, моля ви. Можете да им станете и наставник. Макар и да не се нуждаят твърде от наставници — имат златни ръце.

Той се усмихна добродушно.

— Златни ръце!... За това именно исках да се посъветвам с вас. Твърде много шумим за „златните ръце“. И, от една страна, това е правилно — не им е лесно на мамините синчета в живота. Но само от една страна! Можеш чудесно да работиш, като фурия да се измъкнеш на първото място по всички производствени показатели, а в душата си да бъдеш най...

— Да, разбира се... Това е напълно възможно... — казах аз с някакъв чужд глас, все още не схванала неговата мисъл.

— Значи възпитанието на тия същите нашумели „златни ръце“ не трябва да се откъсва от възпитанието на „златните души“, ако мога така да се изразя — продължаваше Кирил. — Аз често ходя в едно училище...

„Навярно там учи неговият син... или дъщеря“ — неочаквано помислих аз.

— Аз например помня, че когато бях ученик, спорехме за Базаров, бях безнадеждно влюбен в Татяна Ларина, а после в Катя Рошчина... А в Заполярското училище, което едва ли не е на първо място по трудово възпитание, Татяна Ларина е в немилост. Там разговарят най-много за новите филми.

— Трудовото възпитание не бива в никакъв случай да се откъсва от естетическото! — провъзгласих аз и като се засрамах от тази желязна формулировка, започнах с преувеличено внимание да разглеждам онова, което ставаше долу.

Там обаче не ставаше нищо ново, киноартистът се събуди и отново започна своите анекдоти. Бирюков се смееше оглушително, като се облягаше с цялото си тяло върху масичката и едва не събори нощната лампа. На няколко пъти той също се опита „да се изяви“, но вицовете му бяха непоносими дълги, разтегливи и главното той почти винаги забравяше края, в който според неговите думи „била самата същност“.

— Странно... Някак си даже не можеш да повярваш — тихо, сякаш на себе си каза Кирил, като кимна към артиста.

— За какво става дума?

— Някак си не мога да повярвам, че той... именно той рецитира преди малко Пушкин...

Кирил гледаше Померанцев и Бирюков с любопитство и учудване.

И на мене също не ми се вярваше, че един от тия хора преди малко говореше в стихове уж за своите собствени чувства... Не ми се вярваше, че другият от тях също съвсем наскоро говореше с такова увлечение и такова завидно познаване на работата си, за новата сонда и електропещта, която той сам строил и която била най-голямата в Европа!...

Нашият вагон беше застрашен от вирусен грип. Причина за неочакваното бедствие беше високата съзнателност и принципност на нашия кондуктор. Още на перона на курортното градче, докато проверяваше билетите, той вече кашляше и кихаше право в лицата на бъдещите си пътници. А после ги успокояваше:

— Да легна болен на път — няма да го бъде!

Очите му бяха червени, възпалени, гърлото си беше превързал с пешкир, но влизайки във всяко купе, съобщаваше:

— Мисли, че ще му се предам, проклет грип! И от скарлатина да се разболея, пак не бих оставил пътниците си. Когато съм на път — аз съм на пост. И няма да го напусна при каквато и да е температура!

Той разнасяше силен грузински чай и вируси. Пътниците поемаха чашите с боязън, а той ги успокояваше:

— Няма да ви изоставя! Ще се държа докрай! Не мога да поверя вагона на своя колега, още е зелен...

Колегата му беше не само зелен, но и достатъчно мързелив момък, който на всички молби и претенции на пътниците неизменно отговаряше:

— Нищо-о, все някак си ще стигнем...

На другия ден сутринта аз почувствах, че силно ме тресе.

Нашите дълги разговори с Кирил дразнеха киноартиста. Предишната вечер, когато Кирил излезе в коридора да пуши, Померанцев отново притисна интимно брадичката си към моето легло и полугласно с насмешка произнесе:

— Е, и как ви се разговаря във „висящо състояние“? Виждам, че не сте на втория етаж, а направо на седмото небе от такова съседство.

Но на сутринта киноартистът не притискаше вече брадичката си към леглото ми.

— Този грип съвсем не е навреме — процеди той зиморничаво, като се свиваше, наметнал на раменете карираното си сако, и дишаше в кърпичка, дезинфектирана с одеколон. — Още в деня на пристигането си имам снимки. Само това ми липсва — да се заразя и разболея.

Бирюков, откъснал се за минута от своите папки, ме успокои с това, че „грипът не е рак или скоротечна туберкулоза“ и че „не си спомня някой да е умрял от грип“.

Взел някакво решение, Кирил се повдигна на ръце и скочи долу.

— За съжаление понякога и от грип умират — каза той, като се обърна към мене. — Има такива случаи. Но вие няма да умрете! Гарантирам! Сега ще ви лекуваме...

Той огледа купето, обмисляйки откъде да започне.

— Вашият куфар, Тихон Петрович, ще оставим долу. Опасно е да го държим горе — ще падне и ще направи вагона на парченца. А папките ви като начало ще прехвърлим на второто легло, а и вас самия.

— Че какво? Няма нищо... Аз просто не се сетих. Много се радвам — с кисел вид проговори Бирюков.

Артистът с бавна и замислена стъпка, като си даваше вид, че е задълбочен в творчески мисли, излезе в коридора. Бе покрил лицето си

чак до очите с кърпичка като с ярък, пъстър яшмак — много се страхуваше от вирусите.

Кирил отиде при кондуктора за термометър и лекарства. Но във вагона нямаше нито едното, нито другото.

— Микроби можете да разнасяте, а аптечката ви е съвсем празна — се чу необикновено раздразненият глас на Кирил в коридора.

— Напразно, другарю пътник, се вълнувате. Аз за аптечката не отговарям. А по мойта част аз съм винаги на поста си! — оправдаваше се кондукторът.

— Тогава запомнете — от тази минута вашият пост е — леглото. И само се опитайте да го напуснете!

Кирил влезе в купето и без всякакво предупреждение притисна устните си към челото ми.

— Имате трийсет и девет градуса, не по-малко — уверено каза той. — Когато бях малък, мама все така ми мереше температурата: с устни...

— Тази част от медицинското обслужване можете да възложите на мене — пошегува се от коридора артистът.

Кирил ми забрани най-строго да ставам и отново отиде някъде. Върна се след около двайсет минути, като носеше в едната си ръка канче, от което излизаше пара, а в другата — някакви грижливо сгънати пакетчета.

— Това са горещи небелени картофи — обясни той. — Ще правим инхалация. А това е сода и сол — за гаргара.

Още от детските си години мразя да проявяват към мене твърде голямо внимание, когато съм болна. Мама винаги шумно и нервно се суетеше около мене, като ми напомняше безкрай за лекарствата и ме питаше по хиляда пъти дали не съм по-зле, защото виждаше във всичко признаци на страшни усложнения. Кирил се грижеше за мене спокойно, уверено и даже весело. И въпреки това никак не ми се искаше той да вижда възпалените ми очи, подутия ми нос и херпеса на горната ми устна. Много ми се искаше сама да се справям с грипа и температурата.

— Не трябва, Кирил... Починете си — молех аз.

Но той сякаш не ме чуваше. И тази негова безцеремонност започна да ме дразни. Трябваше да изпитвам чувство на благодарност,

а всъщност се ядосвах, че не можех поне за малко да се скрия от очите и грижите му.

Последната голяма спирка беше Тула. Навън едва забележими ситни капчици падаха на земята. Дъждът беше слаб, но безнадеждно продължителен и досаден. Още щом тракането на съединителите и буферите възвести за спирката, Кирил се отправи към вратата.

— Ще изтичам да взема нещо за температура. Да бяхме вкъщи, бих ви лекувал със средствата на Заполярието — с най-сигурните, и завинаги щяхте да се избавите от простудите. А тук какво да правим, ще прибегнем до стареца-аспирин или към вашия любим сулфатиазол. С такава висока температура не трябва да излезете от вагона в Москва! Трябва да намалим градусите.

Аз се радвах, че той ще изчезне макар и за половин час от вагона — трябваше да стана, да се среща и да се измия. Присъствието на артиста и на Бирюков, кой знае защо, не ме смущаваше. Помолих Кирил между другото да изпрати на мама бърза телеграма, да ми донесе на гарата топли дрехи.

Видях го през прозореца без шапка, по анцуг, леко да прескача локвите. „За всички ли би се грижил както за мене?“ — помислих си аз. Изведнъж ми се прииска да повярвам, че заради друга жена не би се молил на готвача във вагон-ресторанта за канче картофи или поне не би забравил да си сложи каскета, излизайки на дъжда.

На вратата под прикритието на своята кърпа се появи Вадим Померанцев.

— Аха, нашият „милосърден брат“ полетя в Тула без самовара си? Макар, извинете, самоварът да има температура, да кипи отвътре?

Като се изчерви сам от тия шеги, Померанцев се осведоми с престорен интерес:

— Е, а здравето как е? Не ви ли поолекна? Все пак нали бяха използвани всички най-нови средства за лечение, включително и „картофена инхалация“.

Минаха още няколко минути... И изведнъж някъде съвсем наблизко с пресипнал глас, в тон с времето, изсвири локомотив. Аз така пъргаво се повдигнах на лакти, че даже Вадим Померанцев побърза да ме успокои:

— Не е нашият...

Но в този миг, желяейки да му възразят, леко издрънчаха съединителите и гарата се задвижи бавно назад, към опашката на нашия влак. Аз долепих чело до стъклото. Видях как пътниците, стиснали с една ръка банички или бутилки с газирана вода, с другата се хващаха за дръжките и скачаха в движение във вагоните. Но Кирил не беше между тях.

„Може би е успял да се качи в друг вагон?“ — с надежда си помислих аз. Но минаха двайсет минути, а Кирил не се появяваше.

Влакът набра скорост и отдавна отмина стрелките край гарата.

И изведнъж неговото присъствие, грижите му, от които преди малко мечтаех да избягам, започнаха да ми липсват. Не, той не би могъл да остане на гарата, той ще е чул свирката и ще е догонил влака — нали е спортист, толкова силен, бърз и ловък!... И нищо, че ще вижда херпеса на горната ми устна и ще ме кара с глава, покрита с одеяло, да дишам парата на горещите картофи... Аз все си мислех, че ей сега на, както се случва в киното, Кирил ще се появи целият мокър, но щастливо усмихнат и ще каже: „Скочих на стъпалото на последния вагон!“. Но той не е скочил... Останал е на есенния дъжд без шапка, по анцуг и гуменки.

Из вагона се разнесе слух, че артистът Померанцев е изпуснал влака в Тула. Пътничките току само се пъхаха в купето ни:

— Ах, вие сте тук? Колко е хубаво! А ние така се разтревожихме!

— Ах, вие сте с нас? А ние с приятелката ми мислехме дали да не спрем влака с ръчната спирачка?

— Ах, вие сте жив и здрав! Така си и помислих, че е някакво недоразумение!

Бирюков неочаквано избухна:

— Да, той е жив, здрав и не кашля! А Кирил остана на дъжда. Там е работата!

Той спусна краката си от моето предишно легло, после тежко, с цялото си тяло увисна във въздуха, като търсеше неловко опорна точка. Вадим Померанцев побърза с чувство за вина да сложи стълбичката под краката му.

Домъкна се високо съзнателният кондуктор с превързаното гърло, когато Кирил насила накара да легне.

— Остана значи оня... бесният? Така си и знаех — не трябваше да си напускам поста! Като пристигна в Москва, ще напиша рапорт: съкратиха престоя заради закъснението, а по радиото нищо не съобщиха, тая, дето съобщава... сигур е заспала. Тя заспала, а той, нещастният, тича сега под дъжда... Непременно ще напиша рапорт!

Той се спря до вратата и попита:

— А багажът му къде е?

— Тук е. Тук! — Бирюков и Померанцев се хвърлиха в надпревара към куфарчето на Кирил.

— Трябва да го предам в Москва в „Забравени вещи“ — каза кондукторът, като въздишаше и клатеше тъжно глава. — Как можах да допусна такова нещо?!

— Извинявайте, но вие заражихте половината вагон с вирусите си и излиза, че Кирил заради вас изпусна влака. Така че не се бъркайте! — внезапно и, както ми се стори, несправедливо ядосаният Бирюков се нахвърли върху кондуктора.

Другият отстъпи към вратата, страхливо оправяйки пешкира на врата си.

— Ние с него, може да се каже, сме другари по работа и аз сам ще му занеса куфара. И всичко останало... Ще разбере в кой хотел се е настанил и там ще го занеса! — Бирюков отвори малкото изящно куфарче. — Насилствено, така да се каже, нахлуване — смутено обясни той.

Вътре бяха подредени на равни кубчета някакви хартии, няколко книги и грижливо изгладените дрехи на Кирил.

— И колко старателно е подредено всичко у нашего брата — ергенина — с хрипков глас изрази учудването си Бирюков.

— У кого? — повторно попитах аз.

— У ергенина, казвам...

Изведнъж забравих за температурата си. И помолих тихо:

— Разрешете ми аз да взема тия вещи... и да ги занеса в хотела.

— Само това ви липсваше! Болна — и ще помъкнете — махна с ръка Бирюков.

На мене той, кой знае защо, не ми се сърдеше, макар че в името на справедливостта трябва да кажа: Кирил остана в Тула именно заради мене.

— Все пак разрешете ми! — още веднъж настойчиво помолих аз и срещнах погледа на Померанцев.

— Разбира се... Нека тя ги занесе — неочаквано ме подкрепи артистът.

— И вие ли сте му сътрудничка? — боязливо, застанал до вратата, любопитства кондукторът.

Бирюков ме погледна, помая се малко и пряко сили, сърдито потвърди:

— Ние всички тук... сме другари по работа...

— Тогава ще трябва да съставя акт и вие, девойко, да ми се подпишете — събщи кондукторът, като поглеждаше страхливо Бирюков. И се скри в коридора.

Само допреди малко не мислех дали ще се срещнем с Кирил в Москва. Знаех, че познанствата във влака, както и на курорт, най-често се преустановяват, не продължават. А сега гледах на това малко куфарче като на щастлива находка и знаех, че няма да я отстъпя на никого.

— Аха! Намерих! — високо каза Бирюков, размахвайки победоносно във въздуха някаква квитанция. — Отседнал е в хотел „Турист“, зад Изложбата. Ех, чуден човек, не се обърнал към нас в отдела — на бърза ръка щяхме да го настаним в „Москва“ или в „Украйна“. Неговата скромност ме съсипва.

Бедата, която се случи с Кирил, някак си неочаквано ни сближи. И Вадим Померанцев, и Бирюков, сякаш по волята на Кирил, започнаха да се грижат за мене. Вадим скри в джоба пъстрата си дезинфекцирана кърпичка и даже се нагани да отиде във вагон-ресторанта за канче с горещи картофи. Но Бирюков разсъдливо му обясни, че скоро ще бъдем в Москва, ще трябва да изляза на улицата, ще дишам студен въздух и заради това не бива да правя инхалация.

А сетне навън започнаха да се мяркат познатите вилни селца и гари, така оживени през лятото и така пусти през късната есен... А после видях през прозореца как Вадим Померанцев горещо и нежно разцелува на перона в Москва своя „несполучлив семеен живот“, а моята майка с трескаво търсец, като у всички посрещачи поглед носеше в ръка старото си кожено палто, макар че щеше да бъде напълно достатъчно да донесе на гарата собственото ми демисезонно палто...

Цял ден звъних в хотел „Турист“. Телефонистка номер три, която предвзето произнасяше: „Триети!“, вече започна да ме познава и с раздражение отговаряше:

— Вероятно не чуват.

— А вие звънете по-продължително — я молах аз всеки път.

— Не сте само вие — по един и същи начин отговаряше телефонистката и изчезваше от слушалката.

Надвечер позвъних на дежурната по етаж.

— Командированият от седемнайста стая току-що дойде — ми съобщи дежурната. — Вероятно е бил на спортни състезания, беше с анцуг и целият мокър...

А после чух и гласа на Кирил:

— Как сте с температурата?

— Добре! Трийсет и осем и пет!... Взех ви куфара. И костюма също! Сигурно много ви трябват? Искате ли брат ми да ви ги донесе в хотела? Ей сега...

— Не, не трябва. Ако не бях останал в Тула и ако не бяха тия неща, ние с вас може би... Не, знаете ли какво?...

Той замълча за миг. И аз напрегнато затаих дъх: няма ли да каже, че нарочно е изпуснал влака или че е благодарен на девойката, забравила да съобщи за съкращаването на престоя?! Но не, това би подходило повече на Померанцев. А Кирил ми каза съвсем друго:

— Кой знае защо бях уверен, че именно вие ще ми донесете багажа! И даже се приготвих да дойда у вас. Честна дума, върна ме телефонът... вече бях в коридора.

— Но как щяхте да ме намерите? Без да ми знаете адреса, името?

— Зная ви адреса. И фамилното име.

— Откъде?!

— А кой изпрати телеграма на майка ви?...

[1] Бирюк (рус.) — необщителен, навъсен, мрачен, саможив човек. — Б.пр. ↑

Издание:

Автор: Анатолий Алексин

Заглавие: Прости ми

Преводач: Савка Чехларова; Маргарита Митовска; Яню
Стойковски; Владимир Попов; Радка Петкова

Година на превод: 1980

Език, от който е преведено: руски

Издание: Първо

Издател: „Народна младеж“ — издателство на ЦК на ДКМС

Град на издателя: София

Година на издаване: 1980

Тип: Повести и разкази

Националност: Руска

Печатница: ДП „Димитър Найденов“, Велико Търново

Излязла от печат: 27.VII.1980

Редактор: Весела Сарандева

Художествен редактор: Димитър Чаушов

Технически редактор: Гинка Григорова

Художник: Александър Стефанов

Художник на илюстрациите: Иван Димов

Коректор: Ива Данева

Адрес в Библиоман: <https://biblioman.chitanka.info/books/3267>

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.